

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta

*Farská a školská katechéza
v spásnom diele človeka*

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie

Prešov 2021

Editori:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Ks. dr Andrzej Kielian

Recenzenti:

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

Ks. prof. dr hab. Tadeusz Panuś

Grafické spracovanie, návrh obálky a potlače CD:

PhDr. ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

Vydavateľ:

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Za jazykovú úpravu textov zodpovedajú autori.

ISBN 978-80-555-2825-0

OBSAH

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD. <i>Otvorenie konferencie</i>	5
Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD. <i>Úvodné slovo.</i>	7
Mons. Dr.h.c. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD. <i>Pozdravné slovo</i>	9
PaedDr. Mária Molnárová <i>Bloková výučba KNB/NBV – nová štruktúra obsahu učiva v MŠ a v jednotlivých ročníkoch ZŠ</i>	11
ThDr. Vlastimil Bajuzík, PhD. <i>Nové „Kurikulum“ – Nová výzva v školskej katechéze.</i>	26
Ks. dr Andrzej Kielian <i>Lekcja religii w archidiecezji krakowskiej. Dane z badań ankietowych parafii</i>	33
dr Renata Chrzanowska <i>Moja nauka nie jest moja, ale Tego, ktorý mnie poslal (J 7, 16)</i>	50
doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD. <i>Nové prístupy k liturgickej katechéze v pandemickom a postpandemickom období</i>	64
Mgr Marzena Błażejask s. mgr Aurelia Katarzyna Patrzyk Ks. dr Andrzej Kielian <i>Dlaczego katechumenat przed bierzmowaniem?.</i>	75
doc. ThDr. Ján Jenčo, PhD. <i>Formovanie Božieho obrazu v katechéze detí predškolského veku</i>	90

Małgorzata Lekan OP, M.A. <i>Teologia Ciała wg św. Jana Pawła II.</i> <i>Ratunek, rewolucja czy fundament nauczania o seksualności?</i>	103
doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD. <i>Schéma Kristovho spasiteľného diela ako podklad pre katechézu</i>	112
Ks. dr Andrzej Kielian mgr Mateusz Mazurek <i>Teoria kształcenia intermedialnego w katechezie biblijnej online</i>	124
PaedDr. ThLic. Gabriela Genčúrová, PhD. <i>Možnosti využívania interaktívnej tabule vo farskej katechéze</i>	136
doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD. <i>Exhortácia Catechesi tradendae – prameň každej katechézy</i>	161
ThLic. Martin Tkáč, PhD. <i>Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež</i>	171
<i>Zoznam autorov</i>	182

Otvorenie konferencie

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Christos voskrese!
Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!

Dňa 27. februára 2012 sa na pôde Gréckokatolíckej teologickej fakulty uskutočnila vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou s názvom *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Dnes, po deviatich rokoch, sme sa stali účastníkmi akoby pokračovania spomínaného podujatia, ktoré však prináša nové výzvy, pohľady a perspektívy v katechéze, ktorá má v Cirkvi vždy svoje nezastupiteľné miesto. Som veľmi rád, že na dnešnom podujatí môžem v prvom rade poďakovať Bohu za tento deň, v ktorom sa stretávame, aby sme sa navzájom povzbudili a inšpirovali do našej služby, ktorá nám bola Cirkvou zverená. Pri tejto príležitosti sa chcem z úprimného srdca poďakovať spoluorganizátorom podujatia a ich zástupcom. Konkrétne Pápežskej univerzite Jána Pavla II v Krakove, Katechetickému úradu metropolitnej kúrie v Krakove a Diecéznemu katechetickému úradu Prešovskej archieparchie v Prešove.

Príprava konferencia sa nezaobišla ani bez mediálnej a inak propagačnej pomoci. Preto mi dovoľte poďakovať sa Tlačovej kancelárii pri Konferencii biskupov Slovenska, Katolíckemu pedagogickému a katechetickému centru so sídlom v Levoči a Arcibiskupstvu Prešov.

Zároveň je mi ctou privítať medzi nami veľkých kancelárov teologických fakúlt organizujúcich toto podujatie: vладыky Jána Babjaka, arcibiskupa a metropolitu v Prešove, a tiež otca arcibiskupa a metropolitu Marka Jędraszewskiego z Krakova.

Vítam tiež pána dekana Mons. prof. ThDr. Petra Šturáka, PhD., ktorý je zároveň vedeckým spolugarantom dnešnej konferencie a všetkých tých, ktorí ste prijali pozvanie predniesť svoj príspevok na konferencii.

Žiadna konferencia by nemala veľký význam, ak by nebolo poslucháčov. I v tomto období, kedy nám z dôvodu pandémie nie je umožnené osobné stretnutie, srdečne medzi nami vítam a pozdravujem online zaregistrova-

ných účastníkov: katechéto, katechétky, študentov a kolegov tak z Poľska, ako i zo Slovenska.

Prajem všetkým účastníkom skúsenosť, akú mali apoštoli Peter, Jakub i Ján na vrchu, kde sa Ježiš pred ich zrakom premenil: zdôraznili príjemnosť chvíle tohto neopakovateľného zážitku so svojím Majstrom. Nech je i pre nás tento vzácny čas zážitkom, v ktorom budeme hľadať spoločne cestu, ako dnes hovoriť a svedčiť o Kristovi a jeho spasiteľnom diele.

Úvodné slovo

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
dekan GTF PU v Prešove

Christos voskrese!

Vaša Exelencia o arcibiskup a metropolita Ján, Veľký kancelár fakulty, váž. p. prodekan doc. Peter Tirpák, vedecký garant a organizátor dnešnej konferencie, váž. prednášatelia zo zahraničných ako aj domácich inštitúcií, milí účastníci podujatia

Dovoľte, aby som Vás všetkých na úvod dnešnej medzinárodnej konferencie venovanej katechéze pod názvom Farská a školská katechéza v spásnom diele človeka pozdravil ako dekan Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Chcem vyjadriť hlboké poďakovanie organizátorom dnešného podujatia – Katedre aplikovanej edukológie z domácej Alma mater GTF PU v Prešove na čele s p. prodekanom doc. ThDr. Petrom Tirpákom, PhD., ako aj spolu participujúcim inštitúciám a to: Diecéznemu katechetickému úradu Prešovskej gréckokatolíckej archieparchie ako aj zahraničným partnerom z Krakowa - Uniwersytetu Papieskemu Jana Pawła II w Krakowie Wydziału Teologicznemu a Wydziału Katechetycznemu Kurii Metropolitalnej w Krakowie, že v dnešnej aj pre akademický svet neľahkej pandemickej situácii zorganizovali toto spoločné podujatie.

Je venované stále aktuálnej téme, nakoľko katechéza ako taká je v živote Cirkvi vždy výsostne aktuálna v každej dobe, ba možno povedať, že v dnešnej situácii v akej sa spoločne nachádzame je o to aktuálnejšia.

V apoštolskej exhortácii pápeža Jána Pavla II. *Catechesi tradendae* hneď na začiatku sú uvedené tieto slová: „Cirkev vždy pokladala katechézu za jednu z prvoradých povinností, pretože zmŕtvychvstálý Kristus, prv než sa vrátil k Otcovi, dal apoštolom posledný príkaz, aby učili všetky národy zachovávať všetko, čo im prikázal. Tak im zveril poslanie a moc, aby ohlasovali ľuďom, čo počuli a videli, načo hľadali a čoho sa vlastnými rukami dotýkali Slovo života.... Cirkev nikdy neprestala venovať svoju energiu tomuto cieľu.“ Pápeži posledného obdobia a samozrejme aj terajší Svätý Otec František venovali katechéze význačné miesto vo svojom pastoračnom úsilí.

Ak pozrieme prierezovo do dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, vidíme v arcipastierskej službe jednotlivých biskupov spoločnú črtu a tou je katechéza, ktorej patrilo vždy jedno z prioritných miest v ich poslaní. Ešte v období Mukačevskej eparchie na konci 17. storočia nachádzame správu o tom, že mukačevský biskup De Camillis, ktorý povzniesol úroveň svojej eparchie bol autorom katechizmu, v ktorom videl základnú pomôcku pri pastorácii mládeže. Podobne v jeho úsilí pokračoval jeden z najväčších biskupov tejto eparchie, ktoré bola predchodkyňou Prešovskej eparchie, ktorá vznikla vyčlením z jej veľkého územia a to Andrej Bačinský, ktorý bol tiež na začiatku 19. storočia autorom ďalšiemu katechizmu.

V tomto nasmerovaní pokračovali aj prešovskí biskupi, v rade ktorých osobitné miesto patrí biskupovi – mučeníkovi bl. Pavlovi Petrovi Gojdičovi. Ten začínal svoju kňazskú službu v Prešove na pozícii katechéty a máme zachované krásne svedectvá spomienok o jeho katechizácii mládeže. Po svojom menovaní za administrátora Prešovskej eparchie už v roku 1927, keď vydal Plán obnovy eparchie, štvrtý bod tohto dokumentu zdôrazňuje katechizáciu. Následne biskup Gojdič adresoval list dekanom (bod 5 a písmeno a) s výzvou, aby podali informácie o kňazoch, či pravidelne katechizujú. Z uvedených slov môžeme vidieť, že katechizácií venovali biskupi miestnej cirkvi vždy neustálu pozornosť.

Na záver svojho úvodného slova chcem všetkým prednášateľom na dnešnej medzinárodnej konferencii poďakovať za ich vystúpenia. Menoslov účastníkov konferencie dáva predpoklad skutočne hodnotného podujatia, ktoré bude inšpiráciou pre všetkých poslucháčov a po publikovaní zborníka z konferencie aj pre všetkých čitateľov, ktorí svoju prácu vykonávajú na poli farskej a školskej katechézy.

Pozdravné slovo

Mons. Dr.h.c. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD.

prešovský arcibiskup – metropolita

veľký kancelár GTF PU v Prešove

Christos voskrese! Voistinu voskrese!
Kristus vstal z mŕtvych! Skutočne vstal!

Vážení účastníci medzinárodnej vedeckej konferencie, – ktorá sa koná na tému: Farská a školská katechéza v spásnom diele človeka, – všetkých vás srdečne pozdravujem a teším sa, že aj v čase lockdownu budete účastní tejto konferencie.

Prežívame veľkonočné obdobie, ktorého ústrednou témou je vzkriesenie Ježiša Krista. A práve toto vzkriesenie je základom našej viery, lebo sv. Pavol napísal: „Ak nebol Kristus vzkriesený, potom je márne naše hlásanie a márna je aj vaša viera.“ (1 Kor. 15, 14). Čiže, aj môj pozdrav na začiatku Christos voskrese! Voistinu voskrese! – bol už ohlasovaním vzkrieseného Ježiša Krista, lebo vzkriesenie je prvým a najdôležitejším posolstvom o Božom Synovi.

Pápež Ján Pavol II. v úvode svojej apoštolskej exhortácie *Catechesi tradendae* napísal: „Cirkev vždy pokladala katechézu za jednu z prvoradých povinností, pretože zmŕtvychvstalý Kristus, prv, než sa vrátil k Otcovi, dal apoštolom posledný príkaz, aby učili všetky národy zachovávať všetko, čo im prikázal. Tak im zveril poslanie a moc, aby ohlasovali ľuďom, čo počuli a videli, na čo hľadeli a čoho sa vlastnými rukami dotýkali: Slovo života. Súčasne im zveril poslanie a moc autenticky vysvetľovať to, čo ich Pán učil, čiže jeho slová, skutky, zázraky, prikázania. Dal im Ducha Svätého, aby splnili toto poslanie. Čoskoro sa v Cirkvi katechézou nazývalo úsilie získať učeníkov, ktorí by ľuďom pomáhali veriť, že Ježiš Kristus je Boží Syn; aby cez túto vieru mali večný život v jeho mene, aby sa vychovávali a vyučovali v tomto živote, a tak budovali Kristovo telo. Cirkev nikdy neprestala venovať svoju energiu tomuto cieľu.“

Áno, Cirkvi vždy záležalo a stále jej záleží na šírení radostnej zvesti o vzkriesení Ježiša Krista. Aj dnes, v modernom 21. storočí, sa hľadajú vhodné slová, vhodné spôsoby ale aj prostriedky komunikácie tejto katechézy.

A to je vlastne úloha tejto medzinárodnej vedeckej konferencie, objaviť nový účinný spôsob ohlasovania tejto radostnej zvesti ľuďom dnešnej sekularizovanej spoločnosti.

Asi pred desiatimi rokmi som bol veľmi milo prekvapený, keď som prvýkrát videl v Nemecku, na jednom pútnickom mieste, Cestu svetla. Inšpiroval som sa ňou a hneď následne bola postavená Cesta svetla na našom najväčšom mariánskom pútnickom mieste v Lutine. Vidí sa mi veľmi vhodnou a prítlačlivou pre školskú a farskú katechézu. Krížová cesta vyjadruje ako sa rodilo naše vykúpenie, ale Cesta svetla nás už pozýva, aby sme vstúpili do živého spoločenstva so vzkrieseným Ježišom Kristom. Predstavuje nám 14 zjavení vzkrieseného Ježiša Krista Márii Magdaléne, Emauzským učeníkom a apoštolom, v čase od Veľkonočného rána až po Zoslanie Svätého Ducha.

V byzantskej liturgii, ale aj v západnej sv. omši sa v celom období Paschy číta zo Skutkov apoštolov. Práve Skutky apoštolov nám ukazujú prvé kresťanské katechézy, ohlasovanie vzkrieseného Ježiša Krista apoštolmi, ich nebojácne hlásanie, lebo boli naplnení Svätým Duchom.

Som veľmi rád, že dnešná medzinárodná vedecká konferencia prinesie mnoho nových poznatkov, ktoré nás všetkých obohatia, aby hlásanie Farskej a školskej katechézy, bolo dnes čím kvalitnejšie aby prenikalo do srdc poslucháčov, teda našich veriacich dospelých i detí.

Ešte raz vás všetkých pozdravujem a prajem požehnaný a úspešný priebeh konferencie.

Christos voskrese!

Bloková výučba KNB/NBV – nová štruktúra obsahu učiva v MŠ a v jednotlivých ročníkoch ZŠ

PaedDr. Mária Molnárová

Spojená škola Jána Vojtaššáka internátna v Levoči

Abstract: Religious education is an educational subject. It is also subject to innovation and modernization depending on the society's evolucional changes. The creative and active participation of students in the educational process is preferred. By reassessing the goals in the current curriculum, the authors of the new curriculum propose a change of the curriculum content structure. It should happen with regard to a holistic education with a connection to life. The main goal of this holistic education is to internalize God's truths and practical faith. This contribution presents a new structure of the curriculum content of Catholic religion/religious education in kindergartens and individual grades of primary school. The curriculum emphasizes the pupil and the development of his or her competencies. The development and competencies are necessary for his or her personal life and life in society.

Key words: Curriculum content. Preaching. Catechesis. Coursework topics. Annual objectives.

Úvod

Keďže človek je z psychologického a sociologického hľadiska prirodzene bytosť náboženská, má potrebu smerovať k tomu, čo ho presahuje. Vo všeobecnosti možno povedať, že katechéza je výchova detí a mládeže vo viere najmä vyučovaním kresťanskej náuky. Väčšinou sa deje organicky a systematicky s cieľom uvádzať veriacich do plnosti kresťanského života. (KKC 5) Vyučovaci predmet katolíckeho náboženstva/náboženská výchova má preto opodstatnenú úlohu v celistvom ponímaní výchovy v škole.

Súčasná špirálová štruktúra učebných osnov katolíckeho náboženstva/náboženskej výchovy je nevyhovujúca. Podoba doterajšieho kurikula nevyhovovala potrebám súčasnej doby, pretože veľké metodické príručky, kvantum informácií a zdrojov prehlušilo podstatu náboženskej výchovy – znúť, prežiť a aplikovať do svojho bežného života. Obsah učiva v jednotlivých ročníkoch obsahoval veľa etiky a občianskej náuky. V podstate kvantita presiahla kvalitu a mnohí učitelia len kopirovali návod z metodickej príručky, ktorá bola často tak vzdialená od náboženskej výchovy. Chýbala tam nadväznosť a systematickosť v nasledujúcich ročníkoch, učenie východných otcov, ikonografia, ktorá je základom pre nás, gréckokatolíkov. Bola to len výmena slov a obrázkov a popritom sa zabúdalo na krásu ducha východu.

Prehodnotením cieľov v súčasných osnovách tím autorov¹ navrhuje zmenu štruktúry obsahu učiva v jednotlivých ročníkoch stanovením špecifických cieľov kognitívnych, afektívnych a psychomotorických so zreteľom na celistvú výchovu s prepojením so životom, pričom hlavným cieľom je znútornenie Božích práv a praktická viera. Nová štruktúra učebných osnov kladie dôraz na žiaka a rozvoj jeho kompetencií, ktoré sú potrebné pre jeho osobný život a život v spoločnosti. Osobná skúsenosť a bezprostredné prežívanie je cestou nielen k učeniu sa, k vytváraniu návyku prežehnania sa, k osvojovaniu si modlitby no hlavne k budovaniu a prehlbovaniu vzťahu s Bohom. Navrhujeme obsah učiva rozdeliť do troch základných lineárnych oblastí, ktoré sa v nasledujúcich ročníkoch budú prehlbovať.

Základné lineárne oblasti:

1. Trojičný rozmer – Boh Otec, Boh Syn a Svätý Duch
2. Kristocentrický rozmer – Ježiš Kristus
3. Rozmer spoločenstva – dejiny spásy, život v spoločenstve Cirkvi

Vzhľadom na to, že výchovno-vzdelávací proces má spĺňať prvok celistvosti učenia Cirkvi, boli vybrané také obsahové piliere predmetu, ktoré sú pre tento výchovno-vzdelávací proces nevyhnutné na dosiahnutie stanovených cieľov a osvojenie si kľúčových kompetencií žiakov.

Obsahové piliere:

1.	2.	3.	4.	5.
BOH OTEC	JEŽIŠ KRISTUS	SVÄTÉ PÍSMO	CIRKEV A TAJOMSTVÁ (SVIATOSTI)	ŽIVOT V SPOLOČENSTVE CIRKVI

Návratom k blokovej výučbe nejde o memorovanie poučiek, ale o ohlasovanie svätej skutočnosti. Táto skutočnosť nie je súhrnom údajov, ale živým organizmom, ktorého centrom je sám Kristus. Všetky jednotlivé pravdy postupne ohlasované sú navzájom prepojené do jednotného živého zväzku a iba týmto spôsobom je možné ich objektívne predstaviť.

¹ Autori učebných osnov nového kurikula sa rozdelili do dvoch pracovných skupín:
Prvá pracovná skupina pre MŠ a I. stupeň ZŠ - PaedDr. Ľubomíra Pružinská, PhD, PaedDr. Mária Molnárová, Mgr. Slávka Rusnáková, ThLic. Martin Krajňák
Druhá pracovná skupina pre II. stupeň ZŠ - ThDr. Vlastimil Bajuzík, PhD, Mgr. Anna s. Alžbeta Gerbryová, SNPM

Základné lineárne oblasti stoja na kresťanskom základe, ktoré budeme postupne poznávať, rozvíjať a prehľbovať v jednotlivých blokoch. Tvoria desať úrovní.

OSOBNÝ RAST	ÚROVEŇ
9. ZŠ Mravouka	10
8. ZŠ Vierouka	9
7. ZŠ Dejiny kresťanstva	8
6. ZŠ Nový zákon	7
5. ZŠ Starý zákon	6
4. ZŠ Svätý Duch riadi Cirkev	5
3. ZŠ Ježiš Kristus chlieb života	4
2. ZŠ Priateľ Ježiš	3
1. ZŠ Boh Otec	2
MŠ Boh je láska	1

Opakujú sa v celej blokovej výučbe, výsledkom čoho je postupné rozširovanie učiva a jeho prehľbovanie primerane veku žiakov. Majú za úlohu ponúknuť formáciu žiaka na určitý stupeň zrelosti, tak vedomostnej ako aj ľudskej. Konkrétny žiak je pripravovaný poznávať a chápať život vo viere. Potrebuje sa naučiť odkrývať vlastnú identitu. Nestačí len byť príjemcom, ale začať vnímať svoj život ako súčasť Božieho plánu. Dôležitú úlohu vo výchovno-vzdelávacom procese zohráva aj konkrétna skúsenosť.

Uvedomujeme si, že základnou vlastnosťou obsahu výučby je ohlasovanie toho, čo chce Boh pre nás a pre našu spásu. Účinnosť blokovej výučby nezáleží v prvom rade od zdokonaľovania výkladu učiva, ale od skutočného pochopenia toho, čo má byť ohlasované, aby sa budoval vzťah s Kristom. Vyjadruje to aj evanjelista Ján vo svojom prvom liste: „*Takto sa prejavila Božia láska k nám, že Boh poslal na svet svojho jednorodeného Syna, aby sme skrze neho dosiahli život.*“ (1Jn 4,9)

Všeobecný cieľ predmetu katolíckeho náboženstvo/ náboženská výchova

Vyučovací predmet by mal byť výchovno-vzdelávacím procesom na báze hodnôt k základnej slobode, k zodpovednosti, k vedomostiam, k samotnému rozhodovaniu. Preto sa zameriava na pozitívne ovplyvnenie hodnotovej orientácie detí a žiakov tak, aby sa z nich stali slušní ľudia s vysokým morálnym kreditom, ktorých hodnotová orientácia bude prínosom pre ich osobný a rodinný život i pre život v spoločnosti. Katolíckeho náboženstvo/

náboženská výchova je výchovou k zodpovednosti voči sebe, voči iným jednotlivcom i celej spoločnosti. Učí deti a žiakov kriticky myslieť, nenechať sa ovplyvňovať, rozumieť sebe, iným ľuďom a svetu, v ktorom žijú. Zároveň ich učí rozlišovať medzi tým, čo je akceptované spoločnosťou a tým, čo je skutočne morálnym dobrom pre jednotlivca i pre celú spoločnosť.

Charakteristika obsahu učiva katolíckeho náboženstvo/ náboženská výchova

Učivo predmetu obsahuje tieto ročníkové témy a ročníkové ciele:

Materské školy:

Ročníková téma: BOH JE LÁSKA

Ročníkový cieľ: Spoznávať lásku milujúceho Otca, ktorý dokonale všetko stvoril a daroval to všetko nám. Vytvárať si pozitívny vzťah k Bohu, ľuďom a svetu. Prežívať radosť z toho, že ma Boh miluje.

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Milujúci Otec	- milujúci Otec stvoril celý svet, krásnu prírodu, zvieratá aj mňa - milujúci otec nám odpúšťa našu neposlušnosť - milujúci Otec ochraňuje Noeho, požehnáva Abraháma, povoláva Samuela, vedie Jozefa, uzatvára zmluvu s Mojžišom, predstavuje nám kráľa Dávida a neopúšťa Daniela
2. Milujúci Otec nám posielá Syna	- Máriu navštívil anjel Gabriel - Mária navštívila Alžbetu - Ježiš Kristus sa narodil - pastieri a mudrci priniesli dary - Simeon a prorokyňa Anna - Ježiš Kristus v dome svojho Otca, vyberá si pomocníkov, má moc nad prírodou, má moc konať zázraky, obetuje sa za nás, má moc nad smrťou
3. Milujúci Otec nám predstavuje Cirkev	- tvoríme rodinu (ľudská rodina a Božia rodina) - oslavujeme a počúvame milujúceho Otca, modlíme sa a spievame - milujeme sa navzájom, odpúšťame si navzájom, tešíme sa navzájom, pomáhame si navzájom - dôverujeme milujúcemu Otcovi

4. Doplnkové témy	• biskup Mikuláš • Ježiš – dobrý pastier • Ježiš sa vrátil k Otcovi • Ježiš posla Svätého Ducha
-------------------	--

Základné školy:

1. ročník

Ročníková téma: BOH OTEC

Ročníkový cieľ: Boh, ako náš milujúci, starostlivý a sprevádzajúci Otec.

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Kto je Boh	• Boh je láska • Boh stvoril svet • Boh stvoril človeka
2. Boh je môj Otec	• Boh sa o mňa stará • Boh mi dal nebeskú matku • Boh mi dáva rodinu
3. Aký je Boh	• Boh mi dáva pomocníkov, mám rodinu a kamarátov, ktorí mi pomáhajú • Boh dodrží slovo (Abrahám) • Boh nemá rád hriech (Noe) • Boh je vždy so mnou
4. Boh prichádza k nám	• Zvestovanie Presvätej Bohorodičky • Narodenie Ježiša Krista, pastieri a mudrci • Krst Ježiša, stretnutie so Simeonom • Ježiš si vyberá učeníkov • Prvý Ježišov zázrak • Ježiš zomiera • Nanebovstúpenie Pána a zoslanie Sv. Ducha
5. Boh ma sprevádza	• Boh je vždy so mnou • Boh ku mne hovorí skrze svoje Slovo • s Bohom sa môžem rozprávať v modlitbe, môžem ho navštíviť v chráme, môžem ho prijať do svojho srdca • Boh mi pomáha bojovať so zlom • radujem sa, lebo ma miluje

2. ročník*Ročníková téma: PRIATEĽ JEŽIŠ**Ročníkový cieľ: Spoznávať Ježiša ako priateľa. Budovať vzťah dôvery k Ježišovi.*

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Ježiš môj priateľ	• moji priatelia, môj duchovný priateľ (anjel strážca), Marcelino a jeho priateľ • Ježiš – môj priateľ
2. Ježiš v rodine	• Ježišova matka • Bohorodička naša nebeská matka • modlitba Raduj sa Bohorodička • zobrazenie Božej matky na ikonách • Božia matka nás chráni, Filipovka • Zvestovanie, navštívenie Alžbety • Jozef – pestún Ježiša • ikona narodenia Ježiša Krista
3. Ježiš v dome svojho Otca	• Stretnutie Pána • keď bol Ježiš malý, Ježiš s rodičmi v chráme • v chráme oslavujeme Boha, modlíme sa a spievame
4. Ježiš nás učí	• počúvaj, čo hovorí Ježiš • ako môžeš dôverovať Bohu (Abrahám) • ako môžeš odpúšťať (bratia Jakub a Ezau) • ako môžeš byť slobodný (Mojžiš a pravidlá) • ako môžeš byť Ježišovým pomocníkom (povolanie apoštolov) • ako môžeš milovať (Boháč a Lazár) • ako sa môžeš modliť (modlitba Otče náš)
5. Ježiš je Pánom života a smrti	• Ježiš je Boží Syn (Ježišove zázraky) • Veľký týždeň, Ježiš víťazí nad smrťou Pascha • Ježiš posielá Tešiteľa • Ježiš založil Cirkev (podobenstvo o viniči), Cirkev – Ježišova rodina dnes

3. ročník

Ročníková téma: JEŽIŠ KRISTUS CHLIEB ŽIVOTA

Ročníkový cieľ: Boh nám z lásky poslal svojho Syna, ktorý nás vykúpil z hriechu. S Ježišom Kristom sa spájame v Eucharistii.

TĚMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Viera v Boha	• som Božie dieťa (krst, myropomazanie) • verím v jedného Boha • Boh Otec - Stvoriteľ, Boh Syn - Spasiteľ, Boh Svätý Duch – Tešiteľ • hlavné pravdy
2. Dôvera v Boha	• Mojžiš, egyptské rany, zmluva na Sinaji • Božie prikázania (milovať Boha, ctiť si Boha, oslavovať Boha, ctiť si rodičov, chrániť život, chrániť čistotu tela a duše, rešpektovať vlastníctvo druhých, hovoriť pravdu)
3. Hriech, ktorý vzdľahuje od Boha	• neposlušnosť prvých ľudí (počiatok hriechu) • Zachej • hlavné hriechy (pýcha, lakomstvo, smilstvo, závisť, hnev, obžerstvo a opilstvo, lenivosť) • sviatosť zmierenia (márnokratný syn) • farizej a mýtnik (príprava na svätú spoveď)
4. Ježiš Kristus chlieb života	• rozmnoženie chleba • posledná večera (ustanovenie eucharistie) • Eucharistia • svätá liturgia ako hostina (počúvame Božie slovo, slávime eucharistiu) • Ježiš ostáva vo mne

4. ročník

Ročníková téma: SVĚTÝ DUCH RIADI CIRKEV

Ročníkový cíl: Teraz je čas Cirkvi, čas Světého Ducha, který riadi život v Cirkvi a sprevádza nás.

TÉMATICKÉ CELKY	OBSAHY
1. Čas Cirkvi	• Ježíš posíla Tešíteľa • Ježíš, zakladatel' Cirkvi, Ježíšova Církev rastie, Jeruzalem – kolíska kresťanstva • hierarchia Cirkvi
2. Patrím do Cirkvi	• Svätá stolica, arcibiskupstvo, biskupstvo, dekanát, farnosť, moja farnosť • chrám, ikonostas, liturgické predmety, bohoslužobné rúcha, liturgické farby • svätá liturgia (jej časti)
3. Liturgický rok	• Církev sa pripravuje na príchod Mesiáša • sviatky: Ježíša Krista, Bohorodičky, svätých • Církev ohlasuje a sprítomňuje Božie kráľovstvo • Církev sa pripravuje na Paschu • Ježíš silnejší ako smrť
4. Církev udeľuje Tajomstvá	• sviatosť krstu • sviatosť myropomazania • sviatosť Eucharistie • sviatosť zmierenia • sviatosť pomazania chorých • sviatosť kňazstva • sviatosť manželstva • sväteniny
5. Ovocie Cirkvi	• ovocie ohlasovania radostnej zvesti v moci Světého Ducha, dary Světého Ducha • Církev v každodennom živote • Církev slúži

5. ročník*Ročníková téma: BIBLIA – STARÝ ZÁKON**Ročníkový cieľ: Predpovedaný Mesiaš*

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Biblia „Kniha kníh“	- všeobecný úvod (charakteristika, rozdelenie) - SZ a NZ, kapitoly, verše, orientácia) - biblické postavy a ich príbehy (Adam a Eva, Noe) - patriarchovia (Abrahám, Izák, Jakub) - biblické ženy, biblické mestá
2. Vyvolenie Božieho ľudu	- veľké sviatky v NZ – porovnanie Paschy v SZ a v NZ, Zmluva, „Som ktorý som“, predobraz Baránka, obeta v SZ, medený had, predobraz Najsvätejšej Trojice - židovské sviatky a predpisy - prechod cez Červené more, Pascha, Dekalóg, Tóra, egyptské rany
3. Izraelské kráľovstvo	- králi – Šaul, Dávid, Šalamún - jeruzalemský chrám - zajatie, náboženský život izraelitov, tradície
4. Božia múdrosť pre Izrael	- Jób - Žalmy, Príslovia, Kazateľ, Pieseň piesní - Deuterokánonické knihy: Múdrosť, Sirachovec - hudobné nástroje a sprievod pri bohoslužbách
5. Ohlasovanie prorokov	- proroctvá o príchode Ježiša Krista - Eliáš - veľkí proroci (Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Daniel) - malí proroci (dvanásť prorokov) - Ján Krstiteľ

6. ročník

Ročníková téma: BIBLIA – NOVÝ ZÁKON

Ročníkový cieľ: Zjavenie Pána

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Nová Zmluva	- všeobecný úvod (charakteristika, rozdelenie, autori NZ, evanjeliá) - novozákonné postavy (Mária, Jozef, Simeon, Anna, Ján Krstiteľ, apoštoli, učeníci, Peter, Pilát...)
2. Zjavenie Pána	- kerygma Božieho slova - Božie prisľúbenie Spasiteľa a Vykupiteľa - Zjavenie (krst Ježiša v Jordáne) - Kristus Bohočlovek - Ježišov verejný život (narodenie, detstvo, verejné účinkovanie, zázraky, ukrižovanie, vzkriesenie, nanebovstúpenie) - Ježiš Kristus ako Boží Baránok
3. Ježiš ohlasuje Božie kráľovstvo	- Ježiš Kristus ako učiteľ a majster - podobenstvá, reč na vrchu - Ježišove reči o Božom kráľovstve - ustanovenie sviatostí
4. Život prvotnej Cirkvi	- skutky apoštolov, Cirkev v Jeruzaleme, Judei, Samárii, Antiochii - Ježišove príkazy apoštolom - voľba Mateja a diakonov - svätý Štefan, obrátenie Šaula, väzenie a oslobodenie Petra, Pavlove misijné cesty, zajatie a smrť apoštola Pavla
5. Ohlasovanie apoštolov	- charakteristika apoštolov a ich učenie - Petrove a Pavlove listy, apoštolské listy - očakávanie druhého Kristovho príchodu (apokalypsa)

7. ročník

Ročníková téma: DEJINY KREŠŤANSTVA

Ročníkový cieľ: Ježiš ustanovil Cirkev

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Ježišova Cirkev (všeobecná cirkev do roku 1054) <i>I. časť: dejiny katolíckej cirkvi</i>	• prvotná cirkev (Peter a Pavol, založenie cirkvi, listy apoštolov miestnym cirkvám, prenasledovanie) • Rímska ríša, Milánsky edikt, Konštantín Veľký, prvé rehoľné spoločenstvá, schizma 1054 • Otcovia Cirkvi (Ján Zlatoústý, Cyril Jeruzalemský, Gregor bohoslovec, Atanáz Veľký, Efrém Sýrsky), učitelia Cirkvi
2. Cirkev veľkých zmien (od 1054 do II. Vatikánskeho koncilu)	• Jeruzalem: Svätá zem, koncily, reformácia • Tridentský koncil, II. Vatikánsky koncil • Ikonoborectvo
3. Cesta „Mojej Cirkvi“ (313 – 863) <i>II. časť: Dejiny gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku</i>	• Franská ríša • počiatky kresťanstva na Slovensku • Veľkomoravská ríša • príchod Konštantína a Metoda
4. Od Metoda po Veľký piatok (863 – 1950)	• dielo Konštantína a Metoda, ich žiaci • Reformácia • zjednotenie: únia Bretská, Užhorodská • Mukačevská eparchia, Prešovské biskupstvo • Slovenský štát, zrušenie Gréckokatolíckej cirkvi, svätí a blahoslavení v Cirkvi: Gojdič, Hopko, Trčka, Romža...
5. Smrť a Vzkriesenie (1950 – 2018)	• totalita a život prenasledovanej cirkvi • obnovenie a nové usporiadanie cirkvi na Slovensku, novodobí blahoslavení • biskupstvá, novodobé dejiny, pútnické miesta • gréckokatolícka metropolia na Slovensku

8. ročník*Ročníková téma: VIEROUKA**Ročníkový cieľ: Ježiš môj Vykupiteľ*

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Môj život modlitby	• modlitba – stretnutie s Kristom • formy modlitby • oktoich – liturgické slávenia, liturgia, večiereň, utiereň, pobožnosti, moleben, Akatist • Ikona – okno do neba
2. Liturgický rok	• etapy liturgického roka (od začiatku cirkevného roku až po veľkonočné slávenie) • Kristus v liturgii • liturgia Jána Zlatoústeho, Bazila Veľkého a vopred posvätených darov • staroslovenčina – reč otcov
3. Piliere mojej viery	• sviatosti (forma a matéria) • prikázanie lásky • dekalóg, hlavné pravdy • učenie o Najsvätejšej Trojici, Kristus Bohočlovek, Vykupiteľ a Spasiteľ • evanjeliové rady (čistota, chudoba, poslušnosť), Božské a kardinálne čnosti • Cirkevné prikázania
4. Cesta obrátenia	• učenie o hriechu • obrátenie, pokánie, odpustenie, milosť posväcujúca, Božie milosrdenstvo • pôst (zmysel a disciplína) • skutky telesného a duchovného milosrdenstva
5. Svetové náboženstvá	• Cirkev – charakteristika a rozdelenie • religionistika, svetové náboženstvá (učenie, knihy, posvätné miesta)

9. ročník*Ročníková téma: MRAVOUKA**Ročníkový cieľ: Ježiš môj Spasiteľ. Ježiš ma formuje.*

TÉMATICKE CELKY	OBSAHY
1. Boh a ja	3. prikázanie (vysvetlenie prikázaní, hriechy proti prikázaniam, spovedné zrkadlo, formovanie svedomia, pravá úcta k Bohu) - kresťanská morálka (identita gréckokatolíka, príslušnosť k obradu)
2. Môj život v milosti	4., 5., 7., 8. a 10. prikázanie (vysvetlenie prikázaní, hriechy proti prikázaniam, spovedné zrkadlo, formovanie svedomia, správny prístup k životu, úcta k životu) - zodpovednosť k majetku - dnešná doba a konzumný spôsob života
3. Tajomstvá Cirkvi	- Sviatosti (ustanovenie, prax a konkrétny život kresťana, obrady pri sviatostiach) - Ježišove podobenstvá a blahoslavenstvá (formovanie svojho života) 7 darov a ovocie Svätého Ducha - hriechy (7 hlavných hriechov, hriechy proti Svätému Duchu, 9 cudzích hriechov)
4. Láska a čistota	6. a 9. prikázanie (vzťahy vo všeobecnosti, láska a čistota, povolanie pre manželstvo, kňazstvo a zasvätený život) - rodina (hodnota rodiny, plánovanie rodičovstva, budovanie vzťahov)
5. Z otroctva na slobodu	- závislosti - okultizmus, mágia - exorcizmus - rasová neznášanlivosť - extrémizmus

Od novej štruktúry obsahu učiva očakávame, že výučba bude smerovať k tomu, aby si žiaci vytvárali vzťah k Bohu a postupne ho prehlbovali, preferovali morálne hodnoty, ktoré sú v súlade s kresťanskými cnosťami, chápali hranice ľudskej slobody, správali sa zodpovedne a cítili potrebu prijímať zodpovednosť za svoje rozhodnutia a svoje konanie. Dokázali vytvárať si vlastný názor a nenechali sa manipulovať. Uznávali, že základnou hodnotou je úcta k životu, ktorú treba chrániť a vážiť si ju. Ďalej uznávali hod-

notu manželstva a rodiny, vnímali jej pozitívny vplyv na existenciu dnešnej spoločnosti. Vážili si hodnoty ľudskej práce, niesli zodpovednosť za prírodu, chránili ju a zlepšovali vo svojom okolí. Svojím postojom a konaním boli na strane pravdy. Chápali, čo je zmyslom a poslaním v živote človeka.

Postupy a charakteristika výučby predmetu KN/NV

V náboženskej pedagogike samotná výučba predmetu má byť pre deti a žiakov zaujímavá a stimulujúca. Náboženstvo nie je len vyučovaním vieroučných právd, ktoré bude žiak vedieť reprodukovať, ale permanentným vedením k viere a naopak. Je to súbor dvoch na seba nadväzujúcich spôsobov. Zážitkové vyučovanie je významnou súčasťou moderného výchovno-vzdelávacieho procesu. Metódy a formy práce vyplývajú zo vzdelávacích a výchovných potrieb detí a žiakov, z ich veku a životných skúseností. Doporučuje sa využívať aktivizujúce vyučovacie metódy, pretože aktívna výučba má spád, je zábavná a poskytuje priestor pre individuálnu podporu každého dieťaťa a žiaka. Je psychologicky podložené, že to, na čom sa dieťa alebo žiak aktívne podieľa a čo sám vytvorí, zanechá v ňom silnejšie citové zážitky a trvalejšie poznatky. Práve Jánove slová vystihujú túto podstatu využitia aktivizujúcich metód vo vyučovaní náboženskej výchovy. *„Čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo života.“* (1Jn 1,1).

Učiteľ je priamym sprostredkovateľom, ktorý odovzdáva vedomosti, dokáže nadchnúť, motivovať a formovať svojich žiakov. Dôležitú úlohu zohráva jeho osobný príklad a jeho viera. Je to práve on, kto zabezpečuje vhodný výber a použitie aktivizujúcich metód. *„Robte to, čo ste sa naučili, prijali, počuli a videli na mne!“* (Flp 4,9)

Pred začatím výučby je potrebné, aby sa učiteľ dobre oboznámil s celým vzdelávacím obsahom učiva predmetu a riadil sa podľa vzoru Krista. On sám bol geniálnym učiteľom a vychovávateľom. Používal rôzne metódy, uplatňoval rozhovor, dialóg, osobné svedectvo, obrazné rozprávanie v podobenstvách a názorné príklady. Vychovával osobným príkladom, nie cez poučky.

Záver

Na záver je potrebné si uvedomiť, že podľa učenia Cirkvi netreba zanedbávať ohlasovanie posolstva evanjelia pri odovzdávaní viery vo svetle Božej pedagogiky. Vcelku všetky metódy a prvky, ktoré nie sú v rozpore s evanjeliom, dáva do jeho služby (porov. VDK 148). Benedikt XVI. v encyklike *Deus caritas est* hovorí, že *„najhlbšou podstatou Cirkvi sú jej tri úlohy: ohlasova-*

nie Božieho slova, vysluhovanie sviatosti, služba lásky. Tieto úlohy sa navzájom podmieňujú a nemôžu byť od seba oddelené.“² V týchto troch úlohách je prepojenie medzi kerygmou, ktorá je prepojená so svedectvom a konaním dobra. Presvedčivosť kerygmy rastie s viditeľnosťou toho, že ona je účinnou silou v živote ohlasovateľa a tých, ktorí sú katechizovaní. Preto je dôležité do výchovno-vzdelávacieho procesu vložiť kerygmatickú časť – ohlásenie dobrej zvesti skrze slovo a obraz, teda nielen zapísané a ohlásené slovo, ale aj obraz, ktorý Božie slovo znázorňuje do farieb a tvarov. Novou štruktúrou učebných osnov sa snažíme prekonať nedostatky doterajších učebných osnov moderným a efektívnym spôsobom. Vychádzajúc z vlastných skúseností považujeme inováciu vyučovania náboženskej výchovy za dôležitú a neoddeliteľnú súčasť výchovno-vzdelávacieho procesu detí a žiakov.

BIBLIOGRAFIA

BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. TRNAVA : SSV, 2006, 64 s. ISBN 80-7162-594-9.

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. TRNAVA : SSV, 1999.

SVĚTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. TRNAVA : SSV, 2003. 2623 S. ISBN 80-7162-420-9.

Všeobecné direktórium pre katechizáciu. TRNAVA : SSV, 1999. 326 S. ISBN 80-7162-264-8

² BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Trnava: SSV – Vojtech, spol. s r. o., 2006, čl. 25.

Nové „Kurikulum“ – Nová výzva v školskej katechéze

ThDr. Vlastimil Bajuzík, PhD.

Gréckokatolícka cirkev

Farnosť Zalužice

Abstract: *In the salvation work of man, school and parish catechesis has a very important and irreplaceable role. The learning about God proclaimed by the catechist can affect the heart and faith of the child so strongly, that it cannot be erased even in old age. Currently is a Framework Educational program for the whole Catholic Church in Slovakia based on a spiral structure of teaching syllabus. Given that this model and its content is for many priests, catechists and teachers already unsufficient, we had decided, due to questionnaire and with the mandate from the Council of Hierarchs, to create a „New curriculum“. This new curriculum is new not only in methodology and form, but also in content and it fully applies the heritage and tradition of the Eastern Catholic Church. The new curriculum was accepted and approved by the Council of Hierarchs and the Ministry of Education and is currently ongoing experimental verification.*

Key words: *New curriculum. School catechesis. Mystagogue. Spiral method. Block method. Greek Catholic religion. Religious education.*

V spásonosnom diele človeka, má tak školská ako aj farská katechéza veľmi dôležitú a nenahraditeľnú úlohu. Metropolita Andrej Šeptický často povzbudzoval a upozorňoval na vážnosť tejto úlohy, keď povedal : „Dostať sa si nemôžeme ani predstaviť vážnosť učenia katechizmu dieťaťa na celý jeho život. Jedno slovo z Božského učenia vyslovené horlivým katechetom, môže na um a srdce dieťaťa tak silne zapôsobiť, že sa nedá zotrieť ani v starobe. Jednoducho celý životný smer, najzákladnejšie poňatia o živote, všetky kresťanské čnosti, a odtiaľ aj celá hodnota jeho práce, záleží od toho, či sa v mladosti naplňal učením viery. Kňazi, katechéti učiac deti náboženstvo, pracujú na najkrajšom a najväčšom diele, nad akým bolo dané človeku kedykoľvek pracovať. Oni v duši dieťaťa, ktoré má byť členom Cirkvi Božej a občanom svojej vlasti, vytvárajú a vtlačajú znaky Kristových čností, vytvárajú v nich kresťanský život. Ako sochár z hliny formuje postavu umeleckého diela, tak presbyter a katechéta prácou nie menej umeleckou, v mäkkom vosku detskej duše vypracováva obraz a podobu samého Ježiša Krista. Oni akoby maľovali Kristovu ikonu a zrejme čím viac do tejto práce vkladajú starostlivosti, schopnosti, umeleckej vedomosti...citov a potreby jej charakteru, jej úpadkov a vášní, čím viac do tejto práce vkladajú svoje

modlitby a obety, tým krajšie a lepšie umelecké dielo vychádza z ich rúk. Láska k dušiam, takým malým – je ich pravá vlastnosť. Ona ich naučí, ako zapadnúť do srdca, nájsť spôsob, také vyjadrenia, aké deti lepšie porozumejú, pochopia a prijmú. Tá vlastnosť ich naučí svojím slovom podávať toto teplo, ktoré mladučké srdcia zapáli a zjednotí s Kristom. Ona ich naučí náboženské učenie odovzdávať s takým životom, s takým presvedčením, aby sa zapáčila, povzbudila, zohriala, osvietila, aby sa stala životom a otvorila široké horizonty mladučkým umom.“

Tieto slová sa stali aj našou výzvou k tomu, aby dieťa-žiak-študent v školskej katechéze dostal čo najviac a najlepšie z bohatstva a darov, ktoré v svojom obraze a spiritualite len dokáže prijať pri začiatku tak vážneho formovania spásonosného diela v jeho živote. A kde by sme mali začať? Výzvou sa pre nás stalo KURIKULUM predmetu Gréckokatolíckeho náboženstva/náboženskej výchovy. Vytvoríme nové kurikulum, lebo pre našu Gréckokatolícku cirkev to musí byť novou výzvou v školskej katechéze do nasledujúcich rokov.

V súčasnosti je Rámcový vzdelávací program pre celú Katolícku cirkev na Slovensku postavený na špirálovej štruktúre učebných osnov, ktoré umožňujú postupné prehĺbovanie učiva v nasledujúcich ročníkoch vždy na náročnejšej úrovni. Bol schválený Konferenciou biskupov Slovenska dňa 28.10.2010.

Prečo nové kurikulum predmetu gréckokatolíckeho náboženstva/náboženskej výchovy? Pretransformujeme kurikulum katolíckeho náboženstva /náboženskej výchovy do východného obradu, použijeme východnú terminológiu a „nailustrujeme“ to byzantskými obrázkami a ikonami. Doteraz sme to tak robili, ale to neriešilo podstatu a nenapĺňalo to ani potreby srdca a duše detí a mládeže vyznávajúcich svoj východný katolícky obrad a svoju nádhernú spiritualitu a v podstatnej miere ani východný kánon 621 CCEO, ktorý hovorí:

§ 1 Synode biskupov patriarchálnej cirkvi a Rade hierarchov prislúcha, v hraniciach územia vlastnej cirkvi, právo vydať normy o katecheticknej formácii, ktoré treba primerane usporiadať v katechetickom direktórii, pri zachovávaní predpisov najvyššej autority Cirkvi.

§ 2 V katechetickom direktórii treba vziať zreteľ na osobitnú povahu východných cirkví tak, aby v odovzdávaní katechézy žiaril biblický a liturgický moment a tiež tradície vlastnej cirkvi sui iuris v patológii, hagiografii a jej ikonografii.

§ 3. Synoda biskupov patriarchálnej cirkvi, alebo Rada hierarchov, sa má postarať o prípravu katechizmov prispôsobených rôznym skupinám veriacich v Krista (teda aj žiakov a študentov na všetkých typoch škôl), spolu s potrebnými pomôckami a prostriedkami a tiež o podporu a koordináciu katechetických podujatí.

V § 1 a § 2 CCEO je reč o katechetických direktóriách, ktoré majú byť vypracované v metropolitných a patriarchálnych cirkvách. Vyžaduje sa, aby sa pamätalo na osobitnú povahu východných cirkví natoľko, aby v katechetickom vyučovaní žiarila dôležitosť Biblie a bohoslužby, ako aj tradície vlastnej cirkvi *sui iuris* v patológii, hagiografii a ikonografii. Treba zdôrazniť, že na Východe, a to sa dnes odporúča aj v západnej cirkvi, katechéza nemôže byť oddelená od bohoslužby, pretože z nej, je ako z tajomstva Krista celebrowaného *in actu* inšpirovaná. Toto je metóda prijatá mnohými otcami Cirkvi na formáciu veriacich. Prejavuje sa v “katechéze” pre katechumenov a v “mystagógii” alebo v “mystagogickej katechéze” pre tých, ktorí sú uvádzaní do Božích tajomstiev. Takým spôsobom sú veriaci ustavične vedení k radostnému znovuobjaveniu slova, smrti a vzkriesenia ich Pána, do ktorých ich uviedol Duch Otca. Cez pochopenie toho, čo slávia, a úplné prijatie toho, čo je slávené, objavujú plán svojho života. Mystagógia je teda obsahom ich vykúpenej, posvätenej existencie na ceste k zbožšteniu a ako taká je aj základom duchovnosti a morálky. Týmto spôsobom sa mystagógia, snaží priblížiť k človeku liturgiou Cirkvi a priviesť ich k živej skúsenosti kresťanských tajomstiev v liturgii Cirkvi. Preto sa odporúča, aby proces katechizácie jednotlivých východných katolíckych cirkví konkrétne vychádzal z vlastných špecifických bohoslužobných slávení.

Ďalšou nezanedbateľnou otázkou pri vstupe do tvorby nového kurikula bola aj odozva kňazov a katechétov pôsobiach v školskej katechéze. Tieto poznatky boli praktické a preto ich považujem za relevantné pre naplnenie výzvy pre tvorbu nového kurikula gréckokatolíckeho náboženstva/náboženskej výchovy. V roku 2015 sa vykonal prieskum formou dotazníka v rámci Gréckokatolíckej cirkvi a bola doň zapojená Prešovská archieparchia, Košická a Bratislavská eparchia.

Po dôkladnom preštudovaní postrehov a návrhov od kňazov a katechétov, vychádzajúcich z dotazníka som dospel k týmto záverom :

Pozitíva: Pre učiteľov je to, že sú k dispozícii učebnice (1.- 4.), ktoré ako pomôcka poslúžia k systematickému vyučovaniu NV na školách. Zahŕňajú to najdôležitejšie a je s nimi spokojnosť. Niektorí učitelia tak k učebným osnovám , metodikám ako aj k novým učebniciam (1-4) nemajú výhrady.

Metodické príručky, učebnice (1r-4r.) ako aj pracovné zošity (1r-9r.) poskytujú dostatok materiálu na to, aby si katechéta vybral to, čo chce žiakom sprostredkovať a čo ich chce naučiť.

Negatíva: Súčasné platné učebné osnovy sú pre učiteľov odtrhnuté od reality a nastavené veľmi zložito, ba až vedecky. Nedávajú priestor základným kresťanským pilierom a zanedbávajú vierouku. Chýbajú v nich osobné skúsenosti s vierou a pohľady na život očami žijúcich „svätcov“. V špirálovom modeli osnov vidia učitelia vysoko postavený, náročný a nedosiahnuteľný ideál.

Vyhodnotenie: K otázke prišlo 34 odpovedí – vysoko pozitívne a pozitívne boli iba 2 hodnotenia, naopak negatívne a vysoko negatívnych hodnotení bolo 26. Neutrálnych hodnotení bolo 6. Väčšina hodnotení vyslovuje negatívny postoj voči súčasnému modelu.

Každé hodnotenie je subjektívne a každému vyhovuje, alebo prekáža niečo iné. Katechétom podľa uvedeného hodnotenia nevyhovuje súčasný špirálový model školskej katechézy. Je to hodnotenie učiteľov, ktorí pracujú v školskej katechéze 11 a viac rokov, čiže ju používajú od začiatku a majú v pamäti aj predchádzajúci model, ktorý poniektorí aj dodatočne používajú, resp. si ním pomáhajú. Zvlášť to, že máme minoritné zastúpenie žiakov na školách je nutnosťou, aby sa spájali triedy a vyučovanie podľa dnešného modelu je o to zložitejšie.

Prieskum, ktorý sa vykonal v roku 2015 priniesol nasledovný záver: z relevantných hodnotení vyplýva, že súčasný model učiva NV na školách v našom obraze je hodnotený negatívne zo strany kňazov a katechétov. Je náročný a preto by ho bolo treba zjednodušiť v ponímaní a prijímaní učiva pre žiaka, ale aj pre výklad učiteľa. Stojí preto na zváženie začiatku procesu tvorby vlastných učebných osnov pre náš obrad a našu spiritualitu.

V roku 2017 sa prieskum formou dotazníka uskutočnil aj v rámci katolíckej cirkvi na Slovensku do ktorej sa zapojilo 234 respondentov (kňazov, rehoľníkov a katechétov laikov) a vyhodnotenie tohto dotazníka viedlo k vytvoreniu skupiny tvorcov nového kurikula katolíckeho náboženstva / náboženskej výchovy.

Dovoľte mi aj vlastnú skúsenosť v mojej školskej katechéze na základnej škole na druhom stupni som na hodine náboženskej výchovy preberal „Vyznanie viery“ a od žiaka, ktorého som sa spýtal či vie Vyznanie viery my odpovedal: „.....pán farár my sme sa učili na náboženstve to, do koša akej farby máme odhadovať papier, sklo a plasty alebo ako pomôcť netopierom vo veži našej cerkvi, a nie ako znie Vyznanie viery!“ To je realita učebných

osnov náboženskej výchovy a potom stretávame mladých ľudí, ktorí nevedia základné poznatky, ktoré kresťan na ceste do večnosti má mať, aby zodpovedne a autenticky prežíval svoj život.

Tieto dôvody a hlavne potreby Gréckokatolíckej cirkvi viedli riaditeľov Diecéznych katechetických úradov v Prešove a Košiciach aby začiatkom roka 2018 iniciovali vytvorenie skupiny tvorcov kurikula a pomôcok pre Katolícku cirkev – východného obradu.

V Prešove 24. januára 2018 sa uskutočnilo prvé stretnutie autorov pre tvorbu kurikula Gréckokatolíckeho náboženstva pre východný obrad. Na tomto stretnutí sa vyhodnotil dotazník z roku 2015 ktorý prebehol v rámci Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Autori sa oboznámili aj s prieskumom, ktorý prebehol v roku 2017 v Rímskokatolíckej cirkvi a na základe týchto informácií od kňazov, katechétov a učiteľov Náboženskej výchovy obidvoch obradov autori prijali nasledovne stanovisko a harmonogram prác na novom kurikule:

1. Prihliadajúc k výsledkom dotazníka z roku 2015 v Gréckokatolíckej cirkvi, ktorý potvrdil záujem respondentov o uprednostnenie „blokového“ systému vzdelávania pred „špirálovým“ systémom vzdelávania.
2. Autori prijali rozhodnutie, aby nové kurikulum Gréckokatolíckeho náboženstva / náboženskej výchovy pre všetky stupne škôl bol tvorený v „blokovom“ systéme vzdelávania.
3. Pri tvorbe nového kurikula sa bude prihliadať aj na potreby MŠ a špeciálnych škôl.
4. Do konca júna 2018 sa pripraví pracovná verzia nového kurikula pre MŠ a ZŠ, ktorá bude odovzdaná na pripomienkovanie pre Metropolitnú liturgickú komisiu a Gréckokatolícku teologickú fakultu.
5. Po zapracovaní pripomienok sa predloží nové kurikulum na schválenie Rade hierarchov na jesennom zasadnutí 2018.
6. Nové kurikulum sa zverejní na webových stránkach eparchií a katechetických úradoch pre všeobecné pripomienkovanie kňazov, katechétov a učiteľov náboženstvá.

Rada hierarchov na svojom 25. zasadnutí 7. februára 2018 odsúhlasila autorov gréckokatolíckych učebníc Náboženskej výchovy a Náboženstva, ktoré je potrebné vypracovať. Tomuto súhlasu vladykov predchádzalo stretnutie zástupcov gréckokatolíckych katechetických úradov s autormi, ktorí sa prihlásili, že by boli ochotní na tomto diele pracovať a následne aj ďalšie stretnutie, na ktorom sa dohodlo, že sa v januári 2018 začnú práce

na učebniciach, pracovných zošitoch, metodikách na základe schváleného kurikula.

Následne Mons. Ján Babjak SJ, prešovský arcibiskup metropolita dekrétom č. j. 635/2018 zo dňa 19. februára 2018 menoval podľa kánonu 621 §3 CCEO autorov Kurikula, učebníc a pracovných pomôcok pre Gréckokatolícke náboženstvo/náboženskú výchovu.

Od menovania sa skupina autorov pravidelne stretávala na pracovných stretnutiach striedavo v Prešove a Košiciach. Pri pravidelných stretnutiach sa pripravovalo nové kurikulum podľa prijatých zásad a metodík.

Nové Kurikulum bolo skupinou autorov po zapracovaní všetkých pripomienok zo strany Metropolitnej liturgickej komisie, Gréckokatolícku teologickú fakultu, kňazov, katechétov a učiteľov náboženskej výchovy hotové ku koncu roku 2019. Rada hierarchov Gréckokatolíckej cirkvi *sui iuris* následne 26. februára 2020 schválila Nové Kurikulum Gréckokatolíckeho náboženstva/náboženskej výchovy.

Toto nové KURIKULUM Gréckokatolíckeho náboženstva tak ako už bolo povodené upúšťa od doteraz používanej špirálovej metódy a využíva blokovú metódu výučby. Vytvorené a navrhované kurikulum vychádza zo Svätého Písma a Evanjelií, z bohatstva Východnej cirkvi a jej Božskej liturgie, Katechizmu Katolíckej cirkvi, morálky, vierouky, Patrológie, Hagiografie, ikonografie a dejín všeobecnej a miestnej cirkvi. Obsahové okruhy odrážajú základné oblasti vierouky v Trojjediného Boha a mystagógiu, ktorá je teda obsahom ich vykúpenej, posvätenej existencie na ceste k zbožšteniu a ako taká je aj základom duchovnosti a morálky človeka. Náboženské kompetencie sú rozvíjané podľa schopnosti a veku žiakov, podľa náročnosti rozložené do celého kurikula. Školské vyučovanie nového kurikula tak pomôže vnímať a žiť duchovnú realitu žiakom v tradícii svojej cirkvi - spiritualite a tak spoznávať duchovné a morálne hodnoty, schopnosť rozlišovať a aktívne prosociálne kooperovať v rodine, škole a spoločnosti.

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky prijalo dňa 25.11.2020 žiadosť o schválenie nového kurikula a následne ho dňa 08.12.2020 na sviatok Počatia Presvätej Bohorodičky sv. Annou schválilo a pripojilo zoznam škôl na experimentálne overovanie nového kurikula.

Sme na konci jednej cesty tvorby a overovania nového kurikula a zároveň na začiatku novej cesty, kde cez školskú katechézu budeme formovať a slúžiť pri spásanosnom diele v rannom živote božieho dieťaťa. Každý kňaz, katechéta, učiteľ náboženskej výchovy bude rozsievať semeno pravdy Božej do srdca žiakov a študentov. Pravda, viera, nádej, láska a svedectvo každého

jedného kňaza, katechéty či učiteľa ktoré vo svojej službe pri katechéze odovzdávajú musí priniesť úrodu. Úrodu, ktorá poslúži každému, aby pochopil dielo spásy , ktoré Boh pripravil pre „maličkých a pokorných srdcom“. Blazený kto pochopí a príjme spásonosné dary od Boha v pravde, láske a múdrosti.

BIBLIOGRAFIA

KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných Cirkví : Libreria Editrice Vaticana, 1998.

<https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/kodex-kanonickeho-prava/c/cceo>

Lekcja religii w archidiecezji krakowskiej. Dane z badań ankietowych parafii

Ks. dr Andrzej Kielian

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Abstract: *At the request of the Commission for Catholic Upbringing of the Polish Bishops' Conference, the Department for Catechesis of the Metropolitan Curia in Krakow has been sending questionnaires about the participation of children and youth in school Catholic Religious Education to all parishes of the Archdiocese of Krakow for the last three years. The data collected makes it possible to present attendance at CRE in all types of schools that are located in this part of Malopolska region, that belongs to the Archdiocese of Krakow. The paper presents the results of the research conveyed within the years 2018-2020 and shows the dynamics of changes in the participation of students in CRE over successive school years 2018/2019 till 2020/2021. In the commentary, one can find a basic analysis of the collected data in comparison with national numbers, both of them in terms of CRE attendance and the number of CRE teachers in schools. The data was obtained from the parishes belonging to the Archdiocese of Krakow, Poland.*

Keywords: CRE. Religion. Lesson. School. Poland. Krakow. Catholic Church.

Na prośbę Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski od trzech lat Wydział Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Krakowie przesyła do wszystkich parafii archidiecezji krakowskiej ankiety dotyczące udziału dzieci i młodzieży w szkolnych lekcjach religii rzymskokatolickiej. Dzięki zebranim danym można zaprezentować zestawienie obrazujące frekwencję na lekcjach religii w poszczególnych typach szkół znajdujących się na tym obszarze Małopolski, który terytorialnie przynależy do archidiecezji krakowskiej. Artykuł przedstawia wyniki badań z lat 2018-2020 i ukazuje dynamikę zmian w udziale uczniów w lekcjach religii na przestrzeni kolejno po sobie następujących lat szkolnych. W komentarzu można odnaleźć podstawową analizę zgromadzonych danych. Zostały one porównane z danymi ogólnopolskimi, zarówno gdy chodzi o frekwencję na lekcjach religii, jak też o ilość katechetów pracujących w szkołach. Dane pozyskiwano za pośrednictwem parafii należących do archidiecezji krakowskiej.

Z ilu parafii uzyskano dane?

Na ogólną liczbę 469 parafii i ośrodków duszpasterskich archidiecezji krakowskiej w poszczególnych latach uzyskano odpowiedzi z 412, 427 i z 461 parafii. Odpowiedzi dotyczyły wyłącznie szkół i przedszkoli znajdujących się na terenie danej parafii. Nie każda parafia w archidiecezji krakowskiej posiada szkołę lub przedszkole na swoim obszarze. Dlatego ilość odpowiedzi uzyskana w roku szkolnym 2020/2021 można uznać za kompletną, poza kilkoma mniejszymi parafiami. Tabela 1 zawiera informacje o liczbie zwróconych ankiet w poszczególnych seriach badania.

Tabela 1. Liczba zwróconych ankiet z parafii archidiecezji krakowskiej

Rok	Ilość uzyskanych ankiet z parafii	Ilość parafii i ośrodków duszpasterskich archidiecezji
2018/2019	412	469
2019/2020	427	
2020/2021	461	

Źródło: badania własne

Na podstawie tak zgromadzonych danych oszacowano ogólną ilość uczniów uczęszczających do szkół na terenie archidiecezji krakowskiej oraz procentowy udział uczniów biorących udział w lekcjach religii rzymskokatolickiej organizowanych w placówkach systemu oświaty. Prawdziwość tych danych opiera się na informacjach, jakie spływają z parafii. Jeśli ilość uczniów odbiega od rzeczywistej, może to oznaczać, że nie została ona prawidłowo oszacowana przez wypełniających ankietę księży proboszczów i ich współpracowników.

Jaka jest liczba uczniów uczestniczących w lekcjach religii w szkołach archidiecezji krakowskiej?

W wyniku analizy zebranych kwestionariuszy ankiet uzyskano informacje dotyczące odsetka uczniów z terenu archidiecezji krakowskiej, którzy uczestniczą w lekcjach religii rzymskokatolickiej. Dane zaprezentowane zostały zbiorczo w Tabeli 2, wskazującej procentowo liczbę uczniów, którzy korzystają ze szkolnych zajęć z religii.

Tabela 2. Liczba uczniów na lekcjach religii w szkołach archidiecezji krakowskiej w podziale na lata szkolne i rodzaje placówek

Rodzaj placówki	Liczba uczniów uczęszczających na religię procentowo		
	2018/2019	2019/2020	2020/2021
przedszkola i oddziały przedszkolne	82	72	81
szkoły podstawowe	97	95	94
licea ogólnokształcące	84	74	71
technika	86	80	80
szkoły branżowe I st.	92	86	88
szkoły specjalne, ośrodki wychowawcze (wszystkie rodzaje)	98	91	85

Źródło: badania własne

Na podstawie informacji zawartych w Tabeli 2 można zauważyć ogólną tendencję spadkową w ciągu ostatnich trzech lat. W najmniejszym stopniu dotyczy ona przedszkoli i szkół podstawowych. Gdy chodzi o przedszkola, różnice w ilości dzieci uczęszczających na zajęcia z religii biorą się z trudności w organizacji tych zajęć w wielu mniejszych przedszkolach, do których niezwykle trudno znaleźć nauczyciela religii, mającego możliwość podjęcia pracy w wymiarze 2, 4 czy 6 godzin religii w tygodniu (zajęć 30-minutowych lub 15-minutowych w grupach 5-latków). Innym powodem jest także fakt, że nie wszystkie przedszkola oferują rodzicom możliwość wyboru zajęć z religii kierując się różnymi względami pragmatycznymi, np. wspomnianymi trudnościami w zatrudnieniu katechety lub dodatkowymi kosztami z tym związanymi. Z uwagi na dynamikę sytuacji nauczania religii w przedszkolach, dane mogą ulegać wahaniom rok do roku i nie odzwierciedlają realnych decyzji o udziale bądź rezygnacji z zajęć z religii.

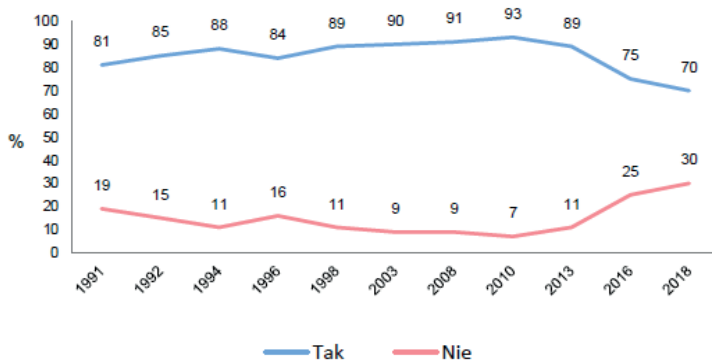
Z kolei relatywnie największy spadek zanotowano w grupie uczniów liceów, gdzie odsetek biorących udział w zajęciach z religii rzymskokatolickiej w ciągu ostatnich trzech lat obniżył się o 13 punktów procentowych. Nie jest to tendencja odbiegająca od podobnych zjawisk w innych częściach Polski. Ponadto zauważalne spadki frekwencji w znacznym stopniu dotyczą szkół ponadpodstawowych ulokowanych w miastach wojewódzkich w Pol-

sce, jakkolwiek w różnym nasileniu w zależności od regionu. Potwierdzają to wskazane niżej badania.

13-procentowy spadek zauważalny jest także, według zaprezentowanych danych, w innego typu szkołach i ośrodkach, tj. szkołach specjalnych, ośrodkach młodzieżowych i placówkach pokrewnych. Niższe wartości uzyskane w badaniu z roku szkolnego 2020/2021 mogą jednak świadczyć o urealnieniu danych w trzeciej serii badania w stosunku do lat poprzednich, w związku z uzyskaniem wypełnionych kwestionariuszy ze znaczniej większej liczby parafii, na terenie których te placówki się znajdują. Nie wydaje się, by miało to bezpośredni związek z licznymi rezygnacjami z nauki religii w tych placówkach w ciągu ostatnich dwóch lub trzech lat, co nie oznacza, że sytuacja będzie utrzymywać się tam na stabilnym poziomie w porównaniu do innych rodzajów szkół. Spadki stają się bowiem trendem powszechnym. Przed dwoma laty średnie wyniki ogólnopolskie wskazywały na odsetki wyższe niż 80 punktów procentowych na każdym etapie edukacyjnym. W roku szkolnym 2019/2020 było to 87,6 proc. (spadek o 0,4 proc. rok do roku). Z wieloletnich badań CBOS, zaprezentowanych na Rysunku 1, wynika, że w 2010 roku uczestnictwo w lekcjach religii dekla-

Rysunek 1. Frekwencja na lekcjach religii w szkołach ponadpodstawowych w Polsce w poszczególnych latach. Badania CBOS.

Rys. 70. Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?

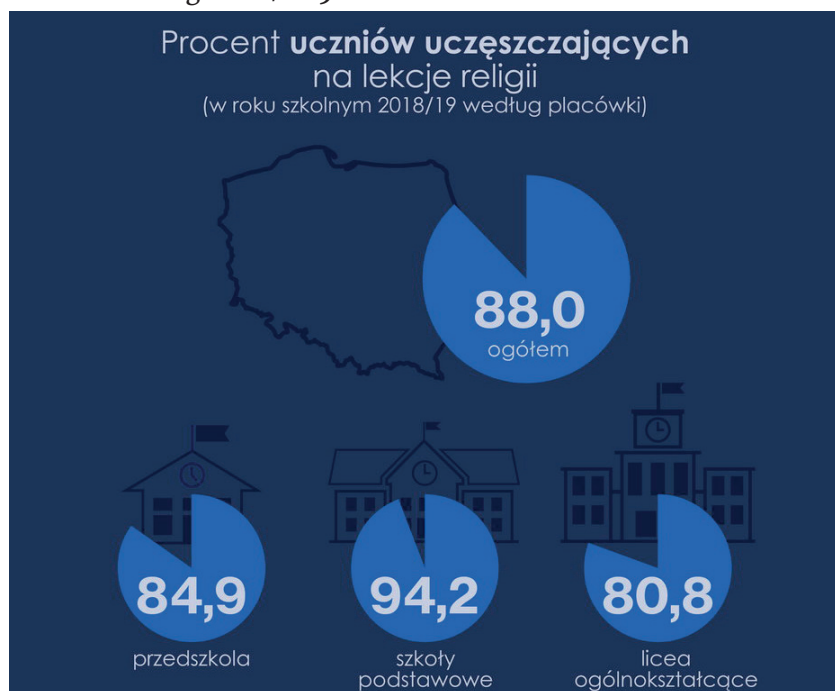

Badania statutowe CBOS: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Źródło: Centrum Badania Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Młodzież 2018, red. M. Grabowska, M. Gwiazda, Warszawa 2019, s. 163.

rowało 93 proc. dzieci i młodzieży. Począwszy od roku szkolnego 1990/1991 – gdy wprowadzono lekcje religii do szkół, a CBOS po raz pierwszy pytał o nie uczniów – obserwowany był trend wzrostowy, trwający aż do roku 2010. Odsetek uczniów uczestniczących w lekcjach religii wzrósł w tym okresie o 12 punktów procentowych (z 81 proc. w roku 1991 do 93 proc. w 2010 roku). Począwszy od pomiaru z 2013 roku wskaźnik ten zaczął spadać. W roku 2018 udział w lekcjach religii w szkole deklarowało 70 proc. uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. W lekcjach religii najczęściej uczestniczyli wtedy uczniowie mieszkający na wsi (78 proc.) i w miastach do 20 tysięcy mieszkańców (77 proc.), a najrzadziej – mieszkańcy miast co najmniej półmilionowych (44 proc.).¹

Rysunek 2. Frekwencja na lekcjach religii – dane ogólnopolskie z roku szkolnego 2018/2019

Źródło: *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020*, red. W. Sadłoń, L. Organek, Warszawa 2020, s. 47. Grafika: <https://kobieta.onet.pl/dziecko/starsze-dziecko/uczen/>

¹ Centrum Badania Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, *Młodzież 2018*, red. M. Grabowska, M. Gwiazda, Warszawa 2019, s. 162-164.

uczniowie-masowo-rezygnuja-z-lekcji-religiiwewnioskachrysujablyskawice/5wyoexr?utm_source=szukaj.onet.pl_viasg_kobieta&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatice&srcc=ucs&utm_v=2

Wskaźniki badań CBOS-u różnią się nieco od tych, jakie podaje Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego. Badania, które zostały zaprezentowane na Rysunku 1 przedstawiają odmienne dane, niż wskazane na Rysunku 2, opracowane na podstawie informacji zebranych przez Konferencję Episkopatu Polski. Wynika z nich, że w roku 2018 w liceach, technikach i szkołach branżowych na lekcje religii rzymskokatolickiej uczęszczało ponad 80 proc. młodzieży. Jest to o 10 proc. więcej, niż we wskazaniach CBOS za ten sam rok. Różnicę można między innymi tłumaczyć inną metodologią badań. Konferencja Episkopatu Polski zbiera dane ankietowe z poszczególnych diecezji. Te zaś pozyskują informacje z parafii w taki sposób, jak to zostało zaznaczone we wstępie do niniejszego artykułu. Dane nie zawsze są kompletne, jednak zasięg ich pozyskiwania jest znacznie szerszy. Z kolei badanie CBOS *Młodzież 2018* zostało przeprowadzone na ogólnopolskiej losowej próbie 80 dziennych szkół ponadgimnazjalnych – liceów, techników (oraz liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych) i zasadniczych szkół zawodowych (z wyłączeniem szkół specjalnych), w 69 miejscowościach. Badanie przeprowadzono metodą audytoryjną. Łącznie zrealizowano 1609 wywiadów z uczniami².

Kolejnym powodem różnic mogą być zarówno lokalizacja, jak i stopień wiary młodzieży. Istotną zmienną różnicującą frekwencję na lekcjach religii jest bowiem wielkość miejscowości zamieszkania, co zostało wskazane powyżej na podstawie badań *Młodzież 2018*. W dużych miastach młodzież częściej nie chodzi na religię niż w mniejszych ośrodkach, co można zaobserwować porównując dane z terenu archidiecezji krakowskiej z liczbami dotyczącymi wyłącznie szkół krakowskich. Różnice wynoszą od 6 do 13 proc. w zależności od poziomu edukacji. Uczestnictwo w lekcjach religii jest także, co oczywiste, w znacznym stopniu powiązane z religijnością młodych ludzi. Tu jednak warto zauważyć, że w szkolnej lekcji religii nie bierze udziału mniej więcej jedna piąta uczniów określających się jako wierzący (lub głęboko wierzący). Uczestniczy w niej za to jedna trzecia (34 proc.) badanych określających się jako niewierzący oraz dwie piąte (41 proc.) nigdy niepraktykujących religijnie. Na podstawie badań CBOS można wysnuć wniosek, że uczestnictwo w lekcjach religii w coraz większym stopniu jest zależne od przyjętego światopoglądu uczniów. W grupach wierzących oraz praktykujących utrzymało się bowiem na podobnym pozio-

² Por. tamże, s. 17-18.

mie jak w badaniu z roku 2016. Wtedy udział w katechezie deklarowało 82 proc. uczniów określających się jako wierzący (a więc dokładnie taki sam odsetek jak w roku 2018) oraz 93 proc. praktykujących raz w tygodniu (90 proc. w 2018 roku). Odsetek uczniów uczęszczających na lekcje religii zmalał za to w grupach zdeklarowanych niewierzących (o 10 punktów procentowych) oraz nigdy niebiorących udziału w praktykach religijnych (o 11 punktów procentowych). Można więc przypuszczać, że następuje „urealnienie” odsetka uczniów uczestniczących w katechezie – w coraz większym stopniu jest ona skierowana do osób rzeczywiście religijnych³. Nie wydaje się jednak prawdą, jakoby uczniowie wszystkich szkół masowo rezygnowali bądź byli wypisywani przez rodziców z udziału w lekcjach religii⁴.

Zdaniem Witolda Jedynaka, stopniowy spadek religijności młodego pokolenia w Polsce stawia niewątpliwie pod znakiem zapytania skuteczność katechezy w szkole. Tę tendencję można interpretować jako porażkę powszechnego nauczania religii w szkole, które nie jest w stanie zatrzymać procesu sekularyzacji i indywidualizacji postaw młodzieży. Z drugiej strony, wydaje się, że katecheza w polskich szkołach, jeśli nawet nie powstrzyma skutecznie tych procesów, to znacznie je wyhamowuje i oddziałuje stabilizująco na postawy i zachowania religijne młodych Polaków⁵.

Szkoły miasta Krakowa na tle archidiecezji krakowskiej

W badaniu przeprowadzonym w roku szkolnym 2020/2021 wyodrębniono także dane dotyczące szkół miasta Krakowa z uwagi na docierające sporadycznie sygnały o znaczącym wzroście liczby uczniów rezygnujących z udziału w lekcjach religii. Należy wziąć pod uwagę, że wpłynęła na to zmieniona organizacja nauczania religii w większości szkół ponadpodstawowych, gdzie z uwagi na ograniczenia związane z pandemią, religia bywała umieszczana w blokach dwugodzinnych na pierwszych lub ostatnich lekcjach, co staje się dodatkowym czynnikiem sprzyjającym absencji⁶. Nie jest

³ Por. tamże, s. 164-165.

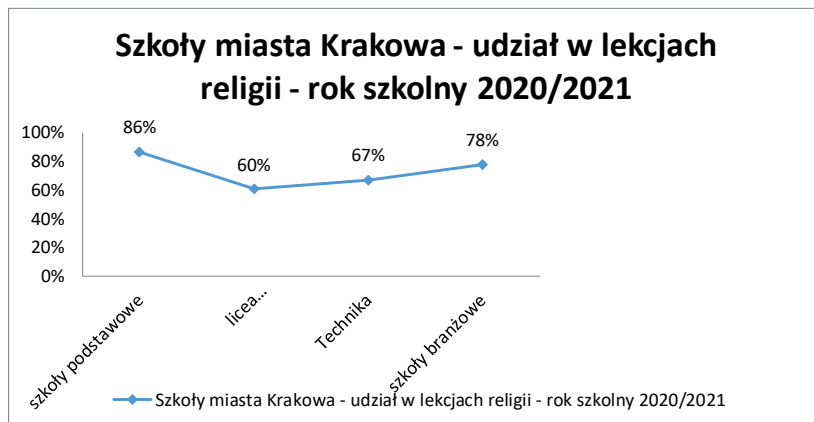
⁴ Por. A. Rojek-Kielbasa, Uczniowie masowo rezygnują z lekcji religii. We wnioskach rysują błyskawice, https://kobieta.onet.pl/dziecko/starsze-dziecko/uczen/uczniowie-masowo-rezygnuja-z-lekcji-religii-we-wnioskach-rysuj-blyskawice/5wyoexr?utm_source=szukaj.onet.pl_viasg_kobieta&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (19.03.2021).

⁵ Por. W. Jedynak, *Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 32(2018), s. 223, doi:10.14746/pst.2018.32.13

⁶ Por. H. Sołtysiak, *Katechetka nie jest już kopciuszkiem*, „Przewodnik katolicki” 10/2021, s. 16-18.

to jednak z pewnością jedyny powód rezygnacji – powody te nie były jednak przedmiotem badania.

Rysunek 3. Udział w lekcjach religii rzymskokatolickiej uczniów szkół krakowskich w roku szkolnym 2020/2021

Źródło: badania własne

Ogólnie rzecz ujmując z zebranych danych dotyczących szkół miasta Krakowa, które zaprezentowano na Rysunku 3, wynika, że na całościową liczbę niemal 90 tysięcy uczniów, na lekcje religii uczęszcza 68 tysięcy z nich, z czego gdy chodzi o krakowskie licea na ponad 20 tys. uczniów tych szkół, w lekcjach religii katolickiej bierze udział ponad 12 tys. licealistów. Warto tu wspomnieć, że wśród nieuczęszczających na lekcje religii rzymskokatolickiej znajdują się także uczniowie należący do innych wspólnot, którzy korzystają z pozaszkolnego nauczania religii, a także znaczna ilość uczniów – chrześcijan prawosławnych i osób o innych przekonaniach, pochodzących głównie z Ukrainy czy Białorusi. W wielu szkołach ponadpodstawowych Krakowa, a także poza Krakowem, ta grupa stanowi znaczny odsetek uczniów danej szkoły. System Informacji Oświatowej nie zawiera danych dotyczących wyznania bądź religii z racji nieujawniania przekonań i ochrony danych osobowych. W świetle przepisów ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz ustawy o ochronie danych osobowych nie można gromadzić danych z podziałem na poszczególne wspólnoty wyznaniowe. Dlatego nie istnieją szacunki pozwalające ocenić jaka ilość uczniów korzysta z nauczania religii poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych.

W nawiązaniu do wyników badań wskazujących na niższą frekwencję na lekcjach religii w szkołach ulokowanych w dużych miastach, można przytoczyć wskaźniki pokazujące, iż w szkołach warszawskich odsetek uczestniczących w lekcjach religii jest niemal o 1/3 niższy w przypadku licealistów niż w szkołach krakowskich. Niższe pozostają także wskaźniki odnoszące się do pozostałych typów placówek oświatowych. Badania zaprezentowane na Rysunku 4 zostały przeprowadzone przez stołeczny Urząd Miasta we wrześniu 2019 roku i polegały na zebraniu informacji za pośrednictwem dyrektorów szkół.

Rysunek 4. Udział w lekcjach religii rzymskokatolickiej uczniów szkół warszawskich w roku szkolnym 2019/2020

Frekwencja na lekcjach religii w szkołach miasta Warszawy	
rodzaj placówki	liczba uczniów uczęszczających na religię (procentowo)
	2019/2020
szkoły podstawowe	78
licea ogólnokształcące	44
technika	41
szkoły branżowe I st.	52

Źródło: <https://wyborcza.pl/7,162657,25344342,coraz-krotsza-lawkakatechetow.html?disableRedirects=true>

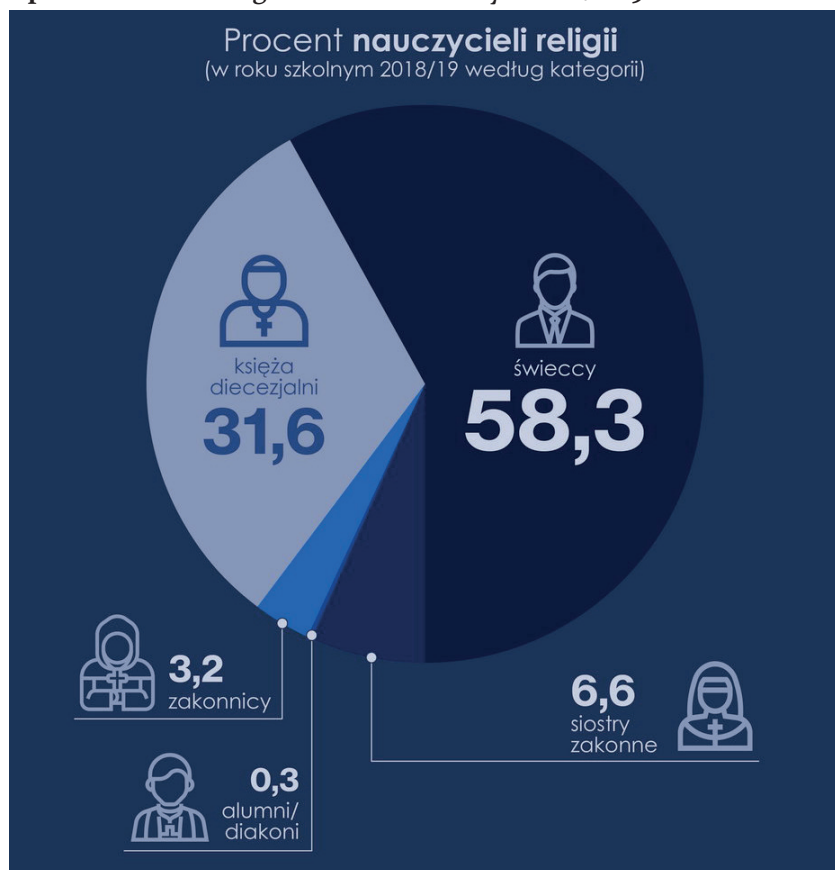
Zdaniem Witolda Jedynaka obserwowane zmniejszanie się frekwencji uczniów na lekcjach religii jest powiązane z przemianami religijności i moralności młodego pokolenia. Wyniki badań socjologicznych informują, że zmniejsza się wskaźnik autodeklaracji wiary młodych ludzi oraz częstotliwość ich udziału w mszach, nabożeństwach czy spotkaniach religijnych⁴². Wielu uczniów postrzega partycypację w szkolnym nauczaniu religii jako udział w spotkaniach religijnych, na które w ogóle nie chcą przychodzić lub w których biorą udział nieregularnie. Uczestnictwo w praktykach religijnych jest traktowane przez młodzież jako jej sprawa prywatna, wyjęta spod kontroli rodziny czy otoczenia. Indywidualizacja dotyczy również wartości i norm moralnych propagowanych przez Kościół katolicki. Uczniowie coraz częściej traktują moralność kościelną relatywnie i selektywnie, wybierając z niej tylko to, co im w konkretnej sytuacji odpowiada⁷.

⁷ Por. W. Jedynak, *Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?*, dz. cyt., s. 218.

Liczba katechetów w archidiecezji krakowskiej

Archidiecezja krakowska należy do trójki polskich diecezji z największą liczbą katechetów. Pozostałe dwie to archidiecezja lubelska z liczbą ok. 1500 nauczycieli religii oraz archidiecezja katowicka z ok. 1400 katechetami⁸. We wszystkich trzech przeważają katecheci świeccy. Według danych ogólnopolskich, zaprezentowanych na Rysunku 5, jest ich ponad 58 procent wśród ogółu nauczycieli religii. W archidiecezji krakowskiej jest to dokładnie połowa uczących.

Rysunek 5. Procent nauczycieli religii – dane ogólnopolskie z podziałem na kategorie w roku szkolnym 2018/2019

⁸ Por. S. Nowotny, *Nauczanie religii w polskich szkołach w świetle badań empirycznych*, 28.08.2015, <http://www.iskk.pl/badania/mlodziez-i-edukacja-religijna/208-badania-edukacji-religijnej> (18.03.2021).

Źródło: *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020*, red. W. Sadłoń, L. Organek, Warszawa 2020, s. 47. In: https://kobieta.onet.pl/dziecko/starsze-dziecko/uczen/uczniowie-masowo-rezygnuja-z-lekcji-religiiwewnioskachrysujablyskawice/5wyoexr?utm_source=szukaj.onet.pl_viasg_kobieta&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2

Udział księży diecezjalnych i katechetów świeckich w ogólnej liczbie nauczycieli religii jest w archidiecezji krakowskiej relatywnie wysoki, jednak niższy niż średnia ogólnopolska z badań w roku szkolnym 2018/2019. Z drugiej strony, znacznie wyższy jest odsetek uczących zakonników oraz siostr zakonnych – przy wartościach ogólnopolskich odpowiednio 3,2 oraz 6,6 proc., w archidiecezji krakowskiej na ogólną liczbę katechetów składa się 7 proc. zakonników i 15 proc. siostr zakonnych, czyli ponad dwa razy więcej niż wynosi wskaźnik uśredniony ze wszystkich polskich diecezji. Dane szczegółowe są zaprezentowane w Tabeli 3 oraz na Rysunku 6.

Tabela 3. Liczba katechetów w archidiecezji krakowskiej z podziałem na kategorie w roku szkolnym 2020/2021

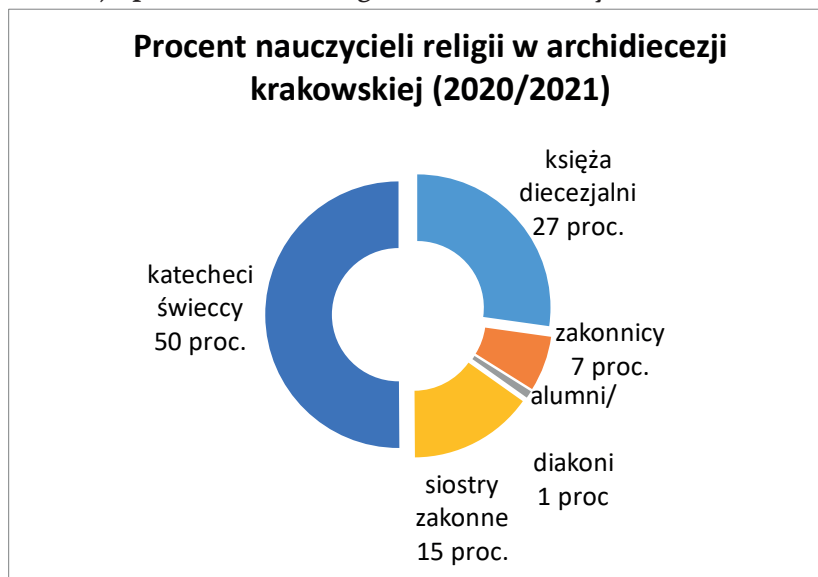
	księża diecezjalni	zakon- nicy	alumni/ diakoni	siostry zakonne	świeccy*)	razem
liczba katechetów	395	97	13	219	M: 182 K: 545	1451

*) M – mężczyźni, K – kobiety; Źródło: badania własne

W jakim wieku są katecheci?

W kwestionariuszu ankiety znalazło się także pytanie o wiek katechetów, co ma o tyle istotne znaczenie, iż dotyczy zastępowalności osób z wieloletnim stażem pracy, stopniowo zbliżających się do wieku emerytalnego, przez młodych nauczycieli, rozpoczynających ścieżkę awansu zawodowego i zbierających doświadczenia w pracy oświatowej i katechetycznej. Dane nie są optymistyczne, bowiem wskazują na zdecydowaną przewagę osób w średnim wieku i zbyt małą liczbę młodych lub początkujących nauczycieli. Na ogólną liczbę 1451 katechetów – nauczycieli religii rzymskokatolickiej – pracujących w szkołach na terenie archidiecezji krakowskiej, pomimo ponad 600 osób w wieku 31-45 lat, co jest pozytywną wiadomością, liczba nauczycieli w wieku do 30 lat w zestawieniu z grupą wiekową 46-60 lat wskazuje na stopniowe uszczuplanie się kadry katechetycznej, co nawet

Rysunek 6. Procent nauczycieli religii – dane z archidiecezji krakowskiej z podziałem na kategorie w roku szkolnym 2020/2021

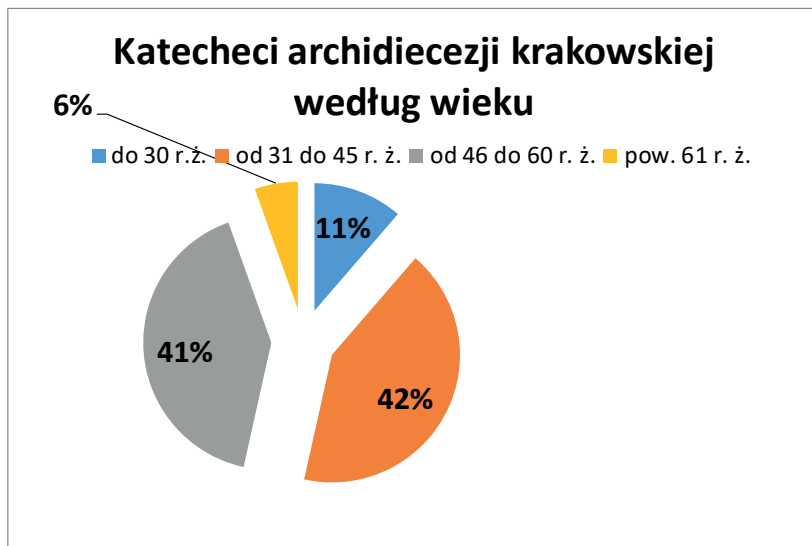

Źródło: badania własne

przy spadku frekwencji uczestników lekcji religii, będzie generowało problemy kadrowe, których skalę można w przybliżeniu oszacować na podstawie dostępnych danych. W roku szkolnym 2020/2021 katecheci w wieku 51-60 lat stanowią łącznie grupę 323 osób, co oznacza, że w okresie najbliższych 10 lat o tę właśnie liczbę uszczuplą się szeregi nauczycieli religii archidiecezji krakowskiej. Katecheci najmłodsi, poniżej 30 r. ż. to zaledwie co dziesiąty uczący, a liczba ta będzie spadać biorąc pod uwagę nabory kandydatów na kierunki teologiczne.

Z danych prezentowanych na Rysunku 7, w bardzo optymistycznym wariacie można prognozować, iż uda się zastąpić najwyżej 1/3 odchodzących w ciągu najbliższych kilku lat na emeryturę katechetów. Będzie to oznaczało braki w kadrze nauczycieli religii i zarazem wyzwanie dla proboszczów tych parafii oraz dyrektorów tych szkół, które będą miały trudności w znalezieniu nauczycieli religii.

Rysunek 7. Procent nauczycieli religii – dane z archidiecezji krakowskiej z podziałem na kategorie wiekowe w roku szkolnym 2020/2021

Źródło: badania własne

Podsumowanie

Publikacja wyników badań dotyczących nauczania religii winna przyczynić się do urealnienia opinii, jakie z różnych źródeł są czerpane i dotyczą frekwencji na lekcjach religii rzymskokatolickiej⁹. Uzyskane informacje są także jednym z argumentów, że liczy się jakość lekcji religii, gdyż w tym wypadku rezygnacja może okazać się formą reakcji na nieprzygotowanie lub niekompetencję nauczyciela religii. Z drugiej strony, przygotowanie

⁹ Por. O. Szpunar, *Krakowscy licealiści rezygnują z religii*. Abp Jędraszewski: „Zatęsknią jeszcze”, „Gazeta Wyborcza” dodatek krakowski, 26.05.2021. In: <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,27124850,krakowscy-uczniowie-rezygnuja-z-religii-abp-jedraszewski-zatesknia.html> (21.06.2021); *Wszystko, czego nie wiemy o lekcjach religii: Kto i za co właściwie płaci?* <http://www.polityka.pl/forum/1255063,wszystko-czego-nie-wiemy-o-lekcjach-religii-kto-i-za-co-wlasciwie-placi.thread> (23.10.2020); J. Podgórska, *Dużo religii w nowym programie szkolnym*, „Polityka” nr 35/2017 (3125), dodatek: *Społeczeństwo*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1717502,1,duzo-religii-w-nowym-programie-szkolnym.read> (23.10.2020); K. Kośeła, *Religia przy tablicy – postawy wobec lekcji religii w szkołach*, [w:] *Szkoła czy parafia? Nauka religii w szkole w świetle badań socjologicznych*, red. K. Kiciński, K. Kośeła, W. Pawlik, Kraków 1995, s. 91, 100-102.

do zajęć i umiejętność nawiązania odpowiedniej relacji z uczniami może sprzyjać ilości uczestniczących w nich uczniów. Pozostaje jednak otwarte pytanie na ile rodzice oraz uczniowie będą chcieli korzystać z fakultatywnego, konfesyjnego nauczania religii wobec procesów postępującej sekularyzacji oraz spadku zaufania do Kościoła katolickiego, zauważanego w ostatnim czasie w sposób wyraźny w społeczeństwie polskim, co także odzwierciedlają ostatnio przeprowadzane badania.

Wedle badań IBRiS opublikowanych 15 listopada 2020 r. przez *Rzeczpospolitą*, w grupie wiekowej 18-29 lat pozytywny stosunek do Kościoła zadeklarowało zaledwie 9 proc. badanych, 47 proc. ma stosunek negatywny, a 41 proc. neutralny¹⁰. Ten wynik ma charakter porażający, ale trend w tym kierunku postępuje już od pewnego czasu. Od kilkunastu lat widać rozwierające się nożyce pomiędzy poziomem wiary starszego pokolenia Polaków, a ich dzieci i wnuków. W ciągu ostatnich 20 lat spadek deklaracji wiary w Boga u młodzieży wyniósł ok. 20 proc., a spadek praktyk religijnych aż 50 proc.. Jest to zjawisko nowe, którego wcześniej w Polsce nie było. Możemy je nazwać przerwaniem lub poważnym zaburzeniem międzypokoleniowego łańcucha przekazu wiary, który dotąd stanowił o tożsamości wierzącej części społeczeństwa. O ile tendencja z końca ubiegłego roku może ulec złagodzeniu, z uwagi na wpływ na te wyniki napięcie, jakie powstały po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r., to jednak zachodzące zmiany dotyczą otoczenia społecznego i wymagają poważnej refleksji oraz podjęcia konkretnych działań. Nadzieję stwarza fakt, że Kościół w Polsce dysponuje wciąż dużymi siłami apostołskimi, które stanowi ponad 30 tys. osób zaangażowanych w katechizację oraz ponad 2 mln wiernych świeckich skupionych w różnorodnych ruchach czy wspólnotach, co tworzy olbrzymi kapitał społeczny. Niezbędne jest jednak – jak podpowiada papież Franciszek – uczynienie Kościoła znacznie bardziej ukierunkowanym misyjnie, na każdym szczeblu jego posługi i działalności¹¹.

Nauczanie religii w szkole jest dla Kościoła niewątpliwie wielką wartością, a także najpopularniejszym instrumentem oddziaływania ewangelizacyjnego na młode pokolenie. Wydaje się jednak, że wartość ta jest w wielu przypadkach niedoceniana przez tych ludzi Kościoła, którzy nie starają się

¹⁰ Por. T. Krzyżak, *Sondaż: Kościół w błyskawicznym tempie traci wiernych*, „Rzeczpospolita” 15.11.2020, <https://www.rp.pl/Kosciol/311159945-Sondaz-Kosciol-w-blyskawicznym-tempie-traci-wiernych.html> (20.01.2021).

¹¹ Por. M. Przeciszewski, *Spada zaufanie do Kościoła*, <https://ekai.pl/spada-zaufanie-do-kosciola/> (22.11.2020); T. Szyszka, *Misyjne impulsy papieża Franciszka*, „Nurt” 2/2016, s. 140-167.

wykorzystać możliwości duszpasterskich, jakie daje nauczanie dzieci i młodzieży w szkole. Niekorzystnym zjawiskiem jest zmniejszający się udział duchownych w szkolnym nauczaniu religii oraz niski odsetek członków zakonów męskich zaangażowanych w to zadanie.

Symptodem, wskazującym na niepomysłne zmiany w procesie nauczania religii jest także, zdaniem W. Jedynaka, obniżający się wśród młodzieży poziom deklarowanej wiary oraz spadek systematycznego udziału w praktykach religijnych. Młodzi ludzie, mieszkający na wsi i w małych miastach, którzy wcześniej regularnie uczestniczyli w praktykach religijnych i w większym stopniu nadal uczestniczą w katechezie szkolnej, będą zapewne upodabniać się do swoich rówieśników z większych miast, przejawiających mniejsze zainteresowanie wiarą i sprawami religijnymi¹².

Wpływ na spadek frekwencji młodzieży na lekcjach religii miała także sytuacja związana z epidemią Covid-19 oraz konsekwentne umieszczanie religii na pierwszych lub ostatnich lekcjach celem eliminacji konieczności sprawowania opieki na nieuczęszczającymi na te zajęcia. To stało się powodem rezygnacji także tych osób, które dotychczas brały udział w tych zajęciach, jednak z przyczyn organizacyjnych i wygody, decydowały się ostatecznie na rezygnację. Sytuację zmienić może decyzja o obligatoryjnym wyborze pomiędzy udziałem w zajęciach z religii bądź z etyki. Nad takim rozwiązaniem rozpoczęło prace Ministerstwo Edukacji i Nauki¹³. W kontekście zagadnienia wprowadzenia obligatoryjnego wyboru pomiędzy etyką i lekcją religii, Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski wyraziła wsparcie dla tej inicjatywy. Zaznaczono jednocześnie, że kwestia podjęcia tej decyzji nie leży po stronie Episkopatu, a jest kompetencją władz rządowych oraz Ministra Edukacji i Nauki. Efektem podjętych rozmów na ten temat stało się przypomnienie i uświadomienie, że płaszczyzna etyczna oraz formacja moralna odgrywa kluczowe zadanie w procesie

¹² Por. W. Jedynak, *Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?*, dz. cyt., s. 224.

¹³ Por. *Obowiązkowa religia lub etyka w szkole? Episkopat za pomysłem Czarnka, ZNP przeciw*: „Nauczycieli etyki mamy tylko około 700”, „Głos Nauczycielski”, 11.06.2021, https://glos.pl/obowiazkowa-religia-lub-etyka-w-szkole-episkopat-za-pomyslem-czarnka-znp-przeciw-nauczycieli-etyki-mamy-tylko-okolo-700?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=obowiazkowa-religia-lub-etyka-w-szkole-episkopat-za-pomyslem-czarnka-znp-przeciw-nauczycieli-etyki-mamy-tylko-okolo-700 (22.06.2021)

wychowania dzieci i młodzieży. W tej materii potrzeba współpracy szkoły, rodziny i środowiska parafialnego¹⁴.

Jakkolwiek nie spojrzeć na atuty i niedociągnięcia szkolnego nauczania religii rzymskokatolickiej w Polsce oraz na malejącą frekwencję uczniów biorących udział w tych zajęciach, z perspektywy wspólnoty chrześcijan, nie ulega wątpliwości, że odnowa Kościoła nie dokona się bez katechezy. Podkreśla to w pierwszych zdaniach *Dyrektorium o katechizacji* zatwierdzone przez papieża Franciszka 23 marca 2020 r. Czytamy tam, iż katecheza „stanowi pełnoprawny element szerszego procesu odnowy, do którego Kościół jest wezwany, by pozostać wiernym przykazaniu Jezusa Chrystusa głoszenia Ewangelii zawsze i wszędzie (por. Mt 28,19)”¹⁵. Nauczanie religii w szkole stanowi jedną z najbardziej powszechnych i ważnych form katechezy Kościoła katolickiego. Zatem całej wspólnotie Kościoła winno zależeć na wysokiej jakości i dobrej organizacji lekcji religii w szkole, niezależnie od spadku ilości chodzących na religię uczniów.

BIBLIOGRAFIA

- Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia AD 2020, red. W. Sadłoń, L. Organek, Warszawa 2020
- Bednarek, M., Bera, P., Waluś, M., *W szkołach brakuje katechetów. Kiepskie płace, mały prestiż*. In: <https://wyborcza.pl/7,162657,25344342,coraz-krotsza-lawka-katechetow.html?disableRedirects=true> (24.03.2021).
- Centrum Badania Opinii Społecznej, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Młodzież 2018, red. M. Grabowska, M. Gwiazda, Warszawa 2019, s. 162-164.
- Jedynak, W., Nauczanie religii w polskich szkołach – sukces czy porażka?, „Poznańskie Studia Teologiczne” 32(2018), s. 207-228, doi:10.14746/pst.2018.32.13
- Każmierska, K., Młodzież archidiecezji łódzkiej. Szkic do portretu, Łódź 2018
- Komunikat Komisji Wychowania Katolickiego KEP po posiedzeniu w dniu 8.06.2021 w Wałbrzychu. In: <https://episkopat.pl/komisja-wychowania-katolickiego-kep-poparla-wprowadzenie-obligatoryjnego-wyboru-pomiedzy-etyka-i-lekcja-religii/> (22.06.2021)
- Koseła, K., Religia przy tablicy – postawy wobec lekcji religii w szkołach, [w:] Szkoła czy parafia? Nauka religii w szkole w świetle badań socjologicznych, red. K. Kiciński, K. Koseła, W. Pawlik, Kraków 1995, s. 88-121.
- Krzyżak, T., Sondaż: Kościół w błyskawicznym tempie traci wiernych, „Rzeczpospolita” 15.11.2020. In: <https://www.rp.pl/Kosciol/311159945-Sondaz-Kosciol-w-blyskawicznym-tempie-traci-wiernych.html> (20.01.2021).
- Młodzież w społeczeństwie wielokulturowym. Od małej ojczyzny do globalnego świata, red. D. Wiśniewski, Warszawa 2015

¹⁴ Por. *Komunikat Komisji Wychowania Katolickiego KEP po posiedzeniu w dniu 8.06.2021 w Wałbrzychu*, <https://episkopat.pl/komisja-wychowania-katolickiego-kep-poparla-wprowadzenie-obligatoryjnego-wyboru-pomiedzy-etyka-i-lekcja-religii/> (22.06.2021).

¹⁵ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, nr 1

- Nowotny, S., Nauczanie religii w polskich szkołach w świetle badań empirycznych, 28.08.2015. In: <http://www.iskk.pl/badania/mlodziez-i-edukacja-religijna/208-badania-edukacji-religijnej> (18.03.2021).
- Obowiązkowa religia lub etyka w szkole? Episkopat za pomysłem Czarnka, ZNP przeciw: „Nauczycieli etyki mamy tylko około 700”, „Głos Nauczycielski”, 11.06.2021. In: https://glos.pl/obowiazkowa-religia-lub-etyka-w-szkole-episkopat-za-pomyslem-czarnka-znp-przeciw-nauczycieli-etyki-mamy-tylko-okolo-700?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=obowiazkowa-religia-lub-etyka-w-szkole-episkopat-za-pomyslem-czarnka-znp-przeciw-nauczycieli-etyki-mamy-tylko-okolo-700 (22.06.2021)
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, Dyrektorium o katechizacji, Kielce 2020.
- Podgórska, J., Dużo religii w nowym programie szkolnym, „Polityka” nr 35/2017 (3125), dodatek: Społeczeństwo In: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1717502,1,duzo-religii-w-nowym-programie-szkolnym.read> (23.10.2020)
- Przeciszewski, M., Spada zaufanie do Kościoła, <https://ekai.pl/spada-zaufanie-do-kosciola/> (22.11.2020).
- Rojek-Kiełbasa, A., Uczniowie masowo rezygnują z lekcji religii. We wnioskach rysują błyskawice. In: https://kobieta.onet.pl/dziecko/starsze-dziecko/uczen/uczniowie-masowo-rezygnujazlekcjiireligiiwewnioskachrysujablyskawice/5wyoexr?utm_source=szukaj.onet.pl_viasg_kobieta&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&src=ucs&utm_v=2 (19.03.2021).
- Sołtysiak, H., Katechetka nie jest już kopciuszkiem, „Przewodnik katolicki” 10/2021, s. 16-18.
- Szpunar, O., Krakowscy licealiści rezygnują z religii. Abp Jędraszewski: „Zatęsknią jeszcze”, „Gazeta Wyborcza” dodatek krakowski, 26.05.2021. In: <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,27124850,krakowscy-uczniowie-rezygnuja-z-religii-abp-jedraszewski-zate-sknia.html> (21.06.2021).
- Szyska, T., Misyjne impulsy papieża Franciszka, „Nurt” 2/2016, s. 140-167.
- Wszystko, czego nie wiemy o lekcjach religii: Kto i za co właściwie płaci? In: <http://www.polityka.pl/forum/1255063,wszystko-czego-nie-wiemy-o-lekcjach-religii-kto-i-za-co-wlasciwie-placi.thread> (23.10.2020).

Moja nauka nie jest moja, ale Tego, który mnie posłał (J 7, 16)

dr Renata Chrzanowska

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Abstract: In the article, catechesis in Polish education will be presented based on the example of the Electrician School Complex No 1 in Cracow (ZSE No 1). The author will present specific methods and didactic resources used during Religious Education classes both at school and online. The author will focus on the ability to make the students active and prepare them for bearing witness to Christian life in the modern world. Also, the author will emphasize the role of the student as the person who not only participates in, but also co-creates an RE lesson. Moreover, the text will draw the reader's attention to the fact that online catechesis during the pandemic times make it possible to spread the Gospel among the student's families. Based on specific online activities by the Rezistors theatre group and the Voluntary Organization of ZSE No 1, the author of the article will discuss the possibility to carefully analyse the Gospel contents in everyday life of the catechized students and other groups of recipients, e. g. the whole school community, elder people from Social Welfare Homes, children from Children's Homes, etc. The author will also quote utterances of young people who evaluate the methods and didactic resources used during RE classes, as well as the contents discussed during the lessons.

Key words: Catechesis. Teaching methods. Didactic resources. Pandemic. Online education.

Wstęp

Obecność katechezy w polskiej szkole od ponad 30 lat stworzyła możliwość dotarcia z treściami ewangelicznymi do uczniów i ich bliskich. Postawiła również przed katechetami konkretne wyzwania. Jednym z nich według Jana Pawła II jest przekazywanie nie własnej nauki, lecz nauki Chrystusa. Parafrazując słowa Chrystusa wypowiedziane w Ewangelii św. Jana, każdy katecheta winien zatem głosić naukę, Tego, który go posłał (J 7,16). Nie tylko winien ją głosić, ale również mieć osobistą relację z Chrystusem, na której będzie oparta jego praca w szkole, czy w parafii. Stanowi to niejako fundament pracy katechety w środowisku szkolnym, często przekładając się na jego zaangażowanie zarówno w nauczanie jak i działania pozalekcyjne. Sytuacja pandemiczna wywołana koronawirusem COVID-19, w roku 2020 postawiła szkolną katechezę przed kolejnym wyzwaniem – nauczaniem online. Stosowane dotychczas metody nauczania na poszczególnych etapach szkolnych trzeba było przenieść do świata wirtualnego. Wymagało to

od katechetów dużej pomysłowości oraz jeszcze większego zaangażowania w przyspieszone poznawanie platform edukacyjnych, narzędzi multimedialnych, które stały się podstawowymi środkami dydaktycznymi w nowej, pandemicznej rzeczywistości.

Metody i środki dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu online

Metoda nauczania według Wincentego Okonia to „celowo i systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela z uczniami, umożliwiający uczniom opanowanie wiedzy wraz z umiejętnością posługiwania się nią w praktyce, a także rozwijanie zdolności i zainteresowań poznawczych” . Metody nauczania odgrywają ważną rolę w procesie formowania młodego człowieka, pod warunkiem, że zostaną do nich właściwie dobrane środki dydaktyczne czyli „tzw. pomoce naukowe, przedmioty, którymi posługuje się nauczyciel, aby jak najskuteczniej realizować cele i zadania kształcenia, jak i przedmioty indywidualnego wyposażenia uczniów, a więc podręczniki szkolne, zeszyty, zeszyty ćwiczeń, przybory do pisania, rysowania i malowania itp.” .

Katecheza szkolna to wyjątkowa przestrzeń, w której niezbędne jest stosowanie różnorodnych metod nauczania oraz odpowiednio dobranych środków dydaktycznych. Zwracał na to uwagę już w 1979 r. papież Jan Paweł II, w adhortacji apostolskiej *Catechesi tradendae* podkreślając, że katecheza może osiągnąć swój własny cel, to jest wychowanie w wierze, wówczas, gdy zostaną wprowadzone różne metody, stosowne do wieku i rodzaju umysłu katechizowanych, dojrzałości eklezjalnej i duchowej, oraz indywidualnych uwarunkowań .

Dlatego głosząc orędzie zbawcze młodym ludziom należy poszukiwać różnorodnych form pracy, tworząc przestrzeń, w której uczniowie staną się współtwórcami katechezy, a nie tylko biernymi słuchaczami. W katechezie zarówno tradycyjnej, jak i online, w klasach starszych szkół podstawowych oraz szkołach ponadpodstawowych do takich metod należą m.in.:

- *metoda projektu* – odwołująca się do samodzielnej pracy uczniów. Służy realizacji określonego przedsięwzięcia, w oparciu o wcześniej podane wytyczne przez nauczyciela. Uczniowie otrzymując konkretne zadania do wykonania oraz wskazówki w jaki sposób należy je zrealizować, nie tylko pogłębiają swoją wiedzę, ale uczą się samodzielności i krytyczności w ocenie źródeł informacji .

- *metoda trybunału* – wykorzystywana w katechezach, w których należy dokonać osądu. min. postawy, zjawiska, zdarzenia, przeprowadzając symulację rozprawy sądowej na zadany temat. Uczniowie przyjmując role: sędziów, obrońców, oskarżycieli, świadków, mają za zadanie znalezienie konkretnych argumentów (w oparciu o literaturę, materiały źródłowe, własną wiedzę), uzasadniających ich stanowisko w sprawie. Metoda ta według Andrzeja Chorzępy „uczy zdrowego krytycyzmu wobec nie zawsze poprawnej oceny rzeczywistości, a także pomaga w zdobyciu umiejętności poprawnej argumentacji i obrony swoich poglądów”.
- *dyskusja* (łac. *discussio* – roztrząsanie) – metoda oparta na wymianie zdań, między uczniami na dany temat. Opiera się na odmienności stanowisk w połączeniu z próbą znalezienia rozwiązania, nadającego się do przyjęcia przez wszystkie dyskutujące strony. Metoda ta rozwija umiejętność wyrażania własnych poglądów, poszukiwania konkretnych argumentów, rzeczowego odniesienia się do przedmiotu dyskusji. Uczy głębszego rozumienia problemów oraz szacunku do osób mających inne zdanie.
- *inscenizacja* – metoda polegająca na odgrywaniu ról w sytuacjach fikcyjnych. Zadaniem uczniów jest zaprezentowanie konkretnych postaci, ich zachowań, emocji, relacji z innymi. Metoda ta pobudza młodych ludzi do kreatywności, przełamywania własnych zahamowań i lęków. Uczy otwartości na grupę rówieśniczą.
- *gra dydaktyczna* – wykorzystując formę zabawy ułatwia katechizowanym zdobywanie wiedzy, wymaga wysiłku myślowego, uczy stosowania się do określonych reguł oraz poszanowania przyjętych norm. Kształtuje umiejętność współdziałania w grupie oraz właściwego przyjmowania zwycięstw i porażek.

Czas pandemii i nauczanie zdalne spowodowały, że wiele metod stosowanych w tradycyjnej szkole należało przystosować do zaistniałej sytuacji. Podstawowym środkiem dydaktycznym stał się komputer i Internet. Dlatego katecheci stanęli przed trudnym zadaniem, poszukiwania nowych metod nauczania oraz wykorzystania w przekazie treści ewangelicznych platform edukacyjnych. Wśród wielu dostępnych warto odnieść się do:

- Microsoft Teams – usługi internetowej opierającej się na działaniach podejmowanych w tzw. chmurze. Platforma zawiera zestaw narzędzi umożliwiający prowadzenie lekcji online.

- Wordwall - portalu umożliwiającego w prosty sposób tworzenie własnych materiałów dydaktycznych online w oparciu o gotowe do użycia szablony. Przygotowane w ten sposób ćwiczenia zachęcają uczniów do zdobywania nowych wiadomości oraz utrwalania omówionych na katechezie treści .
- LearningApps.org - aplikacji Web 2.0 wspierającej proces uczenia się i nauczania za pomocą małych interaktywnych modułów, które nauczyciel może samodzielnie modyfikować. Wykorzystane aplikacje nie stanowią samodzielnej jednostki lekcyjnej . Osadzone w konkretnym temacie uatrakcyjniają katechezę o zadania interaktywne.

Wśród wielu narzędzi internetowych, w klasach starszych szkoły podstawowej oraz w szkole ponadpodstawowej na uwagę zasługują również aplikacje, które mogą pobudzić uczniów do samodzielnej pracy, stając się nie tylko atrakcyjnymi środkami dydaktycznymi, ale również pomocą w przekazywaniu treści dotyczących m.in. historii Kościoła, nauczania społecznego papieża, zagadnieniach bioetycznych, moralnych, biblijnych czy związanych z rokiem liturgicznym. Warto omówić kilka z nich:

- *Kody QR* - to kody graficzne, umożliwiające zapisywanie konkretnych treści za pomocą internetowego generatora. Katecheta wykorzystując ten program podczas zajęć, może udostępnić uczniom zakodowane treści, które młodzież odszyfrowuje przy pomocy bezpłatnej aplikacji pobranej na smartfon lub tablet. Można również zadać ćwiczenie do wykonania, na które uczniowie odpowiadają poprzez wygenerowanie odpowiedzi zapisanej w graficznym kodzie .
- *Create – Voki* – internetowe narzędzie, dzięki któremu można stworzyć animowaną postać (tzw. awatar), nadając jej indywidualny charakter oraz wgrywając odpowiednie teksty, które będą prezentowane podczas odtwarzania animacji . Program ten umożliwia prowadzącemu przekazywanie nawet trudnych treści w ciekawy sposób. Można również młodemu ludziom polecić wykonanie postaci, która przedstawi ich punkt widzenia na zadany temat. Narzędzie to nie tylko wpływa na atrakcyjność przekazu w zajęciach online, ale również uczy dokonywania analizy omawianych podczas katechezy treści.

- *Memy na zadany temat* – bezpłatny program umożliwiający tworzenie ciekawych, czasami śmiesznych ilustracji opatrzonych tekstem. Wykorzystując internetowy generator uczniowie mogą przedstawić treści ukazujące np. katolicką naukę społeczną, zagadnienia bioetyczne, treści dotyczące roku liturgicznego. Ćwiczenie to pomaga rozwijać kreatywność młodzieży oraz utrwalać nawet trudny materiał omawiany podczas katechezy.
- *Wirtualne kartki* – to program umożliwiający tworzenie pocztówek internetowych, które można wykorzystać w katechezie online, polecając młodzieży wykonanie e-kartki na zadany temat oraz przesłanie jej na podany przez katechetę adres email. Można w ten sposób sporządzać krótkie notatki z zajęć lub opracowywać nowe zagadnienia, w oparciu o przygotowane przez prowadzącego materiały.
- *Komiksy* – narzędzie internetowe pozwalające młodym ludziom w krótkim czasie stworzyć historię obrazkową opatrzoną tekstami, przy wykorzystaniu gotowych szablonów. Bardzo dobrze sprawdza się przy omawianiu tematów związanych z prawem moralnym czy zagadnieniami biblijnymi. Rozwija w uczniach umiejętność samodzielnej pracy, dokonywania analizy omawianych treści, formowania krótkich wniosków odwołujących się do istoty poruszanego problemu.
- *Plakaty* – program umożliwiający tworzenie prac plastycznych w krótkim czasie, przy wykorzystaniu internetowego kreatora. Uczniowie mogą pracując samodzielnie lub w grupach opracować zarówno nowe treści omawiane podczas katechezy, jak i podsumować zagadnienia prezentowane podczas lekcji online. Plakaty przygotowane przez młodzież warto wykorzystać np. na stronie internetowej szkoły lub po wydrukowaniu umieścić na gazetce szkolnej. Stanowi to nie tylko element docenienia pracy młodych ludzi, ale także ukazuje ich kreatywność rodzicom i całej społeczności szkolnej.

Różnorodność stosowanych metod i środków dydaktycznych w katechezie online pobudza do aktywności młodych ludzi, którzy wykonując konkretne zadania stają się współtwórcami zajęć a nie tylko biernymi słuchaczami. Poruszane podczas lekcji religii zagadnienia w ciekawy, dostosowany do odbiorców sposób powodują, iż katechizowani nie mogą przejść

obok nich obojętnie. Zachęcení do konkretných działań często dzielą się nimi ze swoimi bliskimi, co sprawia, że treści ewangeliczne prezentowane podczas katechezy online docierają do szerszego grona osób. Katecheza – sięgając zatem do jej pierwotnego znaczenia (*gr. katecheo*) – wywołuje echo zarówno w katechizowanych, jak i ich bliskich, stając się płaszczyzną prowadzącą do spotkania człowieka z Chrystusem.

Katecheza online w praktyce

W Zespole Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie, uczniowie są bardzo kreatywni i otwarci na współpracę. Dlatego większość katechez online zachowało swój dotychczasowy charakter sprzed pandemii wywołanej koronawirusem w roku 2020. Każde zajęcia rozpoczynają się wspólną modlitwą. Następnie po krótkim przypomnieniu zagadnień z poprzednich lekcji, przechodzi się do omówienia nowych treści. Metody nauczania stosowane w katechezie w świecie rzeczywistym m.in.: metoda projektu, metoda trybunału, pogadanka, dyskusja, burza mózgów, pokaz zachowały swój dotychczasowy charakter. Dzięki kreatywności młodzieży, udaje się je z powodzeniem stosować w wirtualnej rzeczywistości podczas katechezy na platformie Microsoft 365.

Przykładem mogą być katechezy online w klasie trzeciej technikum, oparte na metodzie trybunału. Julia Pijanowska, uczennica klasy trzeciej opisując pracę swoich kolegów, zwraca uwagę, iż „metoda trybunału polega przede wszystkim na samodzielnej pracy młodzieży. Tydzień przed planowaną katechezą, pani katechetka rozdziela role w trybunale, wybierając: sędziów, prokuratorów, obrońców i świadków. Uczniowie mają tydzień, by przygotować się do wystąpienia w konkretnej roli oraz przygotować argumenty na zadany temat np. Eutanazja – dobra śmierć? Młodzież pracując samodzielnie przygotowuje argumenty, odnosząc się do konkretnych punktów np.: definicji eutanazji, świadectwa ludzi, którzy chcieli dokonać na sobie eutanazji (np. Janusza Świtaja), świadectw rodzin, których bliscy zostali poddani eutanazji, filmu *Za wszelką cenę*, stanowiska Kościoła w sprawie eutanazji. W czasie katechezy prowadzonej metodą trybunału każdy uczeń może swobodnie się wypowiedzieć i wyrazić własną opinię. Nad porządkiem dyskusji czuwa osoba pełniąca rolę sędziego. Dyskusje trwają długo, ale nie ma momentów ciszy. Na koniec sędziowie podsumowują argumenty obrońców, prokuratorów, świadków i wydają wyrok w kwestii eutanazji. Pani katechetka przysłuchuje się rozmowie, notuje aktywność uczniów oraz kwestie, które trzeba dodatkowo wyjaśnić. Po wydaniu przez

sędziów wyroku, podsumowuje temat, wyjaśnia wątpliwości uczniów oraz ocenia klasę, wpisując dwie oceny: za odpowiedź oraz zadanie domowe. W ten sposób można omówić również temat czystości seksualnej. Pomaga to odkryć każdej osobie w klasie wartość czystości oraz życia ludzkiego”.

Kolejnym przykładem może być katecheza online ukazująca świętość życia od poczęcia, w której oparto się na dwóch tradycyjnych metodach: pokazie i opowiadaniu. Michał Pegiel uczeń klasy trzeciej mówi tak: „pokaz i opowiadanie to były metody, które pani Renia przeprowadziła w naszej klasie, mówiąc o rozwoju dziecka w okresie prenatalnym. Lekcja ta pokrywała się ze strajkami na temat aborcji, o których również na lekcji rozmawialiśmy. Na początku mieliśmy za zadanie oglądnąć film Od poczęcia dziecko, w trakcie sporządzając własne notatki dotyczące rozwoju człowieka w okresie prenatalnym. Następnie wspólnie omówiliśmy poszczególne etapy rozwoju dziecka. Na koniec lekcji dostaliśmy zadanie, aby napisać życiorys dziecka w okresie prenatalnym w pierwszej osobie liczby pojedynczej.

Oto fragment mojego opowiadania: Wiosna, wiosna przyroda budzi się do życia, czy to kwiecień czy to maj, nie wiem. To ja, czyli KTO? Zapłodniona komórka? Jajo Płodowe? Nie!!! To ja człowiek, owoc miłości moich rodziców. Wszystko bym dał żeby móc ich jak najszybciej zobaczyć. Na razie jest tu ciemno. Ciemno, ale ciepło. Czuję się bezpieczny. Z dnia na dzień, z miesiąca na miesiąc się rozwijam. Fizycznie w kolejności: najpierw zarys główki, oczek (ciekawe jaki kolor mają). W 22 dniu zaczęło bić moje serduszko. Och co to za wspaniałe odczucie! Tyk, tyk, tyk Wszystko z nim w porządku. I rączki i nóżki jakie to wszystko jest dla mnie nowe. Czuję dotyk mojej mamusi, czuję gdy głaszcze brzusek. Tata robi puk, puk żeby zareagował. A jednak to zrobię. Kopnąłem mamę! Ha ha ha. Słyszę ich śmiechy i jeszcze ktoś inny mnie głaska. To na pewno moja starsza siostra. Katarzyna na nią wołają. Zaczynam czuć jakiś zapach. To chyba coś bardzo pysznego. Mama gotuje obiad. Mniem. Czuję też zapach mojej mamusi. A co to się stało? Coś spadło! Szklanka się rozbiła. „To na szczęście” - tak powiedziała babcia. To już chyba noc, wszystko się uspokoiło. Nie czuję żadnych ruchów, głosów nie słyszę. Nie będę się wiercił. Niech mamusia odpocznie. Idziemy lulu.

Pani Renata dzięki tak przeprowadzonej lekcji uświadomiła nas, że dzieckiem czyli człowiekiem jesteśmy już od samego poczęcia, czyli od chwili połączenia się komórki jajowej z plemnikiem. Podczas tej lekcji uświadomiliśmy sobie, że aborcja jest po prostu nieetyczna i jest po prostu zabójstwem człowieka”.

W klasach drugich mimo pandemii młodzież pracowała online metodą projektu. Bartosz Azymi, uczeń klasy drugiej opisuje to następująco: „W trakcie zajęć pani Renata przedstawiła nam metodę projektu, tzn. powiedziała nam jak powinny wyglądać nasze prezentacje i jakie informacje powinny zawierać. Następnie zaproponowała nam tematy prezentacji dotyczące największych religii świata i pozwoliła nam samodzielnie podzielić się na grupy, w których mieliśmy opracować wybrane przez nas zagadnienie. Zostałem wybrany na lidera grupy, więc byłem odpowiedzialny za organizację pracy i podział zadań. Miałem przygotować wraz z grupą kolegów prezentację na temat Islamu. Jako lider grupy opracowałem plan projektu i podzieliłem się z kolegami zadaniami. Każdy z nas dostał do opracowania jeden punkt z planu, który dotyczył jasno określonej kwestii np. świętej księgi Islamu (czyli Koranu), prawd wiary oraz świąt muzułmańskich. Po wstępnym zgłębieniu poszczególnych tematów wraz z kolegami spotkalismy się na komunikatorze głosowym, aby omówić postępy naszej pracy i podzielić się dalszymi zadaniami. Część z nas zajęła się przygotowaniem prezentacji a reszta opracowała zadania aktywizujące dla klasy tzn. quiz, a następnie razem opracowaliśmy notatkę oraz zrobiliśmy burzę mózgów, dzięki której udało nam się porównać Chrześcijaństwo i Islam.

Pani Renata była cały czas do naszej dyspozycji i mogliśmy się do niej zwrócić w razie jakichkolwiek wątpliwości. Pomocą służyła nam również moja siostra, która studiuje arabistykę, więc podzieliła się z nami ciekawostkami na temat Islamu oraz wskazała naukowe źródła, z których mogliśmy korzystać podczas przygotowywania lekcji. Dzięki niej udało mi się również zorganizować rekwizyty, które mogłem pokazać na katechezie, co sprawiło, że nasza prezentacja była ciekawsza i wzbogaciła się o bodźce wizualne. Przed zaprezentowaniem projektu musieliśmy wysłać pani katechetce notatkę przygotowaną dla klasy, aby Pani mogła ewentualnie uzupełnić informacje, których zabrakło.

Przed zajęciami spotkalismy się z kolegami, aby zrobić próbę generalną przed prezentacją i skorygować ewentualne błędy. Dzięki temu podczas lekcji prezentacja przebiegała sprawnie a my mniej się stresowaliśmy. Po lekcji koledzy z klasy mogli zadawać nam pytania, aby poszerzyć zakres wiedzy na temat Islamu i zaspokoić swoją ciekawość.

Na naszą ocenę końcową składały się punkty przyznawane za poszczególne zadania m.in.: odpowiednio dobraną modlitwę rozpoczynającą lekcję, trafność doboru materiałów, w których wyszukaniu pomogła nam moja siostra, znająca język arabski, dzięki czemu udało nam się zyskać ciekawe

filmiki dotyczące pielgrzymki i modlitw w Islamie. Oceniana była również poprawność merytoryczna naszej prezentacji, sposób aktywizacji grupy oraz ostateczna weryfikacja naszej wiedzy poprzez odpowiedzi na pytania kolegów z klasy. W podsumowaniu nasza grupa mogła również wyrazić swoje zdanie na temat otrzymanej przez nas oceny”.

Oprócz tradycyjnych metod, nauczanie online wymusiło na katechetach poszukiwanie nowych środków dydaktycznych oraz metod nauczania opartych na platformach edukacyjnych oraz narzędziach dostępnych w świecie wirtualnym. O efektach tych poszukiwań opowiada uczeń klasy drugiej Jakub Janawa: „Od rozpoczęcia przez szkoły nauczania zdalnego, podczas lekcji religii korzystamy z wielu ćwiczeń i gier na platformach edukacyjnych. Przerabiamy materiał, który omawialibyśmy podczas nauczania stacjonarnego w szkole, ale korzystając z platform edukacyjnych i stron internetowych. Na przykład na jednej z lekcji o Soborze Trydenckim mieliśmy za zadanie obejrzeć film ukazujący główne postanowienia soborowe. Na jego podstawie, przy pomocy strony internetowej: <http://www.voki.com/>, mieliśmy stworzyć awatara, czyli fikcyjną postać, opowiadającą o najważniejszych osiągnięciach Soboru Trydenckiego. Następnie w klasie odbył się konkurs, w czasie którego wraz z panią katechetką wybieraliśmy najciekawszą pracę.

Na innej katechezie, omawiając nauczanie społeczne papieży korzystaliśmy z generatora kodów QR. Na początku mieliśmy odczytać zakodowane wiadomości przy użyciu skanerów kodów QR w telefonach komórkowych, a następnie sami tworzyliśmy własne kody, zawierające odpowiedź na zadane przez panią katechetkę pytanie. Kod ten przesyłaliśmy do pani na klasowym czacie.

Podczas katechezy poświęconej Soborowi Watykańskiemu II., tworzyliśmy wirtualne kartki tzw. e-pocztówki, na których umieszczaliśmy informacje dotyczące głównych postanowień soborowych i wysyłaliśmy je pani katechetce na adres e-mail.

Rozmawiając na temat roli pracy w życiu człowieka mieliśmy za zadanie utworzenie mema, ukazującego czym jest dobra praca i dobry zawód. Po wykonaniu zadania prezentowaliśmy efekty swojej pracy na klasowym czacie.

Podczas katechezy często wykonujemy robimy testy, krzyżówki, gry na platformach Learning Apps lub Wordwall. Ogółem na zdalnych lekcjach religii nigdy się nie nudzimy, uczymy się przez zabawę i zdobywamy przy tym dobre oceny”.

Katecheza online pozwala na wykorzystanie wielu nowoczesnych, środków dydaktycznych, przy jednoczesnym wykorzystaniu tradycyjnych metod nauczania. Uczniowie mogą wykonywać np. ćwiczenia plastyczne, wykorzystując konkretne narzędzia internetowe. Przykładem może być tworzenie komiksów ukazujących uczynki miłosierdzia względem duszy i ciała na stronie internetowej¹

Ćwiczenie to nie tylko wyzwala w młodych ludziach kreatywność, ale przede wszystkim pozwala zrozumieć, w jaki sposób w codziennym życiu winni postępować, by okazywać miłosierdzie bliźnim.

Stosowanie różnorodnych metod oraz środków nauczania w czasie nauczania katechezy online sprawia, że uczniowie w Zespole Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie chętnie angażują się w zajęcia, ponieważ pomagają one w pogłębieniu wiedzy religijnej, ale także często rozwijają dodatkowe umiejętności związane z wykorzystywaniem narzędzi internetowych. Katechizowana młodzież, mówi, „że prowadzone w ten sposób lekcje religii, sprawiają, iż nie ma czasu na nudę, ani zajmowanie się podczas religii innymi przedmiotami”.

Działania pozalekcyjne w czasie pandemii na przykładzie Zespołu Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie

W Zespole Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie działają dwie grupy, których opiekunem jest katecheta: zespół teatralny Rezistors oraz Wolontariat. Pandemia i związane z nią ograniczenia spowodowały, iż należało znaleźć nowe metody pracy. Spotkania stacjonarne zostały zamienione na zajęcia online na platformie Microsoft 365 oraz na komunikatorze Discord.

Wolontariat szkolny zaczął spotykać się regularnie zamiast w sali lekcyjnej to w klasie wirtualnej, szukając pomysłów jak wspierać swoich podopiecznych: dzieci z Centrum Administracyjnego nr 1 Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych (CAPOW), seniorów z Domu Pomocy Społecznej (DPS) na os. Sportowym w Krakowie, zwierzęta ze Szpitala dla Dzikich Zwierząt oraz Schroniska dla Bezdomnych Zwierząt.

Dzięki zaangażowaniu wolontariuszy oraz ich rodziców, udało się pomimo pandemii przeprowadzić wiele działań na rzecz podopiecznych. Wśród nich warto wymienić m.in. akcje:

- I Ty możesz zostać św. Mikołajem – polegającą na przygotowaniu około pięćdziesięciu paczek dla seniorów z DPS oraz sześćdziesięciu upominków dla dzieci z CAPOW. Akcję poprzedziła zbiór-

¹ https://www.canva.com/pl_pl/tworzyc/komiksy/

ka rzeczy przeprowadzona w listopadzie, w którą włączyła się cała społeczność szkolna: rodzice, uczniowie, grono pedagogiczne, pracownicy ZSE nr 1. Na uwagę zasługuje szczególnie, fakt włączenia się w działania wolontariatu rodziców uczniów, którzy nie tylko przywozili rzeczy dla potrzebujących do szkoły, ale również po przygotowaniu paczek oferowali transport i występowali w roli świętego Mikołaja .

- Dzień Babci i Dziadka – akcja podczas której wolontariusze przygotowali kilka niespodzianek dla seniorów z DPS, chcąc podnieść ich na duchu w czasie trwającego odosobnienia z powodu pandemii. Młodzież zatroszczyła się, by do Domu Pomocy Społecznej dotarło: pięćdziesiąt drobnych upominków, ciasta i ciasteczka, laurki oraz specjalnie na tę okazję nagrany film z życzeniami .
- Walentynki dla Zwierzynki – zbiórka pieniędzy oraz rzeczy mająca na celu wsparcie podopiecznych Szpitala dla Dzikich Zwierząt w Krakowie trwająca od 3.02-15.02.2021, w którą włączyła się cała społeczność szkolna. Dzięki czemu udało się zakupić dla chorych i rannych zwierząt m.in. karmę, transportery, środki czystości .
- Ratujmy wzrok Andzi – uczniowie wsparli materialnie dziewięcioletnią dziewczynkę, tracącą wzrok w skutek glejaka, który zaatakował jej mózg. Akcja została również nagłośniona przez wolontariuszy w mediach społecznościowych .

To tylko przykładowe akcje szkolnego Wolontariatu, w które pomimo pandemii angażowała się społeczność Zespołu Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie. Warto podkreślić, że wywołały one echo nie tylko wśród uczniów, ale także ich rodziców, którzy bardzo chętnie wspierali młodych ludzi w działaniach na rzecz innych.

Pandemia nie przeszkodziła również w pracy grupy teatralnej Reżyserów. Wymusiła zmiany w funkcjonowaniu zespołu. Próby ze świata rzeczywistego przeniosły się na platformę internetową. Młodzi ludzie pomimo trudności przygotowali pierwsze w historii szkoły jasełka online pt. „Chrystus przychodzi tu i teraz”. Odwołując się do świadectwa nawróconego podczas pandemii lekarza, który dostrzegł żywego Chrystusa w szpitalu, ratując życie chorym na COVID-19 w osobie starszego, umierającego kapłana . Młodzież zaprezentowała spektakl w wersji online poprzez aplikację Discord m.in.: uczniom, rodzicom oraz seniorom z DPS i dzieciom z CAPOW.

Przykład zaangażowania młodzieży z Zespołu Szkół Elektrycznych nr 1 w Krakowie, pokazuje, że można wykorzystując narzędzie internetowe aktywnie działać nawet w czasie pandemii. Zajęcia pozalekcyjne prowadzone online miały wpływ nie tylko na członków obu grup, którym stwarzały namiastkę normalności i dawały poczucie bliskości mimo ograniczenia kontaktów społecznych, ale również na ich rodziny a także podopiecznych Wolontariatu. Kontakt online nie był w stanie zastąpić spotkań osobistych, mógł jednak złagodzić skutki stresu emocjonalnego, poczucia osamotnienia, lęków wypływających z izolacji.

Zakończenie

Stosowanie różnorodnych metod oraz środków nauczania zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym stwarza przestrzeń, w której katecheta może przekazywać naukę. Tego, który go posłał (por. J 7,16) poprzez zaangażowanie w przekaz treści ewangelicznych katechizowanych, którzy stają się współtwórcami lekcji a nie tylko biernymi słuchaczami. Ciekawy jest również fakt, iż nauczanie online pozwala na dotarcie z Orędziem Zbawczym również do rodzin uczniów, którzy często pracując zdalnie stają się słuchaczami omawianych podczas katechezy treści. W niektórych domach uczniów, zagadnienia poruszane podczas lekcji religii wyzwalają dyskusje w czasie których nie tylko młodzież, ale i ich rodzice, czy rodzeństwo po raz kolejny muszą porównać własne poglądy z wartościami wypływającymi z nauczania Chrystusa. Zatem właściwie przeprowadzona katecheza online może stać się działaniem o charakterze ewangelizacyjnym, podobnie jak działania pozalekcyjne np. grupa teatralna czy wolontariat.

Podsumowując – katecheza szkolna może przynosić wiele dobrych owoców mimo pandemii, wymaga ona jednak zaangażowania katechety oraz uczniów w jej przebieg. Jeśli uda stworzyć się przestrzeń, w której młody człowiek, będzie mógł spotkać i odkryć miłość Chrystusa, to słowa: „Moja nauka nie jest moja, ale Tego, który mnie posłał” (por. J 7,16), staną się aktualne w rzeczywistości zarówno wirtualnej, jak i realnej.

BIBLIOGRAFIA

- Barciński Z., Konstruowanie scenariuszy katechetycznych z wykorzystaniem metod aktywizujących, Poznań 2004.
- Benedykt XVI, Bądźcie świadkami Chrystusa, List do młodzieży zgromadzonej nad Jeziorem Lednickim, Watykan 2.06.2005, L'Osservatore Romano 7-8/2005.
- Clarke A., E-learning nauka na odległość. Warszawa 2007.

- Chorzępa A., Znaczenie i funkcja metod aktywnych w procesie katechizacji dorosłych, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” XIX/XX (1986-87).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostołska Catechesi Tradendae, 6. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I. Kraków 1996.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, wyd.2, Poznań 2012.
- Kielian A., Pomoce dydaktyczne w katechezie, „Symposium” 2(2011)
- Kochel J., Wymiar ewangelizacyjny katechezy szkolnej [w]: Katecheza ewangelizacyjna, poszukiwania koncepcji, red. P. Mąkosa, Lublin 2010.
- Kulpaczyński S., Formy obrazowe i metody ich zastosowania w katechezie, [w]: M. Majewski (red.), Katechizacja różnymi metodami, Kraków 1994.
- Kulpaczyński S., Katecheza przy pomocy środków audiowizualnych, [w]: M. Majewski (red.), Katechizacja różnymi metodami, Kraków 1994.
- Kulpaczyński S., Metoda trybunału w katechezie, [w:] red. S. Kulpaczyński, Aktywizowanie katechizowanych, Lublin 1997.
- Łabendowicz S., Techniki multimedialne w katechezie. „Zeszyty Formacji Katechetów” 56/2014 nr 4.
- Lewek A., Nowa ewangelizacja w duchu Soboru Watykańskiego II, t. I, Katowice 1995.
- Mąkosa P., Technologia informacyjna w dydaktycznym procesie nauczania religii. „Roczniki Teologiczne” nr 53(2006).
- Mendel M., Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy, Gdańsk 2007.
- Okoń W., Metody nauczania. [w:] Encyklopedia pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa 1993.
- Okoń W., Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 2007
- Panuś T., Katechizacja, ewangelizacja, kształtowanie człowieka, „Znak”, nr 628/2007.
- Penkowska G., Meandry e-learningu. Warszawa, 2010.
- Pisarek M., Możliwości i ograniczenia ewangelizacyjnego wykorzystania mass mediów w świetle nauczania papieża Franciszka. „Zeszyty Formacji Katechetów” R. 14(2014) nr 2(54).
- Pisarek M., Rola edukacji cyfrowej w dydaktyce nauczania religii. [w:] XXV lat nauczania religii w polskiej szkole. Między nadzieją a rzeczywistością. red. M. Zając, Lublin 2015.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, wydanie V, Biblia Tysiąclecia Poznań 2000.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim Gravissimum educationis, 5, [w:] Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje, Poznań 2002, s. 314-324.
- Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu Inter mirifica, [in:] Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje, Poznań 2002.
- Środki audiowizualne w katechezie. nauczania religii w polskiej szkole. red. S. Kulpaczyński, Lublin 2004.
- Staniś – Rzepka J., Nowe technologie informatyczne w posłudze katechetycznej, Poznań 2019.
- Wedel-Domaradzka A., Raczyńska A., Jak skutecznie prowadzić zajęcia na platformie edukacyjnej? Warszawa 2013.

Źródła internetowe:

Awatary: <http://www.voki.com/>

Generator memów:

<https://generator.memy.pl/>

<https://www.iloveimg.com/pl/generator-memow>

Generator kodów QR on-line i narzędzia internetowe: <https://www.qr-online.pl/>

Chrześcijańskie e-kartki: <http://kartki.blizejneiba.pl/>,

LearningApps.org - <https://learningapps.org>

Tworzenie komiksów: https://www.canva.com/pl_pl/tworzyc/komiksy/

Wordwall - <https://wordwall.net/pl>

Zespół Szkół Elektrycznych nr 1, w Krakowie:

<https://www.zseli.pl/2020/12/21/pierwsze-rezistorowe-jaselka-online/>, 16.04.2021

<https://www.zseli.pl/2020/12/11/i-ty-mozesz-zostac-swietym-mikolajem/>, 16.04.2021

<https://www.zseli.pl/2021/01/26/dzien-babci-i-dziadka-w-dps/>, 16.04.2021

<https://www.zseli.pl/2021/03/03/walentynki-dla-zwierzynki-3>, 16.04.2021

<https://www.zseli.pl/2021/03/19/ratujmy-wzrok-andzi/>, 16.04.2021

Nové prístupy k liturgickej katechéze v pandemickom a postpandemickom období

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Resumé: In this article, the author analyzes the human situation in the current pandemic and post-pandemic period. It is based on specific examples from the practice of a general practitioner's clinic for adults. Perception of the human situation is the primary principle of effective parish and school catechesis. We also find this principle in the method by which Jesus Christ approaches the disciples of Emmaus. The approach of the risen Christ to these disciples is an important inspiration for catechesis today.

Key words: Catechesis. Post-pandemic period. Jesus Christ. Disciples of Emmaus.

Úvod

Žijeme v pandemickom a pomaly už aj postpandemickom období. Covid-19 silne vplyva na život jednotlivca i spoločnosti. Preto aj v Cirkvi potrebujeme brať ohľad na súčasnú situáciu, a to aj čo sa týka farskej a liturgickej katechézy. Adresáti tejto katechézy rovnako ako samotní katechéti totiž žijú vo svete, ktorý sa nachádza v pandemickom a postpandemickom období. Výzvy post-covidového sveta boli jednou z tém posledného telefonického rozhovoru pápeža Františka s francúzskym prezidentom E. Macronom, ktorý sa uskutočnil 21. 3. 2021.¹ Podobne aj najnovšie číslo prestížneho časopisu Európskej spoločnosti pre katolícku teológiu ET-Studies je celé venované téme „Koronakríza a výzvy pre teológiu a Cirkev“.²

V tomto článku sa budem venovať téme „Nové prístupy k liturgickej katechéze v pandemickom a postpandemickom období“. V prvej časti sa na príkladoch z praxe pokúsim opísať situáciu, v ktorej sa súčasný človek nachádza. V druhej časti ponúknem reflexiu nad skúsenosťou emauzských učeníkov ako prototypom novozákonnej liturgie. Metóda, ktorou sa Kristus k týmto učeníkom približuje, je dôležitým princípom aj pre farskú a školskú katechézu osobitne v súčasnej dobe.

¹ Porov. <https://www.agensir.it/quotidiano/2021/3/22/francia-ieri-telefonata-di-40-minuti-tra-papa-francesco-e-il-presidente-macron-affrontati-temi-geopolitici-e-sfi-de-del-mondo-post-covid/> (20. 04. 2021)

² ET-Studies. *Journal of the European Society for Catholic Theology* 12 (2021) 1.

Inšpiráciou sa mi stávajú aj slová našich pastierov, ktoré odzneli v ich úvodných príhovoroch na začiatku tejto našej konferencie. Otec arcibiskup a metropolita Ján Babjak SJ spomenul aktuálne princípy katechézy, platné aj v súčasnej situácii: „Potrebujeme objaviť nový účinný spôsob ohlasovania radostnej zvesti ľudom sekularizovanej spoločnosti. Apoštoli vedeli ohlásiť evanjelium aj tým, ktorí hovorili inou rečou.“

Otec arcibiskup Marek Jędraszewski hovoril okrem iného o tom, že pandémia narušila vzťahy: k sebe samému (depresie), k iným (virtuálne stretnutia, nie tvárou v tvár, čo je tak dôležité pri ohlasovaní evanjelia), k Bohu (smrť blízkych: kde je Pán Boh?), a k Cirkvi (chýba spoločenstvo modliace sa nielen virtuálne). Toto všetko sa podľa neho stáva výzvou pre katechézu: ako prekonávať túto krízu vzťahov.

Situácia človeka v pandemickom a pospandemickom období – príklady z praxe

Východní církevní Otcovia často opakovali a aj praktizovali zásadu, že „teória vychádza z praxe“. Pod gréckym pojmom *theoria* pritom vnímali kontempláciu Boha, ktorá potrebuje vychádzať z praktizovania čností. Hoci dnes to často vnímame opačne: prax má vychádzať z teórie. No pri katechéze, ako aj pri iných aktivitách v Cirkvi potrebujeme stále brať ohľad na prax, na životné situácie, v ktorých sa človek nachádza. Príklady z praxe sú teda dôležité aj pre efektívnejšiu katechézu. Ako hovorí známe latinské príslovie hovorí: „*verba movent, exempla trahunt*“ (slová pohýňajú, príklady priťahujú). V nižšie uvedenom texte spomeniem viaceré anonymné príklady z praxe mojej manželky MUDr. Zuzany Mojžešovej, ktorá pôsobí ako všeobecná lekárka pre dospelých a ktorej ďakujem za spoluprácu pri tomto článku.

Nový život a smrť v jednom dome

Matka sa v pôrodnici nakazila Covid-19, vracia sa s novorodencom domov, nakazí sa manžel a aj jej matka, ktorá následne umiera.

Odpustenie a jeho dynamika

Pacientka deklaruje, že sa snaží odpustiť lekárovi, ktorý sa nedostatočne staral o jej otca, ktorý na následky Covidu-19 zomrel. Priam s hrdinským odhodlaním vyhlasuje, že sa zaňho modlí a že mu odpúšťa.

Strach zo smrti

30-ročný mladý muž s stredne ťažkým priebehom Covid-19 bez predchádzajúceho psychiatrického ochorenia počas hospitalizácie zažil, ako sa na lôžku vedľa neho striedali a umierali pacienti v podobnom veku. Následkom *strachu zo smrti* sú limitujúce psychické postihnutia ako súčasť post-covidového syndrómu.

Môže kresťan prežívať úzkosť?

Mladá matka dvoch detí, ktorej blízka rodina mala ťažký priebeh Covid-19, začala prežívať úzkosť vyjadrenú aj fyzickými ťažkosťami a v duchovnej oblasti prežíva nástojčivú otázku: Som normálna? Som dobrý kresťan, keď prežívam úzkosť? Nemám malú dôveru v Boha? Prichádza opakovane, kladie túto otázku v dôvernom rozhovore a dostáva odpoveď, že jej prežívanie je úplne normálne a úmerné danej situácii. Odchádza povzbudená. Lieky, ktoré dostala, sú iba časťou terapie.

Sociálna neistota a spochybnenie viery

Obaja rodičia v produktívnom veku s VŠ vzdelaním (matka psychologička) s dvoma malými deťmi prídu o prácu. Situáciu prežívajú ťaživo a navštívia psychiatra. Otcovo psychické zdravie a jeho viera bola naštartená prežívaním 8-ročnej dcéry, ktorá sa úpenlivo modlila, aby sa koronasituácia už skončila. Otec sa cítil neschopným dcéru i rodinu ochrániť, dať im duchovnú i sociálnu istotu.

Prierez súčasnou situáciou ako priestor pre liturgickú katechézu

V tejto časti uvedieme niektoré oblasti, ktoré v súčasnej pandemickej a postpandemickej situácii výrazne vplyvajú na život súčasného človeka. Vnímanie týchto oblastí sa tak stáva dôležitým pre lepšie vnímanie priestoru, v ktorom sa prijímateľ katechézy dnes nachádza.

- *Informačný stres*
- *Narušenie stereotypov* – tradičné slávenie sviatkov (i liturgie ako takej), stretávanie sa s príbuznými, s priateľmi, sociálne kontakty nevirtuálnou formou
- *Pandemická únava*
- *Strach otehotnieť* – očakávalo sa, že počas 1. lockdownu nastane demograficky vítaný „babyboom“, no nestalo sa tak: ľudia sa skôr pýtajú: môžem priviesť dieťa do takejto situácie?

- *Neistota do budúcnosti* – neschopnosť plánovať napríklad dovolenky,...
- *Neistota a nedôvera vo vzťahu k inštitúciám, k autoritám*
- Už v predpandemickej dobe ľudia stratili schopnosť akceptovať veci, ktoré ich prevyšujú, zdalo sa, že všetko sa dá kúpiť a vybrať. V súčasnosti dochádza k *existenciálnej neistote*: človek zakúša, a nie virtuálne, ale na vlastnej koži, že sú viaceré veci, ktoré ovplyvniť nemôže
- *Smrteľnosť* – postmoderný človek podvedome odsúval všetko, čo by pripomínalo konečnosť. V západnej mentalite (ale už aj u nás) sa to prejavilo v odsúvaní starších osôb do sociálnych ústavov. Teraz sme dennodenne konfrontovaní so smrťou.
- *Interpersonálne vzťahy* – pohľad na iného človeka ako na potenciálnu hrozbu: nenakazím sa? Strach zo stretnutia s iným. Rúško skrýva tvár. V post-covidovom období bude istý čas trvať, kým odkryjeme tvár nielen od rúška, ale aj od tohto strachu zo stretnutia s iným.

Pre lepšie prekonávanie vyššie uvedených problémov spojených s jednotlivými oblasťami života súčasného človeka spomenieme *tri dôležité zásady pre prax* (pastoračnú, katechetickú i liturgickú) zvlášť aktuálne v súčasnej dobe:

- Osoba sprevádzajúca iné osoby má byť zrelá v psychologickom i duchovnom zmysle, aby vedela správne identifikovať ťažkosti osoby.
- Ľudia potrebujú láskyplne vypočuť (cca 40% úspechu procesu psychoterapie), V duchovnom zmysle to znamená byť ako Ježiš – spolutrpiaci (gr. *sympathos*).
- Ľudská psychika je súčasťou duchovného života a prijatie utrpenia resp. smrti má svoje vývojové štádiá, kde konečným cieľom je prijatie situácie vo svetle vzkrieseného Krista.

Skúsenosť emauzských učeníkov ako prototyp novozákonnej liturgie

Jeden z dôležitých princípov pre farskú či školskú katechézu v súčasnej pandemickej a postpandemickej dobe môžeme vnímať v metóde, akou sa Ježiš Kristus približuje k emauzským učeníkom.

Svätý Ján Pavol II. sa vo svojom apoštolskom liste *Mane nobiscum Domine* (7. 10. 2004), ktorý bol napísaný pri príležitosti Roku eucharistie (október 2004 – október 2005) opätovne vracia k skúsenosti emauzských učeníkov práve v súvislosti s tajomstvom eucharistie.³ Podobne sa k tejto udalosti vracia aj súčasný taliansky liturgista Goffredo Boselli, mních komunity v Bose.⁴ Skúsenosť emauzských učeníkov môžeme teda právom považovať za prototyp novozákonnej liturgie.

V tejto evanjeliovej udalosti (Lk 24, 13 – 48) môžeme zachytiť päť momentov, ktoré sú súčasťou prototypu novozákonnej liturgie:

1. Ježiš prejavuje záujem o človeka tým, že sa pripojí, počúva starosti, problémy človeka a kráča spolu s ním;
2. Ježiš vysvetľuje udalosti vo svetle Božieho slova, ktoré sa vzťahuje na Neho a učeníkom pritom horí srdce;
3. Prosba učeníkov „Zostaň s nami, Pane!“ ako odpoveď na zahorenie srdca “,
4. Ježiš sa dáva poznať učeníkom pri lámaní chleba,
5. Učeníci svedčia o stretnutí so zmŕtvychvstalým Ježišom.

V týchto piatich bodoch je obsiahnutá základná liturgická štruktúra slávenia Eucharistie:

- 1 = úvodné obrady
- 2 = čítania a homília
- 3 = prosby
- 4 = liturgia Eucharistie
- 5 = svedectvo ako „liturgia po liturgii“⁵

Kristus sa ako prvý približuje k človeku

V snahe priblížiť sa čo najlepšie dnešnému človeku sa bližšie pozrime na prvý z týchto bodov: Akým spôsobom sa Ježiš priblíži a pripojí k učeníkom idúcim do Emauz. Nehovorí im najskôr katechézu, nevysvetľuje hneď Božie slovo, ktoré sa naňho vzťahuje a ktoré vysvetľuje to, čo učeníci prežívajú. Ale najskôr dáva možnosť im vypovedať, čo ich trápi.

³ JÁN PAVOL II.: *Mane nobiscum Domine*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/mane-nobiscum-domine> (20. 12. 2016).

⁴ Porov. BOSELLI, G.: *Liturgia ed evangelizzazione*. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf (20. 12. 2016).

⁵ Porov. MOJŽEŠ, M.: *Liturgická teológia. Aby nám horeli srdcia*. Záborské : Salus animarum, s.r.o., 2016. s. 57 – 58.

V tomto bode môžeme vidieť sprítomnenú celú starostlivosť Boha o človeka, Boha, ktorý zostupuje, aby sa priblížil k človeku. Už v Starom zákone, v knihe Exodus čítame o tomto Božom zostupovaní (gr. *katabasis*), keď Boh hovorí Mojžišovi z horiaceho kra: „Videl som utrpenie svojho ľudu v Egypte, a počul som jeho volanie pre pracovných dozorcov, Viem o jeho utrpení. Preto som zostúpil (gr. *kateben*), aby som ho vyslobodil z moci Egypťanov a vyviedol ho z tej krajiny do krajiny krásnej a priestrannej, do krajiny, ktorá oplýva mliekom a medom...“ (Ex 3, 7 – 8). Boh vidí, počuje a vie o utrpení človeka.

O Božom zostupovaní k človeku (gr. *katabasis*) sa spieva aj Jeruzalemskej utiarni, ktorá sa slávi na Veľkú sobotu: „Zostúpil si na zem, aby si spasil Adama, a keď si ho nenašiel na zemi, Vládca, až do podsvetia si ho zostúpil hľadať.“⁶

Svätý Efrém Sýrsky v jednom zo svojich hymnov píše: „Ten, ktorý povedal Adamovi: ‚Kde si?‘ (Gn 3, 9), vystúpil na Kríž, aby hľadal toho, ktorý sa stratil. Zostúpil do podsvetia volajúc: ‚Pod, teda, môj obraz a moja podoba‘.“

Ozvenu tohto starobylého sýrskeho hymnu môžeme vidieť aj na byzantskej ikone *Zostúpenia do podsvetia*, ktorá je vlastne ikonou Vzkriesenia. Kristus na nej drží za ruku Adama, anjeli držia kríž, teda miesto, kam podľa Efréma Sýrskeho Kristus vystúpil, aby hľadal človeka.

Kristus zostupuje, aby sa priblížil k človeku, aby kráčal spolu s ním a aby ho napokon priviedol späť k Otcovi. Boselli zdôrazňuje význam cesty a spoločného kráčania v celej udalosti. Jej opis začína slovami, že „išli dvaja z nich“ a „ako sa tak zhovárali a spoločne uvažovali, priblížil sa k nim sám Ježiš a išiel s nimi.“ Pohyb, ktorý vykonáva Ježiš je, že sa približuje k dvom svojim učeníkom, ktorí kráčajú, aby s nimi zladil svoj krok a zároveň sa zúčastnil na ich rozhovore.⁷ O tom, že Boh „zladuje“ svoj krok s krokom človeka nádherne píše aj sv. Ján z Kríža, podľa ktorého zasnúbenie Boha s dušou človeka sa uskutočňuje krokom duše (*al paso del alma*), a teda postupne (*poco a poco*).⁸

⁶ Triódion siješ' Tripísneč. Triód' póstnaja, Moskva : Pravilo very, 2000. s. 469r.

⁷ Porov. BOSELLI, G.: Liturgia ed evangelizzazione. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf (20. 12. 2016).

⁸ JÁN Z KRÍŽA: *Duchovní píseň*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. s. 157.

Je to ako pri tanci – aj tam je dôležité, aby sa „zladil krok“. A ako hovorí názov pred nedávnom vydaného rozhovoru talianskeho novinára s predstaveným kartuziánskeho kláštora, *Boh chce s nami tancovať*.⁹

V zladení svojho kroku s krokom učeníkov a zároveň účasťou na ich rozhovore akoby chcel Ježiš zdôrazniť spojivo medzi hovorením a kráčaním, a to aj tým, že sa ich pýta: „O čom sa to cestou zhovárate?“ Tým vlastne Ježiš umožňuje vyjadriť dôvod ich cesty, ich kráčania.

Kristovi sa zaujíma o to, čo človek prežíva

V tejto otázke je vyjadrený veľký záujem Boha o človeka. O to, čím človek žije, čo ho trápi, čím sa zaoberá, na čo myslí, o čom rozpráva. Takého priblíženie sa Ježiša k učeníkom je jednoznačne Božou iniciatívou. Božia iniciatíva stojí aj na počiatku akejkoľvek kresťanskej liturgie. Úžasné na tom je, že táto Božia iniciatíva začína záujmom o človeka.

Podľa Boselliho liturgia musí nevyhnutne poznať a brať ohľad na konkrétného človeka, ku ktorému sa obracia, pretože ako povedal kardinál Giovanni Battista Montini, neskorší pápež svätý Pavol VI. v jednom zo svojich príhovorov na Druhom vatikánskom koncile: „*liturgia semper pro hominibus... non homines pro liturgia*“¹⁰ (liturgia je vždy pre ľudí, a nie ľudia pre liturgiu).¹¹

Tieto slová jasne potvrdil svätý Ján Pavol II, keď vo svojej prvej encyklike napísal, že prvou a hlavnou cestou Cirkvi je človek: „Prvá cesta, po ktorej musí ísť Cirkev pri plnení svojho poslania, je celý človek v celej pravde svojej existencie, svojho osobného a zároveň aj spoločenského a sociálneho bytia – v rámci svojej rodiny, v rámci toľkých rozličných spoločenstiev a prostredí, v rámci svojho národa alebo ľudu (ba možno ešte len rodu alebo kmeňa), v rámci celého ľudstva. Človek je prvou a hlavnou cestou Cirkvi, cestou, ktorú určil sám Kristus.“¹²

Práve v udalosti, ktorú zažili emauzskí učeníci, vidíme, že pre Krista je človek jednoznačne tou prvou a hlavnou cestou.

⁹ ACCATTOLI. L. – DUPONT, J.: *Boh chce s nami tancovať. Rozhovor novinára Luigiho Accattoliho s priorom kartúzy Serra San Bruno*. Trnava : Dobrá kniha, 2014.

¹⁰ *Acta synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II.* 1/1. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1970. s. 315.

¹¹ Porov. BOSELLI, G.: Liturgia ed evangelizzazione. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf. (20. 12. 2016).

¹² JÁN PAVOL II.: *Redemptor Hominis* 14. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptor-hominis> (20. 4. 2021).

V snahe dať učeníkom priestor vyjadriť, čo prežívajú a čo ich trápi, Ježiš pokorne ustupuje do úzadia a tvári sa, akoby o ničom nevedel, hoci udalosti, o ktorých sa učenici cestou rozprávajú, sa ho priamo týkajú, ba priam opäť je to On, kto je ich iniciátorom.

Pokorné ustúpenie do úzadia je súčasťou Božieho plánu spásy, je prejavom *kenózy*, vyprázdnenia sa, zrieknutia sa seba samého, o čom píše sv. apoštol Pavol v Liste Filipanom: „Zmýšľajte tak ako Kristus Ježiš: On, hoci má božskú prirodzenosť, nepridrži sa svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého (gr. *heuton ekenosen*), vzal si prirodzenosť sluhu, stal sa podobný ľuďom; a podľa vonkajšieho zjavu bol pokladaný za človeka. Upoňil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži. Preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno, aby sa na meno Ježiš zohlo každé koleno v nebi, na zemi i v podsvetí a aby každý jazyk vyznával: „Ježiš Kristus je Pán!“ na slávu Boha Otca.“ (Flp 2, 5 – 11).

Boselli ďalej zdôrazňuje, že paschálna viera sa rodí na ceste, pretože ona sama je cestou. Samotné kresťanstvo je v Skutkoch apoštolov viac ráz nazvané „cesta (gr. *hodos*)“ (Sk 9, 2). A pre apoštola Petra byť kresťanom znamená byť „cudzincami a pútnikmi“ (1 Pt 2, 11), čiže ľuďom, ktorý kráča. Emauzská liturgia je na ceste, čo znamená, že kresťanská liturgia je *in itinere* („za pochodu“). Je to pravda, veď liturgia je o živote, a ten je stále „za pochodu“. Jedno z najstarších pomenovaní pre kresťanské zhromaždenia je doložené u Tertuliana a je to práve latinské sloveso *procedere* (ísť dopredu), z čoho pochádza slovo *processio* (procesia), dané liturgickému zhromaždeniu.¹³ Je to slovo, ktoré s veľkou pravdepodobnosťou je latinským prekladom gréckeho slova *synhodos*, ísť spolu po ceste.

Vnímanie liturgického zhromaždenia ako synody, ako spoločného kráčania zodpovedá novozákonnému obrazu Cirkvi ako putujúceho ľudu.¹⁴ Práve toto vedomie ovplyvnilo aj kresťanský liturgický priestor, ktorý vo svojej najtypickejšej forme umožňuje, aby liturgické zhromaždenie bolo orientované smerom k oltáru, k svätyni, čiže k Pánovi, ktorý prichádza (gr. *erchomenos*).¹⁵

¹³ Porov. BOSELLI, G.: Liturgia ed evangelizzazione. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf. (20. 12. 2016).

¹⁴ Z druhej strany možno povedať, že aj synoda má tým pádom liturgický rozmer: je to spoločné kráčanie smerom do Božieho kráľovstva, k nebeskému Otcovi, vo Svätom Duchu, pričom Kristus je ten, kto sa k nám pripája a zároveň je jedinou Cestou.

¹⁵ Porov. BOSELLI, G.: Liturgia ed evangelizzazione. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf. (20. 12. 2016).

Práve v byzantskej tradícii možno vnímať orientovanie celého liturgického zhromaždenia ako ľudu putujúceho smerom k svätyni, k oltáru, smerom na východ, a teda v ústrety Pánovi, ktorý prichádza. Stretnúť Krista ako Ženicha, ktorý prichádza v liturgii, je osobitne zdôraznené architektúrou východných chrámov, ktoré sú orientované na východ. Osobitne vo východosýrskej tradícii svätýňa predstavuje svadobnú komnatu.

Ako napísal Michel Stavrou, putovanie ukazuje cestu Božieho ľudu do Božieho kráľovstva. Vonkajšie putovanie pozýva človeka začať alebo obnoviť vnútorné putovanie,¹⁶ ktorého cieľom je stretnutie s Pánom.

Eschatologický rozmer túžby človeka po stretnutí s Kristom

Eschatologická perspektíva je v kresťanstve prítomná od jeho počiatkov. Je vyjadrená novozákonnou túžbou: „*Marana tha*, – Priď, Pane.”¹⁷ Podľa cirkevných Otcov existujú tri príchody Krista: historický, druhý slávny príchod (parúzia) a tretí príchod, ktorý sa denno-denne sprítomňuje v živote Cirkvi, osobitne v liturgii. Podľa svätého Jána Kassiana Boh „stále zostupuje pre sväté duše.”¹⁸ Grécke slovo *erchomenos*, ktoré v nicejsko-konštantinopolskom Vyznaní viery hovorí o Kristovi, ktorý „príde súdiť živých i mŕtvych“, je to isté, ktoré sa spieva v hymne „Požehnaný, ktorý prichádza (*erchomenos*)“. Z gramatického hľadiska ide o prídastie prítomné. Vo vyznaní viery je s ním akurát spojené slovo *palin* (csl. *paki*), či znamená znova. Kristus je v Novom zákone spomínaný a v liturgii vzývaný ako *blahosloven hrjadýj* (*erchomenos*) a zároveň *paki hrjaduščíj* (*erchomenos*).

Svätý Efrém opisuje príchod Krista týmito slovami: „Ženich sa už blíži... On osvetlí, čo je skryté v tme, a vyjaví úmysly srdc. (1 Kor 4, 5)¹⁹... Napokon náhle bude počuť volanie: Ženich prichádza (Mt 25, 6)... Hľa, Ženich! Vyjdite mu v ústrety!”²⁰ V tomto Efrémovom vyjadrení očakávania Ženicha môžeme vidieť spojitosť so starobylou kresťanskou túžbou po príchode Krista. Očakávanie Ženicha je očakávanie Toho, kto miluje Nevestu. Nevestou je pritom nielen jednotlivá osoba, ale celá Cirkev, mystické Kristovo Telo. Zvolanie „Vyjdite mu v ústrety!” je pozvaním ísť stretnúť Krista, ktorý prichádza.

¹⁶ Porov. STAVROU, M.: Bohoslovskij pidchid do palomnictva. In: *Synopsis 4 – 5* (2001), s. 158. Original: «Approche théologique du pèlerinage». In: *Contacts*, 1999, n° 186, 2e trim., s. 127 – 159.

¹⁷ Porov. napr. Zjv 22, 20.

¹⁸ Porov. *Filokalia*, II. diel, 1. časť. Ružomberok : Verbum, 2017. s. 25, bod 33.

¹⁹ Preklad tohto verša sme prevzali z vydania *Sväté Písmo Starého i Nového Zákona*. Rím: SÚSCM, 1995.

²⁰ Porov. *Filokalia*, II. diel, 2. časť. Ružomberok : Verbum, 2017. s. 248, bod 11 a 12.

Je zaujímavé spomenúť, že podobenstvo o desiatich pannách, z ktorého vychádza sv. Efrém, je použité aj v byzantskej liturgickej hymnografii vo veľkom, čiže poslednom (= eschatologickom) týždni pred Paschou. Počas tohto týždňa sa spieva tropár, ktorý začína slovami: „Hľa, Ženích, prichádza o polnoci“ grécky: „*Idou ho Nymfios, erchetai en to meso tes nyktos*“.²¹ Sloveso *erchetai* čo znamená „prichádza“, má ten istý koreň ako prítomné príčastie *erchomenos*, použité v iných liturgických textoch pre Ježiša Krista.

Vo Svätom písme je láska Boha k človeku opisovaná často práve manželským spôsobom. Pripodobnenie Krista k Ženichovi, ktorý prichádza, je teda súčasťou tohto kontextu. K tejto téme sa vracia napríklad svätý Bernard z Clairvaux (1090 – 1153), ktorý vo svojich kázňach na Veľpieseň uvádza, že vzťah Boha k človeku sa realizuje manželským spôsobom, a to aj napriek nevernosti zo strany človeka: „Boh uzatvára zväzok manželstva s dušou, ktorá však zotrúva vo vyhnanstve a ktorá neverí, že je hodná opätovať city Ženichovi, ktorý je vášnivo zaľúbený.“²²

Priblíženie sa Krista k dvom emauzským učeníkom je vyjadrením tejto dokonalejšej Božej lásky k človeku a prvým predpokladom efektívnej katechézy.

Záver

V dnešnej pandemickej a postpandemickej dobe je súčasný človek vystavený viacerým ťažkým životným skúsenostiam, ktoré naňho vplývajú aj ako na prijímateľa katechézy. Metóda prístupu Ježiša Krista k emauzským učeníkom, kedy im nehovorí katechézu ako prvú, ale najskôr vytvorí priestor, aby oni sami pred Ním vypovedali, čo prežívajú a čo ich trápi, je dôležitou a aktuálnou inšpiráciou aj pre farskú a školskú katechézu v dnešnej dobe. Nechajme sa teda inšpirovať príkladom samého Ježiša Krista v napĺňaní jeho misijného rozkazu a otvorme sa v tomto úsilí jeho neustálej prítomnosti, o ktorej On sám na konci tohto rozkazu hovorí: „Choďte teda, učte všetky národy a krstite ich v mene Otca i Syna, i Svätého Ducha a naučte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal. A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta.“ (Mt 28, 19 – 20).

²¹ K tejto problematike a hlbšej analýze spomenutého tropára porov. MOJZEŠ, M: *Hľa, Ženích prichádza. Úvod do teológie, liturgie a spirituality prvých troch dní Veľkého týždňa*. Prešov : GTF PU, 2019.

²² 52. kázeň o Veľpiesni 2. Citované podľa: BERNARD Z CLAIRVAUX: *Boží eros*. Bratislava : Lúč 2007. s. 86. Kvôli jednote s ostatným textom sme v citáte dali veľké Ž v slove Ženích.

BIBLIOGRAFIA

- Acta synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II. 1/1. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1970.
- ACCATTOLI. L. – DUPONT, J.: Boh chce s nami tancovať. Rozhovor novinára Luigiho Accattoliho s priorom kartúzy Serra San Bruno. Trnava : Dobrá kniha, 2014. ISBN 978-80-7141-841-2.
- BERNARD Z CLAIRVAUX: Boží eros. Bratislava : Lúč 2007. ISBN 978-80-7114-641-4.
- BOSELLI, G.: Liturgia ed evangelizzazione. In: http://www.chiesadimilano.it/polopoly_fs/1.87610.1392807868!/menu/standard/file/Boselli_relazione.pdf (20. 12. 2016).
- ET-Studies. Journal of the European Society for Catholic Theology 12 (2021) 1. ISSN 2032-5215.
- Filokalia, II. diel, 1. a 2. časť. Ružomberok : Verbum, 2017. ISBN 978-80-561-0508-5.
- JÁN PAVOL II.: Mane nobiscum Domine. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/mane-nobiscum-domine> (20. 12. 2016).
- JÁN PAVOL II.: Redemptor Hominis 14. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptor-hominis> (20. 4. 2021).
- JÁN Z KRÍŽA: Duchovní píseň. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 978-80-7192-436-4.
- MOJZEŠ, M.: Liturgická teológia. Aby nám horeli srdcia. Záborské : Salus animarum, s.r.o., 2016. ISBN 978-80-972563-1-9
- MOJZEŠ, M.: Hľa, Ženich prichádza. Úvod do teológie, liturgie a spirituality prvých troch dní Veľkého týždňa. Prešov : GTF PU, 2019. ISBN 978-80-555-2386-6.
- STAVROU, M.: Approche théologique du pèlerinage. In: Contacts 1999, n° 186, 2e trim.
- Sväté Písmo Starého i Nového Zákona. Rím: SÚSCM, 1995.
- Triódion síjest' Tripísneč. Triód' póstnaja, Moskva : Pravilo very, 2000.

Dlaczego katechumenat przed bierzmowaniem?

Zarys modelu przygotowania dla niewtajemniczonych ochrzczonych z wykorzystaniem materiałów serii Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie.

Mgr Marzena Błażej

Zespół Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia Ustawicznego w Czernichowie

s. mgr Aurelia Katarzyna Patrzyk

Szkoły Sióstr Prezentek w Krakowie

Ks. dr Andrzej Kielian

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Abstract: *The aim of this paper is to present a general framework of preparation for the Sacrament of Confirmation for young people who, though baptized in the Catholic Church, were growing up in an environment far away from faith and thus did not fulfill their initiation. The outline, called the catechumenate for the uninitiated baptized, is driven out of the ancient and restored after Vatican II catechumenate for adults preparing for the baptism in the Catholic Church. It is suggested to use during this preparation a series of The Train to Holiness. Station Confirmation (Krakow 2020).*

Key words: *Confirmation. Catechumenate. Sacrament. The Catholic Church.*

Katecheci w polskich szkołach bardzo często spotykają w klasach uczniów, którzy zostali ochrzczeni w Kościele katolickim, ale którzy poza chrztem nie przeżyli głębszego wprowadzenia w życie chrześcijańskie. Warto zatem zastanowić się nad zarysem modelu przygotowania do bierzmowania, który bazowałby na zasadach wypracowanych dla wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych, a pod względem formy byłby przystępny dla młodzieży. Krótko rozważymy kontekst, w którym wspomniane w tytule osoby się znajdują oraz spróbujemy określić istotne cechy katechumenatu chrześcijańskiego stanowiące inspirację dla formacji *niewtajemniczonych ochrzczonych*. Na tej podstawie postaramy się podać propozycję programu spotkań, które co do formy byłby oparte na formacji katechumenalnej, a co do treści korzystałyby z materiałów *Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie*¹, które

¹ A. Patrzyk, M. Błażej, P. Zachara, A. Kielian, A. Wciślak *Pociąg do świętości – Stacja Bierzmowanie*, Kraków 2020. Program składa się z propozycji gotowych celebracji, sche-

są kompletnym programem przeznaczonym dla przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania.

1. Punkt wyjścia: *Ochrzczeni, a nie wtajemniczeni*

Jak zauważa Andrzej Offmański, „wielokrotnie katecheci dochodzą do stwierdzenia, że niejedyn z uczestników nauki religii w szkole, a nawet katechezy przy parafii jest «niewierzący», a przynajmniej nieświadomy łaski wiary, jaką otrzymał na chrzcie świętym. Nie doszło u nich jeszcze do interioryzacji wiary, nie mówiąc już o jej dojrzałości”². Młody człowiek żyje dziś w rozdartym świecie – w domu nierzadko rozdartym rozwojem rodziców czy starszego rodzeństwa, alkoholem, brakiem czasu³. «Pasażer pociągu do świętości» żyje w świecie, w którym panuje chaos. W nim samym w tym okresie dzieje się tak wiele, że często nie jest on w stanie się w tym odnaleźć. Jest to człowiek zagubiony. W pracy pedagogicznej i duszpasterskiej katechetom i duszpasterzom towarzyszy pytanie, jak tego człowieka nie stracić ze wspólnoty Kościoła? I zdarza się, że mimo podejmowanych starań tracimy go. Dlaczego? Być może w pracy z młodym człowiekiem zbyt wiele uwagi poświęcamy trosce o tzw. poprawność teologiczną, w której gubimy osobę z pola widzenia, a za mało energii wkładamy w tworzenie przestrzeni, w której będzie on mógł ponazywać swoje potrzeby.

Chrześcijaństwo nie jest drogą nieświadomości potrzeb czy ich negowania. Sięgając po Ewangelię widzimy, że Jezus troszczy się o bardzo prozaiczne potrzeby tych, którzy z Nim przebywali. Do Apostołów mówi, by odpoczęli (por. Mk 6,31), do uczniów, by nakarmili słuchających Jego nauki (por. Mk 14,16-19). W Dziejach Apostolskich opisujących życie pierwotnego Kościoła czytamy, że „każdemu rozdzielano według potrzeb” (Dz 4,32).

W tym kontekście warto wziąć pod uwagę, że w pierwszych wiekach po Chrystusie chrzest był na ogół udzielany osobom dorosłym, które przeszły wystarczająco długi i intensywny czas przygotowania w katechumenacie przedchrzcielny. W epoce pokonstantyńskiej (po 313 r.) wzrastać zaczęła liczba katechumenów przy spadku liczby prawdziwie nawróconych. W następnych wiekach, w krajach schryścianizowanych, masowo praktyko-

matów spotkań oraz pendrive’a z materiałami do wykorzystania podczas spotkań. Znajdziemy tu m. in. filmy, nuty i nagrania pieśni, umożliwiające nauczanie się ich, by podczas celebracji sakramentu bierzmowany nie był zewnętrznym odbiorcą, ale uczestnikiem.

² A. Offmański, *Koncepcja katechezy o charakterze ewangelizacyjnym według zasad katechumenatu*, Szczecin 2010, s. 133.

³ Por. K. Kazimierska, *Rodzina w Archidiecezji Łódzkiej. Szkic do portretu*, Łódź 2019, s. 38-52.

wany był chrzest dzieci, który w średniowieczu ustabilizuje się jako podstawowa forma wprowadzenia do wspólnoty Kościoła⁴. Wraz z rozprzestrzenianiem się chrześcijaństwa katechumenat chrzcielny stopniowo zanikał, zatem zmieniły się w sposób zasadniczy cechy procesu wtajemniczenia chrześcijan. Istotną rolę w tym zadaniu zaczęła pełnić rodzina oraz najbliższe otoczenie, funkcjonujące jako swego rodzaju katechumenat rodzinny⁵. Do idei katechumenatu starożytnego żywo powrócono podczas Soboru Watykańskiego II. W dokumentach soborowych „mówi się o katechumenacie w znaczeniu ścisłym i właściwym, katechumenacie skupiającym osoby dorosłe, przygotowujące się do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego”⁶.

Jednocześnie w XX wieku kultura świata Zachodniego, przeżywając skutki procesów sekularyzacji i laicyzacji, przechodzi gwałtowną przemianę. Można stwierdzić, że na przełomie XX i XXI wieku „(...) rodzina w społeczeństwie zlaicyzowanym już dawno przestała pełnić rolę katechumenatu społecznego, w którym stopniowo dojrzewałaby wiara młodego człowieka i następowałby proces inicjacji w życie wspólnoty kościelnej”⁷. Katecheci i duszpasterze zostają zmuszeni do szukania nowych rozwiązań. Stają oni wobec sytuacji, w której wszelkie wysiłki katechetyczne muszą być ściśle związane z określoną formą nowej ewangelizacji, obudzenia i odnowienia wiary, zmierzając w kierunku uzupełnienia brakującego wtajemniczenia⁸. Trzeba rozważyć różne możliwości kształtowania katechezy przygotowującej do sakramentu bierzmowania dla osób ochrzczonych, których wcześniejsze wprowadzenie w życie chrześcijańskie zostało zaniedbane.

Sytuacja młodzieży, która pragnie przystąpić do sakramentu bierzmowania, a której wcześniejsza katechizacja nie została w sposób odpowiedni dopełniona poprzez wtajemniczenie i życie religijne w rodzinie, jest specyficzna, bowiem z jednej strony klasyczna forma przygotowania do bierzmowania w ramach nauczania religii i spotkań parafialnych nie jest dla nich wystarczająca, (potrzebują wtajemniczenia na wzór katechumena-

⁴ A. Sielepin, *Ku nowemu życiu: Teologia i znaczenie chrześcijańskiej inicjacji dla życia wiary*, Kraków 2014, s. 125. R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część III, „Katecheta” 4* (2008), s. 3-16.

⁵ Por. R. Murawski, *Historia katechezy*, [w:] *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 68-70.

⁶ R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część II, „Katecheta” 3* (2008), s. 6.

⁷ A. Offmański, *Koncepcja katechezy...*, dz. cyt., s. 169-170.

⁸ Por. A. Kielian, J. Kowalczyk, *Duch przyszłości Kościoła. Nowa ewangelizacja w ujęciu Jana Pawła II i Synodu Biskupów* (2012), „Studia katechetyczne”, t. 10, Warszawa 2014, s. 188-190, 205.

tu chrzcielnego). Z drugiej strony formacja w grupie dorosłych w ramach ośrodka katechumenalnego może być niedostosowana do ich wieku, możliwości i poziomu dojrzałości ludzkiej.

Można zatem stwierdzić, iż jeżeli dziecko zostało ochrzczone, a potem jego rodzice nie zatroszczyli się o wypełnienie swego obowiązku wychowania go w wierze katolickiej⁹, czyli dołożenia wszelkich starań, aby przeżyło ono swój katechumenat w procesie wychowania i aby jego wtajemniczenie zapoczątkowane na chrzcie zostało odpowiednio dopełnione, to kilkanaście lat po chrzcie mamy do czynienia z młodym człowiekiem *ochrzczo-nym, a niewtajemniczonym*, który na swój katechumenat wciąż czeka. Jeśli taka osoba prosi o sakrament bierzmowania, to nie jest wystarczające, by jej zaproponować klasyczną katechezę sakramentalną, której celem byłoby pogłębienie i dopełnienie wiary i wiedzy religijnej, ponieważ nie ma fundamentu, na którym można tę katechezę dalej budować. Najpierw należałoby uzupełnić cały wcześniejszy proces wtajemniczenia, którego po chrzcie zabrakło. Z tego wynika, że potrzebna będzie jakaś forma wtórnego katechumenatu, która realizowałaby zasady inicjacji chrześcijańskiej wypracowane przez Kościół pierwotnie dla katechumenatu chrzcielnego.

Taki katechumenat musi odpowiadać na aktualne potrzeby młodego człowieka. Jakie zaś potrzeby ma młody człowiek? Nie chodzi tutaj o przedstawianie ogólnie przyjętych piramid potrzeb np. wg Masłowa. Raczej trzeba skupić się na tych, które spotykamy w pracy z młodym człowiekiem. Należą do nich: potrzeba spotkania z rówieśnikami, z rodziną, z Bogiem, potrzeba nowych znajomości, potrzeba przyjaźni, akceptacji, miłości, wsparcia – „kogoś kto mnie wspiera”, zrozumienia (często pojawia się wśród młodzieży dopowiedzenie „żeby ktoś w nas zobaczył dobro, nie tylko zło”), potrzeba bycia wysłuchanym, docenionym, potrzeba rozrywki, przeżywania przygód, braku monotonii, potrzeba przemyśleń nad swoim życiem, wspólnoty i przynależności. Dlaczego tak ważne jest zwrócenie uwagi na potrzeby? Bo w nich kryje się świat wartości młodego człowieka¹⁰. Co więcej, jeśli młody człowiek na swój sposób zaspokaja potrzeby, a nie nazywa ich, wówczas niweczy komunikację. Nazywanie i wyrażanie potrzeb buduje i zacieśnia więzi, leży u podstaw skutecznej komunikacji. Naszą ambicją nie jest zaspokajanie wszystkich potrzeb młodego człowieka, ale stworzenie mu przestrzeni, w której będzie mógł je rozpoznawać i ponazywać oraz doprowadzenie go, by świadomy swoich potrzeb potrafił stawiać z nimi przed Panem.

⁹ Por. *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego*, Katowice 1972, nr 39.

¹⁰ Por. J. Burns, *Owocna posługa wśród młodzieży czyli jak towarzyszyć młodym*, Gubin 2007, s. 38-41.

Temu właśnie ma służyć katechumenat przed bierzmowaniem, prowadzony w oparciu o program *Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie*.

2. Katechumenat chrzcielny jako inspiracja dla wtajemniczającej katechezy pochrzcielnej

Wypowiedzi na temat katechezy zawarte w dokumentach Kościoła po Soborze Watykańskim II nierzadko zawierają aluzje do katechumenatu chrzcielnego jako podstawowego modelu działalności katechetycznej. *Dyrektorium o katechizacji* podkreśla, że „katechumenat może stanowić inspirację dla katechezy tych, którzy otrzymali już co prawda dar łaski chrzcielnej, ale w istocie nie smakują jeszcze jej bogactwa”¹¹. Celem katechumenatu jest nie tylko udzielenie chrztu, lecz całościowe wtajemniczenie w życie chrześcijańskie. Sakramenty inicjacji stanowią szczytowy moment owej drogi, ale nie wyczerpują całej jej rzeczywistości¹². Proces wtajemniczenia chrześcijańskiego można w tym kontekście rozumieć jako „(...) wprowadzenie człowieka do udziału w misterium – tajemnicy, jaką jest plan powzięty przez Boga w Jego odwiecznym upodobaniu, aby wszystkich ludzi doprowadzić do wiary i zbawienia”¹³. Funkcja wtajemniczenia należy do istoty katechezy, która zawsze posiadała silne więzy łączące ją z procesem wtajemniczenia. Podstawowym miejscem, gdzie może dokonać się pełne wtajemniczenie chrześcijańskie, jest wspólnota kościelna.

W przypadku przygotowania do bierzmowania nie chodzi o powielanie katechumenatu chrzcielnego, gdyż zarówno katecheza chrzcielna, jak i pochrzcielna są adresowane do zupełnie innych kategorii ludzi i w związku z tym muszą rządzić się innymi prawami. *Dyrektorium o katechizacji* wyraźnie mówi, że „katechumenalna inspiracja katechezy nie oznacza ślepego naśladownictwa katechumenatu, lecz przyjęcie właściwego mu stylu i dynamizmu formacyjnego” (DK 64). Wzorowanie się na katechumenacie i czerpanie z niego inspiracji do tworzenia różnych form katechezy, zwłaszcza katechezy inicjacyjnej, dotyczy w zasadzie jednego aspektu – procesu formacyjnego. Jeśli katechumenat chrzcielny ma być wzorem współczesnej katechezy, to jest rzeczą słuszną, abyśmy również dla katechezy pochrzcielnej szukali inspiracji i światła w procesie formacyjnym starożytnego katechumenatu. To właśnie formacja katechumenalna, a nie katechumenat sam

¹¹ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Watykan, 23 marca 2020, nr 62, [dalej skrót: DK].

¹² Por. A. Offmański, *Koncepcja katechezy...*, dz. cyt., s. 143.

¹³ Tamże, s. 144.

w sobie i w swej strukturze, winna inspirować katechezę, jej cele i dynamikę¹⁴.

Można wyróżnić co najmniej trzy zasadnicze cechy tego procesu formacyjnego, mianowicie jego chrystocentryczny charakter, stopniowość oraz ściśle powiązanie z życiem liturgicznym. We *Wprowadzeniu ogólnym do Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* ujmuje się chrzest jako wszczepienie w Chrystusa, bierzmowanie jako miejsce upodobnienia się do Pana i napełnienia Jego Duchem oraz przyjęcie Eucharystii jako udział w ofierze Jezusa Chrystusa¹⁵. W całym procesie wtajemniczenia zostało w ten sposób zaakcentowane poznanie Chrystusa ukierunkowane na nawiązanie z Nim osobistej relacji, która ma przemieniać egzystencję nowo ochrzczonych.

Kandydatom potrzebny jest zatem czas i systematyczne uporządkowanie treści i tematów zawartych w procesie wtajemniczenia. Z tego powodu katechumenat został podzielony na stopnie, których struktura nawiązuje do tradycji katechumenatu starożytnego. Pierwszy okres, nazywany prekatechumenatem, ma na celu rozwijanie motywacji wejścia na drogę Chrystusa oraz rozbudzenie właściwego zmysłu wiary. Następny okres, czyli katechumenat w sensie ścisłym, ma prowadzić do poznawania Chrystusa (zwłaszcza poprzez lekturę Ewangelii). Trzeci okres, nazywany *okresem oczyszczenia i oświecenia*, służy poznawaniu siebie w świetle Chrystusa. A wreszcie ostatni okres, okres mistagogii, następuje już po przyjęciu chrztu, będąc początkiem właściwego życia w Chrystusie.¹⁶ Poszczególne stopnie katechumenatu kształtowane są przez odpowiednie obrzędy liturgiczne. Obrzędy te wprowadzają kandydatów w żywą rzeczywistość spotkania z Chrystusem, obecnym i działającym w liturgii. Znaczącą rolę w ukierunkowaniu całego procesu wtajemniczenia może mieć także związanie poszczególnych etapów formacji z konkretnymi okresami roku liturgicznego¹⁷.

Wszystkie powyższe cechy formacji katechumenatu chrzcielnego mogą stanowić inspirację dla katechezy sakramentalnej dla *niewtajemniczonych ochrzczonych*, trzeba jednak pamiętać o zasadniczej różnicy, którą wnosi w ich sytuację rzeczywistość chrztu już przez nich przyjętego. Tekst

¹⁴ Por. R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część II*, dz. cyt., s. 14; tenże, *Katechumenalny wymiar katechezy – część IV*, „Katecheta” 6 (2004), s. 3n.

¹⁵ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2011, nr 2 [dalej: OCWD].

¹⁶ Por. A. Sielepin, *Uczymy się poznawać i naśladować Chrystusa*, t.1, *Wejście do Kościoła (prekatechumenat)*, Kraków 2005, s. 15-19.

¹⁷ Por. W. Świerżawski, *Rok liturgiczny naszą drogą z Chrystusem*, Sandomierz 2004, s. 34-35.

Obrzędów wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych w tym kontekście podkreśla, że ich położenie „(...) różni się od sytuacji katechumenów tym, że wprowadzono ich już do Kościoła i że przez chrzest zostali dziećmi Bożymi. Ich nawrócenie opiera się na przyjętym już chrzcie, którego oddziaływanie powinni następnie rozwinąć” (OCWD 295). W wypadku *niewtajemniczonych ochrzczonych* nie chodzi więc o wprowadzenie w ich życie nowych rzeczywistości, lecz o aktualizację darów już przyjętych. W związku z tym można za tekstem *Dyrektorium o katechizacji* jako wskazówki dla katechezy wtajemniczającej zaproponować następujące elementy, zaczerpnięte ze struktury katechumenatu chrzcielny:

- podkreślenie *charakteru wtajemniczającego, liturgicznego i symbolicznego* wraz z jego istotnymi składnikami, którymi są sakramenty inicjacji, celebracje oraz katecheza;
- odpowiedzialność *całej wspólnoty* za formację kandydatów;
- przeniknięcie formacji duchem Misterium Paschalnego Chrystusa w sposób egzystencjalnie zrozumiały;
- znaczenie *świadcstwa* sprzyjającego nawróceniu i wchodzeniu w nowy styl życia;
- *stopniowość doświadczenia formacyjnego*, co podkreśla ewolucję postaw i poglądów, wpisaną w samą biografię człowieka (por. DK 64).

Jak zostało to już wyżej wspomniane, inspiracja katechumenatem chrzcielny w ramach katechezy pochrzcielnej nie będzie równoznaczna z mechanicznym odtwarzaniem jego struktury. Konieczne będzie elastyczne dostosowanie wyżej wymienionych elementów do konkretnej sytuacji i okoliczności.

3. Zarys modelu katechezy wtajemniczającej przed przyjęciem sakramentu bierzmowania dla młodzieży ochrzczonej, a niewtajemniczonej

Wzorem dla formacji młodzieży *ochrzczonej, a niewtajemniczonej*, przygotowującej się do sakramentu bierzmowania, powinna być struktura procesu wtajemniczenia realizowana przez katechumenat chrzcielny. Szczególnie inspirujące dla wtajemniczającej katechezy pochrzcielnej jego cechy to: chrystocentryzm całego procesu, stopniowość układu treści oraz charakter liturgiczny formacji. Poza tym, warto zwrócić uwagę na rolę wspólnoty w formacji kandydatów, a także na znaczenie powiązania katechezy z rokiem liturgicznym, którego centrum stanowi Wigilia Paschalna,

na konieczność inkulturacji w sensie uwzględnienia uwarunkowań społecznych i kulturowych oraz na troskę o integralność i odpowiednią intensywność całego procesu.

Aby katechumenat dobrze spełnił swe zadanie, sam prowadzący to przygotowanie (katecheta, animator bądź duszpasterz) powinien znać bardzo dobrze mechanizmy funkcjonowania zarówno młodego człowieka, jak i swoje własne. Sprawą podstawową jest to, aby katecheta znał młodych ludzi, z którymi się spotyka. Powinien znać ich imiona, wiedzieć jakie są ich zainteresowania, z czym się zmagają w codzienności, w jakim środowisku rodzinnym żyją. To jest pierwsza i podstawowa przestrzeń ich spotkania – przestrzeń codzienności, w której katecheta może i powinien spotkać się z młodym człowiekiem. Ta codzienność jest bardzo istotna. Jeśli bowiem katecheta nie spotka się z młodym człowiekiem na płaszczyźnie czysto ludzkiej, codziennej, to trudno mu będzie poruszać się w przestrzeni duchowej. Dlatego też w programie *Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie* proponujemy, pracę i spotkania w małych grupach¹⁸, w których łatwiej jest zawiązać relacje i poznawać się nawzajem. W swoich relacjach z młodymi ludźmi, prowadzący powinien budować przestrzeń zaufania. Z całą pewnością może mu w tym pomóc jego postawa słuchania bez oceniania, otwartość na drugiego, i akceptacja jego osoby. Przygotowanie czysto indywidualne w tym kontekście nie będzie wystarczające, ponieważ nie dostarczy ono kandydatom kontaktu z żywym środowiskiem Kościoła, którego doświadczenia w ich dotychczasowym życiu zabrakło. Dlatego optymalnym sposobem formacji będą spotkania w grupach 5-10-osobowych, które będą miały miejsce w kontekście żywego środowiska wiary – parafii albo odmiennych wspólnot parafialnych i diecezjalnych. Kandydaci mogą np. uczestniczyć we Mszy Świętej razem z szerszą wspólnotą, a następnie mieć spotkanie we własnym gronie, gdzie będą mieli więcej przestrzeni do dyskusji oraz do nawiązywania bliższych relacji. Jeśli tylko istnieje taka możliwość, to warto uzupełnić formację wspólnotową o spotkania indywidualne, podczas których łatwiej poruszyć sprawy bardziej intymne, związane z osobistym doświadczeniem kandydatów. W ten sposób cały proces będzie mógł w sposób integralny ogarnąć różne przestrzenie życia religijnego.

Gdy chodzi o ramy czasowe formacji, uwzględniając indywidualne potrzeby i poziom życia religijnego kandydatów, konieczne trzeba ustalić ogólną strukturę całego procesu. W naszych warunkach może się okazać korzystna propozycja rocznego lub dwuletniego cyklu formacyjnego z moż-

¹⁸ Por. J. Burns, *Owocna postęga...*, dz. cyt., s. 116

liwością jego przedłużenia, czy skrócenia, ze względu na aktualne okoliczności życiowe kandydatów. Zaletą takiego podejścia jest możliwość ścisłego powiązania treści formacji z rokiem liturgicznym. Trzeba wziąć pod uwagę, że jeden rok na katechezę dla osób *ochrzczonych niewtajemniczonych* to zbyt mało, zwłaszcza że będzie z niego wyłączony czas wakacji, ferii i świąt. Z tego powodu formacja musi być odpowiednio intensywna¹⁹. Konieczne będą spotkania odbywające się co tydzień albo ewentualnie co dwa tygodnie. Doświadczenie formacji katechumenalnej wskazuje na to, że zwłaszcza dla ludzi młodych, bardziej korzystne okazuje się krótszy a bardziej intensywny cykl formacyjny, gdyż rzadsze spotkania rozciągnięte na długi okres czasowy mogą stać się z czasem uciążliwe i utrudniać zachowanie ciągłości treści. Rysuje się zatem obraz małej grupy młodych ludzi, która spotyka się co tydzień po Mszy Świętej w niedzielę albo w dniu powszednim w okresie od września lub października do końca maja lub początku czerwca.

Jakie treści i w jakiej formie chcemy im zaproponować? Wyżej wspomnieliśmy, że katecheza wtajemniczająca powinna być integralna. Z tego powodu spotkania nie mogą realizować tylko zadania poznania wiary (por. DK 8o) – konieczne będzie prowadzenie kandydatów do samodzielnej dyskusji i refleksji nad tematami oraz wdrażanie ich do życia modlitwy i praktyki życia chrześcijańskiego. W punkcie wyjścia zatem niekoniecznie będzie nas interesowało przyswajanie prawd wiary, gdyż pierwszorzędnym celem jest wprowadzenie kandydatów w żywą relację z Bogiem. Jeśli katecheza ma być chrystocentryczna, to ważną rolę będzie miało korzystanie z Pisma Świętego, a zwłaszcza z tekstów Ewangelii.

Wychodząc naprzeciw pragnieniom spotkania i poznawania Boga, proponujemy w naszym programie różne formy spotkań modlitewnych: celebrację, rekolekcje, spotkania ewangelizacyjne, liturgiczną modlitwę dnia, adorację wraz z wprowadzeniem w strefę ciszy i dialogu z Bogiem. Chociaż często wydawać by się mogło, że młodzi uciekają przed ciszą, to jednak doświadczenie ciszy jest dla nich ważne i może stać się momentem przełomowym.

¹⁹ OCWD w nr 297 podkreśla, że program katechezy przygotowującej do przyjęcia sakramentu bierzmowania dla *niewtajemniczonych ochrzczonych* powinien w większości odpowiadać programowi przewidzianemu dla katechumenów. Jeśli bierzemy pod uwagę, że przygotowanie katechumenów najczęściej przewidziane jest na rok albo na dwa lata, to ten program powinien przebiegać w sposób analogiczny, uwzględniając również w tym zakresie wskazania *Podstawy Programowej Katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*.

W swojej pracy katechetycznej, oraz w przygotowaniu do przyjęcia i życia sakramentem bierzmowania, zwracamy szczególną uwagę na budowanie wspólnoty, tworzenie relacji oraz przestrzeni wolności, w której młody człowiek może dojrzewać duchowo. Zwracamy uwagę, aby wybór przyjęcia sakramentu bierzmowania, oraz decyzja o życiu i rozwijaniu się w Kościele stała się świadomą decyzją młodego człowieka. Dlatego w programie *Stacja Bierzmowanie* zrezygnowaliśmy z indeksów, egzaminów i wszelkich form, które jednoznacznie kojarzą się z funkcjonowaniem szkolnym. Nie wiążemy w sposób bezpośredni bierzmowania z konkretnymi klasami szkoły. Owszem, łatwiej jest bazować na wymaganiach, na indeksach i na ocenach niż na motywacji wewnętrznej. Chcemy jednak wzbudzać w młodych świadomość podejmowanych przez nich decyzji i brania za nie odpowiedzialności.

Ważną sprawą jest również rozbudzanie pragnienia czytania Słowa Bożego. Z tego względu w programie nie brakuje spotkań z Pismem Świętym, z postaciami biblijnymi, które pokazujemy jako osoby mocno osadzone w rzeczywistości, jako osoby «z krwi i kości», podobne do nas, które też się zmagają, szukały Pana Boga, niejednokrotnie walczyły z Nim, ale ostatecznie, mimo swoich różnych upadków i potknięć, słuchały Go i szły za Jego głosem.

Katecheta bądź duszpasterz, w tego rodzaju formacji, bardziej niż w roli nauczyciela sytuuje się tu w roli świadka, który towarzyszy kandydatom w ich drodze do Chrystusa. Konkretnie treści doktrynalne stanowią oczywiście ważny element całego procesu, ale mogą być przekazywane i przyswajane niejako przy okazji. Katecheta ma być świadkiem swojej relacji z Bogiem. Ważne jest tutaj stanięcie w prawdzie wobec własnych tęsknot, niedociągnięć, wobec świadomości bycia na drodze wiary i jej nieustannego pogłębiania. Prowadzący grupę, nawet mając wątpliwości i pytania, może stanąć wobec młodego człowieka i powiedzieć: „poszukajmy razem, odkrywajmy Boga razem”. Choć może faktycznie jest on pół kroku do przodu przed młodymi ludźmi na tej drodze, to jednak idzie w tym samym kierunku, do jednego celu. Zdarza się również, że to właśnie młodzi ludzie wobec katechety i dla niego stają się świadkami autentycznego życia wiarą.

Kapitałnym przykładem świadectwa swojej relacji z Bogiem Ojcem jest sam Jezus. On nie powiedział Apostołom: „chodźcie, teraz nauczę was modlitwy”. Apostołowie widzieli, jak Jezus się modlił (por. Łk 6,12). To musiało być niesamowite doświadczenie, skoro wzbudziło w nich zachwyt i sami przyszedli do Jezusa, mówiąc: „Panie, naucz nas modlić się” (por. Łk 11,1). Cho-

dzi więc o to, aby młodzi ludzie patrząc na katechetę, poczuli w sobie świętą zazdrość, tęsknotę za prawdziwą relacją z Bogiem. Aby wobec tego doświadczenia, sami przyszli i powiedzieli: „my też tak chcemy”. Wzbudzeniu bądź skutecznemu ożywieniu tej wewnętrznej potrzeby służą propozycje celebracji zawarte w materiałach *Pociąg do świętości*, wraz z nagraniami pieśni i nutami, pomocnymi w dobrej organizacji tych wydarzeń liturgicznych.

Jeśli celem prekatechumenatu w formacji przedchrzcielnej jest kształtowanie wiary i motywacji pójścia za Chrystusem, to bardzo podobna będzie sytuacja w tym wypadku. Trzeba powrócić do pytań o wiarę, o wartości, doświadczenie dobra, prawdy i piękna, które kierują człowieka ku transcendencji, oraz o doświadczenie działania Boga w życiu kandydatów. Można również dotknąć także przeżyć negatywnych, które mogły im przeszkodzić w nawiązaniu głębszej relacji z Bogiem. Warto w tym kontekście poruszyć zwłaszcza temat osobistych tęsknot i pragnień, przy czym można rozważać je np. w kontekście historii o powołaniu Abrahama, Mojżesza czy Piotra. Te tęsknoty muszą wybrzmieć, a zatem potrzebny jest czas na wzajemne słuchanie. Kiedy słuchamy drugiego człowieka, kiedy przyjmujemy go takim, jakim jest, kiedy czuje się on przyjęty i zaakceptowany, to w końcu przychodzi taki moment, kiedy sam zaczyna mówić o tym czego pragnie, czego szuka, co go boli, i z czym się mierzy. W przestrzeni zaufania i akceptacji dialog z drugim człowiekiem ma szansę coraz bardziej się pogłębiać. W tym aspekcie po raz kolejny potwierdza się, że kiedy człowiek jest przyjęty w przestrzeni ludzkiej, coraz bardziej otwiera się na przestrzeń duchową. Aby tworzyć taką przestrzeń, katecheta, duszpasterz powinien być osobą myślącą i twórczą, osobą, która nie korzysta z zaproponowanych narzędzi i programów w sposób bezrefleksyjny, lecz potrafi dostosować przekaz treści do grupy, czy też osoby, którą ma przed sobą. Takie podejście bardzo często wymaga modyfikacji programu, chociażby był on najlepszy, a niejednokrotnie rezygnacji z niego, przynajmniej na jakiś czas. W takim ujęciu ważna jest otwartość prowadzącego na działanie Ducha Świętego i na aktualne potrzeby młodych ludzi. Tylko w ten sposób może on prowadzić kandydatów do zrozumienia, że kresem i wypełnieniem wszelkich pragnień jest Bóg w Jezusie Chrystusie, a że właśnie to ma stanowić podstawową motywację do podjęcia drogi wtajemniczenia w Jego życie.

Zasadniczym wątkiem pierwszej części przygotowania jest zatem odkrywanie miłości Boga jako motywującej do wejścia na drogę przygotowania do bierzmowania. Pozwala to na skonfrontowanie obrazu Boga posiadanego przez kandydatów z tekstami biblijnymi oraz na wejście z Nim

w pierwotną, osobistą relację. W przygotowaniu osób nieochrzczonych kandydaci stają się katechumenami przez obrzęd przyjęcia do katechumenatu (por. OCWD 68n), w którym otrzymują znak krzyża oraz księgę Ewangelii. Podobnie należałoby postąpić w wypadku kandydatów wtajemniczenia w katechumenacie pochrzcielnym²⁰. Można się zastanowić nad jakąś formą obrzędu analogicznego, np. proponowanego w programie *Pociąg do świętości* wręczenia Pisma świętego podczas wspólnej celebracji (jej scenariusz i sposób przygotowania do niej uczestników znajduje się w materiałach *Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie*). W okresie Narodzenia Pańskiego można dotknąć tematu Wcielenia oraz obrazu Boga bliskiego i litującego się nad człowiekiem. Przed rozpoczęciem Wielkiego Postu można skonfrontować teksty biblijne z własną codziennością. Ten etap można byłoby zakończyć wręceniem np. wpinek w kształcie gołębiczy albo opasek silikonowych na nadgarstek lub innych gadżetów, które kandydaci nosiliby podczas przygotowania. Byłby to zewnętrzny i widoczny znak ich wejścia na drogę przygotowania do sakramentu bierzmowania.

Kluczowym aspektem przygotowania jest pytanie o nawrócenie. Na początku Wielkiego Postu, poprzez obrzęd wybrania, katechumeni stają się *electi*, czyli «wybrani», którzy mają być ochrzczeni w najbliższą Wigilię Paschalną. W podobny sposób można prowadzić także *wtajemniczonych ochrzczonych*, jednak z tą różnicą, że w centrum uwagi w ich wypadku będzie odkrywanie bogactwa przyjętego chrztu oraz przygotowanie do spowiedzi. Ten okres powinien być przeznaczony na zadawanie pytań z zakresu moralności oraz na zindywidualizowane towarzyszenie, związane ze sprawami bardziej intymnymi. Kandydaci mają się w tym czasie przygotować do sakramentu pokuty i pojednania oraz do przeżycia najbliższej Wigilii Paschalnej w stanie łaski uświęcającej. Okres oczyszczenia i oświecenia powinien skupiać uwagę kandydatów na Bogu miłosiernym oraz na temacie nawrócenia (por. OCWD 152n).

W warunkach Kościoła w Polsce ochrzczeni kandydaci prawdopodobnie będą przystępowali do bierzmowania w czasie bliskim uroczystości Zesłania Ducha Świętego²¹, dlatego okres wielkanocny będzie dla nich czasem intensywnego przygotowania do bierzmowania. Tematy, które nale-

²⁰ Por. A. Sielepin, *Uczymy się poznawać i naśladować Chrystusa*, t.2, *Zostaliście wybrani (katechumenat)*, Kraków 2005, s. 14.

²¹ OCWD przewiduje dla *niewtajemniczonych ochrzczonych* jako odpowiedni moment dla sakramentu bierzmowania Wigilię Paschalną (por. OCWD 304); w warunkach Kościoła w Polsce jednak raczej praktykowane jest przystąpienie do sakramentu bierzmowania pod koniec Okresu Wielkanocnego.

žaloby na tym etapie zaproponować kandydatom niewiele będą się różnić od treści przeznaczonych dla nowo ochrzczonych. Można poruszyć wątki związane z obrazem Kościoła, z powołaniem chrześcijanina, z pytaniem o własne miejsce w Kościele, z misją uczniów Jezusa, ze świadectwem wiary itp. Nie trzeba już szczególnie podkreślać treści związanych ze spowiedzią i nawróceniem – chyba że w sposób indywidualny – ponieważ dla tych tematów przeznaczony był poprzedni okres przygotowania. Warto natomiast podkreślać rozumienie bierzmowania jako początku nowej drogi do pełnego zjednoczenia z Chrystusem we wspólnocie Kościoła oraz początku odpowiedzialnego życia według prawa miłości. Ważną kwestią jest, aby bierzmowanie nie było dla młodych „oficjalnym pożegnaniem z Kościołem w obecności biskupa”. W związku z tym rolą katechety jest pokazanie im piękna Kościoła, oraz ich miejsca w tym Kościele. Należy pokazać, że młodzi ludzie mogą ten Kościół budować, w nim się odnaleźć i rozwijać. Dlatego proponujemy, aby na spotkania przed bierzmowaniem zapraszać różne osoby, grupy, ruchy, wspólnoty żyjące i działające w Kościele. Z różnych względów zorganizowanie takiego spotkania na żywo bywa trudne. Wychodząc naprzeciw tym trudnościom, zawarliśmy w programie *Pociąg do świętości* różne świadectwa w formie nagrań wideo. Zachęcamy również, aby angażować młodych w akcje charytatywne, oraz wolontariat.

Zarys modelu przygotowania, opisany wyżej, jest propozycją uniwersalną, która może być dostosowana do różnych grup wiekowych i społecznych. Ludzie młodzi stanowią bardzo specyficzną grupę, mającą charakterystyczne spojrzenie na świat, a nawet własny socjolekt. Dlatego konieczne jest dostosowanie programu pod względem formalnym do ich wieku i sposobu przyswajania treści. Należy wziąć to pod uwagę przy korzystaniu z materiałów serii *Pociąg do świętości. Stacja Bierzmowanie*. Na drodze przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania, ale również w każdym obszarze pracy katechetycznej – parafialnej, czy też szkolnej – ważniejsza od stosowanych metod i narzędzi jest osobista relacja z młodym człowiekiem. Aby realnie miało miejsce coraz bardziej świadome i aktywne wchodzenie młodego człowieka we wspólnotę Kościoła i bycie w nim, a przyjęcie Ducha Świętego i życie sakramentami stało się jego ważnym, osobistym wyborem, potrzebuje on ludzi, którzy będą dla niego autentycznymi świadkami życia z Bogiem, i pokażą mu, że takie życie jest możliwe i daje prawdziwe szczęście.

Zasadniczym celem katechezy wtajemniczającej na wzór katechumenatu ma być prowadzenie do osobistej głębokiej relacji z Chrystusem oraz życie w Duchu Świętym. Katecheta w ramach tej formy katechezy powinien

być przede wszystkim uczniem i przyjacielem Chrystusa, który potrafi wtajemniczanych pociągnąć do Niego oraz uzupełnić to, czego wcześniej w ich życiu wiary zabrakło²². Katecheza wtajemniczająca powinna być ukierunkowana przede wszystkim relacyjnie i egzystencjalnie, ponieważ trudno się spodziewać, że nasi *niewtajemniczeni ochrzczeni* będą się ćwiczyć w czymś, czego jeszcze nie doświadczyli. Wskazane wydaje się natomiast zastosowanie metod, języka oraz materiałów opracowanych przez autorów *Pociągu do świętości*, gdyż sama forma prezentacji tematów może okazać się jak najbardziej adekwatna.

W ramach podsumowania warto przytoczyć kilka myśli zmarłego w 2016 r. ks. prof. Romana Murawskiego na temat modelu katechezy katechumenalnej, który pisał, iż „współczesna katecheza, zdominowana dość jednostronnie przez szkolne nauczanie religii, ograniczona do dwóch godzin tygodniowo i sprowadzana bardzo często do jednej tylko funkcji, mianowicie do przekazu wiedzy religijnej, nie jest zdolna wykształcić prawdziwego ucznia Jezusa (...). Potrzebuje ona wzbogacenia o elementy inicjacyjno-katechumenalne. (...) model katechumenalny katechezy nie jest jedynym modelem i nie zapewnia stuprocentowej skuteczności. Nie jest też w stanie rozwiązać wszystkich bolesnych problemów współczesnej katechezy. Stanowi jakąś alternatywę, wydaje się, że skuteczną, bo sięgającą do doświadczeń Kościoła, zwłaszcza pierwszych wieków, które pokazują, że nauczanie katechetyczne było zawsze wtedy owocne, szczególnie w zakresie inicjacji, gdy przekaz Ewangelii dokonywał się w łączności z liturgią i w powiązaniu ze wspólnotą kościelną”²³. „*Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (...) wyznaczają nie tylko ramy katechezy chrzcielnej, adresowanej do dorosłych i dzieci przygotowujących się na przyjęcie sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, ale stanowić mogą także inspirację, wzór, model dla każdej innej formy katechezy, zwłaszcza katechezy wtajemniczającej. Na podstawie tych wypowiedzi można wysunąć twierdzenie, że w Kościele istnieje i funkcjonuje nie tylko katechumenat chrzcielny, lecz także – w różnych formach i wymiarach – katechumenat pochrzcielny”²⁴. Do zadań duszpasterzy i katechetów należy to, by ów katechumenat skutecznie funkcjonował jako forma przygotowania do wtajemniczenia chrześcijańskiego młodych *ochrzczonych, a niewtajemniczonych*.

²² Por. A. Sielepin, *Wejście do Kościoła...*, dz. cyt., s. 6-7.

²³ R. Murawski, *Katechumenalny wymiar katechezy – część IV*, dz. cyt., s. 11.

²⁴ Tenże, *Katechumenalny wymiar katechezy – część II*, dz. cyt., s. 16.

BIBLIOGRAFIA

- BURNS, J.: *Owocna posługa wśród młodzieży czyli jak towarzyszyć młodym*, Gubin 2007.
- KAZIMIERSKA, K.: *Rodzina w Archidiecezji Łódzkiej. Szkic do portretu*. Łódź 2019.
- KIELIAN, A. - KOWALCZYK, J.: *Duch przyszłości Kościoła. Nowa ewangelizacja w ujęciu Jana Pawła II i Synodu Biskupów* (2012), „Studia katechetyczne”, t. 10, Warszawa, 2014.
- MURAWSKI, R.: *Historia katechezy*, [w:] STALA, J. (ed.): *Historia katechezy i katechetyka fundamentalna*, Tarnów, 2003.
- MURAWSKI, R.: *Katechumenalny wymiar katechezy – część III*, „Katecheta” 4, 2008.
- OBRZĘDY CHRZEŚCJAŃSKIEGO WTAJEMNICZENIA DOROSŁYCH DOSTOSOWANE DO ZWYCZAJÓW DIECEZJI POLSKICH. Katowice, 2011, nr 2.
- Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego, Katowice 1972, nr 39.
- OFFMAŃSKI, A.: *Koncepcja katechezy o charakterze ewangelizacyjnym według zasad katechumenatu*. Szczecin, 2010.
- PAPIESKA RADA DS. KRZEWIENIA NOWEJ EWANGELIZACJI: *Dyrektorium o katechizacji*, Watykan, 23 marca 2020, nr 62.
- PATRZYK, A. - BŁAŻEJAK, M. - ZACHARA, P. - KIELIAN, A. - WCIŚLAK, A.: *Pociąg do świętości – Stacja Bierzmowanie*. Kraków 2020.
- SIELEPIN, A.: *Ku nowemu życiu: Teologia i znaczenie chrześcijańskiej inicjacji dla życia wiary*. Kraków, 2014.
- SIELEPIN, A.: *Uczymy się poznawać i naśladować Chrystusa, t.1, Wejście do Kościoła (pre-katechumenat)*, Kraków 2005.
- SIELEPIN, A.: *Uczymy się poznawać i naśladować Chrystusa, t.2, Zostaliście wybrani (katechumenat)*, Kraków 2005.
- ŚWIERZAWSKI, W.: *Rok liturgiczny naszą drogą z Chrystusem*, Sandomierz 2004.

Formovanie Božieho obrazu v katechéze detí predškolského veku

doc. ThDr. Ján Jenčo, PhD.

Katolícka Univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Abstract: *God's image made by man in his earlier age highly inspires conception of God in later age. This article deals with some aspects which have influence of right vision of God and offers approach of progressive formation of relationship between the child and God the Father, Son and Holy Spirit.*

Keywords: *Formation of image of God. Symbolism. Education of children. Holy Trinity.*

Predškolský vek je zvlášť priaznivým obdobím pre duchovný rozvoj dieťaťa. Dieťa prijíma to, čo sa mu predkladá bez toho, aby to spochybňovalo. Všetky pravdy jednoducho absorbuje do svojho podvedomia.¹ To je jeho veľkým bohatstvom, ale môže sa to stať aj nebezpečným. Nebezpečenstvo spočíva v nesprávnom predstavovaní právd viery a predovšetkým v nesprávnom predstavení Božieho obrazu. Nesprávnosť môže spočívať v nevernosti obsahu viery, ale tiež aj v neprimeranosti daného posolstva veku a schopnostiam dieťaťa. V našom príspevku poukážeme na možné nebezpečenstvá, ktoré sa môžu objaviť v predkladaní Božieho obrazu deťom, potom sa zastavíme pri špecifickom probléme, ktorým je predstavenie Boha ako otca a konečne poukážeme na spôsob predstavenia jednotlivých Božských osôb dieťaťu predškolského veku.

1. Nebezpečenstvá pri formovaní Božieho obrazu

Odborníci, ktorí sa zaoberajú náboženskou výchovou, poukazujú na to, že obraz, ktorý si dieťa o Bohu vytvorí v rannom detstve, v značnej

¹ O tejto „absorbčnej“ schopnosti dieťaťa vo veľkej miere hovorí Montessoriová: „Dieťa v tomto období sa učí predovšetkým tým, že absorbuje do svojho vnútra všetko, čo ho obklopuje, bez toho, aby si to uvedomovalo. Ukladá to do svojho podvedomia... V neskoršom veku sa to všetko prejaví na jeho živote.“ Táto schopnosť dieťaťa sa pre ňu stáva východiskovým bodom pre jej pedagogickú prax u detí predškolského veku. Pozri: MONTESSORI, M.: *L'esprit absorbant de l'enfant*. Paris : Editions Don Bosco, 1988, s. 20-36.

miere ovplyvňuje jeho následný život viery aj v neskoršom veku. Grom hovorí, že jednou z hlavných príčin duchovných kríz v mladosti, ale aj v dospelosti, je falošný obraz Boha pochádzajúci z ranného detstva.² Veľký vplyv na utváranie správnej predstavy o Bohu u malého dieťaťa má jeho spôsob myslenia. Myslenie dieťaťa je konkrétne, ale je tiež poznačené *antropomorfizmom* a *magickosťou*.

Detský antropomorfizmus

Antropomorfizmus detského myslenia spočíva v pripisovaní ľudských vlastností všetkým bytostiam a javom (slnko chodí po oblohe, smeje sa; Pán Boh má oči, uši, bradu a pod.). Tento „*antropomorfizmus je pre dieťa daného vekového obdobia čímsi prirodzeným. Sám o sebe nie je ničím zlým, ale je potrebné dávať pozor na to, aby neprekročil určité hranice a dospelí sami nedávali podnety k jeho umelému rozvíjaniu.*“³ Náboženský antropomorfizmus je pre dieťa pokusom o prvé formovanie predstavy o Bohu. Vieme, že tento spôsob myslenia je veľmi blízky reči Sv. písma, ktoré analogicky pripisuje Bohu ľudské vlastnosti. Avšak už biblický človek si bol vedomý toho, že Boha nemôžeme uzatvoriť do ľudských konceptov myslenia. S tým súvisel aj zákaz jeho zobrazovania. Ak ostávame v tejto realistickej rovine, hrozí nebezpečenstvo, že si dieťa utvorí o Bohu falošnú predstavu, ktorej sa možno s ťažkosťami bude zbavovať v neskoršom veku, keď zistí, že svet sa vyvíjal a pod. M. Zbigniew hovorí o dvoch formách antropomorfizmu vzťahujúceho sa na utváranie predstavy o Bohu. Prvý je fyzický a druhý morálny:

Fyzický antropomorfizmus je pohľad na Boha ako človeka. V tomto zmysle je Boh vnímaný ako človek, ktorý všetko riadi, ktorý môže všetko urobiť. Dieťa si tak predstavuje stvorenie sveta ako proces, v ktorom Pán

² Porov. GROM, B.: Gefahren religiöser Früherziehung. In: *Welt des Kindes* 52 (1974), s. 62-71.

³ VERGOTTE, A.: *Psychologie religieuse*. Bruxelles : Dessart, 1971, s. 291. Rodičia môžu umocniť takúto predstavu o Bohu svojim spôsobom reagovania v určitých situáciách. Napríklad: Matka je vonku s dieťaťom, ktoré vystrája a nechce počúvať. Nevie ako si s dieťaťom poradiť, a tak sa opiera o Božiu autoritu: „*Ak ma nebudeš počúvať, Pán Boh ťa potrestá.*“ V tom dieťa spadne a rozbije si koleno. K tomu prichádza mamin komentár: „*Vidíš, čo som ti hovorila, nechcel si počúvať a Pán Boh ťa potrestal.*“ Takáto „lekcia“ bude v danej chvíli pre dieťa určite veľmi účinná, avšak v budúcnosti môže mať nezodpovedné následky. Dieťa môže začať vnímať Boha ako „policajta“, ktorý ho neustále sleduje a hodnotí. V určitom období ho bude naozaj poslúchať, avšak takáto poslušnosť nebude motivovaná láskou, ale strachom. Bude mať strach z Boha, ktorý všetko vidí, o všetkom vie a všetko hodnotí. K tomu môže pristúpiť realita zla, bolesti, utrpenia a smrti. V tom všetkom môže dieťa vidieť spôsob akým Boh trestá neposlušnosť človeka.

Boh postupne „vyrába“ slnko, mesiac, zvieratá a nakoniec aj človeka.⁴ V tejto línii si následne môže predstaviť Boha ako „starčeka s bradou a fúzmi, ktorý sedí na kráľovskom tróne a odtiaľ všetko riadi“ a pod. K rozvíjaniu takejto predstavy o Bohu môžu „napomôcť“ obrázky, na ktorých je Pán Boh takýmto spôsobom zobrazený.

Morálny antropomorfizmus je ešte nebezpečnejší. V pozitívnom zmysle môže byť spojený s Božou dobrotou, láskou, spravodlivosťou a pod. V negatívnom zmysle to však môže byť predstava prísneho Boha, ktorý všetko pozoruje, o všetkom vie a všetko buď odmeňuje alebo trestá.⁵ To môže v dieťati vyvolávať pocit bezmocnosti a strachu, ktorý môže viesť až k vnútorným traumám. Následne bude dieťa prirodzene smerovať k túžbe po oslobodení z „područia“ takéhoto Boha. Ak si postupne začne uvedomovať, že za každým priestupkom neprichádza nevyhnutne „Boží trest“, prestane sa Boha báť, ale možno v neho prestane aj veriť.⁶ Rodičia a vychovávatelia sa preto musia vyhýbať takémuto spôsobu predstavovania Boha, ktorý by im možno mohol pomôcť vo výchove, ale nebol by pravdivým obrazom Boha a navyše by mohol viesť k úplnému zanechaniu života viery v neskoršom veku.

Magický obraz Boha

Dieťa je priťahované všetkým, čo je magické a tajomné. Z toho však znova môže vyplynúť nebezpečenstvo, že bude pripisovať rôznym náboženským predmetom a úkonom magickú moc. Pri formovaní Božieho obrazu je tu nebezpečenstvo urobiť si z Boha „kúzelníka“, ktorý môže všetko urobiť a zariadiť.⁷ Dieťa si takto môže myslieť, že ak bude dobré, Pán Boh mu musí splniť to, čo si praje ak o to poprosí. Odrazí sa to následne v modlitbe prosby. Problém znova môže nastať vtedy, ak prosba nie je vypočutá. Ak dieťa úpenlivo prosí Boha o vyriešenie nejakého problému alebo obdržanie nejakej veci a odpoveď neprichádza, môže byť zneistené. Následne môže začať pochybovať o Božej všemohúcnosti, o jeho добрote, starostlivosti a pod. Vychovávatelia teda musia byť opatrní v spôsobe, akým predstavujú Božiu starostlivosť o tento svet, jeho lásku, ako aj cieľ a podstatu našich modlitieb.

⁴ Porov. MAREK, Z.: O kształtowaniu obrazu Boga. In: *Horyzonty Wiary* 7 (1991), s. 33.

⁵ Porov. MAREK, Z.: *O kształtowaniu obrazu Boga*, s. 35.

⁶ Známý nihilistický filozof J.P. Sartre vo svojich spomienkach na detstvo hovorí o tejto, pre neho „hroznej“ skúsenosti Božieho pohľadu, ktorý ho všade prenasledoval. Podľa neho tento „Boží pohľad“ mu bránil byť slobodný. Aby mohol byť slobodný, musel zavrhnúť jeho existenciu. Cez tento príklad vidíme, aké nedorozumenie následky môže mať nesprávny spôsob pohľadu na Boha. Porov. SARTRE, J. P.: *Les Mots*. Paris : Gallimard, 1964, s. 83-85.

⁷ Porov. TOMKEWICZ, S.: L'évolution du petit enfant. In: *Catéchèse* 105 (1986), s. 60.

2. Boh ako otec?

Väčšina odborníkov zaoberajúcich sa formovaním Božieho obrazu v živote dieťaťa sa zhoduje v tvrdení, že zásadný vplyv na jeho utváranie majú rodičia. Ide tu nielen o informácie, ktoré deťom podávajú, ale predovšetkým o osobný príklad. Podľa Godina sa obraz Boha formuje v línii pocitov, ktoré dieťa prežíva k svojim rodičom.⁸ Pre dieťa predškolského veku majú vlastnosti, ktoré pripisuje rodičom veľa spoločného s atribútmi, ktoré zvykneme pripisovať Bohu. Rodičia sú pre neho všemohúci, vševediaci, tí, ktorí mu zabezpečujú všetko, čo potrebuje pre svoj život – naplnenie jeho existenciálnych a emocionálnych potrieb. Takto dieťa skoro spontánne prenáša svoje skúsenosti s rodičmi na Boha.⁹ Tu však môžeme naraziť na značný problém: „Čo ak má dieťa zlú skúsenosť so svojimi rodičmi alebo s jedným z nich? Neovplyvní to aj pohľad dieťaťa na Boha, ktorého nazývame naším Otcom?“ Allport hovorí o šesťročnom chlapcovi, ktorý pri modlitbe „Otčenáš“ nechcel vysloviť slovo „otec“ kvôli tomu, že jeho otec bol alkoholik a grobian. Vychádzajúc z danej skúsenosti dieťa prenášalo skúsenosť so svojim otcom na Boha.¹⁰

Ako teda reagovať na výzvu exhortácie *Catechesi tradendae*, ktorá hovorí o tom, že katechéza malých detí má byť založená na jednoduchom poukazaní na nebeského Otca, dobrého a starostlivého, ku ktorému sa dieťa naučí obracať svoje srdce a prostredníctvom modlitby vstúpi do láskyplného dialógu s týmto Bohom?¹¹ Určitú odpoveď tu prináša A. Godin:

„Je pravdou, že dieťa môže odmietnuť nazývať Boha svojim otcom, ak má zlú skúsenosť s vlastným otcom. Avšak psychologický dôsledok nie je úplne jednoznačný. Popri vedomom a reálnom obraze otca, ktorý sa opiera o reálnu skutočnosť (dajme tomu negatívnu), existuje u dieťaťa podvedomá túžba, ktorá ho môže otvárať pre prijatie Boha, ktorý je predstavený v pozitívnej a reálnej forme ako ten, ktorý spĺňa požiadavky dobrého otca. Takto pozitívny obraz Boha ako otca môže určitým spôsobom naprávať psychologickú traumy, ktorá môže povstať zo skúsenosti s vlastným otcom. V Bohu môže takto dieťa nachádzať v danom období určitú oporu, pokoj, pochopenie, silu, istotu.“¹²

⁸ Porov. GODIN, A.: *Le Dieu des parents et le Dieu des enfants*. Bruxelles, 1964, s. 9.

⁹ TIRPÁK, P.: *Rodinná výchova*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2018, s. 63.

¹⁰ Porov. ALLPORT, G. W.: *The individual and his religion. A psychological interpretation*. New York 1976, s. 34.

¹¹ Porov. JÁN PAVOL II.: Apošt. exh. *Catechesi tradendae*. (1979), Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993, čl. 36.

¹² GODIN, A.: *Psychologie des expériences religieuses*. Paris : Centurion, 1981, s. 56–57.

Z uvedeného textu vidíme, že negatívna skúsenosť s prirodzeným otcom úplne neuzatvára dieťa pre prijatie akéhokoľvek obrazu otca, ale naopak, priam ho podvedome otvára pre prijatie pozitívneho obrazu otca, ktorý si dieťa nesie v hĺbke svojho srdca a po ktorom podvedome túži. Tu je však veľmi dôležité, aby tento obraz bol dieťaťu správne predstavený. Ak by sme iba jednoducho povedali: „Boh je ako náš pozemský otec...“, tak sa naozaj môžeme vystaviť nebezpečenstvu vyvolania negatívnej reakcie v srdci malého dieťaťa. V tomto prípade teda nemôžeme postupovať induktívnou, ale deduktívnou metódou. Ľudské otcovstvo teda nie je inšpiráciou pre Božie otcovstvo, ale naopak, Božie otcovstvo sprítomnené v Božom zjavení je inšpiráciou pre každé ľudské otcovstvo.

Zjavenie Božieho otcovstva môže byť následne pre dieťa príležitosťou k prežitiu novej skúsenosti otcovstva, po ktorej dieťa túži a ktorú potrebuje k svojmu naplneniu. Ak dieťa neprežilo nič z ľudskej lásky, bolesť a prázdnota, ktoré prežíva ho môžu otvoriť a urobiť ešte citlivejším na prijatie a prežitie Božieho otcovstva.¹³

3. Spôsob predstavenia Boha deťom

Kresťanský Boh je Bohom trojjediným. Táto pravda tvorí podstatu kresťanskej viery a je prameňom všetkých ostatných tajomstiev viery a svetlom, ktoré ich osvetľuje. Je najzákladnejším a najpodstatnejším učením v „*hierarchii právd viery*“.¹⁴ Preto už v katechéze malých detí potrebujeme od začiatku uvádzať deti do tohto tajomstva trojjediného Božieho života. „*Dieťa sa má naučiť vzývať Boha, ktorý nás miluje a udržuje pri živote, i Ježiša, Božieho Syna a nášho brata, ktorý nás privádza k Otcovi a Duchu Svätého, ktorý v nás prebýva.*“¹⁵

Pri tajomstve Trojice nie je pre dieťa najdôležitejšie „ako“ to je možné, že je jeden Boh v troch osobách, ale skôr sa zaujíma o to, „čo“ to znamená? Čo dané tajomstvo hovorí o Bohu? Cestou je teda poukázanie na vnútorný život Trojice, ktorý je vyjadrený vzťahom a láskou. Pre dieťa sú tieto pojmy zvlášť blízke, nakoľko celým bytím po týchto hodnotách túži. Vytváranie vzťahu s jednotlivými osobami Najsvätejšej trojice a prebúdzanie lásky k nim sa zároveň stáva cieľom samotnej katechézy.¹⁶ Vzťah medzi Otcom

¹³ Porov. LE DUC, A.: *La paternité divine et l'enfant d'aujourd'hui*. Venasque : Micocoulier, 1996, s. 25-26.

¹⁴ Porov. KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktorium*. (1971), Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992, čl. 43. Pozri tiež KKC čl. 234.

¹⁵ *Všeobecné katechetické direktorium*, (1971), čl. 78.

¹⁶ Porov. *Catechesi tradendae*, 19.

a Synom, ktorý je naplnený Láskou, ktorou je Duch Svätý poukazuje nielen na tajomstvo trojičného života, ale zároveň sa stáva inšpirujúcim aj pre vytváranie medziľudských vzťahov.

Pri realizácii katechézy si musíme uvedomiť, že tri božské osoby sú vždy prítomné a konajúce súčasne, avšak dieťa ich potrebuje spoznávať postupne. Aký postup však zvoliť? Ktorou osobou začať?

Podľa indikácií daných v *Catechesi tradendae*, pápež Ján Pavol II, naznačuje potrebu začínť predstavením Boha Otca.¹⁷ Tento postup je zároveň verný pedagogike zjavenia. Ježiš sám začína ohlasovanie Božieho kráľovstva zjavením Boha ako svojho Otca, potom predstavením seba samého vo vzťahu k Otcovi ako jeho Syna a konečne prísľubom Tešiteľa, Ducha Svätého.¹⁸ Tento postup zodpovedá aj psychológii dieťaťa. V rovine psychologickej začať Synom by pre dieťa znamenalo predstaviť mu niekoho, kto je mu podobný. Avšak proces *identifikácie* nezačína *niekým podobným* ako „ja“ (dieťa), ale *niekým iným* ako „ja“. To mu umožní správne situovať Krista vo vzťahu k Otcovi a prijať jeho božstvo. Iba tak bude Kristus dieťaťom vnímaný nielen ako jeho „priateľ“, ale zároveň ako Boží Syn.¹⁹ Začínať katechézu malých detí predstavením Boha Otca nijako nevylučuje princíp trinitárneho kristocentrizmu katechézy.²⁰ Práve naopak. Ježiš je ten, ktorý nám v plnosti zjavuje Otca. Z toho dôvodu v katechéze zameranej na predstavenie tajomstva Božieho života sa nielenže môžeme, ale priam musíme opierať o plnosť zjavenia prinesenú životom a náukou Ježiša Krista, Božieho Syna.²¹

Predstavenie Boha Otca

Predstavenie Boha Otca v katechéze malých detí musí byť zamerané predovšetkým na vytváranie vzťahu k Bohu a ich uvádzanie do tajomstva Božieho života. Vychádzajúc zo Svätého písma potrebujeme klásť dôraz na to, čo tento vzťah napomáha vytvárať a vyhýbať sa tomu, čo by mohlo predstavu dieťaťa o Bohu deformovať.²²

¹⁷ Porov. *Catechesi tradendae*, 36.

¹⁸ Porov. KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*. (1997), Trnava : SSV, 1999, čl. 100.

¹⁹ Porov. LE DUC, A.: *La paternité divine et l'enfant d'aujourd'hui*. Venasque : Micocoulier, 1996, s. 26-28.

²⁰ Porov. *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*, (1997), čl. 99.

²¹ TIRPÁK, P. – PALA, G.: *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013, s. 113.

²² Porov. *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*, (1997), čl. 145.

Boh Stvoriteľ

Prvou cestou k objaveniu Boha Otca v živote malého dieťaťa je *stvorenie*. Otec je ten, ktorý dáva život všetkému a s láskou sa o celý svet stará. V katechéze venovanej Bohu Stvoriteľovi bude v prvom rade potrebné viesť deti k vnímavosti na všetko krásne okolo nás. Katechéta v nich potrebuje prebúdzat *schopnosť žasnúť* nad krásou, ktorá ich obklopuje (kvety, slnko, hviezdy, zvieratá a pod). Následne ich privádzať k Stvoriteľovi toho všetkého, za všetko mu ďakovať a oslavovať ho. Vrcholom stvorenia je človek. Predstavenie Boha ako Stvoriteľa človeka má pre dieťa kapitálny význam, pretože v ňom nachádza odpoveď na otázku o pôvode a celi ľudského života. Boh stvoril niekoho, kto je mu podobný. Stvoril človeka na svoj obraz (porov. Gn 1, 26-27). Dal človeku rozum, aby mohol premýšľať a aby ho mohol poznávať, dal mu vôľu, aby po ňom mohol túžiť a hľadať ho, dal mu slobodu, aby mu mohol povedať svoje áno a predovšetkým mu dal srdce, aby ho mohol milovať.²³ Predstavenie Boha ako Stvoriteľa prináša dieťaťu odpoveď na základnú otázku týkajúcu sa pôvodu sveta, ktorý ho obklopuje, ale aj pôvodu, zmyslu a cieľa jeho života.²⁴ Tieto otázky sú zvlášť dôležité pre dieťa predškolského veku, ktoré ich kladie veľmi často a potrebuje na ne dostať primeranú a pravdivú odpoveď.²⁵ V katechéze o stvorení si však potrebujeme uvedomiť nebezpečenstvo detského „artificializmu“, prostredníctvom ktorého by si dieťa mohlo predstaviť Boha ako „modelára“, ktorý postupne vytvára všetko, čo vidíme okolo seba. Dôraz tu musí byť kladený predovšetkým na Božie slovo, ktorým Boh všetko tvorí z ničoho. (porov. Gn 1,1-25). Tiež to môže byť jeho starostlivosť o stvorený svet, do ktorej chce Boh zapojiť každého z nás.

Boh je Láska

Ďalším dôležitým krokom v pozitívnom formovaní Božieho obrazu je zjavenie jeho lásky. Zjavenie Božej lásky je fundamentálne pre človeka a o to viac pre malé dieťa, ktoré bytostne túži po láske. Toto zjavenie je o to dôležitejšie tam, kde dieťa v rodine nemá pozitívny príklad lásky vo svojich rodičoch.²⁶ V katechéze je potrebné predstaviť deťom Božiu lásku prostredníctvom konkrétnych skutkov, ktoré Boh koná v prospech človeka, ale aj v prospech spoločenstva. Pritom je potrebné vychádzať zo Sv. písma tak Starého ako aj Nového zákona, ale tiež aj z tradície Cirkvi. Je dôležité, aby dieťa

²³ Porov. LE DUC, N.: *La révélation du Père aux enfants*. Venasque : Micocoulier, 1983, s. 36-40.

²⁴ Porov. KKC 282.

²⁵ Porov. JEAN PAUL II.: *Je crois en Dieu I – Catéchèse sur le Credo I*. Paris : Cerf, 1987, s. 145.

²⁶ Porov. GODIN, A.: *Psychologie des expériences religieuses*, s. 59.

mohlo nadobudnúť *skúsenosť*, že je Bohom hľadané, prijímané a milované. Boh miluje každého osobne, ako to dosvedčuje prorok Izaiáš: „*Hľa do svojich dlaní som si ťa vryl...*“ (Iz 49,16). Božia láska vrcholí v milosrdenstve, ktoré je väčšie ako hriech a nevernosť človeka.²⁷ Pre katechézu malých detí je veľmi dôležité, aby zjavenie Božej lásky predchádzalo predstaveniu ľudského zlyhania, ktorým je hriech.²⁸ Toto poznanie pomáha dieťaťu neuzaťvárať sa pri svojich zlyhaniach do sebaobviňovania, ktoré by mohlo vyústiť do odvrhnutia Boha, ako nemilosrdného sudcu, ale nanovo sa otvárať Božej láske.

Boh je čistý duch

Kapitálny význam pri formovaní Božieho obrazu v živote detí má predstavenie Boha ako duchovnej bytosti. Je to najlepšia cesta, ako deťom v danom veku pomôcť vyhnúť sa sklonu k *antropomorfizmu*. K tomu povzbudzuje aj *Catechesi tradendae*, keď hovorí o láskyplnom dialógu so „skrytým Bohom“, ku ktorému majú byť deti vedené.²⁹ Cestou k predstaveniu tejto pravdy je objavenie duchovnej podstaty nášho bytia. Človek pozostáva z tela a duše. Máme ruky, nohy, hlavu atď., ktoré vidíme. Máme však aj dušu (ducha), ktorú nevidíme. Tu môžeme deťom poukázať na aktivitu ľudského ducha. Naším rozumom premýšľame, vôľou sa môžeme rozhodnúť čo budeme robiť, môžeme povedať áno, ale aj nie. Máme tiež pamäť, ktorou si pamätáme to, čo sme robili. Náš duch teda neustále pracuje, aj keď ho nevidíme.³⁰ Pretože Boh je čistý duch, pozná aj naše myšlienky. Môžeme sa s ním rozprávať aj v úplnom tichu, vo svojom srdci, bez toho, aby sme vyslovili nejaké slová a On nás počuje (porov. Mt 6, 6). Predstavenie Boha ako čisto duchovnej bytosti sa tak pre deti stáva aj základom interiorizácie, ktorá vedie k uvedomeniu si svojej vlastnej identity a Božej blízkosti v živote.

²⁷ Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika *Dives in misericordia*. (1980), Praha : Zvon, 1996, čl. 4. Zdôraznenie osobného rozmeru Božej lásky je pre deti veľmi dôležité a preto je v katechéze potrebné vysloviť meno každého dieťaťa (napr. v katechéze o Samuelovi, môžeme predstaviť deťom ako aj ich volá Boh po mene: Michal, Veronika atď.).

²⁸ Porov. JEAN PAUL II.: *Je crois en Dieu – Catéchèse sur le Credo I*, s. 147. Je teda nevhodné, ak rodičia komentujú nejaký zlý skutok dieťaťa ako stratu Božej lásky: „*Vidiš, čo si urobil, teraz ťa už Pán Boh nemá rád, lebo si zlý.*“ Pre človeka, ktorý sa od Boha hriechom odkláňa sa táto láska stáva *milosrdenstvom*, v ktorom Boh človeku odpúšťa, nanovo ho prijíma za svoje dieťa a zahŕňa ho *svojou večnou láskou*.

²⁹ Porov. *Catechesi tradendae*, 36.

³⁰ Porov. LUBIENSKA DE LENVAL, H.: *L'éducation de l'homme conscient et l'entraînement à l'attention*. Paris : Editions Don Bosco, 2001, s. 25-27.

Predstavenie Ježiša Krista

Pri predstavení Ježišovho života musíme znova vychádzať zo schopností dieťaťa daného veku. To znamená, že jednotlivé udalosti Ježišovho života musia byť predstavené pravdivo, ale primerane. Na prvom mieste musí byť Ježiš predstavený vo svojom vzťahu k Otcovi, ako Boží Syn. Všetky ostatné udalosti sú následne vyjadrením jeho vzťahu lásky k Otcovi a k ľuďom.

Ježiš je Boží Syn

Katechéza zameraná na predstavenie Ježiša deťom sa na prvý pohľad zdá veľmi jednoduchá. Deťom môžeme predstaviť rôzne obrazy znázorňujúce Ježišov pozemský život. Hrozí tu však nebezpečenstvo vnímať Krista iba v jeho ľudskej prirodzenosti. Na dané nebezpečenstvo upozorňuje Všeobecné direktórium pre katechizáciu, ktoré hodnotí situáciu súčasnej katechézy: „Je potrebné vyvázenejšie predstavovať celú pravdu o Kristovom tajomstve. Niekedy sa zdôrazňuje človečenstvo bez výslovného poukázania na jeho božstvo...“³¹ Z toho dôvodu je v katechéze o Kristovi dôležité začať poukázaním na jeho božstvo. Cestou katechézy sa stáva Ježišov vzťah s Otcom. Opierajúc sa o Sv. písmo potrebujeme poukázať na lásku, ktorú má Otec k svojmu Synovi a tiež na lásku, ktorú má Syn k svojmu Otcovi (Otec miluje Syna a Syn miluje Otca. Porov. Jn 3,35; 4, 34). Boh Otec posielal svojho Syna na tento svet, aby nám ukázal cestu k nemu, aby nám zjavil jeho lásku a ukázal, ako máme žiť ako Božie deti.³²

Ježišov život

Prijatie Ježiša ako Božieho Syna sa stáva svetlom pre ostatné udalosti v jeho živote, pri ktorých musíme mať túto základnú pravdu vždy na pamäti. Pri *Vianociach* nesmieme zastať pri „malom Ježiškovi“, ale potrebujeme poukázať na úctu, ktorú mu vzdávajú pastieri, traja králi a pod., a ku ktorej pozývajú aj nás. „Ježiško“ nie je obyčajné dieťa, ale je to Boží Syn. Nesmieme tu sklúzať do infantilnej a sentimentálnej roviny. To, čo dieťaťu pomáha napredovať nie je identifikácia s niekým malým, ako je ono samé, ale iden-

³¹ Všeobecné direktórium pre katechizáciu, (1997), čl. 30.

³² Porov. COLOMB, J.: *Le service de l'évangile II*. Paris : Desclée, 1968, s. 287. Veľmi vhodným textom pre predstavenie Ježišovho božstva deťom je udalosť „Premeňenia“, ktorú nám podávajú synoptici. Deti sú takto spolu s učeníkmi pozvané hľadiť na Ježišovu veľbu, jeho žiariacu tvár a odev, klaňať sa mu ako Božiemu Synovi a prijať Otcovo vyznanie: „*Toto je môj milovaný Syn, v ktorom mám zaľúbenie; počúvajte ho!*“ (Mt 17, 5).

tifikácia s dospelým. Preto je dôležité klásť dôraz na Ježišovu božskú prirodzenosť.³³

V slávení *Veľkonočného tajomstva* sa tiež potrebujeme zamerať na jeho základné poslanstvo, ktorým je zjavenie Ježišovej lásky, ktorá nekončí na kríži, ale vrcholí v zmŕtvychvstaní. Ježišovo utrpenie musíme predstaviť bez toho, aby sme zachádzali do „detailov“, ktoré by mohli dieťa traumatizovať. V danom období nemôžeme predstaviť Ježišovu smrť, ako príčinu ich neposlušnosti, čo by mohlo viesť k vnútornému sebaobviňovaniu dieťaťa a strachu. Nesmieme zabúdať, že dieťa v tomto období je zvlášť citlivé a veľmi realisticky vníma to, čo sa mu predstavuje.³⁴ Pri predstavení Veľkonočného tajomstva musí byť hlavný dôraz kladený na Ježišovo zmŕtvychvstanie. Je to poslanstvo života, radosti a lásky, ktorá je silnejšia ako smrť. Ježiš, ktorý víťazí nad smrťou a odchádza k svojmu Otcovi, dáva zároveň dieťaťu odpoveď na pálčivú otázku, týkajúcu sa smrti, s ktorou sa už dieťa mohlo stretnúť vo svojej blízkosti. Tak ako Ježiš, aj človek, ktorý miluje Ježiša a Nebeského Otca, odchádza po smrti do neba.³⁵

Najväčší priestor pre katechézu nám ponúka *Ježišovo verejné pôsobenie*. Vo vzťahu k Nebeskému Otcovi je vhodné predstaviť deťom predovšetkým chvíle, ktoré strávil v rozhovore so svojim Otcom v modlitbe. Vo vzťahu k ľuďom môžeme poukázať na konkrétne prejavy Ježišovej lásky (povolávanie učeníkov, uzdravovanie chorých, prijímanie detí atď.). Opatrní musíme byť pri predstavení Ježišových zázrakov, v ktorých musíme klásť väčší dôraz na ich význam pre človeka ako na ich nadprirodzený charakter.³⁶ Pre dieťa sa tak Ježišovo konanie stáva pozvaním k podobnému správaniu.

Predstavenie Ducha Svätého

„*Duch Svätý je svojou milosťou prvý pri prebúdzaní našej viery a pri udeľovaní nového života... Je však posledný pri zjavení osôb Najsvätejšej Trojice*“.³⁷ Duch Svätý už teda od narodenia a v plnosti od prijatia sviatosti krstu pôsobí v srdci dieťaťa. S jeho predstavením však majú tak rodičia ako aj katechéti pravdepodobne najviac problémov. Ako predstaviť deťom osobu Ducha Svätého? V katechéze si môžeme poslúžiť symbolmi, ktorými je Duch Svätý predstavovaný a prostredníctvom ktorých môže dieťa vstúpiť do tajomstva

³³ Porov. D'ARJUZON, B., RUPIED, M.: *Laissez venir à moi les petits enfants*. Campin : Mame, 1991, s. 98.

³⁴ Porov. COLOMB, J.: *Le service de l'évangile II.*, s. 273.

³⁵ Porov. D'ARJUZON, B., RUPIED, M.: *Laissez venir à moi les petits enfants*, s. 108.

³⁶ Porov. CHARPENTIER, E.: *Pour lire le Nouveau Testament*. Paris : Cerf, 1982, s. 66-67.

³⁷ KKC 684.

tejto božskej osoby s oveľa väčšou ľahkosťou ako dospelí. V ich používaní však potrebujeme byť znova opatrní a overovať si, či ich deti správne pocho-pili. Inak by sa mohlo stať, že pri ich realistickom chápaní by mohli vidieť Ducha Svätého v búrke, ktorá im naháňa strach alebo v holubici a pod.

Duch Svätý ako Láska

Pápež Ján Pavol II. v encyklike *Dominum et vivificantem*, hovorí o Duchu Svätom ako o „Osobe – Láske“: „Možno povedať, že v Duchu Svä-tom sa celý vnútorný život trojjediného Boha stáva totálnym darom, výme-nou vzájomnej lásky medzi božskými osobami a že skrze Ducha Svätého Boh existuje ako dar. Duch Svätý je osobným vyjadrením Božieho darovania sa a Božej lásky.“³⁸ Dieťa predškolského veku je zvlášť citlivé na lásku. Zjavenie Ducha Svätého ako Lásky môže byť odpoveďou na jeho nekonečnú túžbu po láske. „Sídlo“ tejto Lásky v našom živote je srdce, ako to hovorí sv. Pavol: „Božia láska je rozliata v našich srdciach skrze Ducha Svätého, ktorého sme dostali“ (Rim 5, 5).³⁹

Duch Svätý ako sila

Duch Svätý je vo Sv. písme tiež predstavený ako „Božia sila“. „Keď na vás zostúpi Duch Svätý, dostanete silu a budete mi svedkami“ (Sk 1, 8). Deti sú zo svojej prirodzenosti slabé a odkázané na pomoc dospelých. Taktiež často zažívajú skúsenosť strachu a obáv. To všetko sa stáva vhodnou dispozíciou pre prijímanie Božej sily.⁴⁰ Ježiš nám posielal Ducha Svätého ako Tešiteľa, ako toho, kto sa za nás neustále prihovára a dáva nám silu. On prichádza na pomoc našej slabosti (porov. Rim 8, 26).⁴¹

³⁸ JÁN PAVOL II.: Encyklika *Dominum et vivificantem*. (1986), Trnava : SSV, 1994, čl. 10.

³⁹ „V duši pokrsteného človeka sa nachádza nová Láska, vďaka ktorej dostáva pokrstený účasť na samotnej Božej láske... Táto láska je Božej prirodzenosti a preto nesmierne pre-vyšuje prirodzené schopnosti vlastné ľudskej duši. Darujúc sa človeku, dáva Duch Svätý ľudskej duši nový životný elán, ktorý robí človeka schopným zachovávať dvojité priká-zanie lásky dané Ježišom Kristom: lásky k Bohu a k blížnemu.“ JEAN PAUL II.: *L'Esprit Saint, principe vital de l'amour nouveau*. In: *Documentation catholique*, 2106 (1991), s. 623. Keďže táto Láska je Božím darom, potrebujeme viesť deti k jej prijímaniu. Vhodnou tu môže byť udalosť Turic, kde učeníci prijímajú lásku Ducha Svätého v podobe ohnivých jazykov (porov. Sk 2, 3). V katechéze si tu tiež môžeme poslúžiť príkladmi svätých, kto-rých srdce bolo naplnené veľkou láskou k Bohu a ľuďom, ktorú v nich vzbudzoval Duch Svätý.

⁴⁰ Porov. LE DUC, N.: *Je vous enverrai l'Esprit Saint*. Venasque : Micocoulier, 1995, s. 36.

⁴¹ Zvlášť vhodným textom pre predstavenie Ducha Svätého ako Božej sily sú Skutky apoš-tolov, ktoré nám predstavujú apoštolov, ktorí prežívajú strach a obávajú sa o svoj život. Keď však prichádza Duch Svätý dostávajú silu, ktorá im pomáha smelo ohlasovať Ježiša

Duch Svätý ako dar

„Duch Svätý je Darom (nestvoreným), z ktorého ako z prameňa pochádza všetko darovanie zamerané na stvorenia.“⁴² Dieťa má veľkú radosť z darov, ktoré prijíma, ale tiež aj z darov, ktorými môže ono samo obdarovať tých, ktorých miluje. Keďže Duch Svätý je ako Boh čistý duch, aj jeho dary sú duchovné. Takto môžeme deťom predstaviť dary Ducha Svätého, ktoré nám vymenúva sv. Pavol: „ovocie Ducha je láska, radosť, pokoj, zhovievavosť, láskavosť, dobrota, vernosť, miernosť, zdržanlivosť“ (Gal 5, 22-23). Okrem týchto darov však existuje ešte nespočetné množstvo mnohých iných darov, ktoré nám hovoria o prítomnosti Ducha Svätého. Prostredníctvom skúsenosti, ktorú deti môžu prežívať (skúsenosť lásky, radosti, pozornosti a pod.) ich môžeme upozorňovať na pôvodcu týchto všetkých darov, ktorým je Duch Svätý.

BIBLIOGRAFIA

- ALLPORT, G. W.: The individual and his religion. A psychological interpretation. New York 1976.
- COLOMB, J.: Le service de l'évangile II. Paris : Desclée, 1968.
- D'ARJUZON, B., RUPIED, M.: Laissez venir à moi les petits enfants. Campin : Mame, 1991.
- GODIN, A.: Le Dieu des parents et le Dieu des enfants. Bruxelles : Lumen Vitae, 1963.
- GODIN, A.: Psychologie des expériences religieuses. Paris : Centurion, 1981.
- GROM, B.: Gefahren religiöser Früherziehung. In: Welt des Kindes 52 (1974).
- CHARPENTIER, E.: Pour lire le Nouveau Testament. Paris : Cerf, 1982.
- JÁN PAVOL II.: Apošt. exh. Catechesi tradendae. (1979), Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993.
- JÁN PAVOL II.: Encyklika Dives in misericordia. (1980), Praha : Zvon, 1996.
- JÁN PAVOL II.: Encyklika Dominum et vivificantem. (1986), Trnava : SSV, 1994.
- JEAN PAUL II.: Je crois en Dieu I – Catéchèse sur le Credo I. Paris : Cerf, 1987.
- JEAN PAUL II.: L'Esprit Saint, principe vital de l'amour nouveau. In: Documentation catholique, 2106 (1991).
- KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: Všeobecné direktórium pre katechizáciu. (1997), Trnava : SSV, 1999.
- KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: Všeobecné katechetické direktórium. (1971), Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992.
- LE DUC, A.: La paternité divine et l'enfant d'aujourd'hui. Venasque : Micocoulier, 1996.
- LE DUC, A.: La paternité divine et l'enfant d'aujourd'hui. Venasque : Micocoulier, 1996.
- LE DUC, N.: Je vous enverrai l'Esprit Saint. Venasque : Micocoulier, 1995.
- LE DUC, N.: La révélation du Père aux enfants. Venasque : Micocoulier, 1983.

Krista (porov. Sk 2, 14-36; 4, 23-31). Tu je znova vhodné poukázať na skúsenosť niektorých svätých v Dejinách Cirkvi, ktorí posilňovaní Duchom Svätým dokázali prekonať strach a vykonať veľké veci pre Boha a pre ľudí. Takto môžu byť deti vedené k dôvere voči Duchu Svätému a otváraniu sa pre jeho silu a pomoc.

⁴² Dominum et vivificantem, 10.

- LUBIENSKA DE LENVAL, H.: L'éducation de l'homme conscient et l'entraînement à l'attention. Paris : Éditions Don Bosco, 2001.
- MAREK, Z.: O kształtowaniu obrazu Boga. In: Horyzonty Wiary 7 (1991).
- MONTESORI, M.: L'esprit absorbant de l'enfant. Paris : Editions Don Bosco, 1988.
- TIRPÁK, P.: *Rodinná výchova*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2018.
- TIRPÁK, P. – PAĽA, G.: *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013.
- TOMKEWICZ, S.: L'évolution du petit enfant. In : Catéchèse 105 (1986).
- VERGOTTE, A.: Psychologie religieuse. Bruxelles : Dessart, 1971.

Teologia Ciała wg św. Jana Pawła II. Ratunek, rewolucja czy fundament nauczania o seksualności?

Małgorzata Lekan OP, M.A.
Fundacja Sióstr św. Dominika

Abstract: *The creative reception of the theological goal in the United States is the source of Christian controversy. Through a dialogue with natural and human sciences, the teachings of John Paul II have provided a deceptive response to the problems of sexual secrecy, as well as a spiritual spirit of life. From the point of view of catechesis, the theology of the goal can become a valuable refusal, and a hermeneutic key to the common order of the faith.*

Keywords: *Theology of the body. Sacrament. John Paul II. Body. Marriage. Homosexuality.*

Wstęp

Współczesna kultura i niejednokrotnie burzliwe jej przejawy w społeczeństwie nie pozostawia złudzeń, iż tematyka seksualności jest dzisiaj szczególnie żywotna. Z tematu tabu czy do niedawna omawianego raczej w przestrzeni prywatnej, seksualność stała się zagadnieniem dyskutowanym w przestrzeni publicznej głośno, często agresywnie, a nawet wulgarnie.

Kościół – nawet gdyby chciał – nie może nie angażować się w ten szeroko podejmowany dyskurs. Wynika to z jego unikalnej misji głoszenia Dobrej Nowiny. Nie może również dlatego, że katechizowani żyją w konkretnych uwarunkowaniach społecznych i doświadczając niebywałej presji i zamieszania w dziedzinie seksualności, oczekują na mądre i adekwatne prowadzenie w duchu wiary. Ostatecznie, Kościół nie może nie dzielić się perłą teologiczną, którą posiada dzięki posłudze swojego świętego papieża Jana Pawła II. Ta perła nieprzerwanie wznieca tęsknotę i pobudza do radykalnych wyborów chociażby katolików amerykańskich dzięki uwspółcześnionej recepcji tzw. teologii ciała

Obserwując skuteczność przekazu prawdy o naturze człowieka, która w Chrystusie wykraczającym poza obszar widzialny i zmysłowy, niniejszy artykuł podejmuje kwestię możliwości adaptacji treści, metod i programów formacyjnych w kontekście polskich czy słowackich potrzeb katechezy. Biblijne przesłanie o seksualności opiera się na fundamencie prawd natural-

nych, które, w dialogu między sobą, mają moc nieść nadzieję i pokój w ten newralgiczny wymiar człowieka uwalniając go od wpływów polityki czy ideologii.

Czym jest teologia ciała?

Bazując na swoim doświadczeniu duszpasterskim zdobytym w archidiecezji krakowskiej, Karol Wojtyła już jako papież wpisuje się w nurt Kościoła nie tylko dialogującego ze współczesną kulturą, ale przede wszystkim odpowiadającego teologicznie na jej oczekiwania. Powojnie w całym zachodnim świecie charakteryzuje silny rozwój wielopłaszczyznowych dążeń wolnościowych czy też upodmiotowienia różnych grup społecznych. Dla przykładu podajmy chociażby ruchy na rzecz czarnoskórej ludności w USA czy uaktywnienie się studentów Europy Zachodniej i Ameryki w kontestowaniu swoich rządów i ich decyzji odnośnie tradycji, utartych ról społecznych czy zaangażowania w wojnę w Wietnamie.

Co zainteresowało szczególnie Karola Wojtyłę jako naukowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a później jako biskupa, to kwestie rewolucji seksualnej i jej przemożny wpływ na rodzinę. Lata sześćdziesiąte dwudziestego wieku to eksplozja zainteresowania seksualnością związana z badaniami Alfreda Kinsey'a (lata 1950-60), wyprodukowaniem tabletki antykoncepcyjnej (1962) oraz legalizacja aborcji w USA (1973), by wymienić tylko kwestie kluczowe. Postawy ludzi wierzących, które formowały się w cieniu tychże wydarzeń, zaczęła charakteryzować podważanie, czy wręcz otwarta kontestacja nauczania Kościoła wyrażonego w dokumentach *Vaticanum Secundum*, a później w *Humane vitae* Pawła VI czyli encyklice „o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego” (1968) oraz *Persona Humana* Kongregacji ds. Nauki Wiary czyli „Deklaracji o niektórych zagadnieniach etyki seksualnej” (1975). Karol Wojtyła tematyką miłości, seksualności i podmiotowości człowieka zajmował się w swoich publikacjach naukowych „Miłość i odpowiedzialność” (1960), czy „Osoba i czyn” (1969) wręcz równoległe do rewolucji seksualnej świata zachodniego.

Ze względu na horrendalne zmiany i zniszczenia jakie wkraśli się do rozumienia i przeżywania tradycyjnych wartości i rodziny, Kościół przygotowywał się do synodu jej poświęconemu, który miał miejsce w 1980 roku. W latach go poprzedzających poszczególne diecezje wypracowywały nowe formy duszpasterstwa wspierającego rodzinę. Karol Wojtyła jeszcze przed konklawe 1978 roku aktywnie w nich uczestniczył. Co więcej, już na jesień, rok po wyborze na papieża, Jan Paweł II rozpoczyna cykl 135 katechez

wyłoszonych podczas audiencji srodowych. Mają one przygotować Kościoł do zbliżającego się synodu i wzmacnić jego przesłanie. Katechezy głoszone są aż do listopada 1984 roku wsparte w międzyczasie publikacją posynodalnej adhortacji *Familiaris consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (1981).

Kluczowe zagadnienia teologii ciała

W swojej rozbudowanym nauczaniu nazwanym później teologią ciała papież dokonuje egzegezy biblijnej i filozoficznej tekstu rozdziałów 1-3 Księgi Rodzaju odczytanej z perspektywy pytań zadanych Jezusowi w Mt 19 o trwałość i wyłączność małżeństwa. To w kluczu „na początku tak nie było” papież skupia swoją refleksję na pierwotnym zamyśle Boga względem ludzkiej seksualności. I tak punktem wyjścia rozważań jest przywołanie prawdy o jednej naturze obu płci i ich jednakowej godności. Papież z wysokości katedry piotrowej podkreśla jakość biblijnie ukazanych relacji między kobietą i mężczyzną: są oni równi w godności i naturze.

Z tego wynika również fakt, iż jedność ich natury tylko podkreśla planową, zamierzoną, a zatem ze wszech miar fundamentalną inność wcielenia jako mężczyzna i jako kobieta, czyli na dwa komplementarne sposoby. Inność wcielenia budzi w człowieku tęsknotę za dopełnieniem, które znajduje w płci przeciwnej na wszystkich płaszczyznach począwszy od biologicznej przez psychiczną, relacyjną aż po duchową.

W tym kontekście papież odwołuje się do sakramentalności człowieka: jego ciało wyraża duszę, czyli ciało staje widzialnym znakiem niewidzialnej rzeczywistości. Ten aksjomat teologii ciała jest konieczny, by zrozumieć złożoną naturę człowieka. Według papieża ciało i dusza integralnie stanowią całość. Jeśli chodzi jednak o sprawę powołania, to ciało poprzez swoją widzialność podpowiada oblubieńczość, czyli wezwanie do miłości i daru z siebie. I tak małżeństwo w swojej komplementarności jest najbardziej naturalną jej formą. Oblubieńczość realizować należy jednak na każdej drodze powołania.

Teologia ciała a katecheza

Seria papieskich katechez została opublikowana bez mała 40 lat temu. Nie wydaje się jednak, by zakres jej tematyki w jakikolwiek sposób się przestarzał. Warto to podkreślić szczególnie w kontekście krajów postkomunistycznych, które nie przechodziły paralelnie rewolucji seksualnej lat 60-tych i 70-tych XX wieku. Wiodącą troską krajów zza żelaznej kur-

tyny była wtedy walka z indoktrynacją systemem komunistycznym. Teologia ciała zatem staje się tym bardziej aktualna w naszej części świata, gdy zagrożenie komunizmem minęło, a opóźniona rewolucja seksualna nabiera tempa i już zbiera swoje żniwo w naszym regionie.

Niezależnie od kontekstu historycznego, często już niezrozumiałego dla młodego pokolenia, warto podkreślić, że kwestie miłości, seksualności i relacji były i są kluczowe dla ludzi młodych. To oni z racji etapu rozwoju, na którym się znajdują, zadają newralgiczne pytania egzystencjalne o to „kim jestem?” czy „kim mam się stać?”. Nie małą rolę w poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania będzie odgrywała kwestia seksualności, o co w niej chodzi, i jak ją właściwie przeżywać.

W kontekście zsekularyzowanej kultury początku XXI wieku odpowiedzi na te pytania są coraz mniej oczywiste, bo coraz rzadziej znajdują odzwierciedlenie w praktyce życia, tudzież nauczania wolnego od ideologii świeckich. Ze swej natury będą one – i *de facto* to czynią – odrywać koncepcje świętości ciała i jego seksualnych przejawów od kontekstu wiary i pierwotnego zamyśłu Boga. Efektem współczesnej rewolucji seksualnej jest coraz większe zagubienie młodego pokolenia w rozumieniu roli i tożsamości kobiety i mężczyzny, dookreślenia swojej orientacji seksualnej, uchwyceniu właściwego kontekstu dla aktywności seksualnej i oderwania od miłości seksualnej ekspresji ciała.

To, co wydaje się kluczowe w kontekście katechezy, to cały czas niedostateczny przekaz o pięknie seksualności w nauczaniu samego Kościoła. Programy katechetyczne skupiają się na wielu aspektach wiary takich jak dogmatyka, moralność, liturgia, historia Kościoła, itd. I oczywiście, że są one konieczne do spójnej transmisji wiary. Niemniej jednak, dla coraz bardziej sporadycznie – jeśli w ogóle – praktykujących młodych katolików taka forma przekazu staje się coraz bardzo odległą, wręcz niezrozumiałą i bez życiowego kontekstu, czyli nieinteresującą. Teologia ciała w całej swojej spójności może nie tylko bardzo trafnie i skutecznie wejść w dialog z dzisiejszą zsekularyzowaną kulturą. Ona może dać zbalansowaną i wiarygodną alternatywę dla wszelkich pytań dotyczących tożsamości współczesnego młodego człowieka. Co więcej, właściwe rozumienie siebie w relacji do drugiego człowieka i Boga, z natury otwiera na transcendencję i jej wielorakie przejawy w życiu Kościoła, jego dogmatach czy liturgii.

Teologia ciała w USA

Jak wspomniano wyżej, zarówno Polska, jak i Słowacja, wydaje się, dopiero wchodzą w wielopłaszczyznowe zjawisko jakim jest współczesna rewolucja seksualna. Paradoksalnie, to blisko 60-cioletnie opóźnienie historyczne daje Kościołowi przewagę w proaktywnych odpowiedziach duszpasterskich jakie możemy z powodzeniem stosować ucząc się od kościołów, które skutecznie głoszą Ewangelię w tej dziedzinie. Do takich kościołów z całą pewnością należy kościół Amerykański, który jako jeden z pierwszych poważnie zajął się recepcją nauczania Jana Pawła II w dziedzinie seksualności.

W Kościele w USA od ponad 20 lat lansowana jest duszpasterska kontrrewolucja seksualna. Jest ona podyktowana dramatycznymi i już wielopokoleniowymi skutkami wydarzeń zainicjowanych w latach 60tych. Niestety, ponad 52 miliony aborcji dokonane od momentu jej legalizacji aktem *Roe vs Wade* sprawiają, że szacunkowo co trzecia żyjąca dziś kobieta doświadczyła jej skutków. Podobnie z rozwodami. Od czasów rewolucji seksualnej ponad połowa wszystkich amerykańskich małżeństw rozpada się, a galopujący wzrost ilości rodzin patchworkowych nie pomaga młodym ludziom w budowaniu zaufania do instytucji rodziny. Do tego nowe legislacje zrównujące małżeństwa heteroseksualne ze związkami jedнопłciowymi, przyzwalające na sport osobom transpłciowym w swojej nowo obranej płci, prześladowanie karne za wyrażanie opinii płynących z wiary, tylko pogłębiają trudności młodego pokolenia w dziedzinie seksualności.

W tym kontekście wiele diecezji amerykańskich proponuje różnorakie programy duszpasterskie osadzone wprost w nauczaniu Jana Pawła II. Dla zaktualizowania przekazu teologicznego w dzisiejszej kulturze często proponowane propozycje duszpasterskie pogłębiają się o wyniki badań nauk przyrodniczych czy humanistycznych takich jak chociażby biologia, neurobiologia, kogniwiistyka czy psychologia. Bardzo dobrym przykładem kompetentnego, twórczego i systemowego przekazu Teologii ciała w praktyce jest Diecezja Pittsburgh w stanie Pensylwania oraz propozycje opublikowane na stronie internetowej diecezji. Stanowią one wartościowe narzędzia do wykorzystania w katechezie i szeroko rozumianej formacji młodego człowieka.

Zasoby prezentacji teologii ciała na przykładzie diecezji Pittsburgh, PA w USA¹

Na dzień dzisiejszy etyka seksualna w nauczaniu diecezji Pittsburgh wyraża się poprzez język teologii ciała. Wejście na diecezjalną stronę internetową to wejście do świata teologii ciała wyrażonego głęboko teologicznie, i jednocześnie dynamicznie, interaktywnie i multimedialnie z odniesieniami do wspierających twardych danych naukowych. W skład propozycji duszpasterskich wchodzi:

- **ogólna informacja o teologii ciała** jest zaprezentowana w formie 10-cio minutowego filmu z dynamicznym nagraniem księdza Mike Schmitz, wieloletniego ewangelizatora w dziedzinie²
- **projekt Czystość** (*Chastity project*), który jest reklamowany inspirowanym, minutowym filmikiem przekonującym do skorzystania z całego bogactwa osobnej strony³. Adresatem tej strony są zasadniczo ludzie młodzi i to do ich percepcji dostosowany jest zarówno interfejs, jak i treści. Dołączony jest blog i bogactwo artykułów, badania naukowe i rozwiązania prawne, wskazówki na temat chorób wenerycznych i środków antykoncepcyjnych, mądrym randkowaniu i podnoszeniu się z rozstania. Całość treści to znakomity materiał do wykorzystania w pracy katechetycznej
- **jak pokonać uzależnienie od pornografii** (*Overcoming pornography addiction*). Ta propozycja odsyła bezpośrednio do współpracy z *Fighting the New Drug*⁴, świecką organizacją oddaną edukacji na temat najnowszego uzależnienia jakim jest pornografia, a także do wewnętrznych zasobów diecezji. Należą do nich następujące zagadnienia i programy:
 - o odbudowywaniu integralności po wyjściu z uzależnienia (*Integrity restored*),
 - o rekonstrukcji zdrowia seksualnego (*Reclaiming Sexual Health*),
 - o skutkach pornografii (*The Porn Effect*),
 - o uzdrowieniu z pornografii dzięki współpracy z aplikacją, wykupionym programem i wsparciem mentora (*Covenant Eyes*),

¹ <https://diopitt.org/theology-of-the-body-and-sexuality>.

² <https://www.facebook.com/watch/?v=890699481341692&t=24>

³ <https://chastity.org/>

⁴ <https://fightthenewdrug.org/>

- o powrocie do czystości wraz z interaktywną platformą (*Purity Is Possible*), kolejny doskonały materiał oparty o terapię behawioralną do wykorzystania przez katechetów np. w czasie Wielkiego Postu
- o ochronie młodych przed pornografią (*Protecting Young Minds*)
- odsyłacz do zasobów Konferencji Episkopatu Stanów Zjednoczonych ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu – duszpasterskiej odpowiedzi na problem pornografii pt. „*Create in Me a Clean Heart: A Pastoral Response to Pornography*”
- **pociąg do osób tej samej płci** (*Same-sex attraction*). Jest to oryginalna i zakrojona na szeroką, międzynarodową skalę propozycja formacji we wspólnocie wyłącznie dla osób ze spektrum LGBTQ. Jej zasoby to 4-minutowy film prezentujący zasady funkcjonowania *Eden Invitation* oraz link do strony projektu, która zawiera jednoznaczne oświadczenie o przyjęciu i promowaniu nauczania Magisterium Kościoła
- **grupa wsparcia dla osób homoseksualnych** *Courage i ich rodzin* *Encourage* (*Courage and Encourage Catholic*). Strona zawiera 40-minutowy film poświęcony trudnościom jakie osoby homoseksualne i ich rodziny mogą doświadczać w Kościele Katolickim – materiał godny udostępnienia w każdym języku oraz odwołanie do strony internetowej Courage International z bogactwem zasobów również dla duszpasterzy
- **tożsamość społeczna i seksualna** (*Gender and sexual identity*)⁵. Ta podstrona dopełnia przekaz teologii ciała w kontekście współczesnych problemów tożsamości płciowej i wchodzi w poważną dysputę z ideologią gender i jej nieścisłościami. Odwołuje się bezpośrednio do formacji nauczycieli, duchowieństwa i pracowników instytucji katolickich, a także rodziców poprzez naukową platformę *Person & Identity* przygotowaną przez Catholic Women's Forum at EPPC.

Łatwo zauważyć, że zagadnienia poruszane na stronie diecezji celują bezpośrednio w żywotne troski dzisiejszej cywilizacji również naszej części Europy. Co jednak fascynuje, to fakt, że strona proponuje już wypracowany *modus vivendi* dla wierzącego katolika, który – jeśli zмага się ze swoją tożsamością płciową, czystością przedmałżeńską czy małżeńską z powodu

⁵ <https://personandidentity.com/>

uzależnienia od pornografii czy seksoholizmu albo nieakceptowaną orientacją seksualną któregoś członka rodziny – może znaleźć konkretne wsparcie. Strona obfituje w wielorakie materiały drukowane, portale internetowe, interaktywne platformy, testy, aplikacje, wykłady, grupy wsparcia, a nawet propozycje studiów nad seksualnością. To, co cały czas jeszcze polaryzuje społeczeństwo i Kościół w Polsce, w Ameryce zostało skutecznie pokonane dzięki zaaplikowaniu teologii ciała. Dzięki holistyczności ujęcia zagadnienia seksualności, teologia ciała weszła w skuteczny dialog z kulturą mainstreamu, a przez wykorzystanie osiągnięć współczesnej nauki, przyczyniła się do wypracowania adekwatnych odpowiedzi teologicznych i ascetycznych.

Podsumowanie

Teologia ciała wyróżnia się mocą oddziaływania na życie Kościoła Katolickiego w USA. Zaufanie dane papieskiemu nauczaniu, przekute w konkretne propozycje duszpasterskie i katechetyczne dla różnych środowisk, również tych często marginalizowanych ze środowiska LGBTQ, tchną nadzieją. I możliwościami współpracy dla naszych lokalnych Kościołów.

George Weigel, papieski biograf już w 1999 roku napisał, że teologia ciała jest jedną z najodważniejszych rekonfiguracji teologii katolickiej w ciągu wieków, rodzajem teologicznej bomby zegarowej, której wybuch, z dramatycznymi konsekwencjami, nastąpi gdzieś w trzecim tysiącleciu Kościoła. Obserwujemy, że ta bomba zegarowa już wybuchła za oceanem w formie katolickiej kontrrewolucji seksualnej. Czy dlatego, że jest tak nowatorska? Czy może dlatego, że została przypomniana Kościołowi odwieczna prawda o godności człowieka wcielonemu na dwa sposoby, jako mężczyznę i jako kobietę? Czy może dlatego, że została proroczco wygłoszona na zgłiszczach rewolucji seksualnej jako odwieczny manifest Boga-Prawdy obecnego w czasie i historii? Wydaje się, że odpowiedź powinna być trzykrotnie afirmatywna.

Teologia ciała jest i ratunkiem, i rewolucją, i jednocześnie fundament nauczania Kościoła o seksualności. Oby Kościołowi w Polsce udało się po nią sięgnąć w ramach zwykłego przekazu wiary, a nie dopiero wtedy, gdy będzie już trzeba leczyć zranienia wynikłe z zaniedbań zarówno tematu, jak i formy.

BIBLIOGRAFIA

- STYCZEŃ, T., red.: Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „serca”. O Jana Pawła teologii ciała. Lublin: RW KUL, 2001. ISBN 83-00-00437-8.
- STYCZEŃ, T., red.: Jan Paweł II. Mężczyznę i niewiastę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do zmartwychwstania. O Jana Pawła teologii ciała. Lublin: RW KUL, 2001. ISBN 83-228-0313-3.
- JOHN PAUL II: The Theology of the Body. Human Love in the Divine Plan. Boston: Pauline Books & Media, 1997. ISBN 0-8198-7394-2.
- SIEMION, M.: Seks według Jana Pawła II Cię wyzwoli. Kraków: Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II, 2017. ISBN 978-83-62747-21-4.
- WEIGEL, G.: Świadek nadziei. Kraków: Znak, 1999. ISBN: 83-240-0562-5.
- <https://diopitt.org/marriage-family>
- <https://diopitt.org/theology-of-the-body-and-sexuality>
- <https://fightthenewdrug.org/>
- <https://chastity.org>
- <https://personandidentity.com/>

Schéma Kristovho spasiteľného diela ako podklad pre katechézu

doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta

Abstract: Nowadays, Christian catechesis often draws on various pedagogical and psychological findings. It is certainly a benefit for catechesis, but only if it is not at the expense of dogmatic theology. In the last century one can observe a phenomenon in which dogmatic theology is perceived as a theoretical discipline detached from practical Christian life. This conference paper clarifies the historical reasons for such a phenomenon and explains the necessity of return to the themes of dogmatic theology. In order to retain the authentic Christian character of catechesis, the dogmatic theology must be the basic starting point.

Key words: Gospel. Soteriology. Sinfulness. Redemption. Resurrection. Catechesis.

Už niekoľko desaťročí sme svedkami javu, že Kristovo spasiteľné dielo ako základné východisko kresťanskej katechézy nemusí byť úplnou samozrejmosťou. Stáva sa totiž, že vierouka zohráva viac okrajovú než východiskovú úlohu. Tento problém má svoje korene v mnohoročnom metodologickom prístupe k dogmatickej teológii, ktorý sa vyvinul ešte v období po Tridentskom koncile. Tridentský koncil bol reakciou na reformáciu a tomu zodpovedala aj metóda, ktorá sa v tej dobe v dogmatickej teológii udomácnila. Veľké rozšírenie reformácie bolo okrem iného umožnené aj priemernou vzdelanosťou vtedajšieho duchovenstva, preto Cirkev nariadila zriaďovanie seminárov a povinného vzdelávania budúcich kňazov vo filozofii a teológii. Kvôli tomu došlo k precíznemu zosystematizovaniu teológie. Teológia bola rozčlenená na jednotlivé teologické disciplíny, čo tvorí základ systému teológie prakticky dodnes.

Jednou z novovzniknutých teologických disciplín bola dogmatická teológia, ktorá mala zabezpečiť jasné poznanie vierouky. Na odvrátenie rýchlo šíriacej sa reformácie bolo potrebné, aby sa kňazi jednoducho orientovali v Bohom zjavených pravdách a dokázali rýchlo rozlíšiť články katolíckej viery od reformačnej náuky, ktorá nezodpovedala učeniu katolíckej Cirkvi.

Kým v scholastike sa začínalo nejakou nastolenou otázkou, ktorej riešenie smerovalo k dokázaniu nejakého správneho záveru,¹ metóda dogmatickej teológie po Tridentskom koncile vychádzala už zo samotného článku učenia katolíckej Cirkvi, teda možno povedať, že začiatok celého teologického pojednania tvoril v určitom zmysle jeho záver. Študent dogmatickej teológie bol hneď na začiatku oboznámený s vetou, ktorú musel ovládať viac-menej naspamäť.

Táto prakticky výsledná téza bola následne obhajovaná výrokmi zo Svätého písma, ktoré boli pre tento účel vyňaté. Po biblickej časti nasledovali výroky cirkevných otcov, ktorí sa danou tézou zaoberali a obhajoba tézy bola zakončená určitým rozumovým zdôvodnením niektorých význačných teologických mysliteľov. Keď pápež Lev XIII. v encyklike *Aeterni Patris* nabádal katolíckych teológov, aby venovali zvláštnu pozornosť učeniu sv. Tomáša Akvinského, medzi teologickými mysliteľmi, ktorých rozumové dedukcie mali obhajovať tézy cirkevného učenia, začal sv. Tomáš hrať hlavnú úlohu.²

Napokon nasledovali rôzne námietky a protirečenia zdôvodňovanej tézy, s ktorými sa teológ mohol stretnúť a nasledovala jednoduchá odmietať odpoveď na tieto námietky. Takýto postup bol zameraný evidentne apologeticky, čo prirodzene vyplynulo z protireformačných snáh a z úsilia ubrániť katolícku vieru pred rozrastajúcou sa reformáciou, pričom v prvej línii tohto obranného valu mali stáť práve teológovia a vzdelaní kňazi, ktorých úlohou bolo taktiež správne zorientovať im zverení jednoduchý Boží ľud.

Je treba priznať, že v oblasti vzdelania kňazov došlo po Tridentskom koncile k značnému pokroku. Už vyššie spomenutá metóda, ktorou bola dogmatická teológia objasňovaná, znamenala roztriedenie a zosystematizovanie jednotlivých vieroučných téz do traktátov a každý traktát mal svoju príručku (manuál), v ktorej študent s prehľadom našiel jednotlivé vieroučné výroky aj ich zdôvodnenie.³ V dobe obrany pred rozširujúcou sa reformáciou táto metóda bola nesporne veľkým prínosom.

Časom, pri hlbšej teologickej reflexii, si odborníci v tejto oblasti začali uvedomovať aj určité negatíva tejto metódy. Systematickosť a roztriedenie dogmatických tém má iste svoje pozitíva, ak sa však v tomto postupuje rázne a necitlivo, dochádza k izolovaniu jedných dogmatických tém od druhých.

¹ Porov. napr. TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Teologická summa*. Olomouc : Vydali profesori bohoviedného učilišťa rádu dominikánskeho v Olomouci, 1937.

² Porov. POSPÍŠIL, C. V.: *Hermeneutika mystéria*. Kostelní Vydří : Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 61.

³ Typickým dogmatickým manuálom je OTT, L.: *Grundriss der katholischen Dogmatik*. Basel – Freiburg – Wien : 1959.

Takáto štruktúra kresťanskej vierouky však nezodpovedá realite, pretože jednotlivé pravdy viery sú medzi sebou previazané, ovplyvňujú sa, vysvetľujú sa a jedna z druhej prirodzene vyplývajú. Napríklad soteriológia, teológia milosti a sakramentológia sú natoľko previazané traktáty, že je priam nemožné o nich hovoriť izolovane bez toho, aby nedošlo k skresleniu, neporozumeniu a následne do značnej miery k znehodnoteniu vieroučných pravd, ktoré tvoria obsah týchto traktátov. Podobne izolovanie ekleziológie od traktátov kristológie, soteriológie a sakramentológie nevyhnutne vedie k vykresľovaniu právnej inštitúcie bez jasne zdôvodneného základu a zmysluplnnej funkčnosti. A izolovanie mariológie od ostatných traktátov ochudobňuje soteriológiu či eschatológiu⁴ a spôsobuje dojem, ako by mariánske dogmy boli len akýmsi nepodstatným dodatkom ku katolíckej vierouke, pri absencii ktorého by mohla katolícka vierouka existovať bez akejkoľvek podstatnej ujmy.⁵

Podobne pri tejto metóde dogmatickej teológie môžeme len veľmi ťažko hovoriť o nejakej biblickej teológii. Chýba tu nejaká reflexia nad biblickými staťami a Sväté písmo je používané len ako akási „banka výrokov“, z ktorých si možno povybierať podľa ľubovôle tie, ktoré nejakým spôsobom podporujú vieroučnú tézu hlásanú magistériom.⁶

Jednotlivé články viery sa pri takomto prístupe k teológii javia ako akési v histórii nezakotvené doktrínálne tvrdenia. Chýba poukázanie na historické dôvody a problémy cirkevného spoločenstva, uprostred ktorých jednotlivé vieroučné vyhlásenia vznikali. Tak môže dochádzať k skresľovaniu zmyslu dogiem, keďže nie sú interpretované v súvislosti s okolnosťami, na ktoré reagovali.⁷

Značným problémom tejto metódy je fakt, že nepodnecuje teológa k samostatnému mysleniu a teologickej reflexii. Kým v scholastike sa teologická úvaha začínala nadhodením otázky, pričom sa preberali a rozumovo preverovali rôzne možnosti jej riešenia, až sa napokon logicky došlo k záveru,⁸ v metóde po Tridentskom koncile mal teológ riešenie hotové hneď

4 Porov. POSPÍŠIL, C. V.: *Maria- materská tvár Boha*. Kostelní vydří : Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2004, s. 121.

5 Porov. POSPÍŠIL, C. V.: *Maria- materská tvár Boha*. Kostelní vydří : Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2004, s. 57.

6 Porov. POSPÍŠIL, C.V.: *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní vydří : Krystal OP, 2000, s. 20.

7 Porov. POSPÍŠIL, C.V.: *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní vydří : Krystal OP, 2000, s. 29.

8 Porov. napr.: TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Theologická summa*. Olomouc : Vydali profesori bohovědného učiliště řádu dominikánského v Olomouci, 1937.

na začiatku. Stačilo sa ho naučiť naspamäť, prípadne poznať výroky Písma a cirkevných otcov, ktoré danú hotovú tézu potvrdzovali. Uvažovanie a hlbánie nad tézami katolíckej viery sa vytrácalo.

Následkom týchto nedostatkov samotné čo najhlbšie pochopenie zmyslu vieroučného výroku a jeho súvislosti s celkovým pokladom viery sa dostávalo do úzadia. Dogmatická teológia sa čoraz viac dostávala do teoretickej roviny. Namiesto otázky, ako žiť podľa katolíckej viery, sa podstatným stalo teoretické ovládanie vieroučnej tézy a schopnosť obhájiť ju citátmi z Písma a Tradície. Kritika týchto potridentských manuálov začala čoraz viac silnieť a výsledkom bol náčrt novej metódy dogmatickej teológie, ktorý sa nachádza v 16. článku dekrétu Druhého vatikánskeho koncilu *Optatam totius*. Kľúčový text znie takto: „*Pri dogmatickej teológii nech sa postupuje tak, že sa najprv predložia vlastné biblické témy. Poslucháčom nech sa vysvetlí, čím prispeli otcovia východnej a západnej Cirkvi k vernému odovzdávaniu a vysvetleniu jednotlivých zjavených právd, ako aj ďalšia história dogmy, a to i vo vzťahu k všeobecným dejinám Cirkvi. Potom – aby sa podľa možnosti čím plnšie vysvetlili tajomstvá spásy – nech sa seminaristi pod vedením svätého Tomáša priučajú hlbšie do nich vniknúť uvažovaním a pochopiť ich súvislosti. Nech sa naučia poznávať ich stálu prítomnosť a účinnosť v liturgických úkonoch a v celom živote Cirkvi. A nech sa učia hľadať riešenie ľudských problémov vo svetle Božieho zjavenia, aplikovať zjavené večné pravdy na menlivé podmienky tohto sveta a prístupným spôsobom ich podávať súčasným ľuďom.*“⁹

Z textu možno vidieť, že východiskom práce dogmatickej teológie už nemá byť výrok Magistéria, ale biblická téma. Dôležité je poznamenať, že oproti metóde manuálov tu nejde o citát zo Svätého písma, ktorý by bol izolovaný od svojho kontextu, ale o celú biblickú tému. Pri takomto postupe hrá veľmi významnú úlohu prepojenosť dogmatickej teológie s biblickou teológiou a s exegézou.

Biblickými témami sa zaoberali už cirkevní otcovia, ktorí ich interpretovali, vysvetľovali a prehlbovali ich svojou teologickou reflexiou. Preto má nezastupiteľnú úlohu pri správnom pochopení vieroučných právd všetko to, čo nám môže ponúknuť patristika a diela cirkevných otcov. Je dôležité si uvedomiť, že cirkevní otcovia mnohokrát vypracovávali svoje teologické reflexie pod tlakom rôznych bludných náuk, proti ktorým museli brániť pravú vieru. Je nevyhnutné brať na zreteľ práve tento historický kontext, ktorý správ-

⁹ OPTATAM TOTIUS 16, dekrét Druhého vatikánskeho koncilu. In: POLČIN, S.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II.*, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.

ne ozrejmi, prečo boli výroky otcov sformulované práve takýmto spôsobom, na čo reagovali a čo daným výrokom chceli alebo nechceli povedať.

Tento historický kontext je nevyhnutné zohľadňovať aj pri takpovediac vrchole celej metódy dogmatickej teológie, ktorou je samotný výrok Magistéria, či už v podaní koncilu alebo samotného pápeža. Výroky Magistéria majú v množstve prípadov apologetický charakter a je nemysliteľné správne pochopiť význam týchto výrokov bez historického kontextu, teda bez znalosti problému, na ktorý daný výrok reaguje. Kým v manuáloch po Tridentском koncile vystupovali výroky Magistéria len ako tézy izolované od akéhokoľvek kontextu a prísne tematicky rozdelené, v metóde po Druhom vatikánskom koncile je niečo takéto nemysliteľné. Historický kontext, v ktorom sa výroky Magistéria zrodili, tu hrá podstatnú úlohu.

Oproti potridentskej metóde, kde výrok Magistéria stál na začiatku celého teologického pojednania, si môžeme všimnúť, že v novej metóde načrtnutej dekrétom *Optatam totius* výrok Magistéria a teda Magistérium samo nepôsobí ako východisko vieroučných právd, ale jasne vyjadruje svoje poslanie ako autentického interpretátora Božieho zjavenia.¹⁰

Celá doposiaľ opísaná časť metódy dogmatickej teológie nesie na sebe podstatné znaky „načúvania prameňom“.¹¹ Možno v tom vidieť určitú analógiu s Rim 10,14, kde apoštol Pavol poznamenáva, že viera je z počúvania Božieho slova.

Ďalším pokrokom pokoncilnej metódy je to, že sa neuspokojuje len s určitým teoretickým naučením sa výrokov Magistéria. Nasleduje totiž špekulatívna časť, ktorej úlohou je uvedomenie si súvislosti konkrétnej vieroučnej pravdy s ostatnými pravdami tvoriacimi poklad viery. Tak má dôjsť k čo najhlbšiemu pochopeniu tajomstiev viery už nie len v rámci historického kontextu, ale v rámci kontextu celého pokladu viery. Izolovanosť medzi jednotlivými dogmatickými traktátmi sa pomaly rozplýva, pretože je nemožné oddeľovať jedny pravdy od druhých bez ujmy na ich správnej interpretácii.

Dôležité je si všimnúť na výroku otcov Druhého vatikánskeho koncilu, že nejde len o uvedomenie si prepojenia jednotlivých vieroučných právd medzi sebou, ale aj o prepojenie vieroučných právd s ostatnými teologickými disciplínami. Konciloví otcovia zvlášť upozorňujú na prepojenosť týchto právd s liturgickým životom Cirkvi, no napokon rozširujú túto prepojenosť všeobecne na celý praktický kresťanský život. Táto pripomienka

¹⁰ Porov. DEI VERBUM 10, konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu, I. In: POLČIN, S.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.

¹¹ Porov. POSPÍŠIL, C. V.: *Hermeneutika mystéria*. Kostelní Vydří : Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 70.

jasne naznačuje, že dogmatická teológia sa v žiadnom prípade nesmie chápať ako veda odtrhnutá od praktického kresťanského života. Jej degradácia na úroveň akýchsi akademických polemík a čisto teoretických rozumových cvičení, by ju robila úplne zbytočnou a takýto prístup by spôsobil, že teologické vedy zaoberajúce sa priamo praktickým kresťanským životom vrátane katechézy by stratili zmysluplný základ.

Druhý vatikánsky koncil veľmi jasne nástojí na tom, že k takejto izolácii vieroučných právd od praktického kresťanského života nesmie dochádzať. Ba celé štúdium dogmatickej teológie a celá teologická reflexia nevyhnutne musí vyústiť do uvedomenia si páľčivých životných problémov a ťažkostí. Bádanie dogmatického teológa má teda napokon vyústiť k vyjadreniu kresťanských vieroučných riešení, ktoré ako základ podá morálnym teológom a spolu s nimi praktickým teológom zaoberajúcim sa pastorálnou teológiou a katechézou, aby mohli tieto životne dôležité vieroučné pravdy primerane zinterpretovať Božiemu ľudu.

Na jednej strane je potrebné priznať určité pozitíva potridentskej dogmatickej metódy. K nim rozhodne patrí jej usporiadanosť, systematickosť a prehľadnosť. Istým pozitívom je v určitom zmysle aj jej stručnosť, ktorá zodpovedá účelu príručiek. Bolo by iste chybou tieto manuály úplne odmietnuť. No kým v potridentskej dobe mohli dobre plniť svoju apologetickú úlohu a rýchlo zorientovať nevzdelané duchovenstvo v základných pravdách katolíckej viery, v dnešnej dobe urobiť z nich základný, ba jediný prístup k dogmatickej teológii je nanajvýš nerozumné. Neblahé dôsledky dlhodobého používania tejto potridentskej metódy dokonca ešte niekoľko desaťročí po Druhom vatikánskom koncile môžeme pozorovať dodnes.

Izolovanosť jednotlivých traktátov a jednotlivých vieroučných výrokov v rámci týchto traktátov spôsobila aj do určitej miery nezrozumiteľnosť celého kontextu pokladu viery a následne i nedostatočnú zrozumiteľnosť jeho prepojenia s ostatnými teologickými disciplínami. Z dogmatickej teológie sa stala teoretická veda bez dostatočne zrozumiteľného vzťahu k praktickému kresťanskému životu. Pokúšanie sa žiť podľa kresťanských požiadaviek bez vieroučného základu nevyhnutne vedie k jednému z dvoch základných postojov, ktoré falšujú autentický praktický kresťanský život.

Prvým postojom je farizejizmus, kde sa človek pokúša vlastnými silami prísne vyplniť každý morálny a právny predpis bez hlbšieho vzťahu lásky k Bohu, pričom pri porovnávaní sa s druhými klame sám seba, že sa mu to vynikajúco darí. Druhý falošný postoj je laxizmus. Človek si uvedomuje svoju slabosť a neschopnosť vlastnými silami dokonale vyplniť kresťanské

požiadavky, a preto dochádza k záveru, že ani Boh neberie tieto požiadavky vážne.¹²

Tieto postoje sa následne premietli aj do prístupu k ďalším teologickým disciplinám. Praktické teologické vedy odtrhnuté od zrozumiteľnej dogmatickej teológie začali podliehať či už prvkom farizejizmu, alebo laxizmu. Možno v nich badať akýsi sklon buď k moralizovaniu, kedy sú veriaci kresťania vyzývaní k morálnym výkonom bez hlbšieho porozumenia úlohy Božej milosti a Kristovho spasiteľného diela v ich praktickom živote, alebo v nich možno sledovať prvky laxizmu, kde vidno snahu o akési chápanie ľudskej slabosti a nedostatočnosti, no zároveň aj o zľahčovanie morálnych požiadaviek na veriaceho kresťana opäť len ignorujúc moc Božej milosti a ovocie Kristovho spasiteľného diela, ktoré dokáže uschopniť človeka k autentickému praktickému kresťanskému životu.

Izolovanie dogmatickej teológie od ostatných teologických disciplín a od praktického kresťanstva spôsobilo, že samotná kresťanská zvesť sa postupne začala javiť ako nepotrebná a zbytočná, čo dogmatickú teológiu ešte viac izolovalo a odsúdilo ju medzi neplodné špekulácie, ktoré praktickému životu nemajú čo povedať.

Ak teda chceme ponúknuť autentickú kresťanskú katechézu, nevyhnutne musíme za základné východisko položiť správne a do hĺbky pochopenú kresťanskú vierouku. Jadrom tejto vierouky je Kristovo spasiteľné dielo a jeho aplikácia na praktický život človeka. Východiskom akéhokoľvek uvažovania o Kristovom spasiteľnom diele je hriešnosť človeka a neschopnosť ľudských síl vyslobodiť sa z hriešneho spôsobu života.

Kým pohanstvo a prirodzená nábožnosť vidí problém predovšetkým v Bohu a jeho nepriaznivom postoji voči človeku, Kristus nám zjavuje Boha, ktorý nikdy neupustil zo svojej nezištnej lásky k človeku. Je to práve človek, ktorý v Adamovi zmenil svoj postoj k Bohu, odmietol ho, a v tomto postoji pokračujú všetci Adamovi potomkovia. Riešením teda nie je pokúšať sa meniť Boha, ale zmeniť stav, v ktorom sa nachádza človek. Potrebná zmena stavu v tomto prípade však znamená opustiť stav hriešnosti a dosiahnuť stav absolútnej bezhriešnosti (porov. Mt 5,48). Návrat do spoločenstva s Bohom totiž spočíva v tom, že sa človek úplne podriadi jeho vôli.

Magistérium Cirkvi na Tridentskom koncile pripomína, že ľudská vôľa sama svojou silou nie je schopná človeka pozdvihnúť až k bezhriešnosti.¹³ To

¹² TIRPÁK, P.: *Kerygma a katechéza ako prostriedok zmeny života*. In: THEOLOGOS – teologická revue. Prešov: GTF PU, 2013, č. 1.

¹³ Porov. DECRETUM DE IUSTIFICATIONE, 1. kapitola, dekrét Tridentského koncilu. In: BARON, A. - PIETRAS, H. (ed.): *Dokumenty soborów powszechnych, tom IV*, Kraków :

prakticky znamená, že nie je v silách človeka vrátiť sa do absolútneho súladu s Bohom a získať tak večný život. Človeku tak zostáva len tento pozemský život, ktorý nevyhnutne smeruje do večného mučivého zatratenia. Ak vezmeme do úvahy, že spravodlivé konanie býva spojené s rôznymi nepríjemnosťami, ba v extrémnom prípade aj so smrťou, potom v rámci záchrany aspoň zvyšku života, ktorý človeku pred zatratením zostáva, je výhodnejšie mnohokrát uchýliť sa k nečestnému konaniu, čo len ešte hlbšie potvrdzuje neschopnosť človeka vymaniť sa z otroctva hriechu.

Do tohto sveta preto vstupuje samotný Boh. Tento Boh sa stáva skutočným človekom, aby tu na zemi medzi nami prežil dokonale poslušný život. Rovnako ako každý človek, aj on prežíval rôzne protivenstvá a prekážky, ktoré sa stavali do cesty jeho spravodlivému životu. Bol pokúšaný diablom (porov. Mt 4,1-11), bol vysmievaný (porov. Mk 10,34; Mk 5,40), prenasledovaný (porov. Jn 5,16; Jn 15,20), nenávidený (porov. Jn 15,24) a napokon umučený až na smrť (porov. Jn 19,1-30). Napriek všetkým pokušeniam a prekážkam Ježiš neustále podriaďoval svoju vôľu vôli nebeského Otca. Zdôrazňoval, že neprišiel plniť svoju vôľu, ale vôľu toho, ktorý ho poslal (porov. Jn 6,38).

Kristus samozrejme netrpel oslabenou ľudskou vôľou, ako je to u ostatných ľudí.¹⁴ Mal celé svoje ľudské konanie pod dokonalou kontrolou. Keď sa však kvôli ohlasovaniu zvesti o spáse človeka začal dostávať do problémov a predstavení Izraela plánovali siahnuť na jeho život, apoštol Peter veľmi spontánne Ježišovi radil, aby sa problémom vyhol, a to zjavne tak, že by upustil od svojej činnosti (porov. Mt 16,21-22). Kristus s tým absolútne nesúhlasil napriek tomu, že veľmi dobre vedel, ako sa to s ním skončí. Rozumné je v takej chvíli chrániť si život za každú cenu, pretože život je to najpodstatnejšie a najcennejšie, čo človek má. Napriek tomu Kristus uvažuje inak ako Peter. Súhlasí síce s Petrom, že jeho návrh je v úplnom súlade s ľudským zmýšľaním, no Kristus sa odvoláva na Boží pohľad na vec. Hovorí Petrovi: „Nemáš zmysel pre Božie veci, len pre ľudské“ (Mt 16,23). Peter totiž v Kristovej predpovedi utrpenia nepostrehol jeden podstatný fakt, ktorý sa vymyká schopnostiam človeka. Kristus síce tvrdí, že veľkňazi a zákonníci ho zabijú, ale on tretieho dňa vstane z mŕtvych (porov. Mt 16,21). To je dôvod, prečo si Ježiš z Nazareta môže dovoliť poslúchať nebeského Otca, aj keď ho to napokon privedie na kríž. Nepotrebuje si za každú cenu chrániť svoj pozemský život, lebo vie, že nie smrť porazí jeho, ale on porazí smrť.

Wydawnictwo WAM, Księża Jezuici, 2005, s. 290. DS 1521.

¹⁴ Porov. SALIJ, J.: *Na czym polegał błąd papieża Honoriusza*. In : <http://www.mateusz.pl/wdrodze/nr318/>
318-15-js.htm (15.1.2007).

Takto sa ukazuje, že Kristus má moc žiť dokonale poslušný ľudský život, a to navzdory akýmkoľvek nepriaznivým okolnostiam, pokušeniam, utrpeniu ba i smrti. Poslušnosť ho skutočne priviedla až na kríž. To podstatné na Kristovom živote bola jeho dokonalá bezhriešnosť, teda poslušnosť Božej vôli a jeho smrť na kríži bola skôr sprievodným javom, ktorý v tomto pokazenom a hriešnom svete spravodlivý život sprevádza. Práve poslušnosť uprostred tej najväčšej prekážky, akou mučenícka smrť naozaj je, najviac ukazuje a zjavuje svoju dokonalosť a nekompromisnosť. Preto apoštol Pavol môže prehlásiť, že Kristova poslušnosť sa nám ukázala v maximálnej možnej miere, keď možno o ňom prehlásiť, že „*stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži*“ (Flp 2,8).

Kristus si teda mohol dovoliť byť poslušným navzdory tým najnepriaznivejším okolnostiam, pretože ani samotná smrť ho nemá moc zastaviť. Nemôže nič stratiť, pretože má moc vstať z mŕtvych. A tak po svojom umučení zostúpil síce k zosnulým, no na tretí deň vstal z mŕtvych a štyridsať dní po svojom vzkriesení vystúpil ako človek do neba, aby tam zasadol po pravi-ci nebeského Otca.¹⁵

Kristus prišiel žiť medzi nás, hriešnych ľudí do hriechom pokazeného sveta a stal sa nám úplne podobným okrem hriechu. Celý jeho ľudský život možno charakterizovať ako prechod z tohto sveta do neba. Ak si uvedomíme, že poslušnosť, teda umŕtvovanie svojej vôle a rovnako i celý pozemský život sú na tomto svete sprevádzané často utrpením, celý Kristov pozemský život môžeme charakterizovať ako jedno zomieranie, ktoré napokon vyvrcholilo a v plnej miere sa ukázalo na kríži. Naproti tomu celý ľudský život, ktorý Kristus nadobudol vzkriesením možno nazvať osláveným blaženým životom v pravom slova zmysle. A tak jeho smrť a zmŕtvychvstanie v najvyššej miere reprezentujú celý jeho ľudský život, ktorý možno nazvať jedným prechodom zo smrti do života.

Keď máme takto pred očami celý život Ježiša z Nazareta, je namieste otázka, aký má tento Kristov život, tento jeho prechod zo smrti do života, význam pre nás. V akom zmysle nás toto Kristovo dielo zachraňuje? Je zjavné, že Krista nemôžeme chápať výlučne ako nejaký príklad morálneho života. Aj keď sa v Písme objavujú výroky, kde sa Kristova činnosť dáva do pozície vzoru pre kresťanský život (porov. Jn 13,15; 1Pt 2,12; Flp 2,5n), tieto state nemožno chápať v tom zmysle, že by celá spása spočívala na napodobňovaní Krista ľudskými silami. Obyčajný človek oproti Kristovi stojí v pozícii, v kto-

¹⁵ Porov. SOBÓR KONSTANTYNOPOLITAŇSKI I. In : BARON, A. - PIETRAS, H. (ed.): *Dokumenty soborów powszechnych, tom I*, Kraków : Wydawnictwo WAM – Księża Jezuci, 2002, s. 68. DS 150.

rej je neschopný žiť tak ako Kristus. Jednak disponuje náklonnosťou k zlému a oslabenou vôľou a jednak nemá tak ako Kristus moc nad smrťou, z čoho vyplýva, že ak by sa obyčajný človek vydal v poslušnosti do rúk neprijemnostiam, ba až na smrť, stratil by aj ten zbytok biedneho života, ktorý ešte má, čo je zjavne veľmi nerozumná voľba.

Človek si teda nemôže urobiť z Krista výlučne príklad spravodlivého života. Nie je v schopnostiach človeka žiť tak dokonale poslušný život, aký žil Kristus. Na druhej strane ak si uvedomíme, že život v nebi znamená život v úplnom súlade s Božou vôľou, nezostáva človeku nič iné, ako stav absolútnej morálnej dokonalosti a poslušnosti dosiahnuť. Večné spečatenie stavu, v ktorom sa človek nepodriaďuje dokonale Božej vôli, fakticky znamená väčšie alebo menšie odvrátenie sa od Boha, a oddelenie sa od neho, čo je vlastne definíciou pekla. Človek teda potrebuje získať schopnosť a stav dokonalej poslušnosti, čo je úloha nad ľudské sily.

Žiadať z Božej strany odpustenie hriechu v tom zmysle, aby jednoducho prehliadol či nezapočítal hriechy ľudí, sa javí ako úplný nezmysel, keď si uvedomíme, že problém človeka nespočíva v nejakej nepriaznivej Božej aktivite, ale práve v nedostatku Božieho požehnania, ktoré si človek nemôže užívať, lebo je hriechom od Boha odvrátený. Boh v tomto zmysle nemá čo a ako odpúšťať. Podobenstvo o márnoträtom synovi znázorňuje, že problém márnoträtneho syna nespočíva v nepriazni jeho otca, ale v tom, že syn pre nezhody s otcom z jeho domu odišiel, a tak namiesto priazne svojho otca zažíval núdzu u lakomého gazdu. Riešením v tomto prípade nemohla byť prosba márnoträtneho syna, aby otec prehliadol, či nezapočítal mu jeho hriech, a tak upustil zo svojho spravodlivého trestu, pretože nešťastie márnoträtneho syna nespočívalo v treste otca, ale v jeho pobyte mimo otcovského domu. A tak vyhlásenie zo strany otca, že neplánuje syna nijako potrestať, by v tomto prípade nič neriešilo. Riešením teda nie je utíšenie otcovho hnevu, či zakrytie hriechu pred jeho očami, ale návrat z hriešneho života podľa vlastnej vôle do života podľa otcovej vôle v jeho dome (porov. Lk 15,11-24).

Písmo aj kresťanské modlitby sú samozrejme plné prosieb, aby nám Boh odpustil hriechy, no toto odpustenie musí mať zjavne hlbší význam, ako jednoduché prehliadnutie, či akési vonkajšie právne nezapočítanie hriechu. Ak človek žiada, aby Boh odpustil hriechy, žiada ho, aby ho uchránil od núdze a nešťastia, ktoré z hriechu plynú. Keď však z hriechu plynie odlúčenie od Boha, odpustenie nemôže byť nič menej, ako prinavrátenie človeka do spoločenstva s Bohom, aby sa mu Boh mohol v plnosti rozdať. Návrat do spoločenstva s Bohom, je život v podriadenosti Božej vôli, či inak pove-

dané, život v ktorom sú človek a Boh zajedno. Takýto život sa však prakticky rovná bezhriешnému stavu, a tak by sme mohli uzavrieť, že ak človek prosí Boha o odpustenie hriechov, žiada ho, aby dal človeku schopnosť odvrátiť sa od hriешného spôsobu života a voviedol ho do stavu dokonalejšieho poslušnosti nebeskému Otcovi.

Je zaujímavé uvedomiť si, že ak žiadame od Boha, aby nás takpovediac „vzal za ruku“ a naučil nás odvracať sa od našej vôle a poslušne ju podriaďovať jeho vôli, žiadame od neho, aby urobil s nami niečo, čo nepatrí k činnosti zodpovedajúcej jeho božskej prirodzenosti.¹⁶ Boh sa teda rozhodol vyhovieť nášmu volaniu o pomoc práve tým spôsobom, že z činností, ako sú poslušnosť, odolávanie pokušeniu, odolávanie nepriaznivým okolnostiam, ba i smrti, urobí sebe vlastné činnosti. Tak môžeme pochopiť, že to, čo chceme, aby urobil s nami, najprv urobil sám so sebou. Stal sa človekom, aby mohol disponovať celou ľudskou prirodzenosťou a začal konať prostredníctvom svojej ľudskej duše, prostredníctvom svojho ľudského tela a prostredníctvom svojej ľudskej vôle. Preto mohol pisateľ listu Hebrejom vyhlásiť, že zachrániť nás nemohli žiadne obety a dary, ktoré by sme Bohu mohli ponúknuť, ale Boh sa rozhodol zachrániť nás tak, že jeho Syn sa stal skutočným človekom (porov. Hebr 10,5,9-10), a tak napriek tomu, že je skutočný Boh, predsa sa mohol naučiť poslušnosti. Vďaka tomu môže učiť a privádzať k poslušnosti nás (porov. Hebr 5,8-9). „*A pretože sám prešiel skúškou utrpenia, môže pomáhať tým, ktorí sú skúšaní*“ (Hebr 2,18).

Možno teda uzavrieť, že Ježiš Kristus prežil navzdory tým najnepriaznivejším okolnostiam dokonale poslušný a spravodlivý život preto, aby takýto spravodlivý život mohol žiť v nás. Apoštol Pavol to vysvetľuje, keď tvrdí: „*Už nežijem ja, ale vo mne žije Kristus*“ (Gal 2,20). Keď Adam zhrešil, porušil ľudskú prirodzenosť a každý, kto po Adamovi takúto porušenú prirodzenosť dedí, disponuje zároveň neschopnosťou žiť spravodlivo a sväto a tak sa dostať do večného súladu s Bohom. Ježiš z Nazareta svojím dokonalým životom voviedol do sveta ľudskú prirodzenosť, ktorá má všetky schopnosti byť skutočne dokonale spravodlivou a svätou. Každý človek už od svojho počatia získava účasť na Adamovej padnutej prirodzenosti. No teraz Kristus človeku ponúka účasť na ľudskej prirodzenosti, ktorú svojim poslušným životom až na smrť, svojim vzkriesením a nanebovstúpením vytvoril on. Práve ziskom účasti na tomto Kristovom živote sa človek reálne môže vyslobodiť zo všetkých svojich hriechov, ba môže byť vzkriesený k oslávenému životu, aby tak mohol vstúpiť do neba.

¹⁶ Porov. LEWIS, C. S.: *K jádru křesťanství*. Praha : Návrat, 1993, s. 46.

Ak má byť katechéza autentickou kresťanskou katechézou, je absolútne nevyhnutné, aby akákoľvek téma tejto katechézy explicitne alebo aspoň implicitne vychádzala z tejto základnej kresťanskej zvesti.¹⁷ Odrhnutím od tejto základnej evanjeliovej schémy sa z katechézy stane len náuka o psychologických princípoch, praktikách a riešeniach, ktoré síce môžu povrchne pripomínať kresťanstvo, ale sú to len prirodzené riešenia, ktoré nemajú zásadný a trvalý účinok pre život človeka. Takáto katechéza síce môže zodpovedať súčasným pedagogicko-psychologickým trendom, no už by takáto katechéza nebola v službách kresťanstva. a jeho evanjeliovej zvesti.

BIBLIOGRAFIA

- SV. PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996.
- DECRETUM DE IUSTIFICATIONE, dekrét Tridentského koncilu. In : BARON, A. - PIETRAS, H. (ed.): Dokumenty soborów powszechnych, tom IV, Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuiti, 2005.
- DEI VERBUM, konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu, I. In: POLČIN, S.: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- DENZINGER, H. - SCHÖNMETZER, A.: Enchiridion Symbolorum, Definitionum et Declarationum. Freiburg Br.: 1965.
- LEWIS, C. S.: K jádru křesťanství. Praha: Návrat, 1993.
- OPTATAM TOTIUS, dekrét Druhého vatikánskeho koncilu. In: POLČIN, S.: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu II., Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- OTT, L.: Grundriss der katholischen Dogmatik. Basel – Freiburg – Wien : 1959.
- POSPÍŠIL, C. V.: Hermeneutika mystéria. Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- POSPÍŠIL, C. V.: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, Kostelní vydří: Krystal OP, 2000.
- POSPÍŠIL, C. V.: Maria- materská tvář Boha. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2004.
- SALIJ, J.: Na czym polegał błąd papieża Honoriusza. In: <http://www.mateusz.pl/wdrodze/nr318/318-15-js.htm> (15.1.2007).
- SOBÓR KONSTANTYNOPOLITAŃSKI I. In: BARON, A. - PIETRAS, H. (ed.): Dokumenty soborów powszechnych, tom I, Kraków: Wydawnictwo WAM – Księża Jezuiti, 2002.
- TIRPÁK, P.: Kerygma a katechéza ako prostriedok zmeny života. In: THEOLOGOS – teologická revue. Prešov: GTF PU, 2013, č. 1.
- TIRPÁK, P. – PALA, G.: Tajomstvo spásy vo svetle katechézy. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013
- TOMÁŠ AKVINSKÝ: Teologická summa. Olomouc: Vydali profesori bohovedného učiliště řádu dominikánského v Olomouci, 1937.

¹⁷ TIRPÁK, P. – PALA, G.: Tajomstvo spásy vo svetle katechézy. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013, s. 98.

Teoria kształcenia intermedialnego w katechezie biblijnej online

Ks. dr Andrzej Kielian

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

mgr Mateusz Mazurek

Powiatowe Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Wieliczce

Abstract: *Christian life is based on three pillars: the word of God, the sacraments and the Church community. Two of them: community experience and access to the sacraments under lockdown conditions were very limited. What was left in immediate access was the word of God. The aim of the paper is to describe the application of the theory of intermedia education on the example of online Catholic Religious Education that is presenting the biblical text from Genesis chapter 2 and 3. First, the students watched the PowerPoint presentation with the text read aloud at the same time. Then, in small groups (by the „rooms“ function in MS Teams), they were asked to discuss a given passage, find answers to the given questions, and then individually fill out a worksheet with questions that were similar, but not identical to those they answered in the group. It was also a way to get those who did not get involved to work, and on the other hand to reward those who worked honestly in this group. The lesson ended with the game „Questions“. Classes were conducted online at a vocational school in Poland in school year 2020/2021.*

Keywords: *Catechesis. Religion. School. Word of God. Bible. Genesis 2-3. Covid-19. Online. Lockdown. Didactics. Intermedia.*

Zmieniająca się błyskawicznie rzeczywistość stawia przed nami wciąż nowe wyzwania. Niewątpliwie jednym z nich jest gwałtowne przyspieszenie procesu laicyzacji młodego pokolenia, które możemy obserwować w ostatnim czasie. Dlatego podnoszenie jakości katechizacji staje się zadaniem jeszcze istotniejszym i pilnym. Elementem podnoszenia jakości jest adekwatne dostosowywanie form działania do aktualnej sytuacji. Niniejsze rozważania zostaną poświęcone kwestii dostosowania katechezy szkolnej do sytuacji pandemicznej i będą stanowiły zbiór obserwacji, intuicji i refleksji wpływających bezpośrednio ze szkolnej praktyki, oraz pewne propozycje rozwiązań opisanych problemów z przykładem aplikacji praktycznej.

Specyfika edukacji religijnej w warunkach pandemii.

Pandemia COVID-19 w wielu dziedzinach życia spowodowała ogromne zmiany. Także w edukacji, która musiała przejść na zdalny tryb nauczania. Nietrudno się domyślić, że spotkania lekcyjne online mają zupełnie inną specyfikę niż spotkania „twarzą w twarz”. Pomijając nawet kwestie techniczno-sprzętowe i zakładając idealną pod tym względem sytuację, tzn. wszyscy uczestnicy spotkania mają dobrze działający sprzęt. Kontakt interpersonalny zapośredniczony poprzez urządzenie sieciowe jest znacznie płytszy. Nieporównywalnie mniejsza jest też uwaga uczniów. Obecność wielu z nich była wirtualna dosłownie i w przenośni. Nigdy oczywiście nie było tak, żeby wszyscy uczniowie byli idealnie skupieni przez całą lekcję. Zajęcia online stanowią jednak całkowicie inną rzeczywistość. Choćby z racji tego, że uczeń nieustannie ma w zasięgu wzroku niemal nieskończoną ilość bardzo atrakcyjnych rozprożeń. Zaś nauczyciel ma bardzo ograniczone możliwości sprawdzania czym uczeń aktualnie się zajmuje, czego słucha w słuchawkach, które ma w uszach i na co rzeczywiście spogląda, kiedy patrzy w ekran.

Katechezę szkolną dotyczącą takie same trudności jak całą szkołę. Dodatkowo sytuacja pandemiczna przemodelowała także katechezę parafialną i całe duszpasterstwo. Jeśli życie chrześcijanina opiera się na trzech filarach: Słowie Bożym, sakramentach i wspólnotcie Kościoła, to dwa z nich w warunkach lockdownu doświadczenie wspólnoty i dostęp do sakramentów były bardzo ograniczone. co nam zostało? Słowo Boże.

Słowo Boże w dyskursie ponowoczesności

Jedną z głównych cech globalnego społeczeństwa Cezary Kościelniak nazywa „chrystianofugizmem”, czyli świadomą kulturową ucieczką od chrześcijaństwa i jego fundamentów aksjologicznych. Nie chodzi w niej o równoznaczność z laicyzacją, lecz o „masowy sprzeciw wobec kulturowego porządku chrześcijaństwa”¹. Dotyczy to także wielu wierzących, którzy wchodzą w nowe identyfikacje i nowe tożsamości. Staje się to znacznie bardziej ułatwione w środowisku online. Autor proponuje, by na to zjawisko spojrzeć z perspektywy nauczania papieża Franciszka, zawartego w encyklice *Fratelli tutti*. Papież łączy tam zjawiska agresji w sieci oraz liberalnego przymusu związanego z obszarami sieciowych „baniak informacyjnych”. Píše: „Agresywność społeczna znajduje w urządzeniach mobilnych i komputerach możliwość niezrównanej ekspansji. (...) To, czego jeszcze kilka lat temu nie można było powiedzieć o kimkolwiek bez ryzyka utraty sza-

¹ C. Kościelniak, *Ucieczka od chrześcijaństwa*, „W drodze” nr 12 (568), 2020, s. 79.

cunku całego świata, dziś może być wyrażone w surowy sposób także przez pewne władze polityczne i pozostać bezkarne. Nie można ignorować faktu, że «w świecie cyfrowym działają ogromne interesy ekonomiczne, zdolne do posługiwania się formami kontroli zarówno subtelnymi, jak i inwazyjnymi, tworząc mechanizmy manipulowania sumieniami i procesem demokratycznym.² Działalność wielu platform internetowych często polega na ułatwianiu spotkań osób podobnie myślących, utrudniając konfrontację między zróżnicowanymi stanowiskami. Te zamknięte obiegi ułatwiają rozpowszechnianie fałszywych informacji i wiadomości, podsycając uprzedzenia i nienawiść»³. Powstające w sieci zamknięte systemy bazujące na zjawisku autouznania, skutkujące nie tyle debatą, ile awersją i agresją wobec myślących inaczej, stanowią wyzwanie dla Kościoła, który w swej działalności ewangelizacyjnej może i powinien stać się oazą wolności myślenia, poszukiwania i ścierania się wielu poglądów, ucząc sztuki prawdziwej debaty, komunikacji odrębnych poglądów i zachowania szacunku. Dlatego pisał już wcześniej Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium*⁴ o potrzebie dialogu wymieniając różne jego aspekty, wśród których kluczowym jest zaprezentowanie dialogicznego charakteru wspólnot parafialnych. Według niego parafia, będąca formą obecności Kościoła na konkretnym terytorium, jest środowiskiem słuchania Słowa, wzrostu życia chrześcijańskiego, dialogu, przepowiadania, ofiarnej miłości, adoracji i celebracji (por. EG 28). Dialog to tylko jedna warstwa z wielopłaszczyznowej aktywności parafii, jednak Franciszek powraca do tego zagadnienia w różnych miejscach swego przesłania i wielu kontekstach, podkreślając ten właśnie walor jako charakterystyczny dla tzw. „crowdsourcingu” Kościoła, inaczej: ewangelizacji, a także w dalszej kolejności - wtajemniczenia. Jego zdaniem chodzi przede wszystkim o:

- dialog pasterski, z pragnieniem słuchania wszystkich, a nie tylko niektórych, zawsze gotowych prawić komplementy (EG 31),
- dialog osobisty, w którym druga osoba się wypowiada i dzieli się swoimi radościami, nadziejami, zatroskaniem (EG 128).

Do dialogu nawiązuje w kontekście wyzwań, jakie on ze sobą niesie, podkreślając, że „wysiłki na rzecz dialogu są przejawem miłości do prawdy” (EG 250), a także pisze o potrzebie:

- dialogu ewangelizacyjnego ze światem (EG 29),

² P. Tirpák, P. – G. Paľa, Tajomstvo spásy vo svetle katechézy, Vyd. Prešovskej univerzity, Prešov, 2013, s. 184.

³ Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*, 27 marca 2020, nr 44n [dalej skrót: FT].

⁴ Franciszek, adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 24 listopada 2013 r. [dalej skrót: EG].

- dialog z innymi wierzącymi nienależącymi do Kościoła katolickiego (EG 238),
- dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego (EG 246, 250),
- dialogu ze światem nauki, kultury i ludzkimi doświadczeniami (EG 133).

Wreszcie, konkludując, trzeba przytoczyć Franciszkową charakterystykę istoty dialogu: „Dialog jest czymś znacznie większym niż komunikowanie prawdy. Realizuje się dzięki przyjemności rozmawiania i dzięki konkretnemu dobru komunikowanemu między tymi, którzy się kochają za pośrednictwem słów” (EG 142). Przyjemność rozmawiania i komunikacja werbalna miłości i szacunku to podstawowe cechy dialogu, ukazanego przez papieża w sposób pozytywny i adekwatny mentalności kultury cyfrowej, a zarazem przeciwdziałający przemocowemu charakterowi wielu dialogów sieciowych. W tym zdaje się kryć nowy model wtajemniczenia epoki cyfrowej. Można zatem spointować, używając metafor papieskich, iż lekcja religii w szkole to nowy Areopag, „Dziedziniec Pogan”, gdzie „wierzący i niewierzący mogą prowadzić dialog na podstawowe tematy etyki, sztuki i nauki oraz o poszukiwaniu transcendencji” (EG 257). Tak rozumiane spotkanie katechetyczne, będące głoszeniem Słowa i skoncentrowane na nim, potrzebuje zawsze odpowiedniego środowiska i pociągającej motywacji, posługiwania się wymownymi symbolami, włączenia w szeroki proces wzrastania oraz integracji wszystkich wymiarów osoby na wspólnotowej drodze słuchania i odpowiedzi, tak by wielowątkowy dialog faktycznie miał miejsce i był dla obu stron (katechizującej i katechizowanej) angażujący i pobudzający do myślenia (por. EG 166). Pod względem metodologii trzeba zatem „mieć odwagę do znajdowania nowych znaków, nowych symboli, nowych sposobów przekazywania Słowa, nowych form piękna pojawiających się w różnych kręgach kulturowych, łącznie z niekonwencjonalnymi formami piękna, które mogą być mało znaczące dla ewangelizatorów, ale stały się szczególnie atrakcyjne dla innych” (EG 167). Wskazywane przez Franciszka rozwiązania zdają się iść w parze i podstawami dydaktyki ery cyfrowej, uwzględniając specyficzny charakter nauczania religii, które ma prowadzić do rozpoznania i słuchania Bożego Słowa, będącego komunikacją miłości Boga do człowieka.

W stronę dobrych rozwiązań

Wyjątkowe sytuacje wymagają niestandardowych działań. Wydaje się, że pandemia powinna skłonić katechetów do przemyślenia zarówno treści

jak i formy katechezy. Pod względem treści - w kontekście tego, co powiedziano powyżej - powinna być jeszcze bardziej biblijna, żeby eksponować to, czym w aktualnych warunkach nasza duchowość może się karmić, stając w obliczu niezawinonego zła i wynikających z niego konsekwencji⁵. Intuicje opisane poniżej opierają się na podstawowym przekonaniu, że to, co możemy w tych warunkach zrobić, to próbować zadbać żeby słowo Boże, dotarło do serc katechizowanych, siać to ziarno, licząc że Pan Bóg będzie dawał wzrost. Jak to robić?

Współcześnie nauki pedagogiczne mocno akcentują wielokierunkowość procesu kształcenia, który winien odrzucać wszelkie schematyzmy, a nabierać bogatej, obfitej struktury oddziałując na uczniów wielozmysłowo. Uczeń w tego rodzaju edukacji traktowany jest jak podmiot, a nie przedmiot nauczania. Nie tylko przyswaja wiadomości i wartości, ale także je tworzy⁶. Powstają teorie dotyczące procesu kształcenia z uwzględnieniem tych założeń, np. teoria kształcenia wielostronnego⁷, teoria kształcenia intermedialnego, które uzupełniając się wzajemnie prowadzą do możliwości mówienia o kształceniu multimedialnym, czyli zajęciach prowadzonych z wykorzystaniem kompleksu celowo dobranych prostych i złożonych środków dydaktycznych⁸. Jest to kształcenie wielokanałowe, które w przekazie informacji wykorzystuje: język obrazów, działanie na przedmiotach naturalnych i modelach oraz język symboliczny. Idea kształcenia multimedialnego zakłada czynny udział nauczyciela nie tylko w korzystaniu z materiałów już istniejących, ale także ich samodzielne projektowanie i wykonanie⁹. Środek dydaktyczny bowiem tym lepiej spełnia swoje funkcje, im silniejsza

⁵ Por. N. O'Sullivan, *Theodicy: Where is God in COVID-19?* [w:] *Maynooth College reflects on COVID-19. New Realities in Uncertain Times*, ed. J. Corley, N. X. O'Donoghue, S. Ryan, Dublin 2021, s. 119, 122.

⁶ Według Hanny Hamer stosowanie metod aktywizujących, audiowizualnych, zwięzła prezentacja poglądów na dany temat oraz wywoływanie motywacji poznawczej – to tylko niektóre elementy tego, jakże pożądanego, modelu nauczania typu Y. Por. H. Hamer, *Klucz do efektywności nauczania*, Warszawa 1994, s. 14-17.

⁷ Por. M. Śnieżyński, *Wielostronne nauczanie w świetle badań empirycznych*, Kraków 1991, s. 9, 36-46, 84-89, 169-177; A. Krasieński, *Teoria kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia w dydaktyce szkolnej i katechetycznej*, „Seminare” 17 (2001), s. 89-98.

⁸ Por. W. Skrzydlewski, *Technologia kształcenia. Przetwarzanie informacji. Komunikowanie. Zarys koncepcji środków dydaktycznych*, Poznań 1990, s. 137.

⁹ Por. W. Strykowski, *Kierunki modernizacji procesu kształcenia*, „Neodidagmata XVIII”, Poznań 1988, s. 124; *Wideo interaktywne w kształceniu multimedialnym*, red. W. Strykowski, Poznań 1991, s. 13n; W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987, s. 187.

następuje interakcja między uczniem a materiałem nauczania¹⁰. Nie można także pominąć faktu, iż „widzenie” czy też „myślenie za pomocą obrazów” staje się dominującą strategią poznawczą, obejmując takie kategorie jak „kultura audiowizualna”, czyli wzmocnienie władzy wzroku przez integrację ze słuchem; „ikonosfera”, czyli cywilizacja obrazowa, przejaw kultury masowej, utrwalana i rozpowszechniana za pomocą nowoczesnych technik komunikacji; „ikoniczność” – zasada przekazywania treści poprzez obraz, znak, zdjęcie, animację, film i muzykę¹¹; „wizualizacja”, czyli przemiana niewidzialnego słowa, dźwięku w figuratywne obrazy świata. Wreszcie „wielozmysłowość”, która przywołuje ideę kształcenia polisensorycznego¹².

Pod względem formy sytuacja pandemiczna wymusza bardzo poważne modyfikacje. Z jednej strony trzeba próbować, żeby zajęcia były jak najbardziej atrakcyjne, angażujące emocjonalnie. Z drugiej strony warto – zwłaszcza mając na względzie niskie skupienie uwagi naszych uczniów – żeby teksty biblijne, z którymi chcemy ich zapoznać wracały po kilka razy w różnej formie.

Trudności w przekładzie kodu języka biblijnego i sakralnego na potoczny i odwrotnie należy wiązać z wpływem kultury popularnej na dyskurs religijny i przeżywanie religijności w kontekście wytworów kultury cyfrowej (popreligia). Wydaje się bowiem, iż z tej przyczyny obydwie kody, sakralny i potoczny oddalają się od siebie, choć powodów tego zjawiska można dopatrywać się z obydwu stron – z jednej jest to stopniowa laicyzacja języka codziennego, potocznego i jego dynamiczny rozwój w ramach procesów transformacji kultury masowej, z drugiej zaś kosztujący w niezmiennych formułach język religijny. Procesom oddalania towarzyszy jednak zjawisko kontaminacji języka religijnego wyrażeniami potocznymi. Z jednej strony W. Kudyba zauważa, iż „żywiół potoczności nie obejmuje u nas swym zasięgiem języka liturgicznego, nie pojawia się ani w modlitwach, ani w listach pasterskich”¹³. Z drugiej zaś, badacze zauważają mieszanie się elementów

¹⁰ Por. M. Hallada, *Fotografia dydaktyczna w programach multimedialnych – na przykładzie programu do podręcznika historii „Śladami przeszłości” dla klasy pierwszej gimnazjum*, [w:] *Nowe media w edukacji*, red. T. Lewowicki, B. Siemieniecki, Toruń 2012, s. 226n.

¹¹ *Ikoniczność znaku. Słowo – przedmiot – obraz – gest*, red. E. Tabakowska, Kraków 2006, s. 10.

¹² Por. A. Grodecka, A. Podemska-Kałuza, *Wielozmysłowość. Filozofia i dydaktyka*, Poznań 2012, s. 14, 16.

¹³ W. Kudyba, *Język religijny w kulturze masowej*, [w:] *Religijność w dobie popkultury*, red. T. Chachulski, J. Snopek, M. Ślusarska, Warszawa 2014, s. 21. O oddalaniu się kodów językowych por. W. Przyczyna, G. Siwek, *Język Kościoła w Polsce pod koniec drugiego tysiąclecia*, „Ateneum kapłańskie” 1999 (z. 3), s. 335-354.

języka sfery sacrum oraz sfery profanum¹⁴. Należy mieć jednak na uwadze fakt oczywisty, iż język religijny nie stanowi obszaru wyizolowanego z przestrzeni kulturowej, pozostaje w niej zanurzony, to bowiem z niej czerpie swe istnienie i właściwości komunikacyjne, wnosząc w nią jednocześnie swą specyfikę, a zarazem broniąc się przed sztucznością. Jak zauważa Kudyba: „Gdyby istotnie można było wyrażać się o Bogu jedynie językiem podniosłym i natchnionym, prawdopodobnie nigdy by nie powstały ewangelie pisane przecież w koiné (κοινή) – codziennym języku dawnych mieszkańców basenu Morza Śródziemnego”¹⁵. Coś, co dla językoznawcy może posiadać znaczenie wręcz wulgarne, w ramach kultury, do której przynależy, wydaje się mieć neutralne i w pełni akceptowalne miejsce w komunikacji. W. Przyczyna i G. Siwek mówią w tym kontekście o potrzebie inkulturacji przekazu treści religijnych, dostrzegając przykład języka religijnego na codzienny jako „jedyną szansę jego ocalenia i spełnienia właściwej mu roli w środowisku zdominowanym przez język kultury masowej”¹⁶. Przekład nie oznacza jednak rezygnacji z języka specyficznie religijnego ani też jego zwulgaryzowania. Wskazuje jedynie na możliwość translacji oraz komunikacji tych samych treści w odmiennych kodach językowych.

Przykład aplikacji metod intermedialnych

Praktyczną aplikację powyższych intuicji zaprezentuję na przykładzie zajęć poświęconych Rdz 2-3. Na początku uczniowie widzieli prezentację z tekstem, odczytywanym jednocześnie na głos (w nadziei, że jeśli ktoś nie patrzy, to może chociaż usłyszy, albo odwrotnie). Następnie w małych grupach (poprzez funkcję „pokoje” w MS Teams) mieli za zadanie omówić dany fragment, znaleźć odpowiedź na pytania (np. jakie skutki grzechu dotyczyły Adama, jakie Ewy, a jakie obojga). Przy czym uczniowie mieli zapowiedziane, że sprawozdanie z wyników pracy grupy będzie zdawać wylosowana osoba i zależnie od jej odpowiedzi, wszyscy dostaną plusy za aktywność bądź ich nie będą mieli. Następnie indywidualnie wypełniali kartę pracy – zadanie, z pytaniami zbliżonymi, ale nie identycznymi w stosunku do tych,

¹⁴ Por. E. Wolicka, *Obraz i słowo. W obszarze języka religijnego*, „Znak” 12/1995, s. 68; I. Bajerowa, *Szanse języka religijnego w świecie kultury masowej*, [w:] *Teologia-kultura-współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów 1995, s. 99-113; D. Zdunkiewicz-Jedynak, *O Bogu łatwym, lekkim, niewymagającym. Banalizacja języka Kościoła*, „Res Publica Nowa” 2/2004, s. 66-71; J. Majewski, P. Cybulska, *Narodziny popreligii. Religia w dobie kultury popularnej*, „Sensus Historiae” 3/2017, s. 140-142.

¹⁵ W. Kudyba, *Język religijny w kulturze masowej...*, dz. cyt., s. 23. Por. *Wstęp do Nowego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996, s. 122, 175, 236n, 323.

¹⁶ W. Przyczyna, G. Siwek, *Język Kościoła w Polsce...*, dz. cyt., s. 353.

na ktoré odpovídali v grupie. To byl též způsob na to, żeby z jedné strany sklonit do práce, těch kteří v práci grupie się nie zaangażowali, a z druhé nagrodit těch, kteří v téže grupie uczciwie pracowali (dla nich wypełnienie karty pracy było bardzo łatwe). Zakończenie stanowiła gra „Pytania”.

Scenariusz gry „Pytania”

Pierwszym krokiem było opracowanie zestawu pytań wraz z odpowiedziami, zbudowanych na kanwie tekstu biblijnego (załącznik 1). Następnie podzielenie go na zestawy dla uczniów (załącznik 2: A-F). Istotą pomysłu jest to, że każdy zestaw otrzymuje kilku uczniów (nie wiedzą którzy) i zestawy częściowo się pokrywają, o czym uczniowie zostali uprzedzeni.

Gra polegała na tym, że wylosowany uczeń ma 20 sekund na zadanie innemu uczniowi pytania (jak najtrudniejszego), a następnie wskazanie osoby, która ma odpowiedzieć. Jeśli wskazana osoba w ciągu 20 s. odpowie prawidłowo, dostaje plusy za aktywność i przejmuje prawo zadawania pytania. Jeśli nie odpowie – osoba zadająca pytanie dostaje plusy i zachowuje prawo zadawania pytania. Gra budziła wśród młodzieży dość duże emocje, a co najważniejsze: teksty biblijne wracały do nich wiele razy. Najpierw uczeń szukając pytania do zadania, musiał przeczytać swój zestaw. Potem miał przeczytać pytanie, będące najczęściej cytatem biblijnym, na głos, by inni słyszeli. Następnie uczniowie przeglądali swoje zestawy w poszukiwaniu odpowiedzi (ważnym elementem było to, że najpierw padało pytanie, a później dopiero wskazywano osobę odpowiadającą). Co więcej – liczba pytań była celowo obliczona tak, żeby w czasie dwugodzinnej bloku lekcyjnego musiały się one powtarzać. Poniżej zaprezentowano materiał w wersji skróconej – przeznaczony dla szkoły branżowej.

Załącznik 1. Zestaw wszystkich pytań

Co zostało stworzone 3-go dnia? (wymień 1 rzecz)	Gdzie znajdował się Eden?
<i>Ląd, morza i rośliny</i>	<i>Na wschodzie</i>
Kiedy Bóg stworzył ptaki?	Dokończ „nie jest dobrze aby mężczyzna był sam.....”
<i>5 dzień</i>	<i>Uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc</i>

Dokończ zdanie, które Bóg powiedział zanim stworzył człowieka „Uczyńmy człowieka...	Jaką nazwę Adam nadał mamutowi?
<i>...na Nasz obraz podobnego Nam.</i>	<i>Istota żywa</i>
Dokończ zdanie „Stworzył więc Bóg....	Z czego powstała kobieta?
<i>Człowieka na swój obraz na obraz Boży go stworzył, stworzył mężczyznę i niewiastę.”</i>	<i>Z żebra Adama</i>
Z czego została stworzona Ewa?	Co robił Adam gdy Bóg wyjmował mu żebro?
<i>z żebra Adama</i>	<i>Spał</i>
Co Bóg widział wieczorem dnia 6-tego?	Co powiedziała Adam gdy zobaczył Ewę?
<i>Że wszystko co uczynił było bardzo dobre</i>	<i>Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała!</i>
Jak nazywał się ogród gdzie Bóg umieścił człowieka?	Z czego został stworzony Adam?
<i>Eden</i>	<i>Z prochu ziemi</i>

Załącznik 2 A. Uczniowski zestaw pytań A

Co zostało stworzone 3-go dnia?(wymień 1 rzecz)	Gdzie znajdował się Eden?
<i>Ląd, morza i rośliny</i>	<i>Na wschodzie</i>
Kiedy Bóg stworzył ptaki?	Dokończ „nie jest dobrze aby mężczyzna był sam....
<i>5 dzień</i>	<i>Uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc</i>

Załącznik 2 B. Uczniowski zestaw pytań B

Kiedy Bóg stworzył ptaki?	Dokończ „nie jest dobrze aby mężczyzna był sam.....
5 dzień	<i>Uczynię mu zatem odpowiednią dla niego pomoc</i>
Dokończ zdanie, które Bóg powiedział zanim stworzył człowieka „Uczyńmy człowieka...	Jaką nazwę Adam nadał mamutowi?
<i>...na Nasz obraz podobnego Nam.</i>	<i>Istota żywa</i>

Załącznik 2 C. Uczniowski zestaw pytań C

Dokończ zdanie, które Bóg powiedział zanim stworzył człowieka „Uczyńmy człowieka...	Jaką nazwę Adam nadał mamutowi?
<i>...na Nasz obraz podobnego Nam.</i>	<i>Istota żywa</i>
Dokończ zdanie „Stworzył więc Bóg.....	Z czego powstała kobieta?
<i>Człowieka na swój obraz na obraz Boży go stworzył, stworzył mężczyznę i niewiastę.”</i>	<i>Z żebra Adama</i>

Załącznik 2 D. Uczniowski zestaw pytań D

Dokończ zdanie „Stworzył więc Bóg.....	Z czego powstała kobieta?
<i>Człowieka na swój obraz na obraz Boży go stworzył, stworzył mężczyznę i niewiastę.”</i>	<i>Z żebra Adama</i>
Z czego została stworzona Ewa?	Co robił Adam gdy Bóg wyjmował mu żebro?
<i>z żebra Adama</i>	<i>Spał</i>

Załącznik 2 E. Uczniowski zestaw pytań E

Z czego została stworzona Ewa?	Co robił Adam gdy Bóg wyjmował mu żebro?
<i>z żebra Adama</i>	<i>Spał</i>

Co Bóg widział wieczorem dnia 6-tego ?	Co powiedziała Adam gdy zobaczył Ewę?
<i>Że wszystko co uczynił było bardzo dobre</i>	<i>Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała!</i>

Załącznik 2 F. Uczniowski zestaw pytań F

Co Bóg widział wieczorem dnia 6-tego ?	Co powiedziała Adam gdy zobaczył Ewę?
<i>Że wszystko co uczynił było bardzo dobre</i>	<i>Ta dopiero jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała!</i>
Jak nazywał się ogród gdzie Bóg umieścił człowieka?	Z czego został stworzony Adam?
<i>Eden</i>	<i>Z prochu ziemi</i>

Czas pandemii COVID-19 przyspieszył wiele zjawisk w dydaktyce, które z pewnością nie nastąpiłyby w tak szybkim czasie. Trzeba zwłaszcza zauważyć wykorzystanie w znacznie większym stopniu niż dotychczas narzędzi cyfrowych, takich jak aplikacje umożliwiające komunikację zdalną, tworzenie prezentacji i zadań interaktywnych, przeprowadzanie testów, udostępnianie zasobów, których coraz więcej pojawia się w witrynach sieciowych związanych z wydawcami materiałów edukacyjnych oraz na forach gromadzących nauczycieli, w tym szczególnie aktywnych w zakresie wymiany pomocy dydaktycznych, nauczycieli religii. Znacznie wzrosło też znaczenie platform video, jak YouTube, które stały się jednym z istotnych narzędzi przekazu wizualnego w okresie kwarantanny i tzw. lockdownu.

Spotkanie katechetyczne, będące głoszeniem Słowa i skoncentrowane na nim, potrzebuje zawsze odpowiedniego środowiska i pociągającej motywacji, posługiwania się wymownymi symbolami, włączenia w szeroki proces wzrastania oraz integracji wszystkich wymiarów osoby na wspólnotowej drodze słuchania i odpowiedzi, tak by wielowątkowy dialog faktycznie miał miejsce i był dla obu stron (katechizującej i katechizowanej) angażujący i pobudzający do myślenia (por. EG 166). Pod względem metodologii trzeba zatem „mieć odwagę do znajdowania nowych znaków, nowych symboli, nowych sposobów przekazywania Słowa, nowych form piękna pojawiających się w różnych kręgach kulturowych, łącznie z niekonwencjonalnymi formami piękna, które mogą być mało znaczące dla ewangelizato-

rów, ale stały się szczególnie atrakcyjne dla innych” (EG 167). Wskazywane przez Franciszka rozwiązania zdają się uwzględniać specyficzny charakter nauczania religii, które ma prowadzić do rozpoznania i słuchania Bożego Słowa, będącego komunikacją miłości Boga do człowieka.

BIBLIOGRAFIA

- Bajerowa, I., Szanse języka religijnego w świecie kultury masowej, [w:] *Teologia-kultura-współczesność*, red. Z. Adamek, Tarnów 1995.
- Franciszek, *adhortacja apostolska Evangelii gaudium*, 24 listopada 2013 r.
- Franciszek, *Encyklika Fratelli tutti*, 27 marca 2020 r.
- Grodecka, A., Podemska-Kałuża, A., *Wielozmysłowość. Filozofia i dydaktyka*, Poznań 2012.
- Hallada, M., *Fotografia dydaktyczna w programach multimedialnych – na przykładzie programu do podręcznika historii „Śladami przeszłości” dla klasy pierwszej gimnazjum*, [w:] *Nowe media w edukacji*, red. T. Lewowicki, B. Siemieniecki, Toruń 2012.
- Hamer, H., *Klucz do efektywności nauczania*, Warszawa 1994.
- Ikoniczność znaku. Słowo – przedmiot – obraz – gest, red. E. Tabakowska, Kraków 2006.
- Katolicki Komentarz Biblijny, red. Fitzmyer, J. A., Brown, R. E., Murphy, R. E., Chrostowski, W. (pol. red.), *Oficina Wydawnicza „Vocatio”*, Warszawa 2001.
- Komentarz historyczno-kulturowy do Biblii Hebrajskiej, Walton J. H., Matthews, V. H., Chavalas, M. W., *Oficina Wydawnicza „Vocatio”*, Warszawa 2005.
- Kościelniak, C., *Ucieczka od chrześcijaństwa, „W drodze” nr 12 (568)*, 2020.
- Kraśniński, A., *Teoria kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia w dydaktyce szkolnej i katechetycznej, „Seminare” 17 (2001)*.
- Kudyba, W., *Język religijny w kulturze masowej*, [w:] *Religijność w dobie popkultury*, red. T. Chachulski, J. Snopek, M. Ślusarska, Warszawa 2014.
- Majewski, J., Cybulska, P., *Narodziny popreligii. Religia w dobie kultury popularnej, „Sensus Historiae” 2017, nr 3*.
- O’Sullivan, N., *Theodicy: Where is God in COVID-19? [w:] Maynooth College reflects on COVID-19. New Realities in Uncertain Times*, ed. J. Corley, N. X. O’Donoghue, S. Ryan, Dublin 2021.
- Okoń, W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987.
- Przyczyna, W., Siwek, G., *Język Kościoła w Polsce pod koniec drugiego tysiąclecia, „Ateneum kapłańskie” 1999, z. 3*.
- Skrzydlewski, W., *Technologia kształcenia. Przetwarzanie informacji. Komunikowanie. Zarys koncepcji środków dydaktycznych*, Poznań 1990.
- Strykowski, W., *Kierunki modernizacji procesu kształcenia, „Neodidagmata XVIII”*, Poznań 1988.
- Śnieżyński, M., *Wielostronne nauczanie w świetle badań empirycznych*, Kraków 1991.
- Tirpák, P. - Pařa, G., *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*, Vyd. Prešovskej univerzity, Prešov, 2013.
- Wideo interaktywne w kształceniu multimedialnym, red. W. Strykowski, Poznań 1991.
- Wolicka, E., *Obraz i słowo. W obszarze języka religijnego, „Znak” 1995, nr 12, s. 64-75*
- Wstęp do Nowego Testamentu, red. R. Rubinkiewicz, Poznań 1996.
- Zdunkiewicz-Jedynak, D., *O Bogu łatwym, lekkim, niewymagającym. Banalizacja języka Kościoła, „Res Publica Nowa” 2/2004*.

Možnosti využívania interaktívnej tabule vo farskej katechéze

PaedDr. ThLic. Gabriela Genčúrová, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta

Abstract: *Similar to the teaching of religion in Slovak schools, parish catechesis is also required to take a new approach to the management of teaching content and submitted beliefs. Although the content of education does not permanently change in religion, the means by which catechetical education and formation in faith are realized are innovated. The constant development of education with the increasing use of modern didactic technology and teaching aids also forces catechists to adapt their efforts to the requirements of modern teaching. This paper tries to present the possibilities of modern education, which are accessible to parish conditions. It shows how didactic technology can diversify, make more pleasant and more efficient the traditional catechetical formation of children and youth in areas outside the school.*

Keywords: *Interactive whiteboard. Didactics. Didactic software. Catechetic interactivity.*

Úvod

V súčasnosti sa interaktívna tabuľa stáva ukazovateľom technologickej vybavenosti každej školy. Vznikol celý rad projektov pre rozvoj a zavádzanie interaktívnych tabúľ do škôl a stáva sa aj módnou témou na rozhovory o školstve a jeho kvalite. Deti vďaka tomu prístupu, sú zvyknuté na využívanie didaktickej techniky pri vzdelávaní. Sú naučené udržať pozornosť k tabuli pomerne dlhšie ako pri bežnom využívaní kriedovej tabule a v istom zmysle vo vzdelávaní už očakávajú istú „akciu“ a „protiakciu“, teda vzájomnú interakciu učiteľa a žiaka. Preto je žiaduce aj katechézu prispôbiť týmto moderným trendom. Učitelia náboženskej výchovy v školách, niekedy aj katechéti, často absolvujú rôzne „rýchlokurzy“ ovládania a používania interaktívnej tabule a ovládajú počítačové softvéry a na úrovni bežného spotrebiteľa ich denne využívajú. Ale metóda výučby, stratégia vyučovania a metodológia pedagogizovania týchto interaktívnych pomôcok ostáva pre nich často neznáma.

Cieľom tohto príspevku je preto oboznámiť katechétoch s možnosťami využívania interaktívnej tabule aj vo farskej katechéze. Predstavíme základné prvky interaktivity ako didaktického prostriedku. Ozrejmime dostupnosť

interaktívnych tabúl pre širšiu verejnosť a jej interaktívny softvér. Ponúkame návrhy ako inovovať a rozšíriť možnosti farských vzdelávacích a formáčných aktivít pomocou aplikačného softvéru, poskytneme návrhy ako interaktívny katechéta môže podporiť motiváciu detí, zvýšiť atraktivitu a efektívnosť katechézy interaktívnymi metódami. Na záver predstavíme niekoľko interaktívnych aktivít praktických metód, postupov a spôsobov akými možno zlepšiť interakciu medzi katechetom a dieťaťom.

Interaktivita ako zdroj informácií

Na začiatok si predstavíme základné charakteristiky pojmov interaktivita ako moderná inováčná metóda, interaktívna tabuľa ako náležitá technická pomôcka a interaktívny softvér ako interpretačný nástroj pre modernú náboženskú formáciu.

V súčasnosti sa pojem „interaktivita“ akcentuje v súvislosti s interaktívnym vyučovaním alebo interaktívnou tabuľou. Často sa však nesprávne stotožňuje s prezentáciou súborov, rôznych obrázkov, textov, animácií, zvukov alebo videí. Stále je to však len neinteraktívna multimediálna prezentácia statického alebo dynamického charakteru, nie interaktívna projekcia. Až keď sa do takejto multimediálnej „prezentácie“ vložia prvky, ktoré napovedajú o voľbe možností a vlastného vývoja interpretácie informácií (samozrejme, riadeného nie spontánneho) stáva sa z prezentovania interaktivita.

Interaktivita umožňuje priamu aktívnu komunikáciu nie len medzi katechetom a deťmi, ale aj s technickým zariadením. Interaktivita je zvláštny hybrid názorného vyučovania, ktorý spája prezentáciu (predvádzanie), multimédiá, hypertext a hypermédiá. Všetky zdroje a formy informácií - médiá, ako záznam textu, obrazu, zvuku, videa sú elektronicky integrované do *hyperštruktúry*¹, čiže do jedného jednoducho ovládaného celku čo poskytuje mnoho možností tvorby vlastných didaktických materiálov a ľubovoľne ich obmieňať podľa potreby.

Na základe dlhodobého pozorovania učiteľov pri práci s interaktívnou tabuľou, identifikovala J. Cogill niekoľko spoločných prvkov vo vyučovacích metódach podporujúcich vlastný vývoj interpretácie informácií:

- vytvára priestor pre voľbu vlastného vývoja interpretácie informácií
- na atraktívne zahájenie vyučovacej hodiny,
- šetrí čas – poskytuje viac priestoru na samotné vyučovanie,

¹ STOFFOVÁ, V. – STOFFA, J. Základné termíny z informačných, multimediálnych a didaktických technológií. In: *Zborník MEDACTA '99 : Zväzok 1*. Nitra : Slovdidac, 1999, s. 67.

- umožňuje prezentovať učebný materiál v takom zobrazení, ktoré je ľahko viditeľné a čitateľné,
- priťahuje a udržiava pozornosť,
- poskytuje taký typ textového alebo obrazového materiálu, ku ktorému by sa za iných okolností nedostali,
- vytvára podmienky pre rýchle testovanie a overovanie vedomostí,
- zvyšuje mieru zapojenia detí do aktivít,
- umožňuje uložiť aktuálnu prácu, s možnosťou neskôr sa k nej vrátiť,
- umožňuje vytvárať vlastné multimediálne prezentácie, dotvárať a meniť už vytvorené zobrazenia podľa vlastných predstáv,
- vytvára priestor pre aktívnu spoluprácu katechéta a detí a informáciami, ktoré im predáva,
- podporuje u detí samostatné myslenie a zlepšuje úroveň ich kognitívnych schopností práve spôsobom vlastnej práce a námahy.²

Interaktivita ako „učenie sa robením“

Interaktivita ako aktívna dynamická projekcia patrí v didaktike k názorovým didaktickým prostriedkom. Preto aj interaktívne metódy môžeme zaradiť medzi metódy dynamickej projekcie. V zmysle tejto metodiky si teda aj katechéta musí vybrať nie len akým spôsobom bude robiť projekciu obsahov svojej témy, ale aj to, akým štýlom budú deti pracovať, teda akú „robotu“ majú urobiť, aby si osvojili prednášaný obsah a formovali sa spôsobom, ktorý si katechéta stanoví pri ním uskutočňovanej náboženskej formácii. Práve interaktívna tabuľa vytvára také „prostredie, v ktorom žiak interaktívne pracuje, experimentuje, skúma“. ³

Interaktívna projekcia je teda jedinečná práve tým, že obohacuje edukačný proces o aspekt práce, ktorú musí dieťa vykonať, aby sa dozvedelo novú informáciu. To vnáša do procesu učenia sa nový aktívny rozmer. Takto vytvorený účelovo podmienený *hypertextový systém*⁴, umožňuje efek-

² COGILL, J. *The use of interactive whiteboards in the primary school: effects on pedagogy*. ICT Research Bursaries – A Compendium of Research Reports [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DfES%200791%20200MIG1235.pdf#page=54>, s. 53.

³ BOBOT, V. – JAKUBEKOVÁ, M. – RUTÁK, V. *Využívanie informačno-komunikačných technológií vo vyučovaní*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2012, s. 16.

⁴ STOFFOVÁ, V. – STOFFA, J. *Základné termíny z informačných, multimediálnych a didaktických technológií*, s. 66.

tívny a pohodlný prístup k informáciám a uchováva⁵ ich zároveň pre ďalšie použitie.

Interaktívna práca v tomto zmysle je teda mobilizácia kognitívnych i praktických zručností dieťaťa, synchronizovaných do jediného úkonu, ktorým ovláda informačnú databázu spôsobom riadeným podľa svojich potrieb. Informačné digitálne technológie významne pomáhajú rozvoju konštruktivistického vzdelávania, a umožňujú aktívne sa zapájanie dieťaťa do procesu učenia sa.⁶

Tieto interaktívne podmienky formácie umožnia dieťaťu lepšie osvojovanie témy a motivujú ho k záujmu o svoju vieru.⁷ Zároveň rozvíjajú jeho kognitívne, afektívne a psycho-motorické myslenie.

Interaktívna tabuľa ako elektronické zariadenie

Významným nástrojom interaktívne realizovanej výučby, ktorý podporuje elektronizáciu edukačného procesu a udáva podmienky prípravy didaktických materiálov na interaktívne vyučovanie je interaktívna tabuľa.

Interaktívna tabuľa je elektronické zariadenie, ktoré kombinuje výhody klasickej tabule, dotykovej plochy a počítača v jednom. Po jednoduchom prepojení USB káblom tabuľa sníma pohyby interaktívneho pera, gummy alebo prsta a prenáša ich priamo do počítača. Jediným dotykom na povrchu tabule je možné ovládať počítačové aplikácie, spustiť dotykom ovládacie panel, ktorý v sebe spája prezentačné a ovládacie funkcie pre audiovizuálnu techniku konferenčných a prednáškových priestorov. Jediná vec, ktorú je potrebné spraviť, je prepojiť interaktívnu tabuľu s počítačom a projektorom. V súčasnosti je mnoho definícií vymedzujúcich a charakterizujúcich interaktívnu tabuľu. Na ich podkladoch sme si dovolili zdefinovať interaktívnu tabuľu takto:

Interaktívna tabuľa je didaktický prostriedok (technické zariadenie), ktorý je využívaný na interaktívne učenie a učenie sa. *Umožňuje učiacim a učiacim sa subjektom využívať rôzne zdroje elektronických informácií⁸*

5 ŽÁČOK, L. – SCHLARMANNOVÁ, J. *Multimediálne učebné pomôcky vo vyučovacom procese* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Pavelka1/subor/23.pdf>, s. 139.

6 ŽÁČOK, L. – SCHLARMANNOVÁ, J. *Multimediálne učebné pomôcky vo vyučovacom procese* [online], s. 140.

7 ŽÁČOK, L. – SCHLARMANNOVÁ, J. *Multimediálne učebné pomôcky vo vyučovacom procese* [online]. [cit. 2021-03-15]. Dostupné na internete: <https://http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Pavelka1/23.pdf>, s. 2.

8 KOSTRUB, D. – SEVERINI, E. – REHÚŠ, M. *Proces výučby a digitálne technológie*. Bratislava/Martin: Alfa print, s. r. o., s. 12.

(internet, DVD, CD...) pre didaktické účely⁹ a zároveň ovládať a ovplyvňovať činnosť digitálnych technológií (počítač, projektor, hlasovacie zariadenie, elektronický mikroskop, video) podľa jednotlivých fáz edukačného procesu (obr. 1).

Toto elektronické zariadenie kombinuje výhody dotykovej obrazovky a videoprojekcie. Je charakteristické *dotykovo senzitívnu veľkorozmernou zobrazovacou plochou*, na ktorej prebieha vzájomná interaktívna komunikácia medzi užívateľmi a počítačom. Jej najdôležitejšou úlohou je *zabezpečiť čo najväčšiu mieru názornosti zobrazovanej skutočnosti* organizovanou produktívnou prácou, ktorá prináša väčší pocit reality.¹⁰ Dotykový panel sa tak stáva ideálnym nástrojom pre interaktívne realizovanie katechéz a upútanie pozornosti detí.

Táto technológia prenášania impulzov je závislá na softvéri a technikom zabezpečení interaktívnej tabule.

Typy interaktívnej tabule

Vývoj digitálnych technológií so sebou priniesol rôzne typy technologických riešení interaktívnych tabúl. Rozdiely spočívajú hlavne v spôsobe prenosu dát realizovaných na tabuli do digitalizovaného rozmeru.

V súčasnosti rozlišujeme štyri technológie snímania obrazu na interaktívnu tabuľu:

1. Analógové rezistívne – tabule sa ovládajú dotykom ruky. Snímanie nie je veľmi presné. Optická technológia. Túto technológiu optických kamier používajú: Smart, Clever LCD.
2. Digitálne elektromagnetické aktívne – sú tabule založené na interakcii medzi permanentným magnetom uloženým v špeciálnom pere a elektromagnetickým systémom zabudovaným v tabuli. Elektro-magnetická technológia magnetických senzorov používajú tabule: Interwrite, Activeboard.
3. Digitálne elektromagnetické pasívne – tabule s pasívnym elektromagnetickým snímaním používajú magnetické pero, ktoré si vyžaduje elektrický zdroj energie v podobe implementovanej batérie. Túto infračervenú technológiu používajú: Qomo, Cleverboard, Dual Touch, Genee Touch.

⁹ COGILL, J. *The use of interactive whiteboards in the primary school: effects on pedagogy*. ICT Research Bursaries – A Compendium of Research Reports [online]. s. 54.

¹⁰ DOSTÁL, J. *Interaktivní tabule – významný přínos pro vzdělávání* [online]. [cit. 2013-10-10]. Dostupné na internete: <http://www.ceskaskola.cz/2009/04/jiri-dostal-interaktivni-tabule.html>.

4. Nadpovrchové snímanie – pomocou infračervených a ultrazvukových senzorov využíva princíp nadpovrchového snímania polohy kresliaceho nástroja. Tento princíp využívajú tabule Mimio, eBeam, Hitachi, CleverBoard 3.¹¹

Najčastejšie sa používa interaktívna tabuľa s prednou projekciou. Umiestnenie dátového projektoru pred tabuľou má za následok, že užívateľ si pri práci na takejto tabuľi môže rukou alebo časťou tela tieniť, čo predstavuje určitý diskomfort. Výrobcovia sa snažia vyriešiť tento problém ultrakrátkymi projektormi, ktoré vrhajúci tieň eliminujú. Nevýhodou druhého typu tabule s dátovým projektorom umiestneným za tabuľou, je vyššia obstarávacia cena a veľké rozmery (hĺbka), čo môže spôsobiť problematické umiestnenie takejto tabule.¹² Najpraktickejší je Flat panel. Interaktívna tabuľa je buď pripevnená pevne na stenu, alebo je na výškovo nastaviteľnom stojane.¹³ Pre farskú katechézu je najvhodnejší nielen z dôvodu prenositeľnosti, ale aj vzhľadom k tomu, že sa dá nastavovať výška tabule.

Softvérové komponenty interaktívnej tabule

Aby digitálna výučba bola skutočne interaktívna a didakticky čo najefektívnejšia, je dôležité nielen interaktívne rozmýšľať mať dobrú tabuľu a projektor, ale interaktívny didaktický softvér. Interaktívny didaktický softvér sa skladá z ovládacieho, prezentačného a aplikačného softvéru.

Ovládací softvér tabule je distribuovaný spolu s tabuľou. Ovládací softvér, (*driver*) zabezpečuje prenos interaktívnych dát z tabule cez projektor prostredníctvom dotykového pera (*stylus*) alebo dotyku rukou, do počítača a späť. Tieto softvéry distribuujú vo forme vlastných produktov spoločnosti, ktoré vyrábajú pre svoje tabule (eBeam, Hitachi, ActivBoard, Interactiv Whiteboard, Smart Board, Quomo Interactiv, Promethean a i.).

Softvér na ovládanie Interaktívnej tabule sa inštaluje do operačného systému počítača, preto je jej použitie užívateľovi k dispozícii, aj keď priamo

¹¹ ŠMIDÁK, J. *Interaktívne tabule* [online]. [cit. 2021-03-18]. Dostupné na internete: <http://www.skola.sk/interaktivne-tabule/>; PIGOVÁ, M. *Výskumná štúdia slovenských základných a stredných škôlách* [online]. Dostupné na internete: <http://www.rirs.iedu.sk/Dokumenty/Pou%C5%BE%C3%ADvanie%20interakt%C3%ADvn%C3%BA%C4%BE%20v%20slovensk%C3%BDch%20Z%C5%Ao%20a%20S%C5%Ao.pdf>, s. 8-11; KROTKÝ, J. - HONZÍKOVÁ, J.: *Interwrite – řešení v oblasti interaktivní výuky*. In: *INFOTECH*. Olomouc: PdF UP Olomouc, 2007, s. 587-588.

¹² PIGOVÁ, M. *Výskumná štúdia slovenských základných a stredných škôlách* [online], s. 8.

¹³ *I-výuka* [online]. [cit. 2021-03-24]. Dostupné na internete: <http://www.interaktivni-vyu-ka.cz/rozsireni/i-tabule/>.

nepracuje v jej aplikačnom softvéri. Vďaka *driveru* môže katechéta využívať základné princípy ovládania interaktívnej tabule a teda môže prezentovať informácie na interaktívnej tabuli prostredníctvom internetu alebo prezentovať filmy, či iné materiály uložené v pamäti počítača i napriek tomu, že nemá špeciálny aplikačný softvér. Počítač ovláda perom na interaktívnej tabuli.

Najjednoduchším spôsobom, akým je možné využiť možnosti interaktívnej tabule je štandardný prezentačný softvér. Užívateľský softvér je dodávaný pre potreby užívateľa PC zvyčajne v balíčku spolu s operačným systémom alebo si ho užívateľ kupuje podľa vlastných požiadaviek. Čiže je rovnako dostupný pre farskú katechézu ako pre bežného spotrebiteľa. Bežný užívateľský softvér je napríklad MS Office: PowerPoint, MS Excel a MS Word alebo Adobe Reader či iné ako Skicár, SMART notebook, PhotoSmart, Adobe Flash, Foto shop, Cam studio, Wink, umožňuje štandardným spôsobom spracovanie digitálnych informácií existujúcich v rôznych multimediálnych formátoch (obr. 2).

Zo strany katechéty si práca s informáciami, ktoré chce sprostredkovať žiakom, vyžaduje ovládať užívateľský softvér do takej miery, aby vedel technicky pedagogizovať digitálne informácie a systematizovať prvky pedagogického riadenia vložené do odborného materiálu.¹⁴ Zohľadňuje pri tom metódy, formy aj obsahy všeobecného vzdelávania. Týmto procesom vytvára z digitálnej informácie multimediálnu didaktickú pomôcku. Tak ako digitálne informácie aj multimediálne didaktické pomôcky môžu mať rôznu formu. Ich príprava si preto vyžaduje zo strany pedagóga istú digitálnu gramotnosť pri práci s prezentačným softvérom. Oficiálne pre potreby spotrebiteľa pripravila Slovenská informatická spoločnosť (SISp).¹⁵ medzinárodne platné štandardy digitálnej gramotnosti a umožňuje získanie medzinárodného certifikátu ICDL/ECDL na ktoré momentálne získala akreditáciu testovať uchádzačov aj TF a PF KU, kde sa môžu prísť zaškoliť a otestovať aj katechéti.

Všeobecne dostupné a najčastejšie používané sú užívateľské softvéry, textové, tabuľkové, databázové, grafické, zvukové, video softvéry a softvéry kumulujúce ich kombinácie¹⁶, ktoré sú prispôbené svojmu účelu tzv. pre-

¹⁴ MALACH, J. *Materiální didaktické prostředky*. In: KURELOVÁ, M. a kol. *Pedagogika II. Kapitoly z obecné didaktiky*. Ostrava : Pedagogická fakulta, 2001, s. 128.

¹⁵ Slovenská informatická spoločnosť [online]. [cit. 2021-03-10] Dostupné na internete: <http://info.egov.sk/sites/default/files/07b-Hurna-Formaty%20dokumentov%20opre%20zverejnovanie%20na%20internet%20-%20text.pdf>.

¹⁶ ZBOBOT, V. – JAKUBEKOVÁ, M. – RUTÁK, V. *Využívanie informačno-komunikačných technológií vo vyučovaní*, s. 24.

zentačné, edukačné, riadiace, ekonomické a pod. Prezentačné softvéry kumulujúce rôzne kombinácie súborov (softvérov, výstupov) ako napríklad Power Point sú veľmi silným nástrojom pre katechéta a jeho pedagogickú prax. Dokážu súčasne prezentovať video, obraz, zvuk, animáciu aj text. Výstup týchto softvérov viac ako pri predchádzajúcich odzrkadľuje tvorivosť a flexibilitu, zručnosť aj technickú spôsobilosť autora. Najčastejšie používaný je softvér MS PowerPoint (MS Office) alebo Impress (Open Office) s príponami .ppt, .pptx, .pps). V pedagogickej praxi ho možno použiť ako interaktívnu alebo automatickú prezentáciu.¹⁷

Dobre vytvorená prezentácia obsahuje okrem textu aj obrázky, animácie, filmové sekvencie či inú počítačovú grafiku¹⁸. Preto si katechéta zvlášť musí dať záležať na scenári a priebehu samotnej prezentácie. Tá je ako film. Deti vtiahne do deja, ale zároveň musí nielen pobaviť a upútať, ale aj niečo naučiť. Ďalší význam tohto softvéru sa ukazuje v jeho schopnosti riadiť a organizovať vyučovací proces, čo zvyšuje prehľadnosť témy a efektivitu výučby.

Vyučujúci by mal mať zozbieranú databázu množstva aktuálnych údajov, ktoré priebežne dopĺňa. Organizácia vlastných zdrojov a súborov je dôležitá aj vzhľadom k tomu, že videá a zvuky vložené do prezentácie nie sú súčasťou samotnej prezentácie ako obrázky alebo texty. Tieto multimedialne informácie treba prenášať spolu s prezentáciou podobne ako klasické súbory, alebo súbory, na ktoré sme v prezentácii vytvorili hypertextový odkaz (multimedialne prepojenie). V tomto zmysle je veľmi praktické vytvoriť si ku každej prezentácii vlastný adresár, v ktorom budú umiestnené okrem príslušnej prezentácie aj ďalšie podadresáre (hudba, obrázky, videá, texty...) a ďalej ich využívame podľa potreby. Celý priečinok (adresár) následne môžeme kopírovať a premiestňovať do iných počítačov bez toho, aby sme sa obávali, že nám prezentácia a jej prepojenia nebudú počas prednášky fungovať. Najlepšia možnosť je zdieľaný adresár.

Ale uplatniť princípy interaktivity s ovládacím softvérom tabule, môže teda katechéta najjednoduchšie pomocou špeciálnych nástrojov nainštalovaných v softvéri MS Office (MS Word, MS Excel, MS PowerPoint). Nové produkty spoločnosti MS majú nainštalované aj ovládanie animácií, ktoré jednoduchým interaktívnym spôsobom sprostredkujú vyučovaciu látku v rôznych fázach vyučovacej hodiny. Najvhodnejšie pre túto činnosť v týchto

¹⁷ BOBOT, V. – JAKUBEKOVÁ, M. – RUTÁK, V. *Využívanie informačno-komunikačných technológií vo vyučovaní*, s. 34; SIVÝ, V. *Základy informačných technológií*, s. 60.

¹⁸ SLAVÍK, J. – NOVÁK, J. *Počítač jako pomocník učitele*, s. 80.

¹⁹ BOBOT, V. – JAKUBEKOVÁ, M. – RUTÁK, V. *Využívanie informačno-komunikačných technológií vo vyučovaní*, s. 34-35.

prezentačných softvéroch sú tieto ovládače: hypertextový odkaz – riadenie hypertextových prepojení, vývojár – voľba výber, animácie objektov, prechody stránok, SmartArt. Takto vzniká multimediálny interaktívny materiál.

Avšak tieto nástroje nedokážu interaktivitu zefektívniť v najväčšej možnej miere, pretože prvotne nie sú určené pre tento účel. Preto interaktívna tabuľa disponuje okrem štandardných vlastných ovládačov a prezentačných softvérov nainštalovaných v počítači aj inými nástrojmi, ktorými aj katechéta môže zvýšiť názornosť pri prezentácii svojej témy deťom.

Aplikačný softvér interaktívnych tabulí

K ovládacím softvérom interaktívnej tabule (*driver*) sú výrobcami odporúčané aplikačné softvéry (*authorware*). Softvérové balíky sú spravidla súčasťou dodávky interaktívnej tabule. Prostredníctvom nich môžu priamo programovať a navrhovať aktivity pre svoje katechetické stretnutia, a tak riadiť celý edukačný proces podľa vlastného plánu a organizácie stretiek.

Aplikačný softvér pre priamu výučbu a vytváranie multimediálnych interaktívnych prezentácií²⁰ nazývame vývojový softvér (*authorware*). Je to špecializovaný samostatný multimediálny ovládací softvér interaktívnej tabule obohatený o ďalšie ovládacie prvky, ktoré umožňujú katechétovi vytvárať vlastné produkty. Materiál, ktorý možno vo vyučovaní použiť vzhľadom na svoj pôvod môžeme deliť na: vlastné produkty a produkty tretích strán.

Vlastné produkty môže pedagóg vytvárať sám prostredníctvom nástrojov aplikačného softvéru interaktívnej tabule. Aj tento prístup môže do svojej práce aplikovať dvojakým spôsobom. Vytvárať a modifikovať materiály na vyučovanie sám v programe aký má k dispozícii, alebo zháňať a upravovať materiály iných pedagógov.

Softvér tretích strán je sofistikovaný výučbový interaktívny softvér produkovaný vývojárskymi firmami, je vytvorený špeciálne pre konkrétne interaktívne vyučovanie na zákazku. Teda pedagóg nemusí nič navrhovať, ale rovno používa pripravený hotový materiál. Takto vytvorený edukačný softvér využíva základné princípy ovládania tabúl (písanie, zvýrazňovanie, guma, posúvanie, otočenie, objektov...), a podporujú ho všetky vývojové softvéry, preto sú vhodné pre svoju všeobecnosť pre všetky typy interaktívnych tabúl. Pre potreby katechéz je možné použiť hotové materiály podobnej tematiky používané na školách.

²⁰ *Využití a výběr interaktivní tabule* [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.cpsys.cz/vyber-interaktivni-tabule/d/>

Interaktívne možnosti aplikačného vývojového ovládacieho softvéru

Takmer každý typ interaktívnej tabule má svoj vlastný ovládací aplikačný software pre návrh výučbovej témy. V našom prípade je to *ActiveInspire* od firmy Promethean kompatibilný s tabuľou Active Board taktiež od firmy Promethean. Tento vývojový softvér umožňuje tvorbu a konštrukciu vlastných interaktívnych aktivít. Nazývame ho otvorené výučbové prostredie. To umožňuje užívateľovi priamo zasahovať do činnosti programu.

Základom každého výučbového prostredia je knižnica interaktívnych prvkov a akcií, knižnica interaktívnych nástrojov a knižnica objektov a vlastných produktov. Jednotlivé súbory interaktívnych *slaidov* (kariet, strán) voláme *flipchat* (prezentácia interaktívneho zošita). Rozdiel medzi klasickou prezentáciou a *flipchartom* je práve v interaktivite. Samozrejme aj v type softvéru.

Program *ActiveInspire* umožňuje katechétovi pripraviť si vlastný interaktívny materiál doma v počítači. Je intuitívne ovládateľný a prehľadný, čo umožňuje ľahkú orientáciu v programe. Program je poskytovaný v slovenskom jazyku čo tiež uľahčuje prácu. Softvér poskytuje širokú škálu rôznych zdrojov, schém, máp, šablón grafov a rôznych funkcií, efektov a cvičení. Využíva jednotné komunikačné rozhranie pre integráciu ďalších externých prvkov (hlasovacie zariadenie, vizualizér a i.), s ktorými je schopný komunikovať aj s inými softvérmi a ovládať ich v jednom programe.

Interaktívny katechéta

Interaktívne učenie a učenie sa „*robením*“²¹, ktoré predpokladá práca s interaktívnou tabuľou, je typickým produktom aktívneho a aktivizujúceho vyučovania katechéta. Miera „*robenia*“ a úrovne aktivity dieťaťa vo formálnom procese výchovy k náboženským návykom je však podmienená aj navrhnutím dobrej štruktúry a obsahu didaktického materiálu, teda toho čo chceme deti naučiť, v čom formovať.

Interaktívne tabule teda nie sú len didaktickým prostriedkom zvyšujúcim motiváciu detí k predkladaným témam a ich aktívneho zapájania sa do tohto procesu, ale preukázateľne smerujú deti k poznávaniu a objavovaniu súvislostí medzi teóriou a každodennou realitou vlastnou iniciáciou.

Predstava, že interaktívne vyučovanie sa rovná interaktívnej tabuľi s počítačom, pripojeným na internet, je nesprávna. Interaktívna tabuľa

²¹ ŽÁČOK, L. – SCHLARMANNOVÁ, J.: *Multimediálne učebné pomôcky vo vyučovaní procese* [online], s. 140.

nespraví prácu za katechéta, nepripraví sama koncepty, témy, ani neaktivuje aktivity a nenaprogramuje alternatívy vývoja interaktívneho procesu. Interaktívny katechéta má v sebe nachádzať osobu digitálne kompetentného učiteľa, ktorého didaktický kumšt, pedagogické myslenie, kreativita, schopnosť editovať edukačné materiály, riadiť a organizovať vyučovaciu činnosť a predovšetkým profesionálne ovládať metódy vyučovania, podporí jeho neukojiteľnú túžbu vzdelávať deti vo viere a predávať im dielo spásy.

Cogill tiež uvádza, že interaktívna tabuľa umožňuje pedagógom integrovať používanie IKT prvkov do konkrétneho obsahu jednotlivých predmetov, ale miera úspešnosti závisí od digitálnych zručností učiteľa. Autorka upozorňuje na skutočnosť, že učitelia, ktorí stále odmietajú používanie technológií, pretože sú presvedčení, že im nepomôžu zlepšiť kvalitu vyučovania, nezmenia názor, kým nebudú mať možnosť vidieť a vyskúšať si praktické ukážky efektívneho využitia aplikačného softvéru interaktívnej tabule vo svojom predmete. Zároveň je veľmi dôležité, aby bola interaktívna tabuľa všeobecne vnímaná a prijímaná ako nástroj, ktorý umožňuje implementáciu tzv. „*engaged pedagogy*“ (angažované vyučovanie). Ide o takú formu vyučovacieho procesu, ktorá umožňuje deťom „*zúčastňovať sa na aktivitách z reálneho života prostredníctvom spolupráce, skúmania a objavovania spolu so svojimi rovesníkmi...*“.²² Dobrý katechéta teda necháva priestor deťom, aby sami pracovali pred svojimi rovesníkmi a ukázali čo vedia a hlavne akí sú. A toto praktické uplatnenie vlastného potenciálu im umožňuje práve aplikačný softvér a jeho tvorivé možnosti.

Interaktivita sa teda prejavuje nielen medzi praktickými zručnosťami a rozumovými schopnosťami dieťaťa, ale predovšetkým v kooperácii medzi deťmi a katechetom na jednej strane a zdrojom informácií na druhej – interaktívna tabuľa. Katechéta vstupuje do tejto kooperácie svojou riadiacou funkciou, prostredníctvom ktorej sprostredkúva deťom informácie.

Vďaka množstvu nástrojov interaktívnych softvérov možno pre interaktívne tabule vytvárať didaktický materiál ako naprogramovaný systém úloh a zadaní tak, aby vyžadoval zo strany dieťaťa maximálnu mieru aktivity, zo strany interaktívnej tabule čo najväčšiu mieru názornosti a zo strany katechéty najväčšiu možnú mieru didaktického umenia. Na to, aby tento proces fungoval musí katechéta vedieť vytvárať predovšetkým aplikačné úlohy, ktoré podporujú afektívne cele kresťanskej formácie. Takými sú interaktívne metódy.

²² KENNEWELL, S. *Reflections on the interactive whiteboard phenomenon: a synthesis of research from the UK*. Swansea School of Education [online]. Dostupné na internete: <http://www.aare.edu.au/o6pap/keno6138.pdf>.

Interaktívne metódy v pedagogickej praxi interaktívneho katechéty

Interaktívne metódy tvoria vo všeobecnosti jednotlivé interaktívne akcie. Obsahujú v sebe prvok interaktivity a sú realizované na interaktívnej tabuli. Majú charakter digitálnej informácie a zadania úlohy – príkazu, ktorý podnecuje k práci a umožňuje výber vlastného programu priebehu výkladu.

Z požiadaviek interaktivity sa postupne vyvinulo niekoľko všeobecne používaných aktivít, ktoré zabezpečujú princíp učenia sa „robením“. Preto interaktívne metódy uvádzame v nedokonavom slovesnom čase. Základné charakteristické prvky interaktívnej inšpirácie predstavujeme v zmysle socio-konstruktivistickej teórie učenia a učenia sa. Pre naše potreby sme ich nazvali interaktívne metódy.

Jednotlivé úlohy môžeme rozdeliť podľa spôsobu, akým prebieha na tabuli interaktívny proces a podľa intenzity ich náročnosti na základné a pokročilé interaktívne metódy.

Základné interaktívne metódy

- **Označovanie a zvýrazňovanie** – učiace sa subjekty pomocou interaktívneho pera, alebo zvýrazňovača označujú, farbiam pomocou nástroja farby alebo mažú pomocou gumi, isté oblasti na interaktívnej ploche podľa didaktických potrieb (obr. 4,5).
- **Spájanie** – učiace sa subjekty spájajú jednotlivé objekty alebo texty podľa ich vzájomného vzťahu pomocou pera. Hlavným cieľom týchto „spojovačiek“ je vzájomne spájať správne položky. Spojenie sa realizuje obvykle čiarou napísanou perom alebo zvýrazňovačom, ale môžeme ho naznačiť aj šípku označujúcou smer od zdroja k cieľu. Podľa potreby a zamerania prezentácie môžeme vzájomne spájať aj texty alebo kombinovať texty s obrázkami alebo inými objektmi. Primárne sú jednotlivé prvky zadane ako nepohyblivé. Pohyblivosť týchto objektov môžeme úplne alebo čiastočne obmedziť, zlúčiť k sebe alebo zlúčiť s pozadím. Spájanie by malo prebiehať systematicky (obr. 4).
- **Presúvanie** – učiace sa subjekty presúvajú objekty pomocou myši do správnej polohy, na správne miesto, alebo zoskupujú do skupín. Princípom „presúvačiek“ je presunúť vybraný objekt do vopred určenej oblasti. Nepriamo tu záleží na tom, aby objekt skončil na „svojom mieste“. Zvyčajne je jedno kde skončí nesprávny objekt, ale nie je jedno, kde skončí „správny“. Teda vybrané objek-

ty sa ľubovoľne môžu pohybovať, avšak ostatné prvky prezentácie musia byť pevne uchopené, aby sme zamedzili ich náhodnému pohybu. Presúvať možno objekty rôzneho typu. Zvyčajne však slová alebo obrázky (obr. 8).

- **Dopisovanie** – pridávajú bloky textu písaného tlačeneho alebo transformovaného do vopred pripraveného objektu. „Dopisovačky“ sú objekty dopisované do zobrazeného textu, alebo pripravených pozícií, zvyčajne nástrojom „pero“. Aktivity typu „dopisovačiek“ sú tvorené ako dlhšie alebo kratšie ručne dopisované útvary. Napr.: dopísať chýbajúce slovo, postup procesu, vývoja, dopísať vetu, súvetie, definíciu a pod. (obr. 7).
- **Dokresľovanie** – (domaľovanie alebo vyplňovanie) dotvárajú začatý obrázok, objekt alebo tvar tak, aby ho dokončili, popisali, prípadne definovali. Úlohou „dokresľovačiek“ je dokresliť objekty do vopred požadovanej pozície alebo tvaru, nástrojom typu pero, ceruzka alebo zvyrazňovač. Pri tvorbe tohto druhu aktivity je možné a vhodné doplniť aj vzor požadovaného spôsobu spracovania (obr. 9).
- **Priradovanie** – pričleňujú rôzne obrázky, texty, objekty alebo tvary vzájomne tak, aby vypovedali o danej skutočnosti. Vhodné sú zvlášť pre vyjadrenie vzťahov a súvislostí. Pri aktivitách typu „priradovačiek“ sú všetky aktívne objekty vopred pripravené. Nie je však vopred jasné kde je z princípu ich správne umiestnenie. Úlohou študenta je teda priradiť jednu z uvedených možností ku konkrétnej voľbe, pozícii alebo poradiu (obr. 10,11).
- **Odkrývanie** – učiaci sa subjekt na princípe vrstvenia odhaľuje skryté skutočnosti prezentované na objektoch umiestnených na spodnej vrstve predvážacieho zošita. Môže tak robiť presúvaním odhaľovaním alebo preklikávaním. „Odkrývačky“ sú nadstavbové a doplnujúce aktivity, pretože samé o sebe nemajú uplatnenie. V princípe ide o zakrytie jedného objektu objektom druhým s tým, že užívateľ nemá možnosť vidieť v prvej fáze svojej činnosti skrytý objekt. Účelom „odkrývačiek“ je zmazanie, posunutie, zmenšenie, alebo prefarbenie vrchného objektu, aby sa odhalil objekt nachádzajúci sa pod ním. Túto aktivitu možno dobre využívať v kombinácii „s doplnovačkami“, „dokresľovačkami“ alebo „dopisovačkami“, s cieľom overiť si správnosť výsledku alebo riešenia úlohy. Podobne môžeme do tejto množiny zaradiť aj opačnú

variantu a to zakrývanie objektov. Aktivita môže prikazovať zakryť nesprávne odpovede, alebo iné výsledky. Zakrývajúci alebo odkrývajúci objekt umiestnený spravidla na vrchnej vrstve môže byť tradičný tvar alebo obrázok. Taktiež efekt „odkrývačky“ môžeme umocniť prehraním správneho výsledku v inom formáte. Teda vo forme multimediálnej, zvukovej alebo obrazovej správy. Prípadne audio/video nahrávky či animácie (obr. 5, 6).

- **Miešanie** – zoraďovanie slov, obrazov, textov podľa vopred stanoveného poradia. Najefektívnejšie sa pomocou neho vyjadrujú procesy a postupy. Miešanie sa praktizuje presúvaním objektov po poli predvážacieho zošita (obr. 12, 13).
- **Doplňovanie** – pri aktivitách typu „doplňovačiek“ sa počíta s rýchlym doplnením krátkeho textového (text nie voľnou rukou) alebo jednoduchého netextového tvaru do presne stanovených pozícií. Zvyčajne sa pre možnosť doplnenia príslušného objektu rezervuje presné vopred naplánované miesto. Napríklad vyčlenia sa miesta v definíciách pre kľúčové slová na dopísanie interaktívnou klávesnicou.
- **Poznávanie** – „poznávačky“ sú taký druh interaktivity, pri ktorom sa úspešne dá uplatniť multimediálny prvok. Principiálne ide o to, aby užívateľ spoznával isté procesy, javy alebo skutočnosti pomocou zmyslového vnímania. Úlohou riešiteľa je interpretovať skutočnosť pomocou iných elementárnych aktivít.

Všetky spomínané interaktívne metódy možno vzájomne kombinovať, doplňovať, transformovať tak, aby naplnili stanovené vzdelávacie alebo výchovné či formálne ciele.

Pokročilé interaktívne aktivity

- **Hypertextové prepojenie** – učitelia sa subjekt pracuje súčasne s viacerými súbormi, ktoré sú vzájomne hyperaktívne prepojené. V každom využíva jeho vlastné softvérové nástroje (obr. 14, 15, 16).
- **Animácie a videá** – učitelia sa subjekt disponuje videom, animáciou alebo rôznymi sekvenciami zvuku alebo obrazu. Ich využívaním prezentuje skutočnosť. Animácia je špecifickým druhom interaktívnych aktivít. Delíme ju na aktívnu a pasívnu.
- **Pasívne animácie** sú také animácie, ktoré prebiehajú bez asistencie užívateľa, prípadne len s jeho malou aktivitou. Sú to v podstate demonštračné animácie alebo rôzne iné statické projekcie, vytvá-

rané predovšetkým zachytávaním obrazovky. Užívateľ v podstate len riadi posun alebo rýchlosť prehrávania či prezentácie. Pri **aktívnych animáciách** užívateľ aktívne ovláda niektoré parametre ovládania ako napríklad dostupné voľby, možnosti, návrhy. Animácia tak aktuálne reaguje na užívateľom zadávané parametre. Animácie tohto druhu sú náročnejšie na prípravu a návrh, vyžadujú si vyššie digitálne zručnosti. Avšak sú k dispozícii návrhy, ktoré zvyknú byť súčasťou galérie programov pre návrh a tvorbu prezentácii pre interaktívnu tabuľu.

- **Hry** (krížovky, pexeso, osemsmerovky, tajničky) – prostredníctvom širokej palety nástrojov dostupných v editačnom systéme, môžeme interaktívne realizovať veľa edukačných hier. Edukačne spracované a pripravené hry, slúžia zvyčajne na motiváciu vyučovania, na opakovanie učiva alebo fixáciu. Učiaci sa subjekt riešením úloh získava nové informácie.

Ďalšie možnosti uplatňovania metód interaktívnej tabule

- **Postupné sprostredkovanie učiva** – postupnosť, používa sa, keď je potrebné ukázať učivo v jeho postupnosti, jednoducho sa text odкрýva v súlade s výkladom bez používania manuálnych pomôcok. Je to v podstate „odkrývačka“, ale uskutočnená v logickom, postupnom systematickom slede. Robí sa zvyčajne s použitím nástroja „rolety“.
- **Upriamenie pozornosti na výňatok z učiva** – zdôrazňovanie sa používa, ak je potrebné upriamiť pozornosť študentov na časť učiva, ktorá je v danej chvíli dôležitá. Kliknutím na príslušný nástroj, spravidla „lupa“ alebo „bodový reflektor“ sa napr. dá vysvietiť tá časť tabule, ktorú je potrebné zvýrazniť, aby sa upriamila pozornosť na práve prednášanú časť prezentácie.
- **Nekonečný počet tabuľ** – Ak zapísanú tabuľu, ale zároveň pokračovať v písaní, jednoducho je možné kliknutím na príslušný nástroj otvoriť novú čistú tabuľu. Samozrejme, je možné spätne sa pohybovať už v zapísaných tabuliach.

Záver

Interaktívna tabuľa poskytuje katechétovi ten správny priestor pre vytvorenie otvoreného prostredia, v ktorom deti živo skúmajú, diskutujú, vytvárajú projekty a používajú technológie, aby objavovali nové skúsenos-

ti, zákonitosti a poznatky.²³ Interaktívny katechéta má v interaktívnej tabuli pomôcku, ktorá mu umožňuje názorným spôsobom sprostredkovať náboženské pravdy, pútavo poňať teologické poznatky a systematicky predstavovať informácie z praktického života kresťana tak, aby ich žiak prijímal aktívne, vlastnou námahou a kreatívne motivovaný chcel poznať svoje náboženstvo a formovať sa vo viere.

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

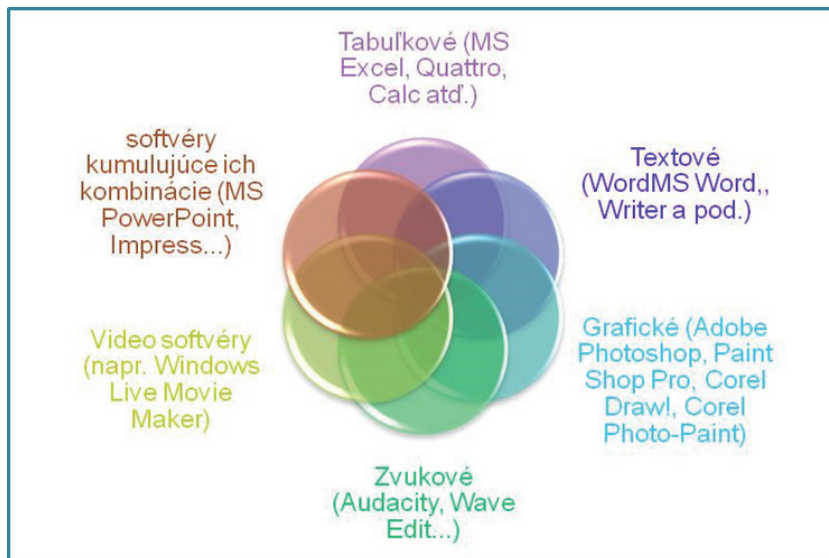

Obr. 1. Interaktívna tabuľa PRO-Board 78 s krátkou projekciou

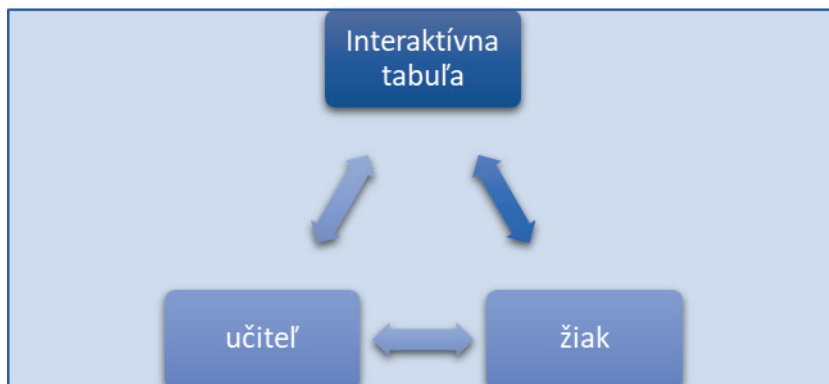
Zdroj: <https://www.interaktivnatabula.com/ebeamsystem/eshop/8-1-Interaktivne-tabule/5-2-Ovladane-prstom-aj-perom/5/257-Interaktivna-tabuľa-PRO-Board-78>

²³ PIGOVÁ, M. *Výskumná štúdia slovenských základných a stredných školách* [online]. Dostupné na internete: <http://www.rirs.iedu.sk/Dokumenty/Pou%C5%BE%C3%ADvanie%20interakt%C3%ADvných%20tab%C3%BA%C4%BE%20v%20slovensk%C3%BDch%20Z%C5%Ao%20a%20S%C5%Ao.pdf>, s. 8.

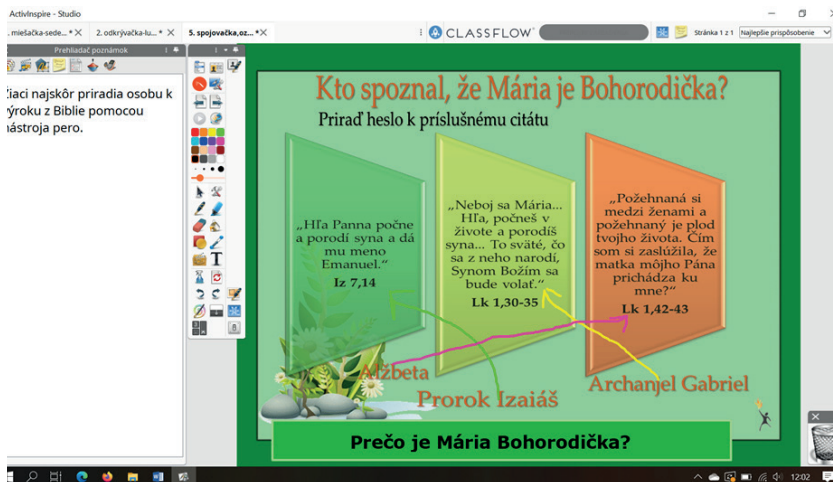
I-výuka [online]. c2008, [cit. 2021-04-09]. Dostupné na internete: <http://www.interaktivni-vyuka.cz/rozsireni/i-tabule/>.

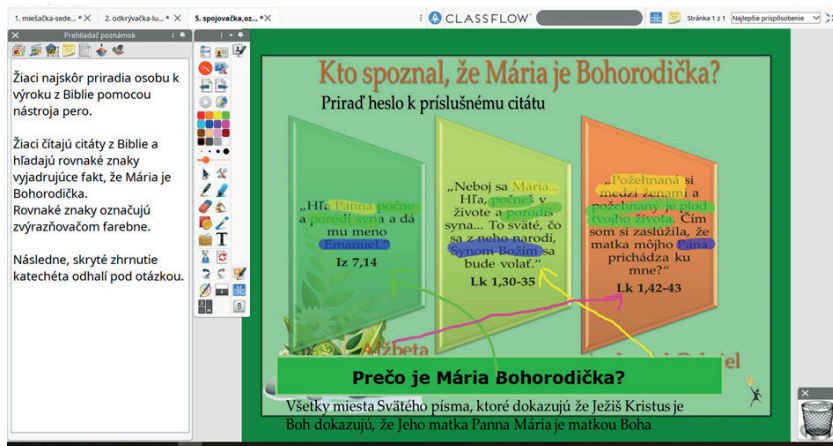
Obr. 2. Užívateľské softvéry

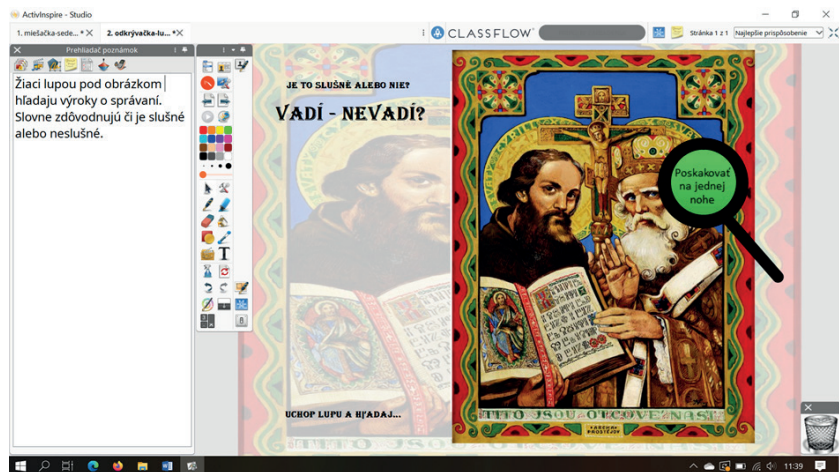
Obr. 3 Model interaktívnej komunikácie

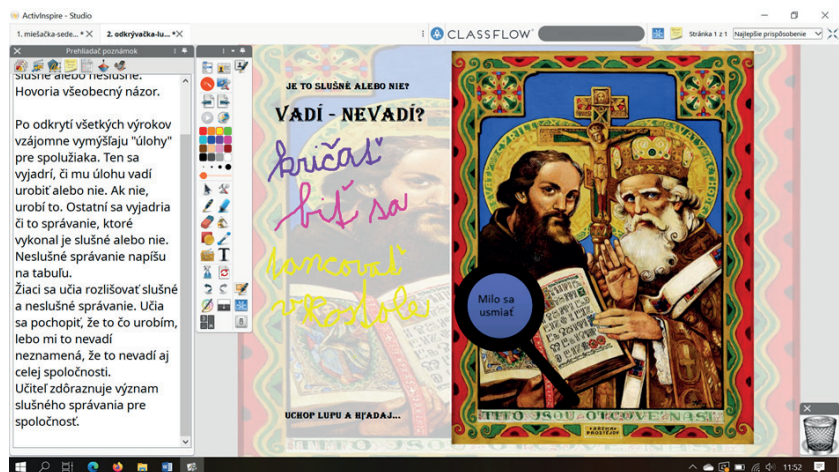
Obr. 4. Označovačka a zvýrazňovačka – akcia 1 spojovačka (Príloha 1)

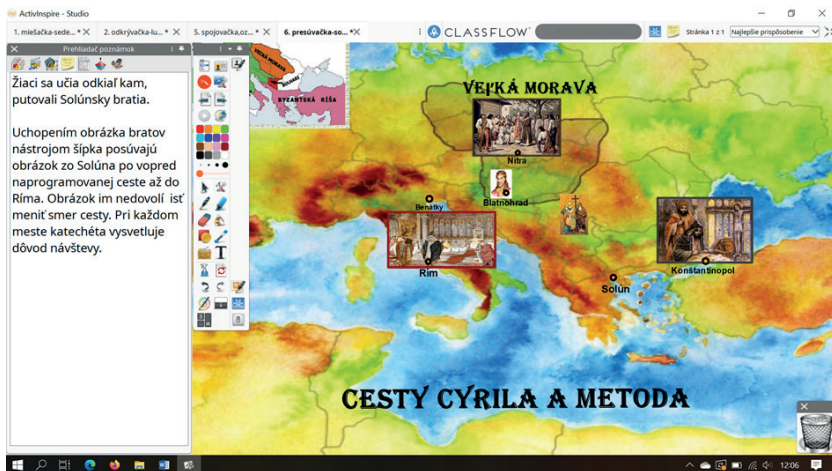
Obr. 5. Označovačka a zvýrazňovačka – akcia 2 odkryvačka

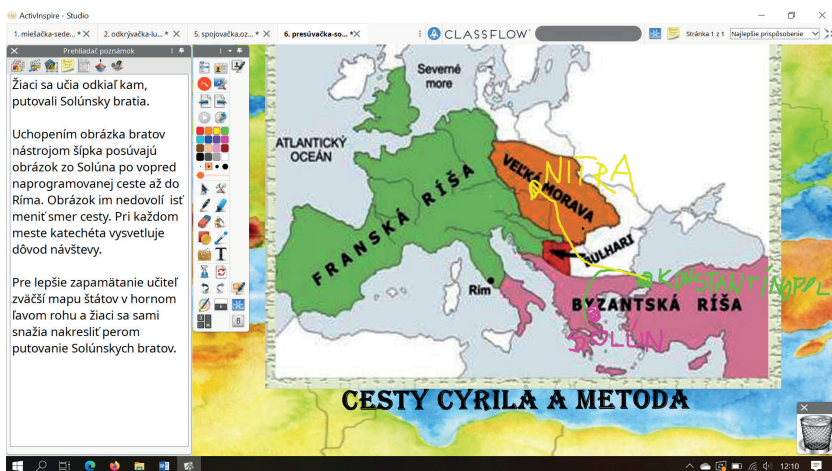
Obr. 6. Odkrývačka – akcia 1 (Príloha 2)

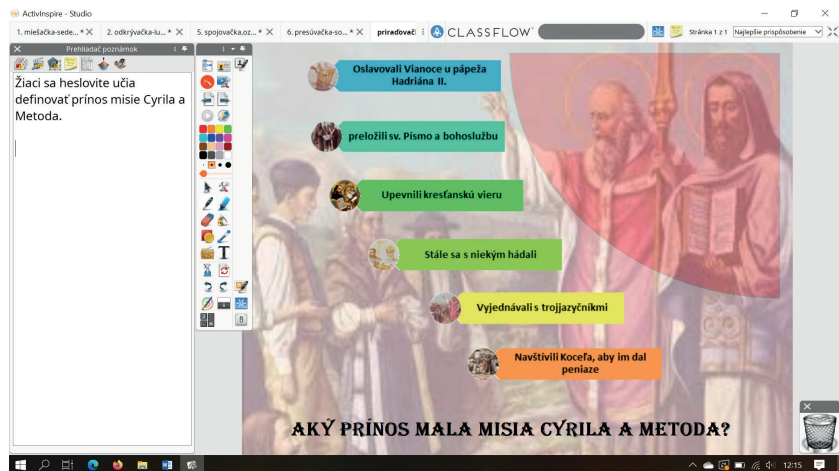
Obr. 7. Odkrývačka – akcia 2 dopisovačka

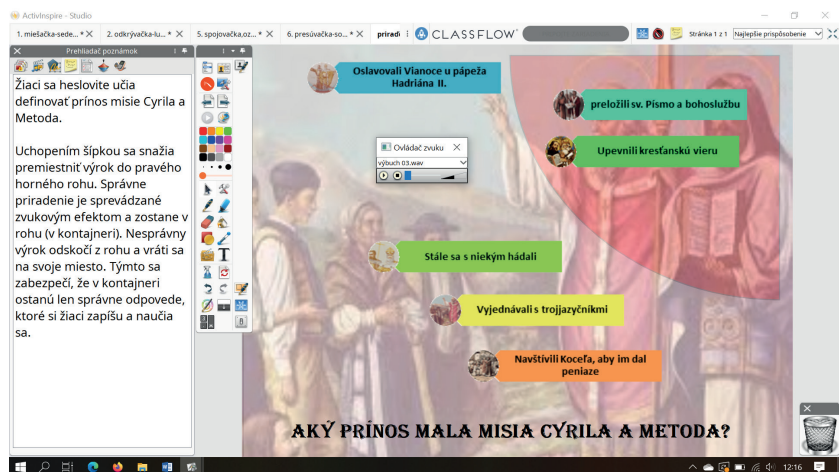
Obr. 8. Presúvačka – akcia 1 (Príloha 3)

Obr. 9. Presúvačka – akcia 2 dokresľovačka

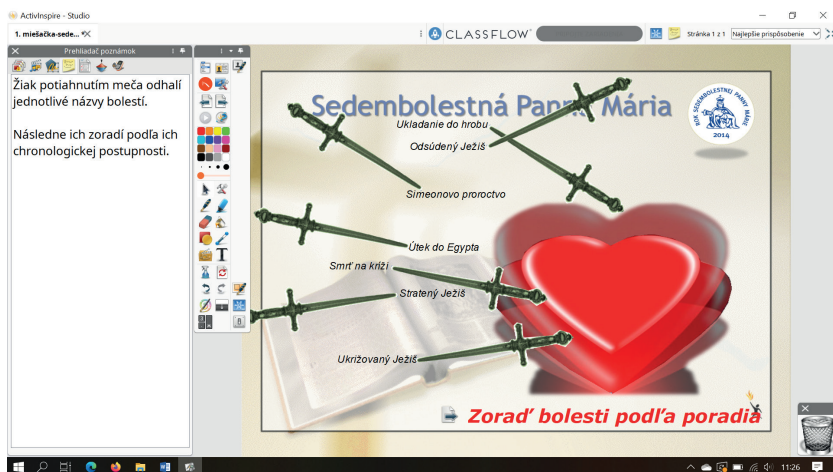
Obr. 10. Priradovačka – úvod (Príloha 4)

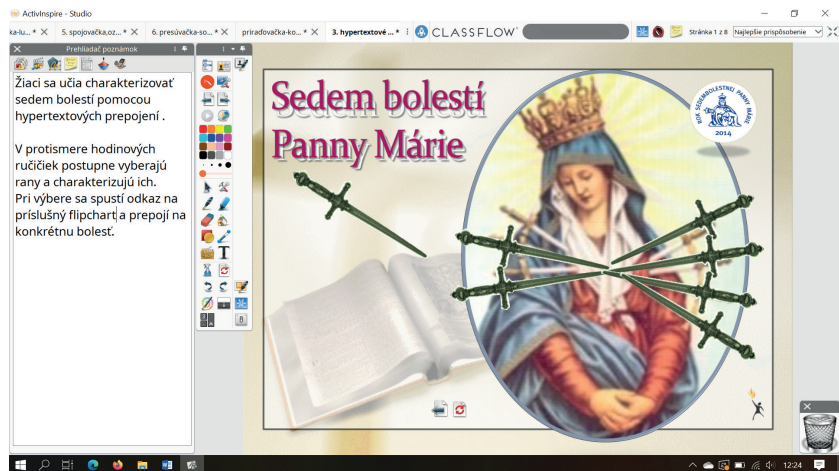
Obr. 11. Priradovačka - akcia

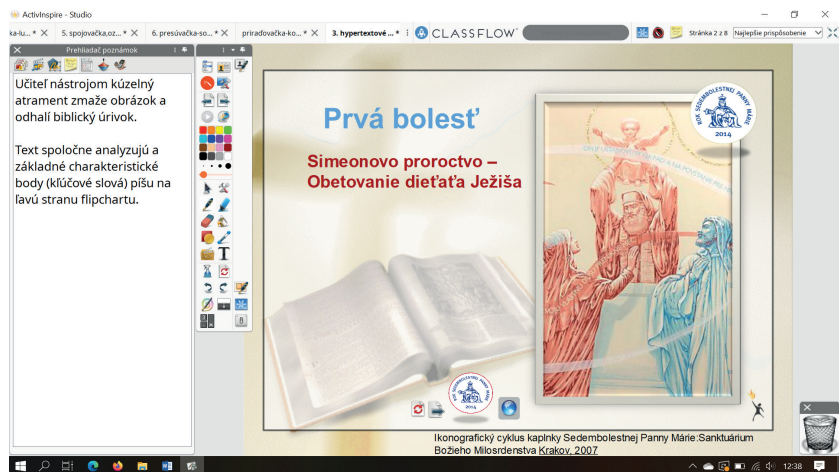
Obr. 12. Miešačka – úvod (Príloha 5)

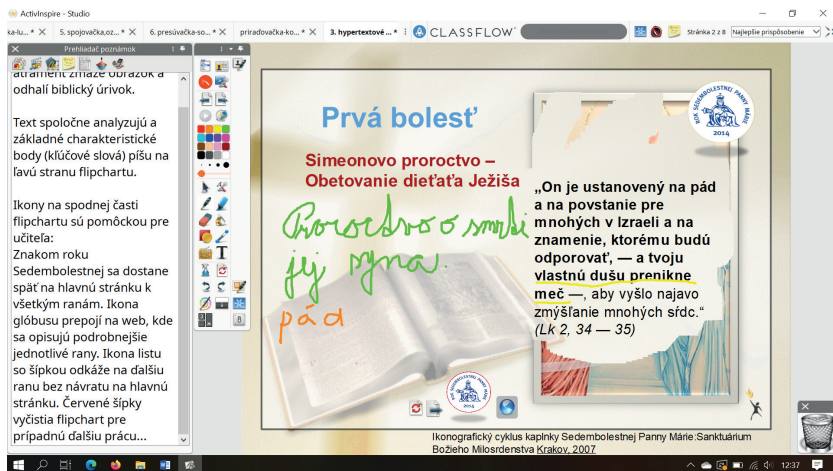
Obr. 13. Miešačka - akcia

Obr. 14. Hypertextové prepojenie – akcia 1 (Príloha 6)

Obr. 15. Hypertextové prepojenie – akcia 2

Obr. 16. Hypertextové prepojenie – akcia 3

Zoznam príloh

Príloha 1 – označovačka_Bohorodička.flipchart

Príloha 2 – odkrývačka_CyrilMetod.flipchart

Príloha 3 – presúvačka_mapa.flipchart

Príloha 4 – priraďovačka_kontajner.flipchart

Príloha 5 – miešačka_srdce.flipchart

Príloha 6 – hypertextové prepojenie_meč.flipchart

BIBLIOGRAFIA

- BOBOT, V. – JAKUBEKOVÁ, M. – RUTÁK, V. Využívanie informačno-komunikačných technológií vo vyučovaní. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, 2012. ISBN:978-80-8052-389-3.
- COGILL, J. The use of interactive whiteboards in the primary school: effects on pedagogy. ICT Research Bursaries – A Compendium of Research Reports [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/DfES%200791%20200MIG1235.pdf#page=54>.
- DOSTÁL, J. Interaktívni tabule – významný prínos pro vzdělávání [online]. [cit. 2013-10-10]. Dostupné na internete: <http://www.ceskaskola.cz/2009/04/jiri-dostal-interaktivni-tabule.html>.
- HONŽÍKOVÁ, J. Interwrite – řešení v oblasti interaktivní výuky. In: INFOTECH. Olomouc : PdF UP v Olomouci, 2007.
- I-výuka [online]. [cit. 2021-03-24]. Dostupné na internete: <http://www.interaktivni-vyuka.cz/rozsireni/i-tabule/>.

- KENNEWELL, S. Reflections on the interactive whiteboard phenomenon: a synthesis of research from the UK. Swansea School of Education [online]. Dostupné na internete: <http://www.aare.edu.au/o6pap/keno6138.pdf>.
- KOSTRUB, D. - SEVERINI, E. - REHŮŠ, M. Proces výučby a digitálne technológie. Bratislava/ Martin: Alfa print, s. r. o. ISBN: 978-80-971081-6-8.
- MALACH, J. Materiální didaktické prostředky. In: KURELOVÁ, M. a kol. Pedagogika II. Kapitoly z obecné didaktiky. Ostrava : Pedagogická fakulta, 2001.
- PIGOVÁ, M. Výskumná štúdia slovenských základných a stredných školách [online]. Dostupné na internete: <http://www.rirs.iedu.sk/Dokumenty/Pou%C5%BE%C3%ADvanie%20interakt%C3%ADvnych%20tab%C3%BA%C4%BE%20v%20slovensk%C3%BDch%20Z%C5%A0%20a%20S%C5%A0.pdf>,
- SLAVÍK, J. – NOVÁK, J. Počítač jako pomocník učitele, Slovenská infromatická spoločnosť [online]. [cit. 2021-03-10] Dostupné na internete: <http://info.egov.sk/sites/default/files/07b-Hurna-formaty%20dokumentov%20pre%20zverejnovanie%20ona%20internet%20-%20text.pdf>.
- STOFFOVÁ, V. – STOFFA, J. Základné termíny z informačných, multimediálnych a didaktických technológií. In: Zborník MEDACTA `99 : Zväzok 1. Nitra: Slovdidac, 1999. 80-967746-2-X.
- ŠMIDÁK, J. Interaktívne tabule [online]. [cit. 2021-03-18]. Dostupné na internete: <http://www.skola.sk/interaktivne-tabule/>.
- Využití a výběr interaktivní tabule [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.cpsys.cz/vyber-interaktivni-tabule/d/>.
- ŽÁČOK, Ľ. – SCHLARMANNOVÁ, J. Multimediálne učebné pomôcky vo vyučovacom procese [online]. [cit. 2021-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Pavelka1/subor/23.pdf>.

Exhortácia *Catechesi tradendae* – prameň každej katechézy

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Prešovská univerzita

Gréckokatolícka teologická fakulta

Abstract: *Catechesis is one of the forms of proclamation of God's word. Its aim is to revive faith among people and to make it alive and active through appropriate teaching. Catechesis, like evangelism, brings communities and individual Christians to maturity in faith. The exhortation of Catechesi tradendae brings new impulses for the proclamation of catechesis in a broader sense. Therefore, it can be called that it is, in terms of form and content, a source for the formal and content creation of every catechesis.*

Keywords: *Blessing coming from a spring. The first proclamation of the gospel. Specifics of catechesis. Catechesis and the sacraments.*

Úvod

V roku 2020 sa pápež František prihovárал veriacim deviatimi katechézami, ktorými naplnil cyklus katechéz o uzdravení sveta. Ide o výstižný názov, pretože všetky sa odohrávali v čase šírenia pandémie. Poslednej z katechéz dal názov „Pripraviť budúcnosť spolu s Ježišom, ktorý zachraňuje a uzdravuje.“ Pripomenul v nej potrebu kráčať vpred s očami upretými na Ježiša. Zdôraznil, že „návrat k normálnosti“, o ktorý sa svet usiluje, nesmie byť návratom k predchádzajúcemu stavu, chorému na nespravodlivosti, nerovnosti... Obnova musí mať, naopak, za svoj cieľ „normálnosť Božieho kráľovstva“. „Preto, aby sme vyšli z pandémie, musíme nájsť liečbu nie iba na koronavírus“ - povedal pápež – „ale aj na veľké ľudské a sociálno-ekonomické vírusy. Nezakrývať ich, nepremaľovávať ich, aby ich nebolo vidno... Musí ísť o uzdravenia osobného a sociálneho „tkaniva“, a to prostredníctvom čnosti viery, nádeje a lásky.“ Formou a spôsobom takehoto ozdravenia society je využívanie katechézy v prospech dozrievania veriacich vo viere. K zásadným otázkam katechézy sa vyjadril sv. Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii z roku 1979 s názvom *Catechesi tradendae*. Ide o nadčasový dokument, ktorý i v dnešnej dobe prináša so sebou aktuálne výzvy a impulzy pre katechézu, ktorá je a vždy má byť súčasťou života Cirkvi.

Obsah exhortácie

Pramenným materiálom pre tvorbu exhortácie bola biskupská synoda v roku 1977, ktorá bola zameraná na ohlasovanie evanjelia. Dokument má svoju originalnosť a autonómiu rozvinutú v riešení jednotlivých bodov opísaných jednoduchým a rodinným štýlom.

Prvá kapitola: Máme jedného učiteľa – Ježiša Krista je zasvätená osobe Ježiša Krista, ktorý je jediným nositeľom, čo učí slovom a životom, a ktorého si katechéta berie za vzor. Krista kladie do centra katechetického úsilia, aby katechizovaný vstúpil do spoločenstva s ním a urobil si z neho stred svojich záujmov a zrkadlo svojho života.

Druhá kapitola: Skúsenosť stará ako Cirkev – v súlade so všeobecným poslaním Cirkvi zdôrazňuje právo a povinnosť Cirkvi katechizovať v každej krajine. Túto svoju prvotnú povinnosť má uskutočňovať nie improvizovane alebo zvykovo, ale hľadať správnu cestu permanentnej obnovy v katechéze a jej obsahu, reflektujúc znamenia čias.

Tretia kapitola: Katechéza v pastoračnej a misionárskej činnosti – čo sa týka povahy katechézy, táto kapitola ju odlišuje od iných komponentov evanjelizácie, hovorí o nej ako o organickej a systematickej forme vyučovania právd. Jej špecifickým cieľom je, aby nepretržite dozrievala začiatočná viera tak, aby privádzala k plnšiemu životu.

Štvrtá kapitola: Celá blahozvešť čerpá z Prameňa – tu sú synteticky predstavené pramene katechézy, a preto je predstavený aj jej obsah: Sväté písmo a Tradícia sú jediným prameňom, z ktorého ďalej vyviera vyučovanie, liturgia, život Cirkvi s doktrínalnym vyjadrením Vyznania viery.

Piata kapitola: Všetci potrebujú byť katechizovaní – destinatári katechézy sú prakticky kresťania, ale predovšetkým deti a mládež. Katechéza je charakterizovaná pre každú vekovú skupinu, či už sú to deti, školáci, adolescenti, mládež, handicapovaní, dospelí, atď. V každom prípade je potrebná – evanjeliová horlivosť a schopnosť sa prispôbiť poslucháčovi pri vyjadrovaní a smerovaní konkrétnej katechézy.

Šiesta kapitola: Niektoré cesty a prostriedky katechézy – berie do úvahy prostriedky a metódy katechizovania. Opisuje, ako treba používať masmédiá, ako využiť mnohé príležitosti (púte, rôzne stretnutia) a je tu zdôraznená dôležitosť homílie a kvalita katechizmov ako pomôcok pre didaskalický rozvoj katechézy.

Siedma kapitola: Ako katechizovať? nazvaná „Ako robiť katechézu“ neopisuje všetky metódy, ktoré majú byť prispôsobené poslucháčom, ale študuje predovšetkým vzťahy katechézy: s ideológiami, s kultúrami, s ľud-

vými pobožnosťami. Úvaha o metóde vrcholí v otázke memorizovania, ktorá má mať svoje správne miesto v každej katechéze.

Ôsma kapitola: Radosť z viery v ťažkom stave skúma príčiny rozšírenie náboženskej ľahostajnosti a hľadá spôsob, ako na ne odpovedať. Zaoberá sa úlohou pedagogiky a teológie a ich napomáhanie rastu viery.

Deviata kapitola: Úloha sa týka nás všetkých je otcovské povzbudenie a výzva adresovaná pracovníkom na poli katechézy: biskupom, kňazom, rehoľníkom, katechétom, laikom, aby všetci zasvätili svoju energiu pre túto službu. Pripomínajú sa tu úlohy farnosti, rodín, škôl, katolíckych hnutí a inštitúcií pre katechétov.

Záver: Svätý Otec zdôrazňuje pozornosť a učenlivosť katechétov i katechizovaných voči Svätému Duchu, ktorý je vnútorným učiteľom, prameňom evanjeliového dynamizmu a života učeníka vyzýva k modlitbe spolu s Máriou, ktorá je vzorom pre žiaka i pre katechéta.

V nasledujúcej časti príspevku sa budeme venovať vybraným špecifikám exhortácie *Catechesi tradendae* s tým, že k pôvodnému textu bude doplnený komentár autora štúdie. Cieľom tejto skladby a formy príspevku je vnímanie tej skutočnosti, že opisovaná exhortácia nutne prispieva k rozvoju katechizácie a jej obsahu i v dnešnom období, poznačenom mnohými zmenami tak v spoločenskom, ako aj v individuálnom rozmere človeka a jeho vnímania života.

Blahozvešť pochádzajúca z prameňa

Pápež Benedikt XVI. vo svojej exhortácii *Verbum Domini* hneď v úvode píše: „Slovo Pánovo trvá naveky. A to je to slovo, ktoré sa vám zvestovalo“ (1 Pt, 1, 25; porov. Iz 40, 8). Týmito slovami z Prvého listu svätého Petra, ktorý preberá slová proroka Izaiáša, sa ocitáme pred tajomstvom Boha, ktorý nám odovzdáva seba samého prostredníctvom daru svojho Slova. Toto Slovo, ktoré trvá naveky, vstúpilo do času. Boh vyriekol svoje večné Slovo ľudským spôsobom; jeho Slovo sa «stalo telom» (Jn 1, 14). Toto je radostná zvešť, správa, ktorá sa nesie stáročiami a dnes prichádza aj k nám. „Sväté písmo predstavuje obrovský dar pre Cirkev, veriacich a ľudstvo. Je Božím slovom, napísaným z vnuknutia Svätého Ducha. Pre svoj mimoriadny pôvod a bohatú myšlienkovú náplň zároveň dostalo právom meno Kniha kníh. V súčasnom prostredí už niekoľko rokov vnímame problém, že žijeme dnes, kým Biblia bola napísaná v minulosti. Ako je možné porozumieť a sledovať poslanstvo spracované pred mnohými rokmi? Rozumieť textu znamená text vysvetliť po jeho odbornej stránke tak, aby bol pochopený, t. z. prijatý srdcom.

Iba vtedy tento text nebude prázdnu literou, ale bude novým stretnutím s Pánom.

Prorok Izaiáš hovorí: „Aké milé sú na horách nohy posla blahozvesti, čo oznamuje pokoj, zvestuje blaho, oznamuje spasenie, hovorí Sionu: «Tvoj Boh kraluje».“ (Iz 52,7). Túžba po radosť je vložená v hĺbke ľudskej bytosti. Za bezprostrednými a pomínutelnými potešeniami hľadá naše srdce hlbokú, plnú a trvalú radosť, ktorá môže dať životu „chuť“. Je to čas otvorenosti voči budúcnosti a voči veľkým túžbam po šťastí, priateľstve, spolupatričnosti a pravde, čas, keď sme priťahovaní ideálmi a robíme si plány.

Každý deň nám Pán ponúka toľko obyčajných radostí: radosť zo života, radosť z krásy prírody, radosť z dobre vykonanej práce, radosť zo služby, radosť z úprimného a čistého priateľstva. A ak sa pozorne prizrieme, existuje mnoho ďalších dôvodov na radosť: pekné okamihy z rodinného života, spoločné priateľstvá, objavenie vlastných schopností a dosiahnutie dobrých výsledkov, ocenenie od druhých, možnosť vyjadriť sa a byť pochopený, pociť, že sme pre blížneho užitoční. Ďalej je to získavanie nových vedomostí prostredníctvom štúdia, objavovanie nových horizontov prostredníctvom cestovania a stretnutí, možnosť robiť si plány do budúcnosti; aj skúsenosť z čítania nejakej knihy, obdivovania vrcholného umeleckého diela, počúvania a hrania hudby či pozerania filmu v nás môže vyvolať pravú a skutočnú radosť.

Každý deň sa však stretávame aj s mnohými ťažkosťami a v srdci pociťujeme starosť ohľadne budúcnosti, a preto sa možno pýtame, či plná a trvácna radosť, po ktorej túžime, nie je len ilúziou a útekem z reality. Ako však odlíšiť skutočne trvácnu radosť od bezprostredných a klamných potešení? Ako nájsť v živote pravú radosť, takú, ktorá pretrvá a neopustí nás ani v ťažkých chvíľach? Odpoveď dáva pápež Benedikt XVI. pri príhovore mladým v roku 2012, kde o. i. povedal: V skutočnosti všetky autentické radosti, tie malé každodenné i tie veľké radosti života majú svoj pôvod v Bohu – aj keď sa to na prvý pohľad nezdá – pretože Boh je spoločenstvom večnej lásky, ktorá neostáva uzatvorená v sebe samej, ale sa šíri v tých, ktorých on miluje a ktorí milujú jeho. Boh nás stvoril na svoj obraz z lásky a vyliatím svojej lásky na nás, aby nás naplnil svojou prítomnosťou a svojou milosťou. Boh chce, aby sme mali účasť na jeho božskej a večnej radosť, a aby sme objavili, že hodnota a najhlbší zmysel nášho života spočíva v tom, že on nás akceptuje, prijíma a miluje. No nie nestálym prijatím, aké môže byť to ľudské, ale bezpodmienečným prijatím, aké je to Božie: ja som chcený, mám vo svete a v dejinách

svoje miesto, som osobne milovaný Bohom. A ak ma Boh akceptuje, miluje a ja som si tým istý, jasne a určite viem, že je dobré, že som, že existujem.

Katechéza a prvé ohlasovanie evanjelia

„Špecifickosť katechézy, na rozdiel od počiatočného hlásania evanjelia, ktorého výsledkom je obrátenie, smeruje k dvojakému cieľu: napomôcť dozrievanie počiatocnej viery a vychovávať skutočného Kristovho učníka prostredníctvom hlbšieho a systematického poznania osoby a poslstva Pána Ježiša Krista. No v katechetickej praxi si treba všímať fakt, že prvá evanjelizácia často chýbala. Istý počet detí, pokrstených v útlom veku, prichádza na farskú katechézu bez akejkoľvek iniciácie k viere a bez nejakého výslovného a osobného príľnutia k Ježišovi Kristovi. Majú iba schopnosť veriť, vliatu do ich srdca krstom a prítomnosťou Svätého Ducha“ (CT 19).

Každé úsilie Cirkvi v ohlasovaní radostnej zvesti je hlboko zakorenené v priblížení spásy pre človeka a darovaní plnosti všetkého, čo ho skutočne urobí nezávislým od hriechu. Ako čítame v Liste Hebrejom, ten, ktorý priviedol ľudí k dokonalosti, je Ježiš Kristus (porov. Hebr 10,8 – 14). On je jediným možným Spasiteľom a okrem neho niet žiadneho spôsobu na svede, akoby sa človek mohol oslobodiť od hriechu. Toto oslobodenie, ktoré je zároveň kerygmou, je tiež pozvaním do dokonalosti. „Vy teda buďte dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48). Žiadať od človeka takúto dokonalosť znamená, že človek má zmýšľať a konať tak ako Boh. Vieme však, že Boh je dokonalý vo všetkom. Zdá sa teda, že pozvanie Krista k dokonalosti (bez hriechu, priestupku) je nedosiahnuteľnou požiadavkou, a teda spása nedosiahnuteľným cieľom. No slová apoštola Pavla nás presvedčajú o inom: „Veď teraz je nám spása bližšie ako vtedy, keď sme uverili“ (Rim 13,11b). Jeho vyjadrenie „teraz“ znamená čas po obrátení človeka, čo si uvedomuje svoju závislosť na Kristovi, ktorý v plnej miere odpúšťa hriechy, aby nás oslobodil z útrap, bolesti, strachu a neistoty. Aby sme tak v ňom – v Kristovi našli naplnenie v každej oblasti a skutočnú radosť zo života. V tomto duchu nás Kristova požiadavka (byť dokonalými) núti k uvažovaniu, že „to, čo žiada, nie je nič nové, pretože svedomie nám jasne hovorí, že zákon dobra a zla netoleruje konanie absolútne žiadnych zlých skutkov. Kristus tým len potvrdzuje, že jeho požiadavky a jeho morálny zákon je v úplnom súlade s tým, čo nám predstavuje naše svedomie.“

Špecifický cieľ katechézy

Špecifickým cieľom katechézy však ostáva s Božou pomocou rozvíjať ešte počiatočnú vieru, podnecovať ju naplno a každodenne napomáhať kresťanský život veriacich každého veku. Veď ide v roviny poznania a v živote o vzrast semena viery, vloženého Duchom Svätým pri prvom ohlasovaní a účinne odovzdaného svätým krstom. Katechéza sa teda usiluje rozvíjať chápanie Kristovho tajomstva vo svetle Slova, aby ním nasiakol celý človek. Keď je kresťan účinkom milosti premenený na nové stvorenie, začína nasledovať Krista a v Cirkvi sa vždy naučí myslieť ako on, súdiť ako on, konať v zhode s jeho prikazmi a dúfať podľa jeho povzbudení.

Presnejšie, cieľom katechézy vo všeobecnom rámci evanjelizácie je byť fázou výučby a dozrievania, čiže obdobím, v ktorom kresťan po prijatí osoby Ježiša Krista ako jediného Pána pomocou viery a po celkovom prilnutí k nemu úprimným obrátením srdca sa usiluje lepšie poznať Ježiša, ktorému sa oddal: poznať jeho „tajomstvo“, kráľovstvo Božie, ktoré on ohlasuje, požiadavky a prísľuby v jeho evanjeliovom poslanstve, cesty, ktoré načrtol pre každého, kto ho chce nasledovať. Ak teda je pravda, že byť kresťanom znamená povedať „áno“ Ježišovi Kristovi, je potrebné si uvedomiť, že toto „áno“ má dve roviny: spočíva v odovzdaní sa Božiemu slovu, opiera sa o neho, ale znamená - v druhej úrovni - aj usilovať sa vždy lepšie poznať hlboký zmysel tohto slova. (CT 20).

Pápež tu spomína odovzdanie sa Božiemu slovu a snahu o jeho poznanie. Ide o dve roviny, ktoré si paralelne môžeme všimnúť v živote Presvätej Bohorodičky. Je θεοτόκος (Theothokos) – nositeľkou, prijímateľkou a rodičkou Slova, spoznávajúcou situácie, ktoré sú len ťažko pochopiteľné rozumom. Ide tu však o vieru, prostredníctvom ktorej cez svojho Syna spoznáva Boží úmysel spasit človeka.

V ďalšej časti sv. Ján Pavol II. v exhortácii poukazuje na tú skutočnosť, že ak je kresťan – účinkom Božej milosti – premenený na nové stvorenie, začína byť *Alter Christus*, čo byzantská terminológia označuje slovom „prepodobný“ (gr. Όσιος – Hosios) – ten, čo sa príliš podobá Kristovi. Takto premenený človek prestáva byť človekom dnešnej doby, poznačenej liberalizmus a svetáckosťou. Výstižne to vysvetľuje pápež František v jednej zo svojich katechéz, kde o. i. hovorí, že svetskosť je určitou kultúrou; je to kultúra prchavosti, kultúra vonkajšieho zjavu, kamufláže, kultúra typu „dnes tak, zajtra naopak...“ Má povrchné hodnoty. Je to kultúra, ktorá nepozná vernosť, pretože sa mení podľa okolností, o všetkom vyjednáva. Naopak, Ježiš nájstojí, aby sme sa toho chránili a modlí sa, aby nás Otec obránil pred touto

kultúrou svetskosti. Je to kultúra „použi a odhod“, podľa toho, čo je výhodné. Je to kultúra bez vernosti, nemá korene. No je to istý štýl života, spôsob života i mnohých tých, čo si hovoria kresťania, no žijú svoj život príliš svetsky. Okrem toho Ježiš v podobenstve o zrne, ktoré padlo do zeme, hovorí, že práve svetské starosti – čiže svetskosť – udúšajú Božie slovo, nenechajú ho rásť (porov. Lk 8,7). Apoštol Pavol zasa veľmi jasne hovorí svojim poslucháčom, že „boli otrokmi sveta, svetskosti“ (Gal 4,3).

Špecifikáciu katechézy môžeme zadefinovať aj s použitím textov Svätého písma, podľa ktorých je katechéza systematickým formovaním a posilňovaním vo viere (2 Sol 1,3 – 4), formovaním vo viere a pre vieru (Kol 1, 9 – 12), prostriedkom pre dosiahnutie obrátenia poslucháča v postojoch, názoroch a hodnotách (Sk 8,26 – 39) a miestom (priestorom) stretnutia sa Boha a človeka (Jn 8,1 – 11).

Vzťah katechézy a sviatosti

Katechéza je vnútorne spojená s celou liturgickou a sviatostnou činnosťou, pretože vo sviatostiach a predovšetkým v Eucharistii Ježiš Kristus v celej plnosti spôsobuje premenu ľudí. V prvotnej Cirkvi sa katechumenát a iniciácia do krstu a do Eucharistie stotožňovali. Hoci Cirkev v starých (starodávnych) kresťanských krajinách zmenila svoju prax v tejto oblasti, katechumenát nebol zrušený; ba naopak, pozná obrodu a rozkvet a hojne sa praktizuje v mladých misionárskych cirkvách. V každom prípade si katechéza vždy zachováva vzťah ku sviatostiam. Vynikajúcou formou katechézy na jednej strane je príprava ku sviatostiam a každá katechéza nepochybne vedie ku sviatostiam viery. Na druhej strane správne vysluhovanie sviatostí má nesporne katechetický aspekt. Inými slovami, sviatostný život sa ochudobňuje a rýchlo sa stane prázdny ritualizmom, ak nespočíva na vážnom poznaní významu sviatostí. A katechéza sa stáva „rozumkárstvom“, ak hojne nečerpá zo sviatostného života (CT 23).

Možno povedať, že miera poznania sviatostí pre veriaceho človeka vyplýva z ich cieľa. Konštitúcia Sacrosanctum concilium (o posvätnéj liturgii) konkretizuje cieľ sviatostí takto: „Cieľom sviatostí je posväcovať človeka a vzdávať úctu Bohu. Okrem toho majú poučujúcu funkciu: vieru nielen predpokladajú, ale ju aj udržiujú, posilňujú a prejavujú..., aby veriaci prijali sviatostnú milosť s úžitkom, čiže aby sa posilnili v láske k Bohu a v dobročinnnej láske bližným“ (SC 49). Preto je nanajvýš dôležité – a to podporuje aj Magistérium Cirkvi – aby veriaci človek pochopil sviatostné znaky, čo sa realizuje v samotnom období katechumenátu, a aby čím častejšie pristupo-

val k týmto sviatostiam, ktoré boli ustanovené na udržiavanie a dozrievanie kresťanského života. Prostredníctvom týchto vonkajších zmyslovo-vnímateľných znakov prijímame takisto neviditeľnú Božiu milosť, a tak môžeme rozvíjať svoj duchovný život. Pri príprave na prijatie sviatostí treba utvoriť vzťahy k nádejam a sklamaniam, strachom a obavám, ktoré zamestnávajú človeka dneška. Podľa možnosti musíme objaviť čo najkonkrétnejšie slabiny nádeje, ktoré jestvujú u tých, čo slávia sviatosť spolu s inými. Nádej, ktorú má sviatosť predstavovať, a ktorú má oslavovať, sa musí pomenovať a musí sa spájať so životom tých, ktorí slávia sviatosť. Ona má prednosť pred vysvetlením rituálu a znakov, ktoré majú pôsobiť skôr bezprostredne.

Slávenie sviatostí má osvetliť nádej, ktorú obsahuje sviatosť. To sa môže stať voľbou textov a piesní, kázňou a symbolmi. Používané znaky pri krste majú odhaliť súvislosť so symbolmi všedného dňa. Ako príklad by mohlo poslúžiť vkladanie rúk, ktoré sa určitým spôsobom používa pri všetkých siedmich sviatostiach. Táto skutočnosť vychádza z predpokladu, že každú sviatosť treba žiť. Ak sa Cirkev v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu nazýva sviatosťou, neznamená to (alebo nielen to), že sama seba zobrazuje slávením sviatostí. Naopak, znamená to, že všetci ľudia, ktorí tvoria Cirkev, svojím správaním sú znamením nádeje, ktorú dal Pán Boh ľudstvu v Ježišovi Kristovi.

Nie je to len morálna požiadavka, keď niekomu povieme napr. „si pokrstený, teraz musíš žiť z Ducha. Tebe sa odpustili tvoje hriechy, preto aj ty musíš odpustiť.“ Naopak, žitá sviatosť je integrujúcou súčasťou slávanej sviatosti. V manželstve sa to prejavuje najviditeľnejšie. Nehovoríme o sviatosti uzavretia manželstva, ale o sviatosti manželstva. Teda žité manželstvo má podiel na sviatosti. Liturgicky slávené uzavretie manželstva samo osebe nie je sviatosťou manželstva. Veď by to ani nebol dajaký majstrovský kúsok sláviť peknú svadbu. Umenie spočíva v tom, aby sme mali také manželstvo, ktoré by bolo zobrazením Kristovej lásky k jeho Cirkvi.

Pri iných sviatostiach menej vnímame jej žitie. Poznáme síce Ježišove slová o Eucharistii, kde hovorí: Ten, kto je moje telo a pije moju krv, ostáva vo mne a ja v ňom (porov. Jn 15,5n). Napriek tomu nám nie je bežné, aby toto „ostať v ňom“, toto „žiť v ňom“, teda žitie sviatosti bolo súčasťou sviatosti. V dekrétu Druhého vatikánskeho koncilu o službe a o živote kňazov sa o Eucharistii hovorí toto: „Táto sviatosť je však len vtedy úprimná a úplná (sincera et plena), ak vedie k rozličným dielam služby blížnemu a ku vzájomnej pomoci, ako aj k rozmanitým formám kresťanských svedectiev.“ Toto nemožno chápať len ako morálny následok prijatia prijímania. Koncil nao-

pak integruje túto žitú sviatosť do slávanej sviatosti. Podobne by to malo byť aj pri iných sviatostiach. Premena nádeje, ktorá sa vo sviatosti zobrazuje a oslávi, deje sa žitou sviatosťou.

Záver

Katechéza je jednou z foriem ohlasovania Božieho slova. Jej cieľom je oživovať vieru medzi ľuďmi a pomocou vhodného vyučovania robiť ju živou a činnou. Katechéza podobne ako evanjelizácia privádza spoločenstvá a jednotlivých kresťanov k dospelosti vo viere. Katechetická úloha v Cirkvi je veľmi široká a uskutočňuje sa v mnohých formách: súkromne alebo verejne, spontánne alebo inštitucionálne, príležitostne alebo systematicky. Má formu vyučovania, povzbudenia, svedectva, uvažovania, prorocstva a pod. V konečnom uvažovaní je ale súčasťou budovania nového života – života podľa Ducha. Dnes už nie je nepovšimnuteľnou skutočnosť, že v krajinách s kresťanskou tradíciou začína svoj rozmach všeobecne rozšírená „nová kultúra“, ktorá je sprevádzaná ľahostajnosťou a neverectvom. Ono sa postupne stáva kultúrnym fenoménom v tom zmysle, že osoby sa stávajú nevercami nie na základe vlastného rozhodnutia po dlhej vnútornej námahe, ale preto, lebo „to tak robia všetci“. K tomuto fenoménu prispieva aj nedostatočne ponúknutá katechéza, ktorá na druhej strane dokáže vyvolať údiv a podnieť záujem. Na túto situáciu upozorňuje aj svätý Ján Pavol II., keď hovorí: „Často sa predpokladá, že ľudia poznajú kresťanstvo, no v skutočnosti sa málo číta a študuje Sväté písmo, katechéza nejde vždy do hĺbky..., takto sa namiesto autentickej viery šíri neurčité a málo zaväzujúce náboženské cítenie, ktoré môže prerásť do agnosticizmu či praktického ateizmu.“ I tieto slová poukazujú na nutnosť progresu v katechéze. Ako pastieri Kristovho ovčinka a ako laici v Cirkvi chceme, aby ľudia nasledovali Krista, vyzývame a povzbudzujeme ich k tomu, aby dodržiavali určité kresťanské zásady, čo neraz „podkúvame“ osobným svedectvom kresťanského života. V mnohých prípadoch však táto naša snaha – zdá sa – neprináša úrodu. Dôvodom tohto stavu je neraz skutočnosť, že človek ešte nepozná Krista, nestretol ho a nemá s ním skúsenosť. Ostáva teda našou úlohou neustále zasievať semeno Božieho slova a očakávať s vierou, že vzrast prinesie Boh, ktorý je rerum omnium principium.

BIBLIOGRAFIA

- BENEDIKT XVI.: *Verbum Domini*. Trnava : SSV, 2011. ISBN 978-80-7162-868-2.
- SLIVKA, D.: *Biblická katechéza v praxi*. In: PETRO, M. – PALA, G. (ed.): Školská a mimoškolská katechéza v európskej edukačnej štruktúre. Prešov : GTF PU, 2008. ISBN 978-80-6068-928-5.
- KIELIAN, A.: „Verbum Domini” dla katechetycznej posługi słowa. In: *Katecheta - Pismo wychowawców katolickich: rodziców, nauczycieli i duszpasterzy*. Poznań : Święty Wojciech Dom Medialny sp. z o.o., 2011, nr. 11 ??
- TKÁČ, M.: *Na ceste do chrámu. Iniciácia kresťana*. Prešov : GTF PU, 2018. ISBN 978-80-555-2138-1.
- PALOČKO, Š.: *Katolícka cirkev ako prostriedok záchrany ľudí*. Prešov: PETRA, n.o., 2007. ISBN 978-80-8099-011-4.
- PETRÍK, L.: Ponuka nových foriem pastoraácie – cesta k viere schopnej osloviť súčasného človeka. In: HOSPODÁR, M. (ed.): *Dar viery a impulzy novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012. ISBN 978-80-555-0660-9.
- KIELIAN, A.: Pomoce dydaktyczne w katechezie. WYŻSZE SEMINARIUM MISYJNE KSIĘŻY SERCANÓW: „Symposium“ 2. 2011, s. 44. ISSN 2544-3283. In: <http://www.symposium.scj.pl/plik/45c64ff5-0735-e811-80b7-984be15f9d7b> (23.05.2021).
- DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Presbyterorum ordinis*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/presbyterorum-ordinis> (13.05.2021).
- JÁN PAVOL II.: *Príhovor počas modlitby Anjel Pána (27.7.2003)*. In: *L'Osservatore Romano*, 28.-29. júl 2003. ISSN 1563-6178.

Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta

Abstract: *The contribution with a title: „Heaven, the goal of man. Catechesis about the importance of prayers for the departed for secondary school youth“, points out the importance of parish and school catechesis about the death for the secondary school youth. The paper is based on the objective facts of biology as well as the empire of life. The study answers the questions: what is death? Why is there the reason to talk about it with secondary school youth? In the work, there is also dedicated the help to the suffering Church in purgatory through the prayers for the departed in Byzantine rite. The greatest emphasis is placed on the communion typical for this age category.*

Key words: *The wandering Church. The suffering Church. The Communion. Panikhida. The Experience.*

Introdukcia do témy

Názov príspevku znie: Cieľ človeka nebo. Katechéza o význame modlitby za zomrelých pre stredoškolskú mládež. Prvá časť príspevku, v kresťanskej spoločnosti, by mala byť v poriadku a nevytvára žiadne špekulácie. A ozaj cieľom každého človeka má byť nebo o to viac pre kresťana. No rozprávať o smrti stredoškólakom znie trochu divne. Aby to tak nebolo, potrebujeme si odpovedať na dve otázky: 1. čo je smrť? a 2. prečo o nej hovoriť stredoškólakom? Príspevok teda neponúka katechézu o smrti pre tínedžerov, ale zdôrazňuje dôležitosť tejto témy pre túto vekovú skupinu.

Odpoveď na otázku: čo je smrť?

Ludská existencia vo svojej obmedzenej a časovo limitovanej podobe, býva z filozofického hľadiska označovaná aj ako existencia smrti. Pretože človek v priebehu života nevyhnutne smeruje k smrti, ktorú je možné z určitého pohľadu považovať za vyvrcholenie života. Smrť je teda zákonitý biologický jav, nevyhnutná súčasť života, v ľudskej spoločnosti častokrát tabuizovaná, rôznymi náboženstvami a rozličnými smermi vysvetľovaná, či zdôvodňovaná. Každý človek pritom zaujíma k smrti určitý postoj, ktorý sa môže vekom a životnými skúsenosťami meniť a ktorý je jasným vedomím

do určitej miery potláčaný. Avšak človek stále ostáva jedinou bytosťou, ktorá si je vedomá nevyhnutnosti svojej smrti. Väčšina ľudí sa nebojí smrti ako takej, ale skôr utrpenia, bolesti, samoty bezmocnosti, ktoré smrti predchádzajú. Smrť má svoje definície v sfére medicínskej, právnej, filozofickej či náboženskej. Dialektické chápanie života a smrti je vyslovené v téze „žiť znamená zomierať“.

Definovanie smrti je teda v mnohých smeroch len uhlom pohľadu a tie sa navzájom prepájajú. Uvedieme preto len jednu definíciu a to z biologického hľadiska, kde sa smrť definuje ako „nezvratné zastavenie všetkých životných pochodov, ich vzájomnej súhry, zánik činnosti všetkých buniek organizmu a definitívne prerušenie látkovej výmeny.“

Na tento zánik organizmu sa však môžeme pozerat' opäť z rôznych strán. No zhodnúť sa môžeme v tom, že smrť je považovaná za určitý cieľ. Smrť človeka je prirodzená súčasť kolobehu života, finálna fáza bytia. Ako povedal Sigmund Freud „cieľ nášho života je smrť“. Ale aj na tento cieľ sa dá pozerat' rôzne:

1. Smrť ako cieľ:
 - a) z túžby ukončiť trápenie na zemi (primárne ukončiť bolesť, smrť sa chápe ako ukončenie existencie, teda po smrti už nič nie je)
 - b) túžba po lepšom mieste – „nebo“, bez pohľadu na konsekvencie
2. Smrť ako prechod do večného života

Odpoveď na otázku: prečo o smrti hovoriť stredoškólakom?

a) Skúsenosť histórie

Naša nedávna história ako aj archeológia potvrdzujú, že človek vnímal smrť ako súčasť života. Zvyky, ktoré sa v akej takej podobe zachovali majú častokrát pôvod v predkresťanských zvykoch. Tie však boli v kresťanstve pretvorené a očistené. To prirodzené však zostáva a to je rozlúčka s nebohým. Naši predkovia totiž dbali skôr o to, aby sa s nebohým rozlúčili v dobrom a prichystali mu „spokojný život“ na tej pomyselnnej druhej strane. Preto vytvorili rôzne rituály, alebo magické úkony, ktoré mali duši nebožtíka pomôcť odísť a opustiť tento svet a už sa nevracať. Medzi také zvyky patrí napríklad otváranie okien v miestnosti, kde zomrel človek, aby duša vyletela von a neblúdila po dome; zastavenie hodín v dome, presne v čase smrti; zakrývanie všetkých zrkadiel, či odrazových plôch v dome, aby sa duša nevidela v odraze a aby sa nevrátila cez zrkadlo späť... V niektorých prípadoch

šlo o rozsýpanie maku okolo nebohého. Dávanie nebohému vecí, ktoré mal rád a ktoré by mu poslúžili aj na „druhom svete“; dávanie mincí do vrecka alebo na oči zomrelého. Samozrejme ľudová zbožnosť, ktorá vychádza z prirodzeného náboženstva, tieto pohanské zvyky pretvárala a napríklad myšlienku nutnosti dať peniaz nebohému, aby mal s čím zaplatiť prievozníkovi na druhý breh, pretvorila, na poskytnutie platidla pre dušu, ktorá zaplatí sv. Petrovi pri nebeskej bráne. V niektorých častiach Slovenska sa však táto myšlienka pretvorila v ideu vyjadrenia vďaky nebohému za jeho prácu a službu počas života: pri dávaní mincí nebohému sa tak rozpráva text: „za tvoju prácu, zaslúžil si si plácu“. Samozrejme bolo by zaujímavé zistiť, prečo sa táto veta objavuje. Či sa ozaj jedná o nejaký zvyk, ktorý vyjadruje vďaku, alebo o vyjadrenie strachu, aby sa duša nevracala brať svoj podiel za prácu, či akési vyrovnanie sa s nebohým a vyplatenie ho z jeho majetku. Dnes je to veľmi ťažké určiť, pretože mnohé zvyky sú už pre dnešného človeka len zvykom bez obsahu. Ľudia ich opakujú len preto, lebo sa to robilo.

Medzi gréckokatolíckmi sa praktizovalo i praktizuje takéto sprevádzanie nebohého na jeho poslednej ceste: Ak zomrie člen gréckokatolíckeho spoločenstva oznamuje sa to kňazovi, ktorý potrebuje pre ďalšie kroky aj potvrdenie od lekára o smrti človeka. Správa o smrti sa potom šíri aj prostredníctvom zvonenia zvonov – umieračikom. Tu sa už miestne spoločenstvo dozvedá o smrti. Keď zomrel človek doma, tak sa s veľkou úctou, domáci alebo susedia postarali o telo nebohého: umyli a vystreli ho. V dávnejšej dobe tak zomrelý zostával vystretý, prichádzal hneď kňaz a konal modlitby skôr, ako bolo telo uložené do rakvy. Počas troch dní bolo telo nebohého vystreté voľne, nie v truhle alebo na prelome 19./20. stor. vystavené v rakve v dome. K zomrelému sa prichádzali ľudia modliť, spomínať a oplakávať. Oplakávanie zabezpečovali tzv. plačky, skúsené ženy. Mnohokrát boli tieto lamentácie skôr prejavom miestnej kultúry ako emočného prežívania. Toto sa dialo najmä počas večerných hodín, čo súviselo s poverami, že nebožtík nemôže zostať sám, lebo sa bojí. Niektorých oblastiach sa hrali hry napr. karty, ale aj iné hlučnejšie, aby odstrašili zlé sily. Cirkev samozrejme s takýmito praktikami nesúhlasila, preto sa nariaďovalo aby sa pri mŕtvom modliť. A ak už sa mŕtvy strážil (vartoval), tak nech sa vytváralo modliace sa spoločenstvo. Treba dodať, že často v jednom dome bola pri mŕtvom modlitba v inej miestnosti sa hralo.

V dnešnej dobe už kňaz prichádza len v čase konania pohrebu. Ak je dom smútku, tak všetko sa odohráva v ňom a nad hrobom. Samotné domy smútku síce slúžia spoločenstvu no v prvej myšlienke mali byť nezávislé

od Cirkvi, v určitom zmysle „neutrálnymi“ priestormi, nakoľko boli určené aj na občianske, necirkevné obrady. Nemali byť teda religiózne vyhradené, dokazuje to aj miestami absentujúca náboženská symbolika, čo však nebol na druhej strane všeobecne dodržiavaný úzus. Hlavnými dôvodmi ich výstavby bola snaha oddeliť mŕtveho od živých, napomôť preklenúť najkritickejšie obdobie pri úmrtí člena rodiny, spoločnosti. Mali zlepšiť situáciu pozostalých, ktorí sa ocitli v dome s telom mŕtveho. Na zavádzania domov smútku do života pôsobilo v minulosti niekoľko faktorov: 1. zvyšujúce sa nároky na hygienu, 2. neúnosné mať mŕtveho počas troch dní doma, 3. súkromie pozostalých, 4. zlepšujúce sa materiálne podmienky domácností nábytkom, kobercami a i., 5. proticirkevne naladená štátnej moci, 6. skrátenie času pohrebu... Hlavným zámerom pri zavádzaní týchto domov (objektov) do života lokalít bolo oddeliť živých od mŕtvych. Vznikol smútočný priestor vyhradený aktuálnemu zosnulému, pričom nahradil obradovú a symbolickú funkciu domu v čase pohrebných obradov. Teda aj história nášho územia dosvedčuje, že stredoškólači už vedeli o smrti viac ako dnes niektorí dospelí a odovzdávanie tradície i zvykov ukazuje na úctu a pietu v čase smrti.

b) vlastná skúsenosť

Keď som mal asi 14 rokov a chodieval som ministrovať na pohreby, tak mi moja učiteľka povedala, že je priskoro pre mladého človeka stretať sa so smrťou. Že mladý človek ako ja, by mal najprv chodiť po zábavách, svadbách, krstoch a nie po pohreboch. Učiteľka bola veriaca. A určite mala z časti pravdu, lebo k mladosti akosi pasuje život. No už vtedy a teraz ešte viac si uvedomujem, že človek sa bojí smrti, ba dokonca ju vytláča zo svojho života, akoby smrť bola len niečím nepríjemným.

c) skúsenosť dnešnej doby

V roku 2018 vznikol dokumentárny film, inšpirovaný skutočnými udalosťami: Kto je ďalší? Priniesol diskusiu o rôznych témach, ktoré sa rozvíjali v troch príbehoch. Jednou z tém bola aj samovražda. Tá bola v prvom vykreslenom príbehu ukázaná ako nedokonaná. Išlo o následok šikany na mladšej študentke, rapperke Aless, ktorá nevidela svoj zmysel života a tak sa uchýlila k samopoškodzovaniu a potom siahla po samovražde, ako po prostriedku, ktorý ju zbaví prežíanej bolesti. Smrť sa pre ňu stala definitívou. Pokus nevyšiel a následná psychologická pomoc ju priviedla do projektu, ktorý spočíval vo vydávaní svedectva medzi jej rovesníkmi. Rozprávala o šikano-

vaní na školách i o tom, ako voči nej bojovať. Pohľad na smrť ako riešenie sa zmenil. Smrť bola ukázaná ako neriešenie a prekonanie samovražedných myšlienok ju priviedlo k pomoci mládeži. V poslednom príbehu išlo o inšpiráciu životom Amandy Todd, u ktorej v dôsledku šikany a sexuálneho zneužívania došlo k samovražde a svoj príbeh zverejnila prostredníctvom videa na YouTube kanály. Teda spáchala samovraždu v priamom prenose. Príbeh bol o to ťažší, že pochádzala z kresťanskej rodiny. No film ponúkol z veľkej časti jej smrť ako východisko z ťažkej situácie, keď Amandu v závere ukazuje ako super hrdinku, ktorá lieta po oblohe. Film teda zhmotnil myšlienku, že už je jej lepšie. Na to sa spustila veľká vlna kritiky zo strany psychológov, ktorí vyčítali tvorcom, že to môže nabádať mladého človeka k podobným riešeniam ich problémov.

Skúsenosti „koronakrízy“ tiež ukazujú, že aj mnohí tínedžeri vo zvýšenej miere za posledný rok sa obracajú na linky pomoci a trpia depresiami, bezmocnosťou a samopoškodzovaním. V Slovenskej republike sa tak pod gesciou Ministerstva vnútra spustila na internete kampaň pod názvom Prevencia samovrážd na internete. Pomoc spočíva v zachytávaní jednotlivcov, ktorých sa snažia odvrátiť od negatívnych myšlienok, ktoré považujú smrť ako cieľ.

Ponuka katechézy

Pri zodpovedaní položených otázok, ktorých odpovede vychádzajú z objektívnych ako aj skúseností vyplýva, že smrť je veľmi blízko okolo nás a dotýka sa aj stredoškolskej mládeže. Práve tá sa často dostáva k myšlienkam na smrť a to pri surfovaní po internete, zábavnom priemysle alebo aj ako súčasť života v rámci neustálych správ o počte obetí na covid 19. Práve táto veková kategória je konfrontovaná so svojimi snami, predstavami o sebe alebo čo si o nich myslí okolie. Vchádza do života, ktorí nevie ešte žiť a stráca ho. Bolesť a samota i život, ktorý žije sa zdá byť horší ako umieranie. Tak tiež svedectvo generácie ich rodičov, ktorí odsúvajú či ukazujú starobu svojich rodičov ako nedôstojnú alebo zaťažujúcu, degraduje dôstojnosť smrti ako prechodu do večného života. Mladý človek sa tak nestretá prirodzene so smrťou a dôstojným umieraním v rodine, ale iba mŕtvym telom, o ktoré sa treba podľa zákona postarať. Stráca sa dôstojnosť života a tým aj dôstojnosť umierania a zo smrti sa stáva cieľ bez dôstojnosti. Minimálne psychológia si uvedomuje tento patologický jav a snaží sa pomôcť. No ako zmeniť človeku pohľad? V prvom rade záujmom o človeka a to je pre tínedžera prvoradé. Tu je miesto pre katechézu, ktorá vychádza zo skúsenosti života aj v oblasti

smrti. Tá sa môže opierať o Božie slovo, ktoré smrť neukazuje ako cieľ, ale ako prechod do života večného alebo do ne-života. Teda existencie bez šťastia, bez Boha. Zároveň nám ukazuje Krista, ako toho, ktorý sa stretával so smrťou, nevyhýbal sa kontaktu s ňou, či dokonca svojimi zázrakmi ukázal, že smrť nie je definitíva.

Ved' aj sám Ježiš zaplakal nad smrťou Lazára (porov. Jn 11), prišlo mu ľúto matky i Jairusa, ktorí prišli o svoje deti. (porov. Mk 5, 22nn; Lk 7,11- 17). Aj preto týchto mŕtvych kriesi. A aj on sám pred svojou smrťou v modlitbe prosí Otca, aby od neho, ak je to možné, odňal tento kalich, hoci dodáva, že nech sa deje všetko podľa Otcovej vôle. (porov. Mk 14,36) Teda vidíme, že smrť nie je nič príjemné, ale nie je mimo Kristovho života. On sám vstáva z mŕtvych a sám na sebe ukazuje, čo čaká aj nás.

Spoločenstvo nie je iba ponuka

„Termín socializácia je odvodený z latinského socius, čiže „spoločník“ alebo „priateľ“. Z toho vychádza aj premisa tohto termínu, nakoľko sa jedná o proces úspešného včleňovania každého jedného človeka do spoločenskej komunity, ktorá ho obklopuje a ktorá má špecifickú kultúru. Dá sa povedať, že je to proces nielen celospoločenský, ale je rovnako aj celoživotný, pretože každý jedinec si okrem iného osvojuje špecifické ľudské formy správania, vlastného konania, myslenia a cítenia, hodnotového systému, ale i jazyka a kultúry a to viac menej počas celého života. Je procesom, ktorý sa dialekticky spája s celoživotným vytváraním vlastnej osobnosti, hovoríme o personalizácii.“ Práve toto psychologicko-sociologické hľadisko napomáha k pochopeniu nutnosti spoločenstva. O to viac vo veku, ktorý je charakteristický pre jeho budovanie a mohol by sa označiť za základnú črtu „náštročných“. Stredoškólači tak vnikajú viac do života, no s ním súvisí téma smrti.

Jednou z možností ako meniť pohľad stredoškolákov na smrť vo farnosti alebo v škole je ukázať na spoločenstvo. Vysvetľovať to v pravde a láske. Poukázať na to, že Cirkev nerobí psychologické poradenstvo, hoci aj to môže byť výsledkom jej konania, a neponúka iba pomoc tým, ktorí umierajú alebo iba pochováva, aby bola zabezpečovateľkou akej-takej dôstojnosti pohrebu. Ale Cirkev sa neustále modlí za svojich členov a to aj za umierajúcich, ale aj už za zomrelých. Vytvára tak jedinečné miesto a spolupatričnosť. Cirkev je spoločenstvo svätých, ktoré zahrňuje veriacich všetkých národov a čias, žijúcich a oslávených. To je cirkev putujúca na zemi, blažených v nebi a duší v očistci. Nazývame ju aj mystické telo Ježiša Krista. Jeho údy sú pospájané

láskou a vzájomnou pomocou. Putujúca cirkev sa modlí za zosnulých v stave očisťovania a uctieva si svätých v nebi. Tí zasa orodujú za cirkev putujúcu.

Pomenovanie cirkiev putujúca v sebe zahŕňa tých členov Cirkvi, ktorí ešte nedospeli ku konečnému zjednoteniu s Bohom. Patria sem tí členovia Cirkvi, ktorí ešte žijú na zemi, ale aj tí, ktorí už zomreli bez smrteľného hriechu, ale nedosiahli stav plnej dokonalosti. Teda tí, ktorí sa podľa učenia Katolíckej cirkvi nachádzajú v stave očisťovania. Svätý Bazil vo svojich Homíliách o diele šiestich dní poukázal na rozdiel zeme a neba na základe prirodzených fyzikálnych vlastností. Vyjadril sa, že je predsa zjavné, že to, čo je zložené, hmotné a má svoju váhu, je jednoducho dr-žané k zemi. A tak aj veriaci človek, hoci je členom Cirkvi – nebeského spoločenstva, sa zatiaľ nachádza pod nebom. Ak po-minú dôvody a prekážky k plnému završeniu jednoty s Bohom, tak sa aj človek dostane do jeho kráľovstva.

Cirkev putujúca – trpiaca

Prívlastok putujúca – trpiaca, patrí ľuďom, ktorí ešte putujú za večným životom k svojmu osláveniu, ale svoj život na pozemskej púti už ukončili. Zároveň sa však nachádzajú v očistci, teda mieste, ktoré ich ešte zbavuje naviazaností na hriech. Katechizmus Katolíckej cirkvi hovorí: „Tí, čo zomierajú v Božej milosti a v priateľstve s Bohom, ale nie sú dokonale očistení, hoci sú si istí svojou večnou spásou, podstupujú po svojej smrti očisťovanie, aby dosiahli svätosť potrebnú na to, aby vošli do nebeskej radosti.“ (KKC 1030). Liturgicky je to vyjadrené aj na obrade proskomídie, prvej časti liturgie Byzantského obradu, kde sa pripravuje chlieb a víno k eucharistickému sláveniu. Kňaz vykrajuje z poslednej, (piatej) prosfory čiastky za zomrelých.

Uvedomiac si aj miesto uloženia týchto častíc (partikul) na diskose, sa nám naskytá obraz o tomto spoločenstve svätých. V centre je totiž Ahnec (Baránok) – Kristus; po jeho pravici je Presvätá Bohorodička a po ľavici sú svätí, teda už oslávená Cirkev. Pod Kristom je Cirkev putujúca (tu na tejto zemi) a trpiaca. Tá tvorí jednotu s celou Cirkvou a hoci z časného hľadiska sa priblížila k Bohu, stále nedošla do cieľa. No pred trón Boha, pred Baránka sa dostane iba po očistení a pomoci nás žijúcich. Preto je aj symbolicky cirkev trpiaca umiestnená na spodnom mieste diskosa a nad ňou je cirkev putujúca (žijúcich). Ich úlohou je spomínať na duše verných zosnulých, aby prišli čím skôr do večnej radosti. Tak cirkev putujúca sprostredkúva pomoc.

Pomoc dušiam v očistci

Cirkev putujúca je pomocou pre duše trpiacich v očistci a to najmä modlitbou, obetou, pôstom. V mesiaci november Katolícka cirkev ponúka priestor uvedomiť si jednotu ľudu trpiaceho a putujúceho. Za všeobecných podmietok sa tak veriaci ľud modlí počas tzv. dušičkovej oktávy, za duše v očistci a spĺňa potrebné, stanovené podmienky, aby týmto dušiam vyprosili úplné alebo čiastočné odpustky.

Mimo to Katechizmus Katolíckej cirkvi odporúča za zosnulých prinášať obetu, najmä eucharistickú a potom almužnu. (KKC 1032). Taktiež v bode 1055 KKC hovorí, že na základe „spoločenstva svätých“ odporúča zosnulých do Božieho milosrdenstva. Vidíme teda, že Katolícka cirkev vytvára spoločenstvo, ktoré tvorí jednotu aj po biologickej smrti. Túto realitu nám potvrdzujú aj mnohí svätci a mystici ako sv. Augustín, Sv. Hieronym, sv. Gertrúda Veľká, sv. Páter Pio z Pietrelciny, bl. Henricha Suso, sv. Ján Maria Vianney, Sv. Magdaléna de Pazzi, bl. Katarína Emmerichová, Sv. Faustína. Vo svojom učení a mystických zážitkoch popisujú existenciu duší, ktoré potrebujú a často prosia o pomoc z očistca. Žiadajú teda o modlitby, obety, dobré skutky, pokánie i slávenie Eucharistie s úmyslom vyslobodenia duší z očistca. Táto pomoc je však obojstranná. Známa až ľudová modlitba nám pripomína, že duše v očistci budú pamätať potom pri našom zomieraní na nás: „Na dušičky pamätajme, z očistca im pomáhajme, budú nám tiež pomáhať, keď budeme skonávať.“ O tejto obojstrannej pomoci hovorí aj bl. Katarína Emmerichová: „Ak sa niekto modlí či trpí za duše v očistci, prospieva im hneď táto obeť a sú tak rady, tak šťastné a tak vďačné! Ak som za ne obetovala svoje bolesti, vždy sa za mňa prihovárali.“ Modlitba za duše v očistci tak prináša skutočný úžitok. Ak sa modlíme alebo prinášame obety za tieto duše, ktoré sme poznali, alebo aj nepoznali, tak konáme veľké duchovné pokroky. Je to založené na všeobecnom princípe, ktorý hovorí, že ak sa modlíme za tých, ktorí nám ublížili, tak nemôžeme sa na nich hnevať. Samozrejme, že je to proces a ten je postupný, no zároveň so sebou prináša odpustenie a uzdravenie od hnevu, zranení a zatrpknutostí. Vedie to k prijatiu a k hlbšej láske. Teda aj modlitba za duše v očistci zväčšuje našu lásku k nim, ale nás aj oslobodzuje, aby sme viac milovali Boha a svojich blízkych. V tomto živote nás privádza k svätejšiemu spôsobu života a pomáha nám vyhnúť sa očistcu a taktiež pomáha dušiam v očistci.

Cirkev tiež učí, že máme konať skutky milosrdenstva, čo sú dobročinné skutky, ktorými pomáhame svojmu blížnemu v jeho telesných a duchovných potrebách. Medzi skutky telesného milosrdenstva patrí aj pochovávať

mŕtvych. (porov. KKC 2447). Konať teda skutky milosrdenstva v prospech duše v očistci je prejavom spolupatričnosti a potvrdením bratskej kresťanskej lásky.

Modlitby za zomrelých

Už samotný pohreb obsahuje aj špeciálnu modlitbu za zosnulých, ktorá sa prednáša aj mimo neho. Je to panychída. Trebníky tiež uvádzajú parastas. Obe tieto bohoslužby za zosnulých sa v našich podmienkach modlievajú aj na rôzne spomienkové dni za konkrétneho zomrelého alebo spoločne za zomrelých. Krátko uvedieme len panychídu, ktorá je zložená z obvyklého začiatku, tropárov a ekténie za zosnulých. Celá sa vedie v duchu pokoja a prosieb za pripočítanie zomrelého k spravodlivým, ako to uvádza napr. aj záverečná modlitba: „Ty sám, Pane, obdaruj pokojom dušu svojho služobníka (alebo služobníčky) meno na mieste svetla, blaženosti a pokoja, kde nie to bolesti, zármutku ani stonania. Bože, odpusť mu (alebo jej) všetky hriechy spáchané myšlienkami, slovami a skutkami, lebo ty si dobrý a láskavý k ľuďom.“

Panychída sa končí výzvou a prosbou kňaza o blažený pokoj a večnú pamiatku. „Na čo ľud spieva: Večná pamiatka, večná pamiatka, večná mu (jej) pamiatka. Blažený pokoj a večná pamiatka, večná mu (jej)pamiatka.“

Obe bohoslužby sú úzko späté so sobotami vo Veľkom pôste. Nazývajú sa zádušnými sobotami. Pomoc Cirkvi počas Svätej štyridsiatnice spočíval aj v myšlienke sláviť Eucharistiu za zosnulých a keďže počas tohto pôstu sa liturgie počas týždňa neslávia, konali sa len v sobotu a v nedeľu, tak na soboty pripadli spomienky za zomrelých, aby tí nezostali bez pomoci.

Prvá zádušná sobota je pred Mäsopôstnou nedeľou. Ďalšie zádušné soboty sú pred druhou, treťou a štvrtou pôstnou nedeľou Veľkého pôstu. Posledná zádušná sobota je pred nedeľou Zoslania Svätého Ducha. V tieto soboty sa po svätej liturgii koná panychída s čítaním mien zosnulých z jednotlivých rodín farnosti. Nazývajú sa aj „hramotami“. Taktiež aj počas Veľkej noci a to zväčša vo Svetlý pondelok, sa v poobedňajších hodinách ľud zhromaždený v chráme spoločne v procesii (zástupe) vybral na cintorín, aby tam modlitbou panychídy „oznámil“ zosnulým radostnú zvesť Kristovho vzkriesenia.

Videli sme, že spomenuté bohoslužby za zosnulých sa môžu prednášať aj samostatne, ale vychádzajú zo spojitosti so sv. liturgiou. Alebo sú v jej tesnom závese. Taktiež pohreb sa koná so sv. liturgiou (podľa klasického poriadku). Schmemann však tvrdí, že pre ranú cirkev by nebolo mysliteľ-

né mať takzvané špeciálne „zádušné liturgie“ alebo čierne bohoslu-žobné rúcho. V tomto kontexte je totiž každá Eucharistia aj „zádušnou“ liturgiou, slávená s vierou a nádejou večného života pre všetkých členov putujúcej Cirkvi.

Záver alebo pochopenie významu modlitieb za zosnulých

Vzbudenie myšlienky u tinedžera, že jeho modlitba i obeta nezostáva len tak vo vzduchoprázdne, ale má význam pre tých, ktorí ho predišli, má dôležitý dopad pre neho samotného ako aj pre spoločenstvo Cirkvi. Skrz túto ideu sa buduje u tinedžera úprimný vzťah so zomrelými. Mladý človek sa tak učí obete, zriekaniu sa vlastného pohodlia a spolupatričnosti. Učí sa spoznávať svoje korene, zachovávať duchovné dedičstvo ako aj spoznávať vo svojom konaní nezištnú lásku k blížnemu. Čím sa spoznáva ako schopný lásky a teda objavuje svoju hodnotu. To všetko sa pretavuje do jeho pohľadu na umieranie i smrť a prostredníctvom toho aj v úcte k životu k zodpovednosti za svoj život i životy iných. Začína si uvedomovať, že jeho cieľom je nebo, nie smrť. Nebo, nie iba ako odmena za kresťanský život, ktorý dostal od Krista, ale aj nebo ako miesto stretnutia sa s blízkymi a to v čase, ktorý určí Boh.

BIBLIOGRAFIA

- BOBROV, N. a kol.: Tanatológia a humánna tafonómia - etické a právne aspekty. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. 84 s. ISBN 978-80-8152-293-2.
- BOHÁČ, V.: Liturgický rok v byzantskom obrade. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. 208 s. ISBN 978-80-555-0873-3.
- JÁGEROVÁ, M.: Domy smútku vo vidieckom prostredí. <https://www.pohrebnictvo.sk/domy-smutku-vo-vidieckom-prostredi/>. (14.4.2021).
- MARTINKOVÁ, J. a kol.: Mozgová smrť – medicínske aspekty, legislatívne normy v Slovenskej republike. <https://www.neurologiepropraxi.cz/pdfs/neu/2015/03/06.pdf>. (14.4.2021).
- MATEJE, A. H.: Viem, komu som uveril. Bratislava : Spolok svätého Vojtech v spolupráci so Slovenským ústavom svätého Cyrila a Metóda v Ríme vo vydavateľstve Ikar, 1990. 288 s.
- MOGYLA, P.: Trebník Petra Mogyly. Kiiv : 1646. Druge vydaňja: Kanbera –Mjunchen –Paris : 1983. 845 s. 1. časti.
- ONDRUŠ, R.: Blízki Bohu i ľuďom 4. Cambridge : Dobrá kniha, 1992. 489 s.
- Paenitentiaria apostolica. Enchiridion indulgentiarum. https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_doc_20020826_enchiridionindulgentiarum_lt.html. (22.11.2020).
- Pane, zmiluj sa. Modlitebník a spevník gréckokatolíka. Prešov : Petra, n. o., 2009. 678 s. ISBN 978-80-8099-039-8.
- Prevencia samovrážd na internete. <https://ipcko.sk/prevencia-samovrazd-na-internete/> (10.03.2021).

- SCHMEMANN, A.: Eucharystia. Misterium królestwa. Białystok : Orthdruk, 1997. 199 s. ISBN 83-85368-40-X.
- SVATÝ BAZIL VELKÝ: Hexaémeron čiže Homílie o diele šiestich dní. Homília I. <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/bazil-hex-1.html>. (10. 04. 2015).
- Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998.
- Svätci a biblia o očistci. <https://modlitba.sk/?p=13796> (20.11.2020).
- Sväté písmo. Starého i Nového zákona. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. 2623 s. ISBN 80-7162-236-2.
- TASSONEOVÁ, S.: 365 dní s dušami v očistci. Zachej.sk. 2017. 448 s. ISBN 978-80-8986-614-4.
- TIRPÁK, P: Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka. In : Acta educationis 2016. Kraków : Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o., 2016. 35 – 43. ISSN 2544-5073.
- TRSTENSKÝ, F.: Svet Nového zákona. Svit : KBD, 2008. 164 s. ISBN 978-80-8912-017-8.
- Vyjadrenia psychológov k filmu “Kto je ďalší?” <https://hcemsazabit.sk/do-kin-prichadza-novy-film/> (10.03.2021).

Zoznam autorov

PaedDr. Mária Molnárová

Spojená škola Jána Vojtaššáka internátna
v Levoči

Kláštorská 24/a, 054 01 Levoča
marikamol26@gmail.com

ThDr. Vlastimil Bajuzík, PhD.

Gréckokatolícka Cirkev Farnosť Zalužice
Zalužice 123, 072 34
bajuzik.vlastimil@grkatke.sk

Ks. dr Andrzej Kielian

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
Ul. Kanonicza 9/305, 31-002 Kraków
<https://orcid.org/0000-0003-0897-729X>
andrzej.kielian@upjp2.edu.pl

dr Renata Chrzanowska

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
Ul. Kanonicza 9/305, 31-002 Kraków
<https://orcid.org/0000-0002-0901-1043>
renata.chrzanowska@upjp2.edu.pl

doc. ThDr. Marcel Mojzeš, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ul. Biskupa Gojdiča 2, 08001 Prešov
marcel.mojzes@unipo.sk

Mgr Marzena Błazejak

Zespół Szkół Rolnicze Centrum Kształcenia
Ustawicznego w Czernichowie
Rynek 17, 32-070 Czernichów
marzena.blazejak@gmail.com

sr. Małgorzata Lekan OP, M.A.

Fundacja Sióstr św. Dominika
Al. Kasztanowa 36; 30-227 Kraków
malgorzata.lekan@fundacjadowinikanek.pl

s. mgr Aurelia Katarzyna Patrzyk

Szkoły Sióstr Prezentek w Krakowie
Publiczna Szkoła Podstawowa
Sióstr Prezentek w Krakowie
Ul. św. Jana 7, 31-017 Kraków
plo@szkolyprezentekkrakow.pl

doc. ThDr. Ján Jenčo, PhD.

Katolícka Univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 040 01 Košice
jan.jenco@ku.sk

doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD.

Prešovská univerzita
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
stefan.palocko@unipo.sk

mgr Mateusz Mazurek

Powiatowe Centrum Kształcenia
Zawodowego i Ustawicznego w Wieliczce
Piłsudskiego 105, 32-020 Wieliczka
anawim.j@gmail.com

PaedDr. ThLic. Gabriela Genčúrová, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta
Hlavná 89, Košice
gabriela.gencurova@ku.sk

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Prešovská univerzita
Gréckokatolícka teologická fakulta,
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
peter.tirpak@unipo.sk

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
martin.tkac@unipo.sk

Editori:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

ThLic. Martin Tkáč, PhD.

Ks. dr Andrzej Kielian

Recenzenti:

prof. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.

Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.

Ks. prof. dr hab. Tadeusz Panuś

Vydavateľ:

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta

ISBN 978-80-555-2825-0

